Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Kohn, Alfie
Mitul copilului răsfățat / Alfie Kohn; trad.: Sanda Watt.
București : Herald, 2015; Bibliogr.; Index
ISBN 978-973-111-512-2
159.922.7

Alfie Kohn
THE MITH OF THE SPOILED CHILD
Challenging the Conventional Wisdom about Children and Parenting
Copyright 2014 by Alfie Kohn
First published in the United States by Da Capo Lifelong a member of the Perseus Books Group

ALFIE KOHN

MITUL COPILULUI RĂSFĂȚAT

Să punem sub semnul întrebării stereotipurile
despre copii și părinți

Traducere din limba engleză:
SANDA WATT

EDITURA HERALD
București

Coordonatorul colecției:
Otilia Mantelers

Redactor:
Alexandru Anghel

Viziune grafică:
Eduard Constantin

DTP:
Vadim Cazacu

Lector:
Crina Galiță

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nici o formă și prin nici un mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald.
Copyright © 2014

Lui M. W. , pentru neprețuitele sale observații pe marginea acestei cărți

Cuprins

INTRODUCERE 9

CAPITOLUL 1 21
Părinți permisivi, copii alintați și alte baubauri la îndemână

CAPITOLUL 2 67
Perspective asupra parentajului

CAPITOLUL 3 90
Exagerările despre parentajul excesiv

CAPITOLUL 4 131
LECȚIILE DURERII
Motivație, eșec și indignare față de premiile de consolare

CAPITOLUL 5 168
PRINCIPII MORALE IMPLICITE
Condiționări, raritate și privațiuni

CAPITOLUL 6 197
Atac la stima de sine

Capitolul 7 231
DE CE ESTE AUTODISCIPLINA SUPRALICITATĂ?
Să analizăm tăria de caracter,
prăjiturelele și controlul din interior

Capitolul 8 288
Să creștem copii rebeli

Introducere

Într-o zi, pe când stătea de vorbă în grădină cu un prieten, lingvistului George Lakoff i-a venit ideea unui exercițiu de gândire: există oare, s-a întrebat Lakoff, o întrebare unică pe care să o adresezi oamenilor pentru a afla dacă atitudinea lor față de o serie de probleme politice este liberală sau conservatoare? Da, i-a răspuns prietenul său. Nu trebuie decât să le adresezi următoarea întrebare: „Când copilul plânge noaptea, te duci să îl iei în brațe?"[1]

Lakoff relatează această discuție la începutul cărții sale *Moral Politics* pentru a explica de ce consideră că perspectivele pe care le avem asupra unor subiecte ca avortul, pedeapsa capitală, deținerea de arme, legile de mediu, politica externă, imigrarea și altele trădează, de cele mai multe ori, o „viziune morală" mai profundă. Iar această viziune, susține el, se poate descrie prin raportare la anumite „modele de familie". Atitudinea conservatoare reflectă ceea ce el numește modelul *Tatălui sever*, în timp ce o atitudine liberală trimite la modelul *Părintelui blând*.

Nici după ce am parcurs cele 425 de pagini ale cărții sale nu îmi este întru totul clar ce poziție atribuie Lakoff acestor forme de parentaj. Sunt niște metafore? (În altă carte, Lakoff

[1] Lakoff, p. xv.

descrie procesul prin care gândurile și acțiunile noastre sunt modelate de metafore pe care le folosim adesea fără măcar să ne dăm seama.) Sau există într-adevăr o corelație între atitudinea pe care o avem față de creșterea copiilor și poziția pe care o avem în aceste chestiuni politice? Și, dacă așa stau lucrurile, există vreo dovadă în sprijinul acestei ipoteze?[2]

Indiferent de poziția lor, modelele în sine sunt coerente și incontestabil imperioase (voi analiza ceva mai pe larg abordarea *Tatălui sever* în această carte) și este fascinant când te gândești că modul în care îți tratezi copiii chiar îți semnalează și explică ce convingeri politice ai. Accentul pus cu mână de fier asupra disciplinei acasă este oare un factor care să indice aversiune față de acțiunile afirmative?[3] Și sunt oare părinții care preferă să discute, în loc să recurgă la pedepse corporale, mai deschiși față de stimulentele fiscale și energia regenerabilă? Aceste ipoteze conferă noi înțelesuri versului din Wordsworth: „Copilul este tatăl omului".

Există o singură problemă cu teoria lui Lakoff. Mulți dintre cei liberali, din punct de vedere politic, încep să vorbească asemenea realizatorilor de la televiziunile de dreapta atunci când vine vorba despre copii și părinți. Această discrepanță stranie este ceea ce mi-a dat, de fapt, impulsul de a scrie cartea pe care o citiți acum.

[2] Nu am reușit să găsesc decât vreo două studii în care unui grup de creștini practicanți li se cerea să vorbească despre viața lor. Cei care se declarau conservatori din punct de vedere politic (ceea ce nu înseamnă neapărat că aveau o perspectivă anume asupra problemelor de politică publică menționate de Lakoff) erau mai înclinați să sublinieze importanța respectului pentru autoritate, pentru respectarea regulilor și responsabilitatea personală (vezi McAdams *et al.*).

[3] Termen folosit în Statele Unite cu precădere în anii 1960 desemnând o politică sau un program ce vizează repararea unor acte de discriminare din trecut prin măsuri active pentru oportunități egale în domenii ca educația sau piața muncii. [n. tr.]

Prima oară am remarcat o inconsecvență de acest tip într-un context educațional. Aruncați o privire asupra editorialelor nesemnate din publicații situate ceva mai la stânga de centru sau asupra eseurilor semnate de editorialiști cu vederi politice, în general, progresiste. Ascultați discursurile funcționarilor publici liberali. Dacă subiectul privește oricare dintre problemele controversate de astăzi, de la politici fiscale la drepturi civile, vor spune mai mult sau mai puțin ceea ce v-ați aștepta să auziți de la ei. Însă, atunci când vine vorba despre educație, aproape toți adoptă o poziție la fel de dură ca și cea a conservatorilor. Susțin varianta de reformă educațională bazată pe ierarhia de sus în jos, în stil corporatist, care include standarde de predare normative, nediferențiate și o programă școlară unitară; o mai mică siguranță a postului pentru profesori; testare standard frecventă; recurs la recompense și pedepse pentru a stimula rezultatele la acele teste și pentru a obține conformarea profesorilor și a elevilor.

Desigur, nu s-a ajuns la un consens în privința rolului pe care guvernul federal ar trebui să îl adopte în această problematică ori a oportunității privatizării școlii[4]. Altfel, atât democrații liberali, cât și republicanii conservatori, atât ziarul *New York Times*, cât și *Daily Oklahoman*, au același discurs pe tema „responsabilității", „ridicării standardelor" și „competitivității globale" (ceea ce înseamnă că educația este concepută, în principal, din perspectivă economică). Președintele Obama nu a continuat pur și simplu politicile educaționale ale administrației George Bush, ci le-a intensificat, suprapunând măsurile dure ale unui program bazat pe teste și intitulat „Cursă până

[4] Mulți conservatori susțin sistemul de cupoane valorice, în care banii publici sunt folosiți pentru finanțarea școlilor private, în timp ce liberalii sunt mai înclinați să susțină forme mai subtile de privatizare, cum ar fi direcționarea fondurilor publice limitate către școli independente finanțate de stat, cu management privat dar, în continuare, publice din punct de vedere formal.

la vârf" peste programul dur bazat pe teste care se numea „Niciun copil lăsat în urmă".[5]

Aceste politici au fost aplaudate nu doar de latura corporatist-americană, ci și de ambele aripi din Congres și de fiecare mare instituție media din Statele Unite. Adevărul este că expresia generică *reforma în educație* a ajuns să fie sinonimă cu aceste politici definite prin severitate. Dacă ridici vreo obiecție la adresa acestora, riști să fii etichetat drept susținător al „status quo-ului", deși status quo-ul a fost deja definit de ceva vreme. Majoritatea celor care au avut obiecții reale sunt profesori și experți în educație care au resimțit direct aspectele nefavorabile ale acestei abordări, în special pentru elevii cu venit redus și pentru școlile pe care aceștia le frecventează. Dar unul din elementele cheie ale „reformei" a constat în definirea educatorilor ca parte a problemei și, de aceea, punctul lor de vedere a fost, în mare, ignorat.

Ceea ce este valabil pentru atitudinile față de educație este valabil și pentru modul în care privim copiii în general, cum sunt ei și cum ar trebui crescuți. Desigur, este mai puțin probabil ca politicienii să dezbată (sau publicațiile să publice) pe subiecte ce țin de creșterea copiilor. Însă editorialiștii au câte o intervenție sporadică, iar atunci cei care sunt în general liberali îi imită din nou pe conservatori într-un mod absolut remarcabil[6]. În același timp, articolele despre creșterea copiilor

[5] În anul 2009, am imprimat câteva extrase din discursuri susținute de Bush și de Obama pe tematica educației și am invitat cititorii să încerce să asocieze fiecare pasaj cu președintele căruia crede că îi aparțin respectivele cuvinte. Vezi http://bit.ly/WmZsf.

[6] Trei exemple în acest sens: Frank Bruni de la *New York Times*, Scot Lehigh de la *Boston Globe* și regretatul William Raspberry de la *Washington Post*. Desigur, sunt mulți alți publiciști care scriu dintr-o perspectivă conservatoare despre creșterea copiilor, însă îi amintesc aici pe cei ale căror vederi asupra acestui subiect par să contrasteze cu poziția pe care o au în alte chestiuni.

din periodicele de interes general reflectă aceeași tendință. Varietatea de puncte de vedere pe alte subiecte contrastează cu perspectiva uimitor de consensuală în ceea ce privește copiii.

Această perspectivă se conturează după cum urmează:

- Trăim într-o epocă a indulgenței, în care părinții permisivi refuză să pună limite sau să le spună „nu" copiilor.
- Părinții sunt excesiv de protectori cu ai lor copii, în loc să îi lase să sufere de pe urma consecințelor firești ale propriilor greșeli. Copiii ar avea de câștigat de pe urma eșecurilor, însă părinții lor se tem să permită așa ceva.
- Adulții doresc atât de mult să le dea copiilor sentimentul că sunt speciali, încât cresc o generație de narcisiști care cred că li se cuvine totul. Primesc premii chiar și atunci când nu echipa lor este cea care a câștigat, sunt lăudați chiar și atunci când nu au făcut nimic notabil și primesc note mari indiferent de modul în care se prezintă la școală. Din nefericire, îi așteaptă o trezire dură atunci când vor ieși în neiertătoarea lume reală.
- Tinerii au nevoie și duc lipsă nu de stimă de sine, ci de autodisciplină: capacitatea de a aștepta răbdători momentele de satisfacție, de a-și controla impulsurile și de a persevera în diverse activități pentru o perioadă mai mare de timp.

Aceste convingeri „tradiționaliste" (din lipsa unui termen mai potrivit) sunt pe buzele tuturor și repetate la nesfârșit. Luate împreună, acestea au devenit în asemenea măsură stereotipurile societății noastre despre copii, încât ori de câte ori un ziar sau o revistă abordează oricare dintre aceste subiecte, o va face aproape întotdeauna din această perspectivă. Dacă subiectul în discuție este stima de sine, teza va fi aceea că este excesivă la copii. Dacă subiectul este disciplina (și limitele impuse de părinți), autorul va insista că, în ziua de astăzi, copiii au prea puțin parte de aceasta. În timp ce perseverența sau

„tăria de caracter" sunt întotdeauna descrise în mod pozitiv și niciodată analizate cu scepticism.

Această acceptare generalizată a perspectivei tradiționaliste ne ajută să înțelegem faptul că, pe subiecte ce țin de creșterea copiilor, chiar și liberalii înclină să adopte poziții cu premise profund conservatoare. Poate că lucrurile funcționează și în sens invers: faptul că cei de stânga sau de centru se găsesc, de principiu, în acord cu cei de dreapta, explică de ce punctul de vedere tradiționalist *a devenit* stereotipic. Creșterea copiilor poate fi descrisă ca fiind spatele frontului în războaiele culturale, numai că nimeni nu luptă de cealaltă parte.

Pentru a scrie această carte, a trebuit să analizez studii de cercetare pe teme relevante, astfel încât să pot distinge adevărul de mit. În acest demers, mi-au ieșit în cale și mai multe articole din presa de consum, cu titluri ca „Spoiled Rotten: Why Do Kids Rule the Roost?" [„Putred de răsfățat: De ce sunt copiii cocoșii în casă?"] (*The New Yorker*), „How to Land Your Kid in Therapy" [„Cum ajungi să îți duci copilul la psiholog"] (*The Atlantic*), „Just Say No: Why Parents Must Set Limits for Kids Who Want It All" [„Spune pur și simplu nu: De ce trebuie să impună părinții limite pentru copiii care vor totul"] (*Newsweek*), „Parents and Children: Who's in Charge Here?" [„Părinți și copii: Cine este șeful aici?"] (*Time*), "The Child Trap: The Rise of Overparenting" [„Capcana copilului: Ascensiunea parentajului excesiv"] (*The New Yorker* din nou), „The Abuse of Overparenting" [„Abuzul parentajului excesiv"] (*Psychology Today*), „The Trouble with Self-Esteem," [„Problema cu stima de sine"] (*New York Times Magazine*), și „Millennials: The Me Me Me Generation" [„Milenialii[7]: Generația Eu Eu Eu"] (din nou, revista *Time*), pentru a numi numai câteva dintre acestea.

[7] *Millennials*, cunoscuți și ca generația Y, se referă, în Statele Unite ale Americii și Canada, la persoanele născute între începutul anilor 1980 și sfârșitul anilor 1990. [n. tr.]

După ce ai citit unul dintre aceste articole, nu mai este nevoie să le citești pe celelalte. Și este valabil pentru articolele de presă, postările de pe bloguri și cărțile pe acest subiect[8]. Alege la întâmplare oricare dintre ele și prima observație pe care o vei face este că discută despre o serie întreagă de nemulțumiri, de parcă acestea ar fi interschimbabile. Părinții sunt criticați pentru că sunt protectori, dar și pentru că sunt prea relaxați (fără o separare clară a acestor două aspecte atât de diferite). În aceeași propoziție, se spune despre copii că au prea multe jucării, pentru ca în următoarea să fie acuzați că sunt lipsiți de respect; sau de motivație; sau că sunt egocentrici. Orice ar putea agasa autorul este inclus în acest melanj. Copiii sunt expuși la prea multă publicitate! Implicați în prea multe activități extracurriculare! Distrași de prezența excesivă a tehnologiei în viața lor! Sunt prea materialiști, individualiști și narcisiști, probabil, deoarece sunt crescuți de părinți tupeiști, permisivi și progresiști. (Dacă autorul provine din mediul academic, se poate întrebuința o singură etichetă pe care acuzarea este întemeiată – „parentaj intensiv" sau „îngrijire și afecțiune excesivă", de pildă – dar sunt oferite drept exemplu fenomene de o varietate copleșitoare[9].)

Mai mult, generalizările prezente în aceste cărți și articole sunt adesea nu doar variate, ci și contradictorii. Ni se spune că părinții pun prea multă presiune asupra copiilor pentru ca

[8] Iată câteva mostre de acest tip, publicate destul de recent: *The Myth of Self-Esteem [Mitul stimei de sine]*, *The Self-Esteem Trap [Capcana stimei de sine]*, *The Feel-Good Curriculum [Curicula de plăcere]*, *The Epidemic [Epidemia]*, *Overindulged Children [Copiii ultrarăsfățați]*, *Spoiling Childhood [Copilărie răsfățată]*, *The Narcissism Epidemic [Epidemia de narcisism]*, *Generation Me [Generația Eu]* și *Pampered Child Syndrome [Sindromul copilului alintat]*. Dacă ne întoarcem în timp, un deceniu sau două (sau chiar zece), veți găsi și altele în același spirit, după cum vom vedea în Capitolul 1.

[9] Pentru astfel de exemple, vezi Bernstein și Triger, Gibbs 2009, Gosman, Hays, Kolbert, Mamen, Marano, Nelson, Rutherford, Stearns, Stein, Twenge 2006, Vinson, Warner, și Young-Eisendrath, printre alții.

aceștia să exceleze (făcând temele în locul lor, plătind meditații și impunându-le să fie mereu înaintea celorlalți copii), dar și că părinții încearcă să își *protejeze* copiii de competiții (oferind premii tuturor), că nivelul așteptărilor a scăzut, că se fac prea multe eforturi pentru a mulțumi copiii. La fel, tinerii adulți sunt descriși ca neghiobi încrezuți, mai mulțumiți de ei înșiși decât ar justifica realizările lor, dar și ca persoane atât de nefericite încât au nevoie să meargă la terapeut[10]. Și ne confruntăm cu o epidemie de părinți ultra-protectori, deși aceștia sunt așa de ocupați cu accesoriile lor electronice încât își ignoră copiii. Se pare că autorii se așteaptă ca cititorii să îi aprobe automat, fără a băga de seamă lipsa de consecvență, atâta vreme cât tonul este derogatoriu, iar perspectiva tradiționalistă.

Arareori se citează vreun set concret de date, fie cu privire la prevalența a ceea ce este descries, fie cu privire la efectele catastrofale care se presupune că sunt de așteptat. Autorii preferă, în schimb, să recurgă la anecdote sarcastice, elaborând pe marginea acestora pentru a da impresia că aceste exemple alese cu grijă sunt reprezentative pentru populația generală, alături de citate din teoreticienii care le acceptă și confirmă teza cu privire la părinții permisivi și copiii care cred că li se cuvine totul și care nu au trecut niciodată prin vreun eșec.

Este straniu, totuși, că acești autori, deși repetă ceea ce este pe buzele tuturor, se prezintă drept opozanți curajoși

[10] Un scriitor cu acuitate (Dries) a observat două articole care au apărut în aceeași lună a anului 2012: unul în *Forbes*, intitulat „De ce milenialii cheltuiesc mai mult decât economisesc, și părinții plătesc la greu", care îi descrie pe tinerii adulți ca pe niște risipitori materialiști; și celălalt în *Bostone Globe*, intitulat „Generația ruină", care îi descrie pe aceeași tineri ca pe niște zgârciți al căror subconsum face rău economiei. În același timp, un alt observator a precizat că „aceeași oameni [tinerii] care spun că le lipsește complet atenția spun [de asemenea] că își petrec tot timpul jucând jocuri video, în care dovedesc o atenție susținută (cercetătorul Michael Posner, citat în Glassman).

care au îndrăzneala de a pune sub semnul întrebării stereotipurile comune.

Poate că experiența lecturii tuturor acelor articole, oricât de contradictorii, dezlânate sau neconvingătoare, nu ar fi fost atât de agasantă dacă ar fi existat și eseuri care să pună sub semnul întrebării prejudecățile generale și care să fi fost intitulate: „Noul puritanism: cine are, de fapt, de câștigat când copiii sunt instruiți să pună munca înaintea jocului" sau „De ce sunt părinții atât de dominanți... și cât de nocivă este această atitudine pentru copii" sau „Născocirea «părintelui elicopter[11]»: când faci din țânțar armăsar". Dacă vreun asemenea articol a apărut într-o publicație importantă, eu nu am reușit să dau de el.

Uniformitatea descurajantă a lucrărilor despre copii și creșterea acestora și lipsa simțului critic aflat la baza consensului general sunt alarmante în sine. Când nenumărate publicații oferă exact același verdict privitor la copiii răsfățați și milenialii care cred că li se cuvine totul, acuzându-le părinții că sunt prea relaxați sau indulgenți, impactul asupra conștiinței de masă este cât se poate de puternic, la fel cum un șuvoi de atacuri personale, oricât de false ar fi, pot reuși să definească imaginea pe care o are un candidat politic în mințile votanților. Dar, desigur, ceea ce contează mai mult decât existența unui consens, este să existe o logică, o bază pentru aceste incriminări. Și este ceea ce îmi propun aici: să analizez binecunoscutele acuzații, din perspectiva dovezilor existente.

Acele acuzații pot fi împărțite în trei categorii. Unele dintre acestea sunt *declarații descriptive*. (Permisivitatea este generalizată. Eșecul este util. Copiii de astăzi sunt mai narcisiști de-

[11] *Helicopter parenting* sau *overparenting* – termen încetățenit în Statele Unite, desemnând părinții care acordă atenție excesivă activităților și problemelor copiilor, în special în instituțiile de învățământ. [n. tr.]

cât cei din generațiile anterioare.) Altele sunt *anticipări*. (Copiii cu părinți excesiv de protectori nu se vor descurca foarte bine la maturitate. Lipsa competitivității dă naștere mediocrității.) Iar altele sunt *judecăți de valoare*. (Stima de sine trebuie câștigată. Prioritatea unui părinte ar trebui să fie aceea de a avea un copil mai independent.) Eu vreau să întreb dacă aceste descrieri sunt corecte, dacă există date în sprijinul celor anticipate și dacă valorile pot fi susținute. Sunt, de asemenea, intrigat de concepția asupra lumii care stă la baza acestor declarații și, în egală măsură, de furia care le alimentează, cât și de ceea ce spun ele despre noi.

În primele două capitole, voi analiza acuzele că părinții sunt permisivi, iar copiii răsfățați, acuzații care, după cum vom vedea, se fac auzite de foarte multă vreme, fiecare generație insistând asupra faptului că lucrurile nu au stat niciodată așa de rău. Pentru a înțelege de ce atât de multe persoane sunt dornice să ia în serios aceste incriminări, trebuie să ne aplecăm un pic asupra naturii parentajului în sine și asupra versiunii acestuia care sprijină efectiv dezvoltarea armonioasă a copiilor.

În Capitolul 3, vom analiza acuzele de „parentaj excesiv". La fel ca și în cazul permisivității, nu există absolut nicio dovadă care să susțină afirmația că acest fenomen este generalizat. Și, mai mult, acolo unde este prezent, impactul asupra copiilor este alarmant nu pentru că ar fi alintați, ci pentru că sunt dominați. La fel, stereotipul comun că tinerii adulți sunt conduși de părinți elicopter se dovedește a nu avea nicio bază reală nici în ceea ce privește omniprezența fenomenului, nici referitor la efectele sale.

Următoarele două capitole discută diverse situații în care copiii par a fi protejați de experiențe neplăcute sau în care pare că li se permite să fie mai mulțumiți de ei înșiși decât ar

merita. Potrivit acestei afirmații, copiii sunt lăudați cu prea mare ușurință, primesc note mari cu prea mare generozitate și primesc premii chiar și atunci când nu au învins pe nimeni. Tradiționaliștii au reacționat furios chiar și în fața unor eforturi modeste de a reduce practicile punitive sau activitățile competitive, de la jocuri ca rațele și vânătorii, la calcularea poziției în clasă a elevilor de liceu. Această opoziție acerbă are la bază, după părerea mea, trei convingeri: recompensele sunt necesare pentru a motiva oamenii; ar trebui să se creeze artificial impresia că aceste recompense sunt limitate, și de aceea, oferite numai câștigătorilor; cea mai bună modalitate de a pregăti copiii pentru viitoare insuccese și neplăceri este să îi facem să treacă prin insuccese și neplăceri încă de mici. Deși aceste ipoteze se dovedesc a fi false, fiecare dintre ele este alimentată de convingeri ideologice care nu pot fi zdruncinate cu dovezi: anume că orice este dezirabil trebuie câștigat (*condiționare*), că excelența poate fi dobândită numai de câțiva (*raritate*) și că ar trebui să răzbească (*privațiune*).

Aceste judecăți de valoare dau măsura a ceea ce fac de obicei adulții pentru copii, dar și a ceea ce gândesc copiii despre ei înșiși. Capitolul 6 analizează ceea ce se cunoaște despre importanța psihologică a stimei de sine și modul în care studiile specializate concură cu eforturile tradiționaliștilor de a discredita acest concept. Revenind apoi asupra controversei principale, care vizează, din nou, condiționarea: ceea ce scandalizează și stârnește îndeosebi sarcasmul este ideea conform căreia copiii pot fi mulțumiți de sine în absența unor realizări impresionante, deși, după cum se va vedea, studiile arată că stima de sine *ne*condiționată este un element cheie pentru o viață psihologică sănătoasă.

La fel, cele mai bune studii și teorii contrazic afirmațiile care susțin că toți copiii ar avea de câștigat de pe urma auto-

disciplinei. Capitolul 7 studiază în detaliu acest concept, analizând dinamica autocontrolului și investigând ideologia care determină atât de multe persoane să le ceară copiilor să lucreze mai mult, să reziste în fața tentațiilor și să amâne activitățile plăcute. Chiar și de-ar fi egocentrici și răsfățați, așa cum ni se spune că sunt, am putea interveni nu prin etica protestantă a muncii sau cu o disciplină și mai strictă, ci prin a-i sprijini să contribuie la schimbarea societății. Capitolul 8 pune în discuție modalitățile prin care le putem cultiva înclinația de a privi critic ceea ce spunem și de a refuza să accepte ceea ce nu li se pare logic.

În paginile ce urmează, vreau să invit cititorii care nu se consideră social conservatori să reanalizeze resursele tradiționaliste ale atitudinilor pe care au ajuns să le adopte față de copii. Și vreau să invit toți cititorii, indiferent de opțiunile lor politice și culturale, să reconsidere prejudecățile obișnuite despre copii și despre creșterea lor. Am fost încurajați să ne facem griji: suntem suficient de fermi cu copiii noștri? Suntem prea implicați în viața lor? Au copiii o părere prea bună despre ei înșiși? Aceste întrebări sunt, după părerea mea, formulate greșit, ne distrag de la sau chiar ne trezesc suspiciuni asupra a ceea ce ar trebui să ne îngrijoreze. Alternativa rezonabilă la implicarea excesivă nu este implicarea mai redusă, ci o mai bună implicare a părintelui. Alternativa la permisivitate nu este un control mai mare, ci o mai mare receptivitate. Alternativa la narcisism nu este conformismul, ci rebeliunea reflexivă.

Pe scurt, dacă vrem să creștem copii veseli, sănătoși și viguroși din punct de vedere psihologic, va trebui să începem prin a chestiona frica de a nu-i răsfăța pe care ne-o induce media.

CAPITOLUL 1

Părinți permisivi, copii alintați și alte baubauri la îndemână

DE DATA ACEASTA ESTE DIN NOU... ALTFEL

Este tipul de clișeu retoric preferat cu care oratorii de școală și academicienii încearcă să își asezoneze monografiile anoste: dai un citat anonim cu trimitere directă la subiect, după care dezvălui printr-o întorsătură de condei că, de fapt, citatul este vechi de câteva decenii, ba chiar de secole. Ha-ha! Te-am prins!

Această tehnică are, totuși, potențialul de a fi mai mult decât o sursă de amuzament facil. Când dai peste observații sau emoții extraordinar de familiare și vezi că vin din partea unor persoane care au trăit acum foarte mulți ani, te simți privat de iluzia de unicitate, ceea ce poate tulbura într-un mod cât se poate de constructiv. Ori de câte ori am putea fi tentați să perorăm despre cum unele aspecte ale vieții moderne sunt nemaivăzut de revoltătoare, conștiința faptului că bunicii sau strămoșii noștri îndepărtați spuneau, cu mici diferențe, cam aceleași lucruri, ar trebui să întrerupă abrupt acest discurs și să ne calmeze definitiv.

Așa stau lucrurile, de exemplu, în cazul educației. Comentatorii și profesorii mai în vârstă anunță adesea, pe un ton resemnat ori dezgustat, că atât performanțele elevilor noștri, cât și nivelul de așteptări au devenit din ce în ce mai nesatisfăcătoare. Copiii abia dacă îndeplinesc cerințele minime, reușind totuși să se fofileze. Și, la naiba, sunt chiar mulțumiți, ba chiar felicitați de ceilalți pentru mediocritatea lor!

„În ultimii ani" – se afirma într-un articol – „părinții se plâng consternați de faptul că mulți copii nu știu să citească, nu cunosc reguli de ortografie, nu știu să scrie clar", în timp ce „angajatorii au afirmat că mecanicii nu pot citi indicații simple. Multe universități au învinuit liceele că trimit mai departe studenți care... nu pot citi suficient de bine pentru a studia la nivel universitar, liceele au fost nevoite să organizeze clase corective de citire pentru elevii care nu au învățat să citească bine în clasele primare". Și tot așa continuă, la nesfârșit, acuzațiile aspre aduse sistemului nostru educațional. Sau, cine știe, poate că nu tocmai despre sistemul „nostru" educațional este vorba, întrucât puțini dintre noi au avut vreun cuvânt de spus cu privire la politicile din educație la vremea apariției acestui articol, adică în anul 1954.[1]

Astfel de văicăreli au fost publicate, desigur, și în anii 1970 și 1980 (un exemplu însemnat fiind raportul profund mincinos

[1] Hersey, p. 136. Autorul adaugă: „Iar problemele ce țin de citit nu se vor putea rezolva printr-un unic panaceu, cum ar fi «întoarcerea la fonetică»" (p. 137) – o observație la fel de relevantă și la fel de ignorată astăzi. Cu opt ani mai devreme, în anul 1946, un profesor de la Universitatea Princeton se plângea: „Nu cunosc nici un liceu sau nici o universitate din țară care să nu ofere majorității sau tuturor bobocilor clase corective de limbă, matematică, introducere în științe și în limbi străine. Prin urmare, oferim doi sau trei ani de colegiu, iar restul sunt activități de liceu". (Eseul lui Theodore M. Greene, publicat în *Los Angeles Times* este citat de publicista pe teme de educație pe pagina ei de internet www.susanohanian.org.)

al administrației Reagan, „Nation at Risk"[2] [Națiunea în pericol]), dar nu s-ar putea oare susține că cele din ziua de astăzi, prin care se denunță declinul standardelor, reprezintă aceeași moștenire multiculturală, aceiași profesori stângiști și aceeași realiniere culturală post-Woodstock care a afectat valorile tradiționale din interiorul și din afara școlilor? Da, desigur, se poate aduce și acest argument. Dar se dovedește greu de susținut din moment ce sistemul educațional așa-zis disfuncțional a fost contestat dinainte de Vietnam, dinaintea drepturilor civile, dinaintea feminismului, atingând agresiv aceeași coardă nostalgică. Deci, dacă experții erau indignați încă de pe vremea lui Eisenhower de educația în declin și de elevii care abia dacă știau să scrie și să citească, atunci întrebarea trebuie să fie: care *este*, mai precis, epoca de glorie care s-a remarcat printr-un nivel foarte ridicat? Răspunsul evident este că, de fapt, nu a existat vreuna. „Povestea declinului școlii în timpul secolului XX este, în foarte mare parte, o născocire", susține Richard Rothstein, specialist în științe sociale, a cărui carte *The Way We Were?* [*Cum eram cândva?*] menționează o serie de atacuri similare la adresa sistemului educațional american, privind în urmă deceniu după deceniu[3]. Fiecare generație invocă *vremurile bune în care, descoperim că, de fapt, oamenii făceau* exact aceleași lucruri.

Așadar, cârcotașilor de vârsta a doua din anii 1950 fără îndoială că li se umezeau ochii de emoție când își aminteau de

[2] Pentru detalii cu privire la afirmațiile eronate și la utilizarea tendențioasă a datelor care stau la baza raportului, vezi Berliner și Biddle; și Bracey.

[3] Rothstein, Capitolul 1. Mențiunile apar la p. 20. După realizarea unei liste similare de proteste în ordine invers cronologică, un istoric remarcă: „Fiecare nou raport a refuzat să își citeze predecesorii, creând impresia, la fiecare generație, că nereușita este ceva cu totul nou (Stearns, 85). Ideea că școala este într-o situație mai rea astăzi decât în trecut a fost categoric respinsă de către Berliner și Biddle, cât și în multe din scrierile regretatului Gerald Bracey.

anii *lor* de școală – știți, vremurile când excelența conta și nu se admitea nicio scuză. Cât de neplăcut, deci, să aflăm că, pe vremea când erau ei copii, adulții se scandalizau de faptul că juriul unui concurs de eseuri a fost nevoit să aleagă „eseul cu cele mai puține greșeli gramaticale" (în anul 1911), iar elevii de liceu greșeau două din trei întrebări la un test „despre cele mai simple și evidente evenimente din istoria americanilor" (în anul 1917).[4]

Ați auzit de „inflația notelor"? Toată lumea știe, nota 10 se primește în ziua de astăzi așa cum se dau merele de colinde, printr-o diluare rușinoasă a standardelor riguroase „impuse la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970", după cum redă Harvey Mansfield, profesor la Universitatea Harvard, povestea general acceptată[5]. (Să învinuim profesorii darnici angajați și titularizați în acea perioadă.) De unde și realizarea unui raport chiar de către „Comitetul pentru ridicarea standardelor" de la Harvard: „Calificativele A și B sunt uneori date cu prea mare ușurință – Calificativul A pentru lucrări care nu au vreun merit deosebit, iar B pentru lucrări care nu se ridică mult peste limita mediocrității... Unul din principalele obstacole în ridicarea standardului notelor este ușurința cu care elevii slabi primesc note de trecere pentru lucrări superficiale". Numai că acest raport a fost scris în anul – cred că vă așteptați la asta, nu-i așa? - 1894. Pe vremea aceea, calificativele cu litere erau o

[4] Citatul din 1911 este extras din Comer, care se plângea, de asemenea, că noua generație „nu știe să scrie corect, că folosește foarte neglijent limba". La rândul ei, punea această situație neplăcută pe seama faptului că elevii erau „victimele nenumăratelor experimente educaționale hazardate. Noile idei din pedagogie eu făcut ravagii în ultimii cel puțin douăzeci și cinci de ani". Citatul din 1917 este preluat dintr-un studiu publicat în anul respectiv în *Journal of Educational Psychology* și reprodus în septembrie 2007 într-o postare de pe www.blog4history.com.

[5] Mansfield. Pentru mai multe informații pe acest subiect, vezi expunerea de la paginile 183–185.

noutate la universitate, fuseseră introduse de mai puțin de zece ani, însă predecesorii ideologici ai lui Mansfield se plângeau deja de cât de puțin au ajuns să însemne notele[6].

„Nostalgia nu este decât amnezie inversă", spunea poeta Adrienne Rich. Desigur, în ciuda dovezilor istorice, mustrările și vociferările cu privire la recentul nostru declin nu se vor tempera și nu vor înceta. Deși ar trebui.

„Înainte să ne prostim și să ne culcăm pe-o ureche, aveam standarde ridicate pentru copii atât acasă, cât și la școală." Această afirmație apare într-o carte publicată în anul 2003 și care se numește *The Epidemic: The Rot of American Culture, Absentee and Permissive Parenting, and the Resultant Plague of Joyless, Selfish Children.* [*Epidemia: Decăderea culturii americane, parentajul absenteist și permisiv și molima de copiilor blazați și egoiști*] (Dacă ați citit subtitlul ați aflat tot ce trebuie să știți despre această carte)[7]. Asemenea multor alte scrieri din școala de analiză culturală posacă, și aceasta susține că educația este doar începutul problemelor cu care ne confruntăm în prezent. Și, este adevărat, anii recenți au venit cu o încărcătură polemică centrată mai puțin asupra educării copiilor și mai mult asupra creșterii lor. Dat fiind că ultima dintre acestea reprezintă și subiectul principal al cărții de față, ni se va ierta poate că vom încerca să înțelegem afirmațiile care susțin că, în ziua de astăzi, copiii sunt mai răsfățați ca niciodată și că autoritatea parentală s-a erodat în timp. Să fie oare cazul și aici pentru un răspuns de tipul: „am trecut prin asta și am mai auzit-o"?

[6] Briggs *et al.* Am consultat o copie a raportului original păstrat în arhivele Universității Harvard după ce am văzut o trimitere la acesta în lucrarea lui Lewis.

[7] Shaw, p. 18.

Chiar și fără a merge la arhive, cititorii de o anumită vârstă știu prea bine că nu este nimic nou în condamnările generalizatei permisivități. Pentru început, aceleași idei despre părinții preș și copiii lor alintați se regăsesc astăzi în cărțile publicate la începutul anilor 1990 (*Spoiled Rotten: Today's Children and How to Change Them* [*Putred de răsfățat: Despre copiii de astăzi și cum îi putem schimba*]) și la începutul anilor 1980 (*Parent Power* [*Puterea părinților*]). Ultima dintre acestea a fost scrisă de conservatorul creștin John Rosemond, însă în ultimul deceniu au apărut cel puțin trei cărți cu exact același titlu care îndeamnă la preluarea intransigentă a controlului.

Ceva mai devreme, în anul 1976, *U.S. News and World Report* a publicat un articol intitulat „Permissiveness: A ‚Beautiful idea' That didn't Work" [„Permisivitatea: O «idee frumoasă» care nu a mers."], un cuplu pe nume Joseph și Lois Bird a scris în manifestul lor din 1972 intitulat *Power to*

the Parents [*Putere Părinților*] că, în ziua de astăzi, „nu este o idee foarte agreată să înveți copiii ce înseamnă responsabilitatea". „Majoritatea părinților și profesorilor cer prea puțin" de la copii, explică autorii, iar rezultatul este acela că acum nu trebuie să ne facem griji doar pentru „adolescenții teribili", ci și pentru „preadolescenții rebeli și elevii de gimnaziu insolenți". Soții Bird se întorc la vremuri mai simple (deși nu dau niciun indiciu asupra vreunei perioade anume), când „știam în ce credem", înainte ca acei „așa-ziși psihologi" să înceapă să ne spună că trebuie să dăm mai multă libertate copiilor[8].

Nu demult, pe coperta revistei *Time* a apărut o ilustrație cu un băiețel afișând un zâmbet sfidător, cu brațele încrucișate la piept și o coroană de aur pe cap, înconjurat de o colecție impresionantă de jucării. „Au oare copiii prea multă PUTERE?", ne întreabă coperta, în majuscule îngroșate. (Cred că știți care a fost răspunsul.) Articolul relata că „80% dintre oameni consideră că, în ziua de astăzi, copiii sunt mai răsfățați decât erau acum 10 sau 15 ani"[9]. Însă avem toate motivele să credem că un sondaj realizat acum zece sau cincisprezece ani ar fi concluzionat că marea majoritate a persoanelor nutreau exact aceeași convingere. Când autorul unei cărți intitulate *Spoiling Childhood* [*Copilărie răsfățată*] avertizează: „Am intrat într-o epocă a permisivității în care balanța atârnă către recompensare"[10], afirmația poate fi adevărată numai în cazul în care cuvântul „epocă" face referire la ultimii cel puțin patruzeci de ani. Evident, nu e o diferență prea mare între ceea ce se spune astăzi despre creșterea copiilor și ceea ce se spunea înainte de nașterea multora dintre părinții de copii mici din ziua de astăzi.

Aici, totuși, la fel ca și în cazul afirmațiilor despre educație, este posibil să nu ne confruntăm decât cu o perioadă extinsă de prăbușire a valorilor și de creștere relaxată a copiilor, perioadă al cărei început poate fi întrevăzut la copiii din generația hippy de baby boomers[11], cărora li s-a permis să facă ce vor și care își cresc ei înșiși copiii după aceleași metode. Să fi fost totul determinat de mișcările tectonice de la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970? Își creșteau oamenii copiii într-un mod mai responsabil înainte ca totul să se ducă de râpă?

Ca, de exemplu, la *începutul* anilor 1960? Se pare că nu. Jurnalistul Peter Wyden relata în *Suburbia's Coddled Kids* [*Co-*

[8] Bird și Bird, pp. 60, 77, 154, 160.

[9] Gibbs 2001.

[10] Ehrensaft, p. 183.

[11] *Baby boomers* – expresie folosită cu precădere în Statele Unite ale Americii pentru generația născută în perioada de creștere explozivă a natalității de după cel de-al Doilea Război Mondial. (*n. tr.*)

piii răsfățați din suburbii] că a devenit „din ce în ca mai greu să spui «Nu» și să fii consecvent". Pe coperta cărții sale, publicată în anul 1962, apărea un copil întins pe un divan, mâncând struguri, în timp ce mama îi făcea vânt cu evantaiul, iar tatăl îl proteja cu o umbrelă de razele soarelui[12]. (Poate că artistul era părintele sau poate chiar bunicul persoanei care crease acea copertă *Time* care încerca să ilustreze cum copiii nu au avut niciodată atât de multă putere ca *acum*.)

În același timp, *Newsweek*, revista care ne avertiza acum câțiva ani cu privire la nevoia de a „spune pur și simplu nu" tinerilor din ziua de astăzi care „cred că li se cuvine totul", a reușit să țină pasul la începutul anilor 1960 cu o copertă ilustrând o fetiță cu părinți miniaturali așezați în palmele ei întinse. Pe ea figura întrebarea fatidică: „Am căzut în capcana unei lumi centrate pe copil?" Răspunsul era oferit foarte convenabil în cartea publicată de către Martha Weinman Lear în anul 1963, *The Child Worshipers* [*Adoratorii copiilor*]: „Trăim, fie că ne place sau nu... într-o societate centrată pe copil". Mai mult, „adorarea copiilor este, din unele puncte de vedere, o epidemie națională"[13].

Credeți că lucrurile stăteau mai bine la mijlocul anilor 1950 (în ciuda eșecului educațional)? Să vedem ce părere avea Marguerite și Willard Beecher, autorii cărții *Parents on the Run* [*Părinți pe fugă*]:

> A fost o vreme când părinții aveau autoritate în chestiunile ce țin de creșterea copiilor. Pe atunci, copiii puteau fi „văzuți, dar nu auziți". Erau învățați cu frica părinților și cu frica lui Dumnezeu. Nu răspundeau și nu comentau. Familiile din trecutul recent erau centrate pe adulți. Astăzi [în anul 1955], există familii centrate pe copil. Acestea au arareori parte de liniște sau pace

[12] Wyden, p. 127.

[13] Lear, pp. 11, 14.

> și, prea puțin, de respect sau teamă față de autoritate. Familiile tragicomice de astăzi arată cum copilul deține, autocratic și cu fermitate, controlul. Părinții abia dacă sunt tolerați în casă. De fapt, părinții au ajuns să fie „văzuți, dar nu auziți".[14]

Această condamnare publică a fost repetată de respondenții la un alt sondaj care au criticat aspru mamele și tații contemporani (anii 1950) pentru că „nu sunt suficient de stricți", cât și de revista *Parents*, într-un articol publicat în numărul din ianuarie 1950 – „Când și cum să spui nu" – și în care își exprimau dezacordul față de părinții „incapabili să își asume responsabilitatea de a fi adulți și de a lua decizii"[15].

Bun, deci problema nu a început cu generația *flower-power*. Iată o ipoteză alternativă: este posibil să fi început cu Dr. Benjamin Spock, al cărui nume este deja de multă vreme sinonim cu permisivitatea în cercurile conservatoare. Unii copii nu sunt suficient de cuviincioși, ne informează unul dintre autori, din cauza „influenței experților în creșterea copiilor și a educatorilor progresiști. Această mișcare a început cu Dr. Spock"[16].

Din păcate, această explicație suferă la rândul ei de câteva erori destul de grave, începând cu aceea că Dr. Spock nu și-a meritat niciodată reputația. Celebrul său volum *Common Sense Book of Baby and Child Care* [*Cartea bunului simț în îngrijirea bebelușilor și copiilor*], publicată în anul 1946, nu este nici pe departe un manual despre cum să lași copiii să facă ce vor. Asocierea numelui său cu permisivitatea s-a datorat în mare parte recomandării sale ca părinții să nu impună un program rigid de masă nou-născuților sau să aștepte ca un copil mic să

[14] Beecher, p. 3.

[15] „Insuficient de sever", sondaj citat de Mintz, p. 292; Articol din revista *Parents* citat de Hulbert, p. 213.

[16] Ricker, p. 25.

meargă la oliță dacă nu este încă pregătit. Era, de fapt, destul de moderat în abordarea sa față de disciplină și subiectele asociate cu aceasta. Celebra esențializare a sfatului său către mame a fost: „ai încredere în tine însăți", și nu, „ai încredere în copiii tăi". „Nu întreba [copiii mici]: «Vrei să facem asta?», ci fă pur și simplu ceea ce trebuie făcut", recomanda acesta. „Este ușor să cedezi tentației de a întreba un copil mic: «Vrei să iei prânzul?»... Cel mai simplu este să nu îi oferi nicio opțiune."[17]

În plus, cartea a avut mai mult de șapte ediții în timpul vieții autorului, cu titlul prescurtat *Baby and Child Care* [*Îngrijirea bebelușilor și a copiilor*] și se pare că autorul a devenit din ce în ce mai conservator odată cu trecerea timpului. Începând cu cea de-a doua ediție, din 1957, Spock face mari eforturi pentru a pune accent în fiecare pagină pe calitățile sale conservatoare: „Se pare că, în zilele noastre, părinții serioși au probleme mai degrabă din cauza permisivității, decât a severității". Asemenea multor altora, Spock considera asta o problemă serioasă pe care, în mod cert, nu el fusese cel care o crease. La a treia ediție, era chiar și mai preocupat de posibilitatea ca unii copii să nu fie răsfățați și recomanda ca părinții să îi lase pur și simplu să plângă dacă nu voiau să meargă la somn, ca nu cumva să ajungă dependenți de alinarea părinților. Când nu își actualiza cartea, Spock își dedica timpul respingerii acuzației că ar aproba permisivitatea, începând cu discursul din anul 1948 în care a negat că ar fi „atât de neghiob încât să spună că un copil nu are nevoie de control... așa cum susțin unii" și continuând, aproape cincisprezece ani mai târziu, cu

[17] Spock, 1946, p. 265. Și, după câteva pagini, completează: „Unii părinți blânzi și lipsiți de egoism depun atâtea eforturi pentru a acționa cu delicatețe și generozitate, încât lasă copilului impresia că este vreun prinț moștenitor sau chiar rege. (p. 268).

un articol de revistă intitulat „Don't Blame Me!"[„Nu dați vina pe mine!"][18].

Cealaltă problemă cu argumentul „e vina lui Spock" este că tradiționaliștii deplângeau ceea ce ei considerau creștere permisivă a copiilor, chiar înainte ca acest pediatru să fi pus creionul pe hârtie. La scurtă vreme după apariția cărții lui, un articol din revista *American Home*–„I've Raised Three Selfish Little Savages" [„Am crescut trei mici sălbatici egoiști"]–acuza practicanții parentajului progresist că lasă copiilor impresia „că au prioritate în fața oricui și a orice"[19].

Chiar mai devreme, în anii 1920, „se protestase vehement împotriva pierderii autorității parentale în familiile moderne"[20]. În același timp, cititorii revistei *The Atlantic Monthly*, se delectau cu o critică severă a tinerei generații. Desigur, admite autorul, copiii au căutat dintotdeauna plăcerea, dar situația cu care ne confruntăm în momentul de față „este diferită de oricare altă situație creată vreodată de tineri". Părinții nu învață copiii „nimic din cele importante", iar totul le vine atât de pe tavă acestora din urmă, încât nu reușesc să dezvolte niciun fel de autodisciplină. S-a dus cu valorile tradiționale: astăzi, totul

[18] Discursul din 1948 este citat de Hulbert, p. 245. Articolul de revistă: Spock 1971. Un biograf susține că „ideea permisivității îi era complet străină. Nu crescuse într-o familie permisivă și nici nu tolerase așa ceva în propria lui familie" (Maier, p. 325). Pentru mai multe informații despre răspunsul lui în fața acuzei de permisivitate, vezi ediția din 1984 a cărții *Baby and Child Care [Îngrijirea bebelușului și a copilului]*, pp. 8–14, 398–99.

[19] Cross, p. 195.

[20] Citat în Hulbert, p. 99. Hulbert susține că balanța a înclinat multă vreme fie către modelul de creștere a copiilor centrat pe părinți, fie către cel centrat pe copii. La fel și autoarea Christina Hardyment: „Indiferent de momentul în care scriu, [experții în creșterea copiilor] pot fi catalogați fie ca fiind blânzi, fie severi, teoreticieni care flatează ori care sunt mână de fier. Cei din urmă dintre aceștia susțin că acum totul este scandalos de flexibil, cei dintâi, că acum cincizeci de ani creșterea copiilor era îngrozitor de severă." (p. xiv)

este numai „*culte du moi*". Acest eseu semnat de Cornelia A. P. Comer, a fost publicat în anul 1911[21] când Benjamin Spock avea opt ani.

Când articolul lui Comer a fost republicat ulterior într-o *antologie, editorul a încercat să ofere la rândul lui un punct de* vedere. Acesta mărturisea că „generația mai în vârstă este uluită. Nu poate înțelege libertatea tinerilor. Observatorii străini sunt și ei de acord că fiii americanilor au cele mai îngrozitoare maniere din lume, că sunt extrem de răsfățați și că, fiind orientați către plăceri și ignorarea datoriei, merg neabătuți pe calea pierzaniei". Editorul adăuga: „Deși este limpede că lumea se schimba și în trecut, nu s-a schimbat niciodată cu viteza amețitoare din ultima jumătate de deceniu", cu alte cuvinte, din 1915, până la momentul respectiv[22].

Deci, de data aceasta, lucrurile chiar stau altfel. Este ceea ce scriu oamenii în ziua de astăzi pe blogurile lor pentru a vă face să le luați în serios avertismentele scrise cu sublinieri și este ceea ce încercau să comunice prin scris oamenii acum o sută de ani, din același motiv. Se pare că este nevoie să punem în perspectivă istorică înșeși apelurile la perspectiva istorică.

*Mergeți cu mașina timpului la un moment chiar mai de*parte în trecut și veți găsi un vizitator englez bombănind în 1832 despre „lipsa completă de disciplină și supunere, care am observat că este generalizată printre copiii de toate vârstele" din America[23]. De fapt, este mai dificil de spus când *nu* erau tratate aceste teme. Un autor din 1640 deplânge copiii care își exprimă insolența cu „atâta mândrie, atât dispreț și atâta lipsă

[21] Comer, pp. 31, 34, 37.

[22] Boas, p. 3.

[23] Trollope, p. 173.

de considerație față de părinți"[24]. Și există date care arată că oamenii au făcut astfel de afirmații și acum *mii* de ani. Următoarea critică severă, de exemplu, este atribuită poetului grec Hesiod, care a trăit în secolul VIII î.e.n.: „Nu văd niciun viitor pentru neamul nostru, dacă acesta depinde de tinerii frivoli de astăzi, pentru că sunt cu toții de o nechibzuință greu de transpus în cuvinte. Pe vremea când eram eu copil, eram învățați să fim discreți și cuviincioși față de cei mari, însă tinerii de astăzi sunt mult prea nerespectuoși și impacienți în fața limitărilor". Iar următorul este atribuit lui Socrate: „Copiii din ziua de astăzi iubesc prea mult confortul. Au maniere detestabile, *desconsideră autoritatea și nu au niciun respect pentru cei* mai în vârstă. Ce soi de creaturi îngrozitoare vor fi când vor crește?[25]"

Este adevărat că vastul precedent istoric nu exclude posibilitatea ca părinții să fie *cu adevărat* prea permisivi. Teoretic, este posibil ca aceștia să fi fost astfel dintotdeauna (și peste tot). Însă argumentul forte care ni se oferă în cărți și articole, la seminarii și dineuri, este că părinții sunt astfel în prezent mai mult decât erau în trecut. Pe vremea aceea, părinții impuneau limite, iar copiii ascultau (ceea ce este considerat, de la sine, ca ceva dezirabil). Pe atunci, standardele erau ridicate, iar elevii erau motivați și autodisciplinați. Astfel, dacă reiese că „pe atunci" oamenii spuneau exact aceleași lucruri, am făcut primul pas pentru a răsturna definitiv această perspectivă.

[24] Citat în Mintz, p. 19.

[25] Aceste două citate se regăsesc la tot pasul pe internet, alături de comentarii ce pun sub semnul îndoielii autenticitatea lor.

SUNT PĂRINȚII PERMISIVI?

Să atragem atenția la vechimea acestor critici – sau, dacă preferați, a acestor nemulțumiri care au tot răbufnit – este doar unul din multele răspunsuri posibile atunci când auzim critici aspre despre modul în care copiii noștri sunt răsfățați deoarece părinții nu reușesc să impună limite. O persoană ceva mai atentă poate observa că se fac de fapt trei aserțiuni principale: părinții nu impun limite, copiii se comportă într-un mod pe care l-am putea descrie ca „răsfățat", iar prima problemă o determină pe cea de-a doua.

Fiecare dintre aceste afirmații trebuie argumentată. Anecdotele, chiar și cele care ne fac să scuturăm din cap și să țuguiem buzele, sunt pur și simplu insuficiente. Trebuie să existe vreun motiv pentru care credem poveștile pe care le auzim sau comportamentele despre care ajungem să credem că sunt reprezentative pentru marea masă a populației. Iar aceasta înseamnă, de asemenea, că avem nevoie să definim mai precis subiectul pe care îl discutăm. „Părinții și-ar lăsa copiii nepedepsiți și pentru crimă" sau „copiii au scăpat de sub control" nu sunt afirmații valabile, nu doar pentru că sunt vagi, ci și pentru că reflectă principiile vorbitorului, care spune, de fapt: „Părinții tolerează comportamente pe care eu cred că ar trebui să le interzică" sau „Mi se pare inacceptabil modul în care se comportă unii copii". Dacă vrem să susținem că un număr mai mare de persoane se comportă astfel în ziua de astăzi decât cei din generațiile anterioare, avem nevoie de o modalitate limpede de a delimita ceea ce căutăm, astfel încât să putem compara datele din epoci diferite.

Deci cum ar trebui să evaluăm o critică de tipul „trăim într-o societate centrată pe copii, unde nevoile și dorințele acestora

devin din ce în ce mai prioritare"[26]. Prima noastră reacție ar putea fi să întrebăm cum se pliază această afirmație pe triștii indicatorii sociali conform cărora copiii sunt în continuare judecați și închiși în același regim ca și adulții. Mai simplu spus, am putea arăta cum, la nivelul întregii societăți, atitudinea noastră față de copii pare să fie cel puțin ambivalentă. Părinții își iubesc proprii copii, dar au adesea foarte puțină răbdare cu ai tuturor celorlalți. Uneori, copiii ni se par adorabili, dar avem mai des tendința de a-i privi ca pe o pacoste. Un copil „bun" este acela care stă nemișcat și rămâne tăcut. Concluziile studiilor realizate cu adulții americani reflectă constant ceea ce o publicație numea „un nivel uimitor de ostilitate, nu doar față de adolescenți, ci și față de copiii mici". O mare parte dintre cetățenii noștri spun că nu agreează copiii de nicio vârstă, numindu-i nepoliticoși, leneși, iresponsabili și lipsiți de principiile de bază[27].

În anii 1930, cercetătorul Harold Anderson afirma: „Consider că, la nivelul societății noastre, încă nu am învățat să agreăm copiii". Și ar fi foarte greu de demonstrat că lucrurile s-au schimbat de atunci. În anul 2012, regretata Elisabeth Young-Bruehl a dedicat un întreg volum „imensei varietăți de politici sociale și comportamente individuale îndreptate împotriva copiilor" care sunt încă active[28]. Centrat pe copil? Nu este foarte clar dacă America poate fi descrisă astăzi ca fiind măcar *prietenoasă* față de copii.

Pe de altă parte, de-a lungul unei perioade îndelungate a avut loc o trecere către a-i considera pe copii persoane cu va-

[26] Mamen, p. 9.

[27] Vezi studiile din 1997 și 1999 intitulate „Kids These Days" [„Copiii din ziua de astăzi"], realizate de Public Agenda, o firmă de sondaje. Detaliile despre ultimul studiu sunt disponibile pe pagina e internet a Public Agenda; primul raport a fost rezumat în Applebome.

[28] Anderson este citat în Cable, p. 190. Citatul din Young-Bruehl apare la p. 4 în cartea ei. Vezi, de asemenea, Holt 1974.

loare intrinsecă și ființe umane care trebuie tratate omenește. Copiii de astăzi, din țările industrializate, sunt mult mai puțin expuși riscului de a fi supuși la muncă forțată sau de a fi priviți exclusiv ca bunuri materiale, așa cum se întâmpla nu mai departe de secolul al XIX-lea[29]. La fel, spre deosebire de acum câteva secole, sunt mai puține șanse ca acum să fie priviți ca ființe păcătoase a căror voință trebuie zdrobită. În Noua Anglie din vremurile puritane, copiii erau biciuiți în piața publică. Joaca era privită ca ceva de o frivolitate inadmisibilă, chiar și la copiii mici. Nou născuții erau descriși ca niște creaturi „murdare, vinovate, odioase, abominabile" și erau tratați ca atare[30]. Mai mult, infanticidul a fost o practică obișnuită de-a lungul întregii istorii a omenirii, copiii fiind adesea abandonați, torturați sau abuzați sexual. „Nu am reușit să găsesc, înainte de vremurile moderne, dovada existenței vreunui părinte care nu ar fi fost închis astăzi pentru abuz", scria istoricul Lloyd de Mause[31].

Răspunsul la întrebarea noastră, în acest caz, depinde de perioada de timp pe care o vizăm și definiția cu care operăm. Este adevărat, a fost prezentă „o mai evidentă expresie a afecțiunii față de copii și un mai mare interes pentru dezvoltarea lor... în ultimele câteva secole, în societățile occidentale

[29] Vezi Zelizer; și Alwin 1996.

[30] Reverendul Benjamin Wadsworth este citat în Mintz, p. 11. Mintz rezumă istoria copilăriei americane după cum urmează: „Nu a existat niciodată o vreme în care marea majoritate a copiilor americani să fi fost bine tratați și să fi avut experiențe idilice, nici vreo vreme în care copilăria să fi fost vârsta inocenței; cel puțin, nu pentru majoritatea copiilor." (p. vii).

[31] DeMause, p. TK. La fel susține și autorul australian Robin Grille: „Abuzul și neglijarea copiilor au devenit cazuri rare abia recent, iar asta numai în câteva din societățile din lume... Ar trebui să privim cea mai mare parte a istoriei umanității ca un holocaust al copiilor." (p. 92).

industrializate"[32]. Asta nu înseamnă că trăim într-o cultură „centrată pe copil" la modul specific și peiorativ în care este folosită adesea această expresie, în care nevoile și dorințele adulților au devenit subordonate celor ale copiilor.

Iar când întrebarea este dacă, în ziua de astăzi, părinții sunt mai „permisivi"? Trebuie, din nou, să analizăm cu atenție. Se referă oare acest termen la un tratament mai uman aplicat copiilor, la permisiunea acordată acestora de a avea ceva de spus în chestiuni care îi privesc, dându-le posibilitatea de a se face atât auziți, cât și văzuți, la acceptarea preferințelor acestora în loc de a îi forța să se supună alegerilor noastre? Înseamnă că suntem dispuși să vedem când ne indică aceștia că le este foame, în loc să îi obligăm să mănânce și să doarmă atunci când ne este nouă convenabil? Că suntem dispuși să le permitem uneori copiilor să își facă de cap și să se distreze și să îi alinăm atunci când plâng?

De fapt, acestea par să fie exact schimbările de atitudine la care făcea referire cuvântul *permisiv* atunci când a fost folosit pentru prima oară; iar, la vremea respectivă, aceasta era orientarea către care se îndreptau tendințele. Un autor face referire la „ideologia creșterii permisive a copiilor" care caracteriza recomandările pentru părinții în anii 1930[33], deceniul care a dat cartea cu titlul revelator *Copilașii sunt ființe umane*. Un alt autor arată că ceea ce era catalogat la acea vreme ca „noua permisivitate... este astăzi considerat ca fiind de bun simț"[34]. Oamenii începeau să vorbească despre nevoile copii-

[32] Alwin 1989, p. 195.

[33] Hays, p. 45.

[34] Ehrenreich, p. 87.

lor și să înțeleagă că aceștia se dezvoltă secvențial și că, astfel, este posibil să nu fie pregătiți să își asume anumite responsabilități sau să dobândească o anume pricepere, pur și simplu pentru că așa le cerem noi. Această evoluție nu s-a desfășurat, însă, într-un mod simplu și linear. Severitatea care a făcut loc permisivității a reprezentat, în sine, răsturnarea unei abordări în creșterea copiilor din secolul al XIX-lea care acordase o mai mare atenție nevoilor copiilor[35]. Situația s-a înrăutățit, de fapt, înainte de a se îmbunătăți; iar acea răsturnare a fost ulterior răsturnată din nou: anii 1950 au adus un regres, iar unele din aceste principii de bază au fost încă o dată privite cu neîncredere[36].

Astăzi, cuvântul permisivitate are un alt sens: nu înseamnă tratament uman sau disponibilitatea de a alăpta nou-născutul atunci când îi este foame, ci înseamnă să răsfeți copilul într-un mod care este nesănătos prin definiție. (Foarte interesant este că s-a modificat și conotația cuvântului *răsfăț*. A însemnat cândva „a dezmierda", iar astăzi înseamnă „a râzgâia".) În

[35] Vezi Hulbert; și Mintz.

[36] „Permisivitatea totală, chiar și la modul ideal, a durat mai puțin de o decadă. La începutul anilor cincizeci deja, majoritatea experților denunțau «permisivitatea excesivă» și «subliniau importanța stabilirii unor limite»... Așadar, cu mult înainte ca permisivitatea să devină ocară politică, căzuse în dizgrație și începuse să fie privită ca o greșeală, o hipercorectare poate, dar tot o capcană pentru părintele neatent." (Ehrenreich, p. 89). „Deși metodele de creștere a copiilor din perioada de după război erau adesea catalogate ca «permisive», acestea nu erau nici pe departe atât de indulgente cum au presupus comentatorii de mai târziu. Pe de o parte, nicio generație din istoria Americii nu a avut mai puține șanse de a fi alăptată... Și nici părinții nu erau din cale afară de permisivi în ceea ce privește sexualitatea infantilă sau antrenamentul la oliță. Marea majoritate a părinților considerau masturbarea ca indezirabilă și încercau să o reprime, iar aproape jumătate dintre copii începeau antrenamentul la oliță înainte să împlinească nouă luni [în anii de după război]" (Mintz, p. 281).

ziua de astăzi creșterea permisivă a copiilor este înțeleasă atât de publicul larg, cât și de specialiștii în psihologia dezvoltării ca metodă în care cerințele și limitele sunt rareori impuse, iar copiii sunt, în mare, liberi să facă orice vor ei[37].

A încercat, așadar, vreun cercetător să cuantifice numărul de părinți care ar putea fi, în modul rezonabil, catalogați drept permisivi în acest sens? Majoritatea persoanelor care se referă la o epidemie de permisivitate în creșterea copiilor nu fac decât să presupună că este adevărat, că toată lumea știe și, prin urmare, nici nu mai este nevoie să verificăm această afirmație. Eforturile mele de a da de urma datelor, prin scormonirea atât a bazelor de date academice și neacademice, cât și prin adresarea unei serii de întrebări celor mai mari experți în acest domeniu, nu au scos absolut nimic la iveală. Mă simt deci obligat să concluzionez că nimeni nu are idee câți părinți ar putea fi considerați permisivi, câți punitivi și câți atenți la nevoile copiilor, fără să fie *nici* permisivi, *nici* punitivi. (Înclinația de a omite această a treia posibilitate este, în sine, o tendință durabilă și îngrijorătoare.) Pe scurt, *nu există absolut nicio dovadă care să susțină că permisivitatea este stilul dominant de creștere a copiilor în societatea noastră și nici măcar că acest stil ar fi deosebit de comun.*

Remarcați totuși că un număr mare de autori, jurnaliști și comentatori obișnuiți nu spun pur și simplu că o mulțime de părinți nu reușesc să impună limite. Afirmă că astăzi este cazul mai mult decât era în trecut, că permisivitatea este, așa cum se formula în revista *Time*, o problemă „a vremurilor noastre", cauzată de faptul că a avut loc o „erodare" a autorității paren-

[37] Vezi, de exemplu, Baumrind 1966, p. 889.

tale. Desigur, dacă nu există o perspectivă clară asupra practicilor de creștere a copiilor bazată pe o mostră națională reprezentativă, nu avem niciun indiciu dacă aceste practici s-au schimbat sau nu de-a lungul anilor, iar dacă s-au schimbat, în ce sens anume.

Acum câteva decenii, John Goodlad a vizitat peste o mie de clase din întreaga țară, în efortul de a strânge informații concluzive despre tipul de educație de care au parte majoritatea copiilor americani. A constatat că sistemul educațional era covârșitor de tradițional, bazat pe informații, mai degrabă centrat pe profesor, în loc să fie centrat pe elevi, în ciuda afirmațiilor generalizate care susțineau că progresivismul[38] a acaparat totul[39].

Ar fi deconcertant de ambițios să încercăm o analiză atât de exhaustivă a metodelor de creștere a copiilor. Un asemenea studiu ar trebui să depășească lunga listă de controverse metodologice, începând cu modul în care ar trebui să definim permisivitatea și să determinăm modul în care un părinte anume își crește, concret, copilul[40]. (Întrebările adresate atât

[38] *Progresivism* - curent în pedagogia contemporană care identifică fenomenul educativ cu un proces de creștere, de dezvoltare continuă [*n. tr.*].

[39] Goodlad. Studiile pe care le-a realizat ulterior, la fel ca și cele ale majorității celorlalți observatori, arată că în afara câtorva oaze de educație progresistă, concluzia lui rămâne valabilă, în cea mai mare parte. Mai mult, influența „reformei" educative după modelul corporativ, despre care am vorbit pe scurt în *Introducere*, a indus școlilor și mai mult tradiționalism.

[40] Așa cum a subliniat Laurence Steinberg, cercetător în domeniul psihologiei (într-o discuție personală din iulie 2008), stilurile de creștere a copiilor sunt evaluate, în cele mai multe studii, în temeni relativi – modul în care un respondent poate fi comparat cu toți ceilalți din eșantion – fără să fie clar unde se stabilește granița între diferitele modele, pentru a putea stabili dacă un răspuns întrunește criteriile pentru a fi clasificat ca permisivitate în sensul absolut.

părintelui cât și copilului au adesea răspunsuri diferite[41] și interesant este că, de multe ori, răspunsul copilului este cel care se dovedește a fi mai apropiat de adevăr și mai relevant[42].) Însă, din câte cunosc, nimeni nu a propus măcar vreun astfel de studiu.

Din nou, am ajuns la această concluzie abia după o căutare cât mai atentă cu putință. Această investigație m-a dus pe câteva piste false, dar tentante. De exemplu, după ce am publicat un eseu în care menționam penuria de studii în această chestiune, psiholoaga Jean Twenge mi-a scris pentru a-mi spune că mă înșel. Mi-a atras atenția asupra a două articole publicate în jurnale academice de către sociologul Duane Alwin[43], pe care le-am depistat imediat, descoperind că în niciunul dintre acestea nu apărea cuvântul *permisivitate* sau mă-

[41] Nu toți cercetătorii apelează la perspectiva copiilor alături de cea a părinților, ceea ce face ca ultimii dintre aceștia să fie evaluați conform declarațiilor pe care le fac. Dar când sunt incluse ambele perspective, se poate constata că redau adesea realități diferite. Într-un studiu, de exemplu, „părinții au notat unitatea și comunicarea în familie mai pozitiv decât au făcut-o copiii". (Givertz și Segrin, 11). În altul, „părinții au relatat că, în general, copiii sunt implicați în procesul decizional din familie mai mult decât simțeau aceștia din urmă că se întâmplă". (Eccles *et al.*, pp. 62–63). Într-un al treilea, au existat „diferențe importante de percepție între copii și părinți la toți indicii, cu excepția unuia, de evaluare a funcționării familiei și la absolut toți indicii de evaluare a metodelor de creștere a copiilor". (Stevens *et al.*, p. 423). În al patrulea, copiii își descriau părinții mai puțin ca fiind încurajatori și mai degrabă ca fiind exigenți, spre deosebire de descrierile personale oferite de părinți. (Kim *et al.*, p. 16).

[42] Când se poate confirma care este, de fapt, adevărul, modul în care copiii percep comportamentul părinților se dovedește a fi cel puțin la fel de precis ca și descrierea pe care și-o fac aceștia din urmă. (Sunt citate trei studii care susțin această afirmație, în Kernis *et al.* 2000, p. 30.) Chiar și atunci când adevărul nu poate fi stabilit, perspectiva pe care o au copiii asupra metodelor folosite de părinții lor este adesea „mai îndeaproape relaționată cu dezvoltarea lor, decât cea a părinților". (Kins *et al.*, p. 1106). Cu alte cuvinte, modul în care copiii văd lucrurile are cea mai mare influență asupra evoluției lor.

[43] Alwin 1988, 1989.

car vreo trimitere la această idee[44]. De fapt, aceste articole nu aveau aproape nicio legătură cu problema modului în care copiii sunt efectiv crescuți. Se concentrau, mai degrabă, asupra calităților pe care părinții din generații diferite doreau să le vadă la copiii lor. Alwin concluziona că părinții au ajuns să acorde mai puțină importanță necesității de a crește copii care să devină persoane obediente, dorindu-și mai mult ca aceștia să aibă capacitatea de a gândi independent. Desigur, nu există niciun motiv pentru care am putea crede că acești părinți își creșteau copiii într-un mod mai permisiv sau că ar fi fost o strategie logică pentru a obține acest scop.

Am descoperit apoi o carte scrisă de consilierul politic și sondatorul de opinie Mark Penn pe subiectul tendințelor în opinia publică. Unul din capitole era dedicat creșterii copiilor și includea câteva rezultate interesante ale sondajelor:

> Cincizeci și cinci la sută dintre părinți spun că sunt severi, spre deosebire de treizeci și șapte la sută, care se declară permisivi. Cincizeci și doi la sută dintre părinți (și cincizeci și opt la sută dintre părinții mai în vârstă) susțin că este mai bine să îndrumi copilul prin „disciplină și structură" decât prin „căldură și susținere". Și mai mult de jumătate dintre părinții americani consideră că este mai important pentru copiii lor să devină buni cetățeni decât să fie fericiți[45].

Un sondaj de opinie nu este același lucru cu un studiu științific, dar aceste cifre chiar par să răstoarne stereotipurile

[44] Am început să cred că s-a creat un obicei când, ulterior, am regăsit următoarea propoziție într-unul din articolele publicate de Twenge (2013b, p. 23): „De exemplu, rețelele de socializare cum ar fi Facebook stimulează narcisismul și materialismul utilizatorilor (Wilcox și Stephen, în versiunea imprimată)", doar pentru a descoperi că studiul realizat de Wilcox și Stephen nu include nicio trimitere la narcisism sau la materialism.

[45] Penn. Acest pasaj și citatul următor se regăsesc la paginile 113–17.

despre permisivitate[46]. Când sondatorul a întrebat apoi oamenii despre impresia pe care le-au lăsat-o *alți* părinți, rezultatele au fost, din nou, surprinzătoare. „Un impresionant procent de 91% a fost de părere că «majoritatea părinților de astăzi sunt prea indulgenți cu proprii copii», spre deosebire de numai 3% care cred că majoritatea părinților de astăzi sunt prea sever.i" Cu alte cuvinte, marea majoritate a persoanelor susțin că: „Spre deosebire de mine, aproape toată lumea este permisivă." Cum ar trebui așadar să interpretăm această constatare? Este, cu siguranță, posibil ca respondenții să reprezinte eronat modul în care își cresc copiii, poate pentru că își doresc foarte mult să descrie ceea ce fac în concordanță cu ceea ce cred că *ar trebui* să facă – iar în cultura noastră, disciplina strictă, și nu permisivitatea, este considerată ideală. Dar pare mai rezonabil să ne îndoim de acuratețea percepției oamenilor asupra a ceea ce se întâmplă în alte familii, percepții care reflectă ipoteza necritică potrivit căreia permisivitatea este larg răspândită în cultura noastră. Această credință este invocată de ceea ce credem că este valabil pentru modul în care ne

[46] Se poate pune întrebarea dacă respondenții la sondajul de opinie sunt cu adevărat reprezentativi pentru marea masă a populație sau dacă oamenii s-au descris corect, însă aceleași întrebări se aplică și în cazul multora dintre studiile publicate în revistele de specialitate. Ultimele dintre acestea se deosebesc prin recursul la instrumente de evaluare a căror eficiență și fiabilitate a fost dovedită. Un efort intelectual serios ar solicita definirea permisivității, ceea ce ar putea porni de la răspunsul participanților care fie aprobă categoric, doar aprobă, nu sunt decișI, dezaprobă sau dezaprobă categoric câteva afirmații (rezumate generale ale metodelor de creștere a copiilor pe care le practică, atât cât și exemple de modalități în care înclină să rezolve probleme specifice care pot apărea). Apoi relațiile dintre aceste răspunsuri individuale ar fi evaluate atent. La modul ideal, răspunsurile ar fi comparate cu cele oferite de copiii din unele familii sau chiar cu mostre de interacțiune reală părinte-copil, așa cum au fost observate și codate de către realizatorii sondajului. Comparați acum acest proces metodic de validare cu un sondaj care include o singură întrebare: „Ați descrie metoda dumneavoastră de creștere a copiilor ca fiind severă sau permisivă?"

creștem noi copiii, astfel încât, pentru a rezolva această nepotrivire, suntem obligați să ne considerăm pe noi înșine excepții de la ceea ce continuăm să presupunem că este regula. (Ori asta, ori ajungem să credem că alți copii necesită un grad de severitate de care proprii noștri copii nu au nevoie.)

Dar Penn a tras numaidecât concluzia opusă: Dacă majoritatea părinților cred că ei înșiși sunt severi, iar ceilalți indulgenți, ei bine, „nu au decât pe jumătate dreptate, iar asta în privința celorlalți. Astăzi, în America, aproape *toți* părinții sunt mai permisivi decât erau generațiile anterioare cu copiii lor, în ciuda modului în care se percep ei." Cum oare își justifică Penn această certitudine? Așa cum încăpățânarea de a crede că părinții sunt permisivi a determinat-o pe Twenge să citeze dovezi irelevante (despre dorința părinților de a avea copii cu o gândire autonomă), la fel și Penn a reușit să justifice aceeași atitudine în principal prin prisma propriilor concepții conservatoare. (Faptul că este consilier al candidaților democrați nu trebuie să ne surprindă: după cum am subliniat în Introducere, chiar și politicienii liberali ajung să vorbească asemenea moderatorilor de la televiziunea Fox News[47] în momentul în care începe să se discute despre copii.)

La fel ca mulți alții care se plâng de cât de tare s-a înrăutățit situația astăzi, Penn nu și-a susținut prin nimic afirmația că părinții sunt „mai permisivi... decât în generațiile anterioare" și nu a prezentat aproape niciun fel de informații din trecut cu care să compare rezultatele unicului său sondaj[48]. A ales să ignore rezultatele unui sondaj, deoarece contrazicea ceea ce el *știa* pur și simplu că este adevărat: „A ajuns inacceptabil din

[47] Canal de televiziune recunoscut pentru orientările sale conservatoare. [n.tr.]

[48] Singura excepție este trimiterea la concluziile unui sondaj din 1968 despre atitudinea cu privire la pedepsele corporale. Vezi mai jos.

punct de vedere social să disciplinezi copiii... Pe vremuri, copiii primeau pur și simplu câteva bețe sau erau dăscăliți. Acum sunt luați în brațe, primesc pauze disciplinare și poartă negocieri îndelungi".

Dar abia acum devin lucrurile interesante – și utile pentru a ne ajuta să înțelegem de ce atât de multe persoane împărtășesc părerea lui Penn. Ideea că disciplinarea copiilor este demodată are acum statutul de stereotip cu largă circulație prin cărți, prin articole și pe bloguri. Haideți deci să analizăm mai îndeaproape fiecare din cele trei exemple din ultima propoziție citată din Penn. În primul rând, „sunt luați în brațe" se referă la faptul că „60% dintre părinții care au participat la sondaj au declarat că «întotdeauna, copiii trebuie alinați când plâng»". Este exact reacția pe care cercetarea din domeniul psihologiei dezvoltării o recomandă în fața unui copil care plânge[49], deci am putea fi descumpăniți că numai trei din cinci părinți acceptă recomandările de bază pentru îngrijirea copiilor. Cu toate aceste, Penn este, în mod evident, un susținător a mult discreditatei metode prin care „îi lași să plângă până se liniștesc". Mai mult, pare să considere orice îndepărtare de la această metodă un semn de permisivitate.

În al doilea rând, se referă la popularitatea impunerii de pauze disciplinare – adică izolarea fără înduplecare a copiilor

[49] De exemplu, un studiu clasic ale cărui concluzii au fost reconfirmate de studii mai recente, a constatat că bebelușii sunt mai predispuși să plângă și să fie agitați când părinții nu au reacționat anterior cu promptitudine la plânsul lor. Părinții care au avut rețineri în acest sens din teama de a nu răsfăța declanșează adesea un cerc vicios: copilul al cărui plâns a fost ignorat plânge și mai mult pe măsură ce crește, ceea ce descurajează și mai mult părinții de la a-l alina, ceea ce face ca bebelușul să fie și mai agitat și așa mai departe (Bell și Ainsworth). La modul mai general, studiile au confirmat că mamele care se temeau cel mai mult să nu își răsfețe copiii erau cel mai puțin înclinate să ofere un mediu cald, atent la nevoile copilului și de sprijin emoțional. (Luster *et al.*).

când părintele decide că aceștia nu au fost cuminți[50]. Acesta nu este doar un exemplu de disciplină, ci chiar de disciplină *punitivă*. Dar, pentru că nu este vorba de pedepse corporale, s-ar vrea să concluzionăm că „disciplinarea a devenit inacceptabilă din punct de vedere social". Penn recunoaște că două treimi dintre părinți încă aprobă pedepsele corporale dar, uimitor, această informație este prezentată la rândul ei ca dovadă a permisivității[51]. De ce? Pentru că procentul aprobator era și mai mare acum câteva decenii. (Remarcați, de asemenea, că aceste cifre se referă la *atitudinea* față de pedepsele corporale. Procentul celor care pun în practică această metodă este chiar și mai mare[52].)

Ultimul argument pentru care Penn denunță parentajul contemporan ca permisiv este că se li se permite copiilor posibilitatea unor „negocieri îndelungi" cu copiii. Aici trimite la răspunsuri din sondaje, sugerând că mulți părinți spun că dacă ar avea un copil de nouă ani „care ți-ar adresa furios o înjurătură sau ți-ar spune că te urăște" sau un copil de cincisprezece ani care încearcă drogurile, prima reacție ar fi de a avea o discuție cu acesta pentru a înțelege ce se întâmplă. (În primul exemplu, un număr semnificativ a răspuns, de fapt, că reacția ar fi aceea de a pedepsi.) Nimic din răspunsurile participanților

[50] Pentru o analiză detaliată a pauzei disciplinare, o metodă catalogată uneori în lucrările de psihologie ca „retragere a iubirii", vezi Kohn 2005a.

[51] Un alt sondaj realizat la nivel național în anul 2005, a arătat că 72% dintre adulții americani consideră că nu este „nicio problemă să dai palme la fund copilului". Vezi http://www.surveyusa.com/50StateDisciplineChild0805SortedbySpank.htm.

[52] „Deși procentul de americani care aprobă pedepsele corporale s-a redus extraordinar de mult în ultima jumătate de secol, procentul folosirii concrete a acestora abia dacă s-a clătinat". (Burnett, p. 18). De exemplu, „datele relevate de un studiu longitudinal cu reprezentare națională realizat cu peste 21.000 de copiii... arată că înainte ca acești copii să ajungă în clasa a cincea, în anul 2003, 80% dintre ei fuseseră pedepsiți corporal de către părinții lor". (Gershoff și Bitensky, p. 232).

nu spune că aceste discuții ar lua forma unei „negocieri", fără a mai adăuga că nimic nu sugerează o „negociere îndelungă". Acestea sunt înfloriturile retorice ale lui Penn prin care ne invita să dăm și noi ochii peste cap la simpla idee că cineva ar putea încerca să *discute* cu un copil care a făcut ceva neplăcut, în loc să recurgă la pedepsire. Din nou, consideră că această opțiune reprezintă permisivitate.

Am discutat aici ceva mai detaliat analiza lui Penn pentru că este unul dintre puținii autori care prezintă date concrete în abordarea acestui subiect, chiar dacă acestea provin dintr-un sondaj, dar, mai ales, pentru că interpretarea pe care o dă acelor cifre reflectă o perspectivă larg împărtășită și extrem de revelatoare. În absența datelor, adesea sau chiar până și în prezența unor date care indică opusul, multe persoane sunt dornice să denunțe cultura noastră (dar nu și pe ele însele) ca fiind scandalos de permisivă. Când pedepsele corporale se bucură de nici mai mult, nici mai puțin decât o susținere generalizată, când copiii sunt pedepsiți prin alte mijloace decât cele corporale, când părinții sunt dispuși să stea de vorbă cu ei dacă au făcut ceva rău, ei bine, acestea sunt toate dovezile de care avem nevoie.

Ideea că trăim într-o cultură permisivă sau centrată pe copil pare, la rândul ei, de nezdruncinat, în ciuda modului în care se desfășoară viața copiilor la școală, locul unde petrec o mare parte din viața lor. Acolo, sunt folosite diverse programe de control comportamental, constând în variații pe tema mituirii și amenințării, pentru a-i face pe elevi să respecte regulile la a căror elaborare nu au avut, cu siguranță, nicio contribuție. Accentul nu se pune pe susținerea dezvoltării morale, ci pe obținerea supunerii. La modul mai general, descrierea pe care John Dewey o face majorității școlilor este perfect valabilă și

astăzi: „centrul de gravitate" este în afara copilului. Spunem, de fapt: aceasta este programa școlară, astfel te vom evalua, acestea sunt regulile și cerințele noastre și toate au fost stabilite cu mult înainte de apariția ta. Nevoile și interesele tale, sau chiar cele ale unei întregi clase, nu vor influența în niciun fel ceea ce facem și ceea ce așteptăm ca tu să faci.

În mod evident, această atitudine este parțial rezultatul numărului de douăzeci sau treizeci de copii prezenți în clasă în același timp și efortului și timpului necesar pentru a crea un mediu „centrat pe elev". Dar nu totul se poate explica astfel, mai ales din moment ce unii profesori și unele școli au demonstrat că *este* posibil să obții rezultate mai bune adresând întrebări, în loc să oferi informații[53]. Mai degrabă, ideologia funcțională în această situație este similară cu abordarea pe care o avem față de creșterea copiilor – o abordare definită prin lipsa fundamentală de respect față de copii, prin credința puritană în beneficiile frustrării și eșecului, prin presupunerea că cea mai bună modalitate de a pregăti copiii pentru neplăcerile viitoare este să îi supui la neplăceri câtă vreme sunt mici și printr-o perspectivă asupra naturii umane care susține că nu poți realiza nimic fără utilizarea recompenselor și pedepselor ca stimulente pentru învățare sau pentru un comportament amabil față de ceilalți.

Putem aproba sau respinge această ideologie, dar cum am putea sugera fără cea mai mică reținere că principala problemă a creșterii copiilor sau a sistemului educațional american este aceea că disciplina punitivă este *rară* sau că este excesivă înclinarea de a asculta punctele de vedere ale copiilor noștri? Este ca și cum o revistă ar anunța pe prima pagină că, în ziua de astăzi, oamenii petrec alarmant de mult timp citind

[53] Pentru exemple, vezi Kohn 1999b.

de plăcere („Nebunia bibliofiliei! Apocalipsa entertainmentului electronic!") sau că majoritatea dintre noi suntem excesiv de atenți la consumul de alimente sănătoase în cantități moderate („Alimentele de proastă calitate, o memorie îndepărtată în America plină de suplețe"). Diferența este că *această* inversiune ciudată a realității cu privire la modul în care ne creștem copiii nu este o anomalie neobișnuită întâlnită într-o singură publicație. Cumva, pare să fi devenit un stereotip.

SUNT TINERII RĂSFĂȚAȚI?

Există o categorie de adulți care i-a privit întotdeauna pe cei mult mai tineri decât ei cu un amestec de nerăbdare și desconsiderație. Este posibil ca această atitudine să fie generată de faptul că „fiecare generație aflată la putere are dificultăți în a ceda puterea celor care vin din urmă. Cei din generația *baby boom* [născută între 1946 și 1964) erau numiți hippy și repetenți [de către părinții lor]. Cei din generația X [născuți între începutul anilor 1960 și 1980] erau considerați chiulangii... Însă aceste două generații par să uite cu ipocrizie și comoditate de frivolitățile din propria tinerețe atunci când judecă oamenii din acest nou grup"[54] cunoscuți ca milenialii[55].

Desigur, nu s-a dat nicio lege împotriva văicărelilor la adresa modului în care părinții își cresc copiii (subiectul secțiunii anterioare) sau împotriva copiilor înșiși (subiect către care ne vom îndrepta atenția în cele ce urmează). Însă văicăritorii care vor să fie luați în serios vor avea mult de lucru. Trebuie, în primul rând, să precizeze despre cine își propun să vorbească.

[54] E. Shapiro.

[55] *Milenianilii*, cunoscuți și ca Generația Y, se referă, în Statele Unite ale Americii și în Canada, la persoanele născute între începutul anilor 1980 și sfârșitul anilor 1990. [*n. tr.*]

Copiii de vârstă școlară? Adolescenții? Tinerii adulți? În al doilea rând, pentru a susține că totul este mai rău acum decât atunci, trebuie să precizeze când a fost acel „atunci". Compară tinerii de astăzi cu cei din generația imediat anterioară? *Cu cei de acum jumătate de secol? Iar, în al treilea rând,* ce caracteristici se presupune mai precis că definesc acel grup de zeci de milioane de tineri: Sunt răsfățați? (Și ce înseamnă asta, mai exact?) Comozi? Egocentrici? Egoiști? Leneși? Suficienți? Sunt narcisiști?

Când te gândești la ele, fiecare din aceste etichete denotă o calitate diferită sau un set de calități diferite. Dar dacă scopul nu este numai acela de a arunca insulte (asemenea uneia dintre copertele din 2013 ale revistei *Time* care cataloga milenialii ca „aroganți și egoiști", „meschini", „lipsiți de... empatie", „cunoscuți ca... persoane care cred că li se cuvine totul"), ci de a formula o ipoteză ce poate fi susținută, pentru care se pot culege informații, atunci este necesară o definire a termenilor. Desigur, *unii* dintre copiii pe care i-ați întâlnit, la fel ca și unii adulți, ar putea fi descriși prin oricare din acele adjective neplăcute. Dar cu cât mai mulți copii decât adulți, sau cu cât mai mulți copii în ziua de astăzi decât într-un moment anume din trecut, ar trebui să fie răsfățați sau egoiști sau oricum altfel? Și *cât de* răsfățați? Și cum exact se poate dovedi asta?

Datele care să susțină oricare dintre aceste aspecte erau aproape inexistente până recent, când Jean Twenge și colegii ei au început să publice atât lucrări în publicațiile academice[56], cât și cărți de popularizare[57] care încercau să confirme oricare din descrierile negative aleatorii pe care le-am putea atribui

[56] De exemplu, Gentile *et al.*; Twenge 2013a; Twenge și Campbell 2008; Twenge și Foster.

[57] Twenge 2006; Twenge și Campbell 2010.

tinerilor: lacomi, leneși, egoiști, superficiali ș.a.m.d. Ambele transmit mesajul sonor că, în ziua de astăzi, copiii au o părere prea bună despre ei înșiși, cu un nivel mai ridicat de stimă de sine, încredere în sine și chiar narcisism decât omologii lor din studiile anterioare. Aceasta susține și că tinerii din ziua de astăzi sunt mai nefericiți și mai anxioși, ceea ce este dificil de pus în acord cu afirmația autoarei că aceștia au o părere mai bună despre ei înșiși[58].

Nu este de mirare că afirmațiile doamnei Twenge, alături de eticheta ei sarcastică și comercială „Generația eu", s-au bucurat de o atenție extraordinară din partea mass-mediei. (*Washington Post*: „Tinerii americani au excesiv de multă *stimă de sine*"; *The Telegraph [MB]: „Părinții din perioada* baby boom cresc o generație de încrezuți"; *Time:* „Generația EU EU EU".) De data aceasta era vorba, până la urmă, de o specialistă în științe sociale care declara că poate dovedi că stereotipurile negative despre tineri, anume acele stereotipuri pe care presa le arbora de atâta vreme, sunt adevărate. Dar o lectură atentă a articolelor semnate de Twenge ne lasă cu impresia că este evazivă tocmai pentru a obține susținerea necesară față de opinia acidă pe care o are despre tineri. Și imediat ce alți cercetători din domeniul ei, inclusiv experți în analiza datelor, s-au aplecat să îi studieze materialele, au început să apară semnele de întrebare. Iar când au reanalizat sistematic datele, argumentele ei practic s-au evaporat.

[58] Se poate chiar elabora un scenariu psihologic prin care aceste două caracteristici sunt compatibile din punct de vedere teoretic, însă din punct de vedere empiric există o corelare puternic negativă între ele (Trzesniewski și Donnellan 2010, p. 59). De asemenea, Twenge este extrem de critică la adresa modului în care tinerii din ziua de astăzi sunt, după toate aparențele, excesiv de preocupați să fie fericiți, criticându-i totuși pe aceștia (sau prioritățile lor) pentru că sunt mai puțin fericiți decât generațiile anterioare – un argument pe care și alți cercetători au eșuat în a-l susține (vezi mai jos).

Dată fiind atenția pe care au atras-o afirmațiile doamnei Twenge, este poate cazul să facem efortul de a explica pe îndelete de ce studiile sale se dovedesc neconvingătoare. Înainte de toate, nu numai că generalizează (aproape întotdeauna aspectele negative) despre o populație imensă și diversă de tineri, dar definiția „tinerilor" cu care operează pune uneori în aceeași oală elevii de liceu cu persoanele de treizeci de ani, de parcă ar împărtăși același profil psihologic. În al doilea rând, definiția lui „atunci" în comparațiile ei dintre acum și atunci se tot schimbă și este aleasă fără vreo justificare teoretică evidentă. Uneori, tinerii din ziua de astăzi sunt comparați cu cei care au fost studiați în anul 1952, alteori în anul 1975, alteori în anul 1988 și tot așa.

Însă problemele cu metodologia pe care o folosește merg chiar mai departe. Pentru că este dificil să găsești măcar un studiu realizat cu persoane de aceeași vârstă în două momente diferite în timp, Twenge combină mai multe studii, în ciuda faptului că acestea au fost realizate diferit și chiar dacă unele chestionare au fost completate de către „eșantioane arbitrare": cu referire la studenți care, din întâmplare, au trebui să fie voluntari la un chestionar realizat de profesorii lor. Există motive pentru care ne putem îndoi că toate chestionarele au fost completate de studenți și sunt chiar și mai multe motive să ne îndoim că ar fi reprezentative pentru toți din respectivul grup de vârstă. (Numai aproximativ 20% dintre tinerii între optsprezece și douăzeci și patru de ani frecventează facultăți de patru ani). Cea mai îndoielnică dintre toate este practica de a arunca la grămadă mai multe astfel de exemple din perioade diferite, închipuindu-și, așa cum procedează de multe ori Twenge, că pot fi comparate una cu alta, permițând astfel o concluzie care susține, de exemplu, că stima de

sine este mai mare la studenții de astăzi decât era acum două decenii[59].

Când Twenge susține că tinerii din ziua de astăzi nu numai că au o părere bună despre ei înșiși, ci sunt și mai *narcisiști*, scoate la iveală o întreagă serie de probleme. Diagnosticul psihiatric al narcisismului, care este diferit de ceea ce înțelegem cei mai mulți dintre noi atunci când descriem în mod curent pe cineva ca fiind narcisist, are la bază o combinație de caracteristici. Unele dintre acestea sunt evident patologice (tendința de a-i exploata pe ceilalți, megalomanie), altele nu sunt decât agasante (admirația de sine, sentimentul că i se cuvine totul), iar altele țin, de fapt, de funcționarea sănătoasă (calități de conducere, încredere în sine, independență)[60]. În funcție de trăsăturile mai accentuate, putem găsi date care să susțină practic orice generalizare despre „narcisism" pentru a arăta, de exemplu, că este asociat cu stima de sine ori la modul pozitiv, ori la modul negativ[61]. (Dacă relația este negativă, ceea ce nu

[59] Pentru mai multe informații despre riscurile generalizării rezultate din astfel de „metaanaliză a datelor din epoci diferite", vezi Trzesniewski și Donnellan 2010.

[60] „Narcisismul adaptiv se caracterizează prin ambiții sănătoase, energie, creativitate și empatie, susținute de un puternic și unitar simț implicit al propriei persoane". (Cramer, p. 19). Aceasta nu este doar o interpretare teoretică, ci unele dintre dimensiunile enumerate în Inventarul personalității *narcisiste* sunt corelate în mod empiric cu ajustări sănătoase (Watson *et al.*), în special în cazul tinerilor adulți (Hill și Roberts). Afirmația pe care o face Twenge, potrivit căreia „narcisismul este una din puținele trăsături de personalitate asupra căreia psihologii sunt de acord că este aproape complet negativă", este complet falsă. (2006, p. 68).

[61] Ramsey *et al.*, p. 232, au constatat că există o legătură negativă între acestea. Pentru o listă cu mai multe studii care au găsit o corelare pozitivă – chiar dacă modestă, – vezi Foster *et al.*, p. 471. Pe de altă parte, o corelare pozitivă între stima de sine și indicii generali de narcisism pot induce în eroare, deoarece forța și orientarea acelei relații depinde de sub-indicii – sau componentele narcisismului – pe care alegem să le analizăm. Vezi Ackerman *et al.*

este atât de surprinzător pe cât ne-am putea aștepta, atunci atât afirmația că tinerii din ziua de astăzi sunt mai narcisiști, cât și că au o mai bună stimă de sine este evident problematică[62].)

Când Twenge susține că tinerii din ziua de astăzi au niveluri mai ridicate de narcisism, face referire la indicii generali din Inventarul personalității narcisiste (IPN) – o varză de chestionar, incluzând atât caracteristicile admirabile, cât și pe cele reprobabile. De aceea, chiar și de ar putea fi dovedită, nu este limpede dacă o creștere a acestor indici ar fi îngrijorătoare[63]. Mai mult, creșterea pe care o indică este, de fapt, destul de redusă, reprezentând numai câteva puncte numerice în studiu[64], ceea ce mai ridică încă o obiecție: nu există niciun număr de răspunsuri pozitive care să desemneze în mod oficial o persoană sau, colectiv, o întreagă generație. Ceea ce se știe este că, în termeni absoluți, majoritatea persoanelor nu au un punctaj foarte ridicat – nu aveau în trecut, așa cum nu au nici în prezent – deci nu o să avem decât „niveluri reduse de narcisism"[65]. Datele disponibile nu susțin prin nimic afirmațiile dramatice ale lui Twenge (sau din presă) despre o „epidemie" de narcisism la tinerii de astăzi.

Dar asta nu este totul. Când un grup de cercetători de la trei universități au adăugat un nou set de date pentru a vedea

[62] Dacă prevalența narcisismului pare să se reducă odată cu vârsta (vezi nota 68 de mai jos), „stima de sine crește în timpul tinereții și maturității medii, atingând un vârf în jurul vârstei de 60 de ani și scade la bătrânețe" (Orth *et al.* 2010, p. 652; vezi de asemenea Erol și Orth – și Wagner *et al.* Pentru date care arată că orice declin la bătrânețe este minim. Vezi de asemenea Capitolul 6 pentru o dezbatere a diferențelor conceptuale dintre stima de sine și narcisism sau megalomanie.

[63] „Nu este întru totul clar ce ar însemna asta, deoarece măsurile IPN sunt un construct multifațetat, iar fațetele individuale nu sunt întotdeauna atât de puternic intercorelate." (Trzesniewski et al. 2008b, p. 910).

[64] Donnellan și Trzesniewski, pp. 7–8.

[65] Brent Roberts, discuție personală, ianuarie 2013.

dacă se ajunge la aceeași concluzie cu Twenge, nu numai că au găsit diferențe minime între IPN-ul studenților din eșantioanele studiilor realizate în trecut și ulterior, ci s-a dovedit că singura diferență statistică semnificativă constatată privește *femeile, care au de obicei un scor mai redus decât bărbații.* Dacă punem cap la cap această constatare cu ceea ce cunoaștem despre componentele benigne de evaluare, ne dăm seama că dacă această direcție de cercetare a adus cu adevărat vreo schimbare importantă în ultimele decenii, aceasta este în principal reprezentată de mai marea încredere în sine pe care par să o aibă tinerele femei[66].

Deoarece Twenge susține și că *stima de sine* a tinerilor are o tendință ascendentă, aceiași cercetători au investigat, într-un studiu separat, schimbări în părerea pe care o au despre ei înșiși elevii de liceu între anii 1977 și 2006. Au folosit o bază de date națională imensă, care includea informații despre mai bine de patru mii de elevi de liceu din ultimii ani, care de-a lungul a peste trei decenii au răspuns acelorași întrebări. Și, din nou, cercetătorii nu au avut niciun rezultat, nereușind să descopere vreo dovadă a creșterii despre care vorbește Twenge, nu numai în privința stimei de sine, dar și a egoismului, a inteligenței personale percepute sau a individualismului[67]. Și pentru ca imaginea să fie completă, au verificat dacă adolescenții din anii 2000 sunt mai nefericiți, singuratici, lipsiți de speranță sau mai antisociali decât erau cei din anii 1970. Rezultatele au fost: nu, nu, nu și nu.

După cum au confirmat și alți experți, credibilitatea afirmațiilor lui Twenge riscă să se disipeze complet. Doi cercetători

[66] Donnellan *et al.*

[67] Trzesniewski *et al.* 2008a, p. 184; Trzesniewski și Donnellan 2010; Donnellan și Trzesniewski, pp. 4–6.

au folosit Studiul național longitudinal al tinerilor (opt generații de adolescenți și tineri adulți evaluați între 1994 și 2008) și baza de date a *Americans' Changing Lives*[68] (patru generații de adulți de vârste diferite între 1986 și 2002) și au constatat că nivelurile de stimă de sine pot fi diferite pentru adolescenți și tineri adulți sau pentru tineri adulți și adulți mai în vârstă, dar pentru un anumit grup de vârstă nu par să difere absolut deloc de la o *anumită perioadă de timp* la alta. „Traiectoria medie a stimei de sine nu s-a schimbat la niciuna din generațiile născute de-a lungul secolului XX."[69] (În cazul unei alte afirmații ale lui Twenge și ale colaboratorilor ei – potrivit căreia studenții de anul întâi din ziua de astăzi au o părere mai bună despre calitățile lor academice și creative decât aveau studenții de anul întâi de acum câteva zeci de ani –, unul dintre cercetători a postat rezultatele efective ale studiului longitudinal, astfel încât se poate vedea imediat cât de eronate sunt concluziile la care a ajuns Twenge[70].)

Și, pentru a încheia, un grup de cercetători de la Universitatea din Illinois a realizat și el o analiză a datelor pe care le vehiculează Twenge cu privire la narcisism și au concluzionat că „tendința era nesemnificativă sau inexistentă de-a lungul timpului. La introducerea altor date suplimentare [din alte studii realizate pe studenți], dovezile care să susțină existența unei Generații Eu se risipesc". Totuși nu i-a surprins faptul că nici ei nu au putut să reproducă rezultatele lui Twenge, acum au explicat:

[68] *Viețile în schimbare ale americanilor*, cel mai vechi studiu longitudinal american la nivel național aflat încă în desfășurare. [*n. tr.*]

[69] Erol și Orth; Orth *et al.* 2010 Citat din studiul anterior, p. 614.

[70] Liberman 2013.

> Fiecare generație de tineri este semnificativ mai narcisistă decât persoanele mai în vârstă, nu din cauza schimbărilor culturale, ci din cauza tendințelor din dezvoltare ce țin de vârstă... Când persoanele mai în vârstă aud că cei tineri sunt din ce în ce mai narcisiști, sunt înclinați să fie de acord, deoarece confundă afirmația legată de schimbarea generațională cu faptul că tinerii sunt pur și simplu mai narcisiști decât sunt ei. Confuzia duce la o probabilitate mai mare ca persoanele mai în vârstă să fie de acord cu argumentul existenței unei Generații EU, în ciuda lipsei de dovezi empirice.

Cu alte cuvinte, nu este nimic neobișnuit cu grupul de oameni tineri din ziua de astăzi. „Fiecare generație este Generația Eu. Asta până crește"[71].

Odată ce afirmațiile lui Twenge se dovedesc a nu avea practic niciun fundament, nu mai rămâne nimic. Nu s-a încercat niciodată cuantificarea gradului de răsfăț al copiilor, ca să nu mai vorbim de o comparație cu numărul de copii din generațiile anterioare, ceea ce înseamnă că nu există nicio modalitate de argumentare a ipotezei conform căreia oricare din acele caracteristici – comozi, egocentrici, megalomani, leneși, egoiști, narcisiști sau răsfățați – sunt mai definitorii pentru copiii din ziua de astăzi (sau pentru elevii de liceu sau tinerii adulți) decât pentru cei de acum *n* decenii.

Dacă încercăm să obținem o imagine mai comprehensivă a tinerilor, sunt câteva constatări care ar putea fi relevante. Un studiu care a reunit multiple eșantioane de studenți pe o durată de aproximativ treizeci de ani (o metodă îndoielnică, după cum vă amintiți) a înregistrat nivele autoraportate de empatie ușor mai reduse în anul 2009, decât în anul 2000, dar, anterior, nu avusese loc nicio schimbare timp de două dece-

[71] Roberts *et al.* Citatul apare la pp. 100–1. Chiar și Twenge și colaboratorii ei, într-un alt studiu în care s-au colectat date de la mii de persoane în același timp pe internet, a concluzionat că persoanele mai în vârstă sunt mai puțin narcisiste decât persoanele mai tinere (Foster *et al.*).

nii[72]. Pe de altă parte, 88% dintre studenții în anii începători făcuseră în anul 2011 voluntariat, spre deosebire de până la 80% cu o decadă în urmă și 69% în cea anterioară[73]. În același timp, „o profesie care să fie de folos societății" a fost desemnată ca un scop de viață deosebit de important de un număr mai mare dintre tinerii cu vârste între optsprezece și treizeci și patru de ani, decât dintre cei în vârstă de peste treizeci și cinci de ani[74].

Sincer, am mari dubii cu privire la relevanța și semnificațiile vreuneia din aceste concluzii. Generalizările pe care alegem să le facem la adresa tinerei generații par să depindă în cea mai mare parte de concepția asupra lumii și de experiențele persoanei care generalizează. După cum s-a văzut, persoanele mai în vârstă au insistat dintotdeauna că cei mici sunt neobiș-

[72] Konrath *et al.* Schimbarea „este recunoscută ca fiind nesemnificativă (de ex., aproximativ o treime de puncte)... ceea ce face ca studenții de astăzi să se plaseze undeva la media acestor trăsături" (p. 187). Chiar și presupunând că această constatare este reprodusă de alte studii, ceea ce rămâne de văzut, nu este totuși clar ce semnificație ar putea avea momentul acestui declin, ceea ce nu corespunde cu afirmațiile lui Twenge sau ale altora despre momentul în care tinerii ar fi început să arate o creștere a tendinței către narcisism. În orice caz, un scor mai redus la acești indici nu are neapărat o semnificație anume. Conform observațiilor pe marginea acestui studiu ale lui Dan Batson, autoritate de vârf în domeniul altruismului și empatiei, „ideea că studenții au o capacitate mai mică de afecțiune astăzi decât acum 20 de ani este pur și simplu improbabilă. Nu cred că ne schimbăm așa. Dar este posibil ca situația să se fi schimbat. Ne putem simți presați să modificăm obiectul preocupării noastre... și să spunem: «trebuie să mă ocup de nevoile care sunt presante în acest moment.»" (citat în O'Brien). O altă preocupare ar putea consta în următoarea întrebare: dacă nivelele autoraportate de empatie sunt relevante sau este posibil ca „ceea ce măsurăm să nu fie schimbări în modul în care simțim, ci, mai degrabă, schimbări în modul în care cred ei că și-ar dori ca ceilalți să creadă că simt ei"? (Liberman 2012).

[73] Pryor *et al.*, p. 26; Astin *et al.*, p. 45. Desigur, această creștere poate reflecta convingerea studenților că munca de voluntariat le poate spori șansele de a fi admiși la o facultate selectivă.

[74] Aceasta a fost constatarea unui studiu realizat în anul 2012 de Pew Research. Vezi www.pewsocialtrends.org/2012/02/09/young-underemployed-and-optimistic/5/.

nuit de răsfățați sau că tinerii adulți sunt neobișnuit de egocentrici sau egoiști. Se poate susține același lucru astăzi, așa cum putem susține contrariul, că tinerii de astăzi sunt mai toleranți decât erau părinții lor și că sunt admirabil de hotărâți să facă această lume mai bună.

Dar adevărul evident este acela că există aproape cu siguranță „mai multe diferențe între membrii *aceleiași* generații decât între generații distincte"[75].

Din păcate, cârcotașii sunt mai mulți la număr și mai vocali și au obiceiul de a interpreta la modul cel mai negativ cu putință calități care ar putea fi la fel de bine considerate ca fiind lăudabile sau, cel puțin, adecvate din punctul de vedere al dezvoltării, pentru un adult în devenire. De ce să privim atenția acordată propriilor proiecte și scopuri ca pe ceva fioros de egocentric? De ce trebuie să interpretăm încrederea în forțele proprii și așteptările ridicate de la viitor ca „atitudinea în care ți se cuvine totul" sau stimă de sine exagerată?[76] Când ridiculizăm tinerii astfel, așa cum fac Twenge și alții, nu numai că suntem nedrepți, fără vreo justificare bazată pe date solide, dar suntem și de două ori iresponsabili, deoarece putem da naștere unei previziuni care se împlinește de la sine: când aplici o etichetă denigratoare de suficient de multe ori, persoanele care primesc acea etichetă pot ajunge să internalizeze caracterizarea și să împlinească respectiva așteptare.

PARENTAJUL PERMISIV DĂ NAȘTERE UNOR COPII RĂSFĂȚAȚI?

Chiar dacă mulți părinți ar fi permisivi și mulți copii ar fi egocentrici, aceste fenomene nu au neapărat legătură unul cu ce-

[75] Această concluzie este oferită de cercetătorul Keith Macky și colegii săi, citați în Donnellan și Trzesniewski, p. 8. Sublinierea îmi aparține.

[76] Pentru aceste ultime două aspecte, vezi Arnett 2007 și 2010.

lălalt. Cei care critică ceea ce consideră a fi un stil indulgent de creștere a copiilor trebuie să demonstreze, în loc să presupună de la sine, că acest stil este de vină pentru anumite trăsături ale copiilor pe care ei le găsesc supărătoare.

Nu este nimic nou în încercarea de a pune unele situații nedorite pe seama unui parentaj insuficient de tradițional. Întreaga contracultură a anilor 1960 a fost și ea atribuită părinților sau, dată fiind perspectiva pe care cei care au atribuit-o părinților o au asupra acestei contraculturi, ar fi mai bine spus că părinții au fost „acuzați". Mai exact, s-a spus că este vina mamelor și a taților care se presupune că și-au lăsat prea des fiii să facă ce vor. Această asociere pare să se fi creat în primăvara anului 1968, odată cu publicarea în revista *New York Times* a unui eseu intitulat „Is It All Dr. Spock's Fault?" [„Să fie numai vina Dr-lui Spock?"], semnat de tânărul sociolog Christopher Jencks. „Noua mentalitate... în principalele campusuri studențești", susținea acesta, este creată de „copiii din clasa mijlocie superioară... care provin, în cea mai mare parte, din cămine permisive"[77].

Problema este că acele cămine în a căror descriere se lansează Jencks – și nu este prea clar cât de obișnuite erau, de fapt, acestea – nu păreau atât permisive, cât, mai degrabă, cu respect față de copii. Erau definite prin stilul practic de creștere a copiilor, dar această implicare activă consta în justificarea regulilor în baza valorii lor (în loc de a cere ascultare orbească), în cântărirea motivelor copiilor și în includerea acestora în luarea deciziilor. Dar, din perspectiva lui Jencks, acești părinți recurgeau în continuare la disciplină pentru a impune respectarea regulilor, însă era o versiune bazată mai degrabă pe manipularea dezaprobării și culpabilității, decât pe exercitarea brută a puterii.

[77] Jencks, p. 89.

Mai mult, în ciuda titlului articolului său (care a fost, cel mai probabil, ales de către redactor), Jencks nu condamna întrutotul ceea ce se întâmpla pe campusurile studențești, ori rezistența tinerei generații în fața instituțiilor autoritare[78]. Însă cohorta de conservatori care și-au apropriat teza lui cu siguranță o făcea. De exemplu, Spiro Agnew, devenit la puțin timp după aceea vicepreședintele lui Richard Nixon, a transformat această problemă în unul din subiectele campaniei sale electorale, tunând împotriva studenților radicali care nu erau decât niște „mucoși răsfățați care nu au fost bătuți la timp... deoarece părinții lor au urmat sfaturile Dr.-lui Spock și au aruncat disciplina la gunoi"[79].

Unul din aspectele incomode pentru acești critici, și care nu i-a scăpat lui Jencks, este acela că fiii acestor cămine presupus permisive au sfârșit la dreapta politică a părinților, contestând ordinea prestabilită în calitate de conservatori rebeli Goldwater[80]. Dar o replică și mai decisivă la argumentul de bază este aceea că nu există nicio urmă de dovadă care să îl

[78] Toate societățile necesită un anumit grad de conformitate, spunea acesta, dar când „încetează scepticismul și rezistența față de autoritatea constituită, democrația nu devine decât o fațadă de conservare a status-quo-ului." (Jencks, p. 76).

[79] Agnew este citat într-o carte scrisă de jurnalistul Jules Witcover, care este citat în Ehrenreich, p. 71. Se pare că aceste înfloriturii retorice au fost create de unul dintre cei doi redactori de discursuri ale lui Agnew, Patrick Buchanan și William Safire.

[80] Barry Goldwater (1909-1988), senator american considerat cel mai reacționar și radical conservator, care a dus adevărate cruciade împotriva sindicatelor și a statului social. Lui Barry Goldwater i se datorează revirimentul mișcării conservatoare americane, cu o influență importantă asupra mișcării libertariene. [*n. tr.*]

susțină, existând mai multe motive întemeiate pentru a-i chestiona plauzibilitatea. Barbara Ehrenreich sublinia că tinerii activiști „erau departe de a fi reprezentanții tipici ai permisivității. De fapt, se numărau fără îndoială printre cei mai muncitori și disciplinați membrii ai generației lor”[81]. Mai mult, un specialist în psihologie socială care a revizuit unele studii empirice asupra acestei probleme a constatat că acestea „demonstrau destul de clar că activitatea politică a tinerilor... nu indică nicio relație relevantă cu «permisivitatea»”[82].

Persoanele care erau cu totul împotriva a ceea ce ele considerau parentaj indulgent, nu își puteau susține afirmația că acesta genera radicalism politic, așa că, în cele din urmă, au scornit o nouă acuzație: acest stil de creștere a copiilor a născut o generație de narcisiști. (La fel, se spune: „Astăzi, pedepsele au o reputație proastă”, iar rezultatul este acela că ne trezim în fața unor „copii comozi, lipsiți de control”[83].) Există

[81] Ehrenreich, pp. 71–72.

[82] Flacks, pp. 142–43. Asemenea lui Jencks, Flacks subliniază că etichetarea acestor părinți ca permisivi este, de la bun început, eronată: „Valorile umaniste ale părinților activiști duc... la acordarea unei importanțe deosebite încurajării autonomiei copilului și la scepticism în privința valorilor morale convenționale. Dar aceste practici de creștere a copiilor nu par a fi caracterizate prin indulgență sau prin eșecul părinților de a stabili anumite standarde. De fapt, părinții tinerilor activiști au arătat, în general, așteptări și standarde ridicate – de exemplu, și-au influențat puternic și direct copiii în sensul păstrării interesului pentru activitatea intelectuală și creativă, pentru zona academică și activitățile sociale utile.” Flacks a constatat, de asemenea, că activismul studențesc „este puternic legat de interesele și atitudinile politice ale părinților celor implicați”. (p. 142) Dar, după cum voi explica în Capitolul 8, asta nu înseamnă că stilul de creștere a copiilor nu are nicio influență asupra activismului copiilor.

[83] Această afirmație îi aparține lui Kevin Ryan, fondatorul Centrului pentru Responsabilitate socială și de personalitate de la Universitatea din Boston. Este inclusă într-o listă nedatată și intitulată „Zece sugestii pentru creșterea unor copii cu caracter”, prezentă pe un număr mare de websiteuri.

dovezi care să susțină *aceste* acuzații? După cum am văzut, afirmația că generația de acum este mai narcisistă sau mai comodă nu are nicio bază, dar, în măsura în care unii tineri chiar sunt așa, este posibil ca aceste trăsături să fie generate de modul în care au fost crescuți.

Cele mai multe lucrări despre rădăcinile infantile ale narcisismului sunt teoretice sau au la bază studii clinice. Psihanaliștii susțin, în general, că narcisismul este generat de lipsa de iubire parentală și de empatie, de un mediu rece și indiferent. Megalomania este încercarea de a compensa pentru lipsa de atenție acordată în timpul copilăriei. Prin opoziție, teoreticienii care consideră că aprobarea părintelui trebuie câștigată și că aceasta trebuie folosită pentru consolidarea comportamentelor dezirabile, tind să creadă că lauda „necontingentă” sau excesivă li s-ar urca la cap definitiv celor mici.

Ar fi bine să putem spune că cercetarea dă un verdict clar în această privință, însă nu este deocamdată cazul. După cum am spus mai sus, se poate „demonstra” că orice stil de parentaj poate da naștere narcisismului, în funcție de ce aspecte ale diagnosticului sunt scoase în evidență. De asemenea, cele câteva studii realizate sunt infime, iar metodologia utilizată nu inspiră prea multă încredere: una sau două sute de studenți de facultate primesc și completează în cincisprezece sau treizeci de minute câte un chestionar care vrea să surprindă trăsăturile narcisiste și pune întrebări referitoare la modul în care au fost crescuți. Și cam asta este totul. Dincolo de dubiile pe care le putem avea cu privire la precizia amintirilor din copilăria timpurie a unor tineri de douăzeci de ani, măsurile de autoraportare sunt adesea problematice – și, din motive evidente, în special atunci când le cerem narcisiștilor să se descrie[84].

[84] Pentru un argument care susține că „fără coroborarea dovezilor nu ne putem încrede în amintirile oamenilor despre propria copilărie timpurie”, vezi Halverson. Citatul apare la p. 436.

În orice caz, efectele în cele mai multe dintre aceste studii nu sunt din cale-afară de mari, nici măcar atunci când ating nivelurile convenționale de semnificație statistică. Mai mult, atunci când sunt analizate împreună, rezultatele se dovedesc a fi divergente. Iar dacă se poate generaliza cu privire la această direcție de cercetare, atunci se poate spune că este la fel de probabil ca acei copii care au rezultate (ceva) mai mari la indicii de narcisism să fi fost crescuți de părinți severi sau reci ca și de părinți permisivi sau excesiv de indulgenți.[85] Pe de altă parte, „narcisismul sănătos și *adaptiv* la adulții tineri este prefigurat de satisfacerea nevoile fizice și psihologice"[86].

Și ce se poate face în privința rezultatelor care sunt mai puțin grave decât narcisismul, deși sunt, la rândul lor, deranjante? Este permisivitatea vinovată de acestea? Unele din afirmațiile în acest sens par de bun simț, dar asta numai pentru că au la bază argumente circulare: „Răsfățarea copiilor dă naștere unor copii răsfățați." Dovezile concrete nu se concretizează ușor, însă un studiu extins publicat în revista *Pediatrics* a scos la iveală un rezultat interesant. Când au fost intervievați părinții unor copii în vîrstă de trei ani, aceștia au făcut într-adevăr ceva ce putea fi puternic asociat cu o mare probabilitate ca, doi ani mai târziu, copiii lor să fie neobișnuit de gălăgioși, neascultători, certăreți, mofturoși și răutăcioși. Însă nu stilul

[85] Givertz și Segrin; Otway și Vignoles; Ramsey *et al.*; Watson *et al.* 1992. Alt cercetător a analizat „răsfățul" (pe care l-a împărțit în patru subcategorii) și a comparat cu rezultatele generale obținute la indicii generali din *Inventarul personalității narcisiste*, cât și cu șapte alte scări de indici. Din cele patruzeci de comparații, numai opt au atins nivelul de semnificație statistică, iar acelea erau destul de reduse. Nu a fost indicată nicio legătură între răsfățul general în copilărie și nivelul general de narcisism (Capron).

[86] Cramer, p. 26. Acesta a fost unul din puținele studii care a urmărit subiecții din copilăria timpurie până când au devenit tineri adulți. Include evaluări ale părinților copiilor.

indulgent de creștere a copiilor era ceea ce contribuia cel mai mult la acest profil clasic al copilului răsfățat. Nu, era vorba de pedepsele corporale[87].

În mod similar, dacă ar fi să credem că tinerii sunt lipsiți de empatie, atunci ce generalizare am putea încerca să facem despre modul în care au fost ei cel mai probabil crescuți? Ei bine, cunoaștem de ani de zile răspunsul la această întrebare: stilul clasic de creștere a copiilor, anume acela pe care l-ar recomanda criticii conservatori ai vremurilor noastre „permisive". Nu este greu să ridiculizezi metoda de creștere liberală a copiilor bazată pe principiul „hai să stăm de vorbă", dar pericolul cel mai mare – și, de departe, cea mai obișnuită realitate – este aceea în care copiii sunt hărțuiți sau mituiți pentru a avea un comportament obedient. Drept rezultat, este posibil ca aceștia să nu reușească niciodată să treacă dincolo de nivelul simplului interes personal. (Mă voi referi pe larg în capitolul ce urmează la ceea ce *încurajează cu adevărat* empatia și considerația față de ceilalți.)

Este posibil, de asemenea, ca egocentrismul să fie corelat cu atenția extraordinară care se acordă astăzi în America performanței și competitivității: sistemul educațional care acordă atenție dobândirii în succesiune rapidă a unei serii de aptitudini academice limitate, ceea ce este evaluat prin testare standardizată aproape continuă, care se extinde din zi spre seară prin numărul considerabil de teme și care se definește prin concurența disperată pentru premii, distincții și admiteri la facultăți de elită, ideea nemaifiind simpla promovare, ci devan-

[87] Taylor *et al.* Conform explicațiilor succinte ale autorilor, „copilul învață să aibă un comportament agresiv din faptul că este tratat cu agresivitate directă". (p. 1063).

sarea tuturor celorlalți. Este adevărat că cercetarea a arătat demult că persoanele competitive sau cele care au fost învățate să acționeze competitiv sunt mai puțin empatice, mai puțin generoase și mai puțin încrezătoare. Ceea ce este perfect logic: dacă ceilalți oameni au fost definiți ca fiind obstacole în calea propriului succes, de ce ai fi înclinat să îi ajuți sau să vezi lucrurile din perspectiva lor?[88]

Dacă încercăm să identificăm sursele probabile ale narcisismului și egocentrismului ar trebui să luăm în considerare și parentajul neglijent ori presiunea de a avea succes. Probabil că nici în acest caz nu se pune problema unei relații simple și satisfăcătoare de tip cauză-efect. Un singur lucru *este* limpede: nu există niciun argument suficient de convingător împotriva permisivității.

[88] Citez o serie de studii în Kohn 1992, în special la pp. 138–43, 238. Ironia face că înseși unele dintre persoanele care îi critică pe tineri pentru egocentrismul lor sunt, la rândul lor, susținători înfocați ai ideii de a stârni copiii unii împotriva celorlalți în concursuri și sunt critici față de părinții și profesorii care caută alternative la competiții (de ex., Twenge 2006).

CAPITOLUL 2

Perspective asupra parentajului

Într-o seară, în timp ce așteptam alături de un grup de părinți să înceapă ședința la școala la care mergeau copiii noștri, o mamă a povestit că a descoperit cum să seteze telefonul fiicei sale să se închidă automat la o anumită oră, împiedicând-o astfel să trimită mesaje în momente în care, după părerea acesteia, ar fi trebuit să facă teme sau să doarmă. Fără prea multă diplomație, i-am atras doamnei atenția că o priva pe fiica ei de posibilitatea de a înțelege singură dacă este sau nu vreo problemă în faptul că trimite mesaje în acele momente și de a o rezolva dacă era cazul. A ridicat din umeri și mi-a răspuns cu un aer mulțumit de sine: „Uneori, trebuie să fii părinte".

Cuvintele ei încă îmi răsunau în urechi a doua zi de dimineață. Acea mamă nu avut nicio obiecție asupra modului în care i-am caracterizat intervenția. Nu avea nici cea mai mică problemă în a recunoaște că folosise o metodă coercitivă pentru a-și atinge scopul de a limita utilizarea telefonului. Dar, în loc să pledeze pur și simplu pentru acest mod de a gestiona situația, a avut o atitudine prin care declara că abordarea ei definește esența rolului de părinte – o poziție pe care o consider mai gravă decât felul cum acționase cu telefonul și chiar față de fiica ei.

Parentajul, în esență – sau, cel puțin, la modul ideal – este un proces care presupune atenție, sprijin, ascultare, îndrumare, revizuirea propriilor idei, învățare și negociere. Vor fi mereu și zile în care vom fi lipsiți de timpul, priceperea sau răbdarea de a face aceste lucruri pe îndelete. Dar, dacă recurgem la a-i obliga pe copii să facă ceea ce vrem sau dacă întrebuințăm forța (fizică sau digitală) pentru a-i împiedica să facă ceva, atunci trebuie să fim dispuși să recunoaștem că am avut o reacție mai puțin ideală. Pentru că este o mare diferență între a ne ierta pe noi înșine pentru scăpările pe care le avem din când în când și a nu avea capacitatea de a recunoaște măcar că *am avut* o scăpare.

Apoi, să presupunem că această mamă ar fi spus: „Uneori, nu mai poți fi părinte și trebuie să devii dictator". Aș fi în continuare tentat să o întreb dacă lucrurile stau cu adevărat astfel și să o provoc să se gândească la tot ceea ce poate periclita: nevoia de a ajuta copiii să își asume mai multă responsabilitate pentru (și de a învăța cum să își regleze) propriile acțiuni, importanța de a-i invita să găsească un mod de a ne convinge că poziția lor este rezonabilă, imperativul de a ne asigura că îi luăm în serios și îi tratăm cu respect. Mai mult, când ne impunem în fața copiilor, aceștia nu învață decât să procedeze la fel și cu ceilalți atunci când consideră că este posibil și potrivit.

Se prea poate ca mama respectivă să nu fi fost de acord cu mine în această privință, însă dacă ar fi făcut măcar o diferență între atitudinea de părinte și cea de dictator (în loc de a pune semnul egal între acestea), ar fi putut evita să își justifice gestul susținând că acesta este implicit ideii de parentaj. Și mai bine, ar fi putut pune problema astfel: „Uneori poate fi ușor să ne impunem propria voință asupra copiilor, dar nu trebuie să cedăm acestei tentații... ci să ne comportăm ca niște părinți".

ÎN APĂRAREA LUI „A FACE ÎMPREUNĂ"

Ce înseamnă, așadar, să „fii părinte" – sau să fii un *bun* părinte? Acestea sunt în sine întrebări foarte importante, dar ne pot ajuta, de asemenea, să rezolvăm dilema sugerată în capitolul anterior: dacă nu există dovezi care să susțină afirmațiile cu privire la generalizarea parentajului permisiv (sau la creșterea numărului de copii răsfățați sau narcisiști), cum se face că aceste afirmații sunt general acceptate? De ce sunt atât de multe persoane dispuse, ba, chiar dornice să se încreadă în aceste afirmații?

Voi fi relativ concis în a expune o perspectivă asupra parentajului de bună calitate, în principal, din motivul că am făcut-o deja pe larg în altă carte[1]. Totuși aș vrea să spun limpede de la început că deși aici formulez critici la adresa criticilor – prin contestarea afirmației des întâlnite potrivit căreia majoritatea părinților sunt prea indulgenți – prin asta nu vin în apărarea opiniilor dominante despre parentaj. Deși nu aprob permisivitatea (în sensul ei actual de noninterferență), bănuiala mea este că majoritatea părinților se *tem* atât de mult ca nu cumva să fie permisivi sau chiar să fie acuzați de către alții de permisivitate, încât supra-compensează și devin excesiv de autoritari.

Când analizez cărți renumite sau articole pentru părinți, sunt mereu surprins de câtă atenție se acordă nevoii de a obține supunere. Variază destul de mult în *strategiile* pe care le propun, de la bruscare[2], la învoială, de la tehnici direct preluate din dresajul animal, la forme mai subtile de manipulare. Cu toate acestea întrebarea fundamentală în aceste texte este

[1] *Parenting Necondiționat*, Ed. Multi Media Est, 2013. (*Unconditional Parenting*, 2005).

[2] În original, *bullying* – utilizarea forței, amenințărilor sau a unor metode coercitive pentru a abuza, intimida sau a se impune prin agresivitate asupra altora. (*n. tr.*)

arareori: „Care sunt nevoile copiilor și ce putem face pentru a le împlini aceste nevoi?", ci este mai degrabă: „Cum poți convinge copilul să facă ce vrei tu?[3]"

Consumatorii acestui tip de recomandări par să nu aștepte decât permisiunea de a se simți bine când își fac copiii să se simtă rău. Astfel, există un public inepuizabil pentru afirmația că suntem prea permisivi, că principala îndatorire a părinților este aceea de a stabili limite, de a impune reguli mai stricte, de a inventa strategii mai inteligente pentru a obține supunere – și de a face asta fără regrete. (Un exemplu de titlu de carte ar fi: *Nu te teme să disciplinezi* [*Don't Be Afraid to Discipline*]). Părem a căuta absolvire pentru crearea unei astfel de relații între noi și copiii noștri, probabil pentru că nu putem reduce la tăcere sâcâitoarele, dar inevitabilele, îndoieli în această privință.

Autorii de parentaj sunt bucuroși să ne facă pe plac și ne recomandă să nu ne obosim să explicăm motivele pentru care pretindem anumite lucruri, să nu acordăm atenție obiecțiilor din partea copiilor, deși dreptatea este de partea lor. „Nu accepta niciun fel de obiecții din partea copiilor când iei o decizie. Tu ești șeful". – spune Fred Gosman.

„Trebuie să cerem copiilor să facă ce li se spune în cele mai multe cazuri", adaugă Wendy Mogel. „Ignoră-i calm argumentele."[4]

Pe scurt: *Eu* sunt șeful. Ori faci ce îți spun, ori nu știu ce se întâmplă.

Unii dintre noi considerăm acest mod de a trata copiii reprobabil în sine. Și orice persoană pentru care verdictul depinde de rezultatul obținut, trebuie să știe că un volum imens de studii arată impactul negativ pe care îl au atenția exagerată

[3] Pentru o listă de exemple, vezi *Parenting Necondiționat*.

[4] Gosman; Shaw; Mogel.

pentru obediență, recurgerea la forță și suferința provocată copiilor când aceștia se comportă într-un mod care displace părinților. Lăsând la o parte eufemismele și încercările de raționalizare, acest stil de parentaj este definit în primul rând de putere. Iar copiii învață exact despre putere, cu rezultate care sunt mai mult decât evidente.

În altă lucrare am analizat mai multe studii pe acest subiect, arătând, de exemplu, că acei copii crescuți de părinți care recurg la pedepse și la metode coercitive au cu precădere înclinarea de a fi perturbativi și agresivi față de colegii lor, chiar și la vârsta de trei ani, consecința fiind aceea că ceilalți copii îi vor evita[5]. Studii ulterioare au confirmat aceste concluzii, iar cele mai interesante studii recente au analizat modul în care părinții au acționat la un moment anume, după care au evaluat evoluția copiilor câțiva ani mai târziu (în efortul de a analiza relația cauză-efect) [6]. Astfel, un studiu canadian a analizat modul în care erau crescuți copiii între doi și cinci ani, iar după trecerea unei perioade de opt ani s-a revenit asupra grupului pentru concluzii. S-a dovedit că parentajul punitiv era asociat cu nivele mai ridicate de agresivitate în comportament, mai multă anxietate, mai puțin altruism și mai puțină disponibilitate de a împărți[7]. Un studiu din SUA a constatat că parentajul mai strict și mai puțin sensibil avea ca efect un risc mai crescut de supraponderabilitate doi ani mai târziu, chiar și după ajustări ale venitului familial[8]. Și sunt

[5] Hart *et al.*

[6] Relația este fără niciun dubiu reciprocă, dar specialiștii în psihologia dezvoltării au stabilit dincolo de orice dubiu că stilurile de parentaj care reflectă modele și atitudini fixe influențează comportamentul copiilor mult mai mult decât sunt afectați de respectivul comportament în sine.

[7] Statistici din Canada.

[8] Rhee *et al.*

multe alte studii care au arătat că există diverse efecte negative în special ale pedepselor corporale[9].

Dar ce se poate spune despre parentajul permisiv? Evaluarea efectelor sale este mai dificilă deoarece nu toți cercetătorii fac diferența între părinții care se ostenesc să aibă o reacție când copiii fac ceva greșit (sau au nevoie de ajutor), pe de o parte, și cei care, pe de altă parte, deliberat și cu simț de răspundere, aleg o strategie de minimă intervenție. Există însă unele dovezi că abordarea primilor dintre aceștia, deși puțini o vor considera ideală, este mai puțin dăunătoare decât parentajul autoritar. Un studiu a arătat că, spre deosebire de „regulile flexibile și inconsecvente", măsura în care copiii erau pedepsiți reprezenta un bun indicator al viitorului comportament agresiv și antisocial opt ani mai târziu[10]. Un alt studiu care a evaluat copiii mai mari alături de părinții lor a concluzionat că parentajul autoritar este asociat cu niveluri mai scăzute de „satisfacție familială", în timp ce permisivitatea nu are niciun efect negativ în acest sens[11].

Vestea bună, totuși, este că nu trebuie să alegem între parentajul punitiv, bazat pe putere, și tipul de mediu familial lipsit de structură (permisivitate) sau lipsit de implicare parentală (neglijență). Nu spun doar că putem înlocui alegerea între una sau alta cu un continuum cu multe gradații. Este cu siguranță posibil, însă balansul între cele două extreme: „autoritar" și „permisiv" nu este cine știe ce pas înainte. Avem nevoie de o abordare complet diferită. Uneori alternativa

[9] Pentru o analiză pe larg, vezi Gershoff . Pentru exemple de studii realizate ulterior acestei analize, vezi Taylor *et al.*; Gromoske și Maguire-Jack; și MacKenzie *et al.*

[10] Ambele stiluri sunt asociate cu ceea ce se numesc simptome internalizate (anxietate, depresie), dar chiar și aici asocierea cu parentajul autoritar este mai puternică decât relația cu parentajul permisiv (Cohen *et al.*).

[11] Givertz și Segrin.

dintre alb și negru nu este gri, ci, să spunem, are specificitatea curlorii portocaliu.

Mulți teoreticieni și cercetători o urmează pe Diana Baumrind care propune parentajul „autoritativ" ca o a treia posibilitate, despre care se spune că reprezintă combinația optimă de căldură și susținere cu un control strict și cu reguli previzibile de aplicare. Dar prefer să nu folosesc acest termen, în principal deoarece denotă o abordare parentală mai centrată pe putere decât conștientizează cei mai mulți dintre noi, reflectând, se pare, valorile tradiționale pe care Baumrind le promovează în mod personal[12]. Mai mult, la o analiză atentă a studiilor care pretind să arate beneficiile parentajului autoritativ, se poate constata că acestea au definit acest termen altfel decât a fost conceput de către Baumrind. Rezultatele pozitive pe care le descriu se datorează unei abordări prin care se acordă controlului o atenție mai redusă (sau chiar inexistentă)[13].

[12] Baumrind este extraordinar de conservatoare în ideile sale despre copii, parentaj și natura umană. Susține cu tărie utilizarea motivației extrinsece și a „întăririi contingente" despre care consideră că sunt necesare în funcționarea „structurii" familiale. Aprobă pedepsele corporale, respinge criticile aduse pedepselor ca fiind „utopice" și afirmă că părinții care nu fac uz de putere pentru a obține supunere vor fi priviți ca „indecișI" (Baumrind 1996). În altă lucrare a scris că: „Părintele care afișează iubire necondiționată își încurajează copilul să fie egoist și capricios." (Baumrind 1972, p. 278). Aceste valori sunt inerente parentajului „autoritativ" despre care admite că „nu este mai puțin axat pe putere decât stilul disciplinar al părinților autoritari" (Baumrind 2012, p. 41), în ciuda faptului că se poziționează ca alternativă echilibrată între cele două extreme, o aparență căreia autoarea îi datorează succesul dobândit.

[13] Începe chiar cu studiile originale ale lui Baumrind. Când o cercetătoare pe nume Catherine Lewis a analizat cu atenție datele furnizate de Baumrind și a concluzionat că rezultatele pozitive nu se datorau prin nimic aplicării stricte a regulilor. Copiii ai căror părinți arătau un nivel ridicat de afecțiune, dar unul scăzut de „cerințe", se descurcau la fel de bine ca cei ai căror părinți aveau un nivel ridicat din ambele – probabil, sugerează Lewis, deoarece controlul în sens tradițional nu este, de fapt, necesar pentru a crea structură și predictabilitate, așa cum au presupus Baumrind și alții (Lewis 1981).

Mi se pare, în schimb, mai util să discutăm despre parentajul „împreună" – spre deosebire de cel „unilateral". Această sintagmă accentuează colaborarea, mai mult decât controlul; iubirea și rațiunea, mai mult decât puterea. Include, de asemenea, următoarele elemente:

- copiii sunt acceptați necondiționat – sunt iubiți pentru ceea ce sunt, nu pentru ceea ce fac;
- copiii au constant ocazia de a lua ei înșiși decizii în probleme care îi privesc;

De asemenea, Baumrind a estompat inițial importanța diferențelor dintre părinții „permisivi" care erau neglijenți și cei care erau în mod deliberat democratici. Copiii din grupul celor din urmă nu erau expuși riscurilor, iar asta sugerează, după cum a arătat un alt psiholog că, „la o analiză atentă, datele de care se folosește Baumrind pot chiar oferi un sprijin considerabil parentajului centrat pe copil" (Crain, p. 18), deși, personal, cercetătoarea se opune acestui stil. (În cele din urmă, Baumrind a introdus aceste distincții și altele, prin completarea celor trei originale cu multor categorii noi, printre care și parentajul „democratic".)

Studiile ulterioare vin în sprijinul ideii că, mai degrabă parentajul centrat pe copil, decât cel preferat de Baumrind, are efecte pozitive. Un studiu extins realizat pe adolescenți (Lamborn *et al.* 1991) a descris beneficiile a ceea ce fusese descris ca parentaj „autoritativ", însă termenul fusese astfel definit încât să vizeze părinții care erau conștient implicați în viața copiilor și nu că ar fi fost în vreun fel punitivi sau dominatori. Un alt studiu (Strage și Brandt) o citează pe Baumrind la un mod similar, sugerând că părinții trebuie, în egală măsură, să ofere sprijin și să impună reguli, dar s-a dovedit că impunerea regulilor atunci când copiii sunt mici nu este asociată sau este asociată]ntr-un mod negativ cu varii rezultate dezirabile.

În schimb, măsura în care părintele a oferit sprijin și, de asemenea, în care a încurajat copilul să fie independent a manifestat o puternică influență pozitivă asupra acelorași rezultate. Un ai treilea studiu (Weiss și Schwarz) având drept subiecți studenți pe care i-a împărțit în funcție de șase stiluri parentale. Cei crescuți de părinți permisivi („nedirectivi") aveau rezultate generale bune, asemănătoare celor din familii „autoritative". Acesta a fost limpede numai pentru că cercetătorii au făcut diferența între permisivitate și abordări „neangajate" mai nocive în care părinții nu numai că erau neglijenți, dar și respingeau copiii. În concluzie, „elementul de diferențiere pentru rezultatele din adolescența târzie" nu a fost controlul sau fermitatea, ci „sprijinul parental" (citat la p. 2111).

- părinții acordă mai multă atenție necesității de a împlini nevoile copiilor, decât aceleia de a obține supunere;
- consideră comportamentul dificil o ocazie de a învăța și de a rezolva problemele și nu o infracțiune pentru care copilul trebuie supus unor „consecințe" punitive și
- încearcă să privească dincolo de comportamentul copilului, pentru a înțelege cauzele și motivele care îl declanșează.

Parentajul de tipul „împreună" este apropiat de ceea ce alți autori au numit parentaj „de sprijin al independenței", „receptiv" sau „empatic". Este destul de diferit de tipul detașat / neinterventionist, neangajat (permisiv), ca și de tipul care pune accentul pe controlul ferm, chiar și atunci când este administrat cu blândețe (autoritativitatea Baumrind). Trebuie, de asemenea, deosebit de tipul de parentaj bazat pe forme mai subtile, adesea insidioase, de control: pauze disciplinare (*time-out*) și alte exemple din ceea ce s-ar putea numi „pedepse ușoare", încercări de a exploata sentimentul de vină al copilului și folosirea consolidării pozitive (inclusiv a laudelor) în locul amenințărilor – totul pentru obliga copiii să ne facă pe plac. După cum voi arăta în capitolul ce urmează, și acestea sunt forme de parentaj „unilateral", mai ales când copilului i se induce ideea că iubirea noastră este condiționată[14].

Deși definițiile și ideile principale diferă de la un studiu la altul, există deja un volum impresionant de studii care arată că un stil oarecum apropiat de ceea ce numesc parentajul „împreună" este nu doar binevoitor, ci și benefic. Conform concluziilor unuia din aceste studii, de exemplu, copiii foarte mici erau mai receptivi la sugestiile părinților dacă aceștia le satisfăcuseră nevoile anterior. Un altul a arătat că acei copii cărora părinții le ofereau în mod obișnuit explicații și opțiuni erau mai bine adaptați câțiva ani mai târziu, atât din punct de vedere social, cât și academic, decât copiii ai căror părinți fuseseră

[14] Toate aceste idei sunt discutate pe larg în Kohn 2005a.

mai dominatori. Încă un studiu a concluzionat că cei mai sănătoși adolescenți din punct de vedere psihologic erau cei ai căror părinți îi acceptau așa cum sunt și care evitau să folosească iubirea ca un instrument de manipulare[15].

Însă unul dintre efectele cele mai puternice ale acestui tip de parentaj – și cele mai relevante pentru subiectul acestei cărți – privește legăturile copiilor cu atitudinile lor față de ceilalți. Cu câțiva ani în urmă, cotidianul local a publicat articolul unui specialist care scrie pe tema dezvoltării copilului, pe care îl cunoșteam vag și pe care îl consideram chibzuit, în general. Era citată următoarea sa afirmație: „Copiii pot deveni egocentrici dacă părinții se concentrează prea mult asupra nevoilor acestora". I-am scris spunându-i că aud de multă vreme afirmații în acest sens, dar că nu am întâlnit studii care să le susțină și că aș fi vrut să aflu dacă el cunoștea vreunul. Presupun că nu ar fi trebuit să mă mire că nu mi-a răspuns nici până în ziua de astăzi, deoarece realitatea este că studiile disponibile susțin cât se poate de clar exact opusul. Printre multele avantaje ale parentajului cald și receptiv, acel tip care este adesea ridiculizat și confundat cu indulgența excesivă, se numără și acela că ajută copiii să devină compătimitori, empatici și generoși[16]. Prin opoziție, disciplina bazată pe o relație de putere și controlul, inclusiv pedepsele, afectează adesea dezvoltarea morală a copilului, subminează capacitatea acestuia de a-și simți propriile dureri și este mai puțin probabil ca aceștia să fie

[15] Cele trei studii: Kochanska *et al.*; Joussemet *et al.* 2005; și Garber *et al.* De asemenea, o sinteză a studiilor realizate pe o perioadă de peste patru decenii și în toate culturile constată că măsura în care oamenii au simțit că sunt acceptați de părinți așa cum sunt, mai degrabă, decât respinși, afectează enorm calitatea adaptării lor psihologice (Rohner). Pentru o analiză a studiilor cu privire la beneficiile parentajului care sprijină autonomia, vezi Joussemet *et al.*, 2008.

[16] Multe studii au concluzionat că este fals. Pentru trei exemple recente, vezi Zhou *et al.*, Knafo și Plomin; Mikulincer *et al.*

dornici să își ajute semenii[17]. De ce? Probabil pentru că, dacă satisfaci nevoile copilului, atunci acesta nu mai este preocupat de ele (și, prin extensie, de el însuși), acesta fiind, astfel, mai sensibil la nevoile *celorlalți*[18]. Iar prin condamnarea „indulgenței excesive" sau prin îndemnarea părinților să spună nu copiilor sau să se preocupe mai puțin cu fericirea acestora, nu stimulează cu nimic afectivitatea și nici nu reduce egocentrismul.

IDENTIFICAREA ERORILOR

Dată fiind această scurtă prezentare a parentajului „împreună" și a dovezilor pe care se bazează, suntem acum mai îndreptățiți să ne întrebăm de ce sunt atât de multe persoane care par convinse că trăim într-o cultură acaparată de un val de permisivitate.

În primul rând, sunt anumite confuzii conceptuale din cauza cărora astfel de afirmații par mai plauzibile decât sunt în realitate. Unele dintre acestea sunt erori logice și de judecată generice pe care psihologii le studiază de mai multă vreme. Gândiți-vă, de exemplu, la ceea ce se numește *eroare de dispo-*

[17] Vezi Hoffman și Saltzstein; și Krevans și Gibbs. Strayer și Roberts au concluzionat că „tații care erau autoritari și mamele care se foloseau de anxietate și de inducerea unor sentimente de vinovăție" aveau copii cu predispoziție către stări de furie. De asemenea, acea furie influența negativ capacitatea de empatie (p. 246).

[18] Am discutat pe larg acest aspect în volumul *The Brighter Side of Human Nature [Partea luminoasă a naturii umane]* (Kohn 1990), pornind de la lucrările lui Martin Hoffman, ale lui Ervin Staub și ale altora. A fost confirmat empiric de către un grup de cercetători în anul 2005, care au explicat că persoanele care au avut un atașament securizant când erau copii sunt înclinate „să îi privească pe ceilalți nu numai ca surse de siguranță și sprijin, ci și ca ființe umane care suferă și care au nevoi importante și, deci, trebuie sprijinite... Astfel, dacă dorim să ajutăm copiii și adulții să își dezvolte potențialul pentru compasiune și altruism, una dintre modalități este să îi ajutăm să obțină un atașament securizant." (Mikulincer *et al.*, pp. 818, 837).

nibilitate: inferența unei reguli generale dintr-un exemplu anume doar pentru că este deosebit de frapant sau la îndemână. Vezi la centrul comercial un copil care țipă în timp ce părinții nu fac nimic și tragi concluzia: „În ziua de astăzi, părinții permit orice copiilor! Când eram *eu* copil..." Sau pentru că ai ținut ușa unor adolescenți care au omis să îți mulțumească, tragi imediat *concluzia* că „tânăra *generație de astăzi* nu știe decât eu, eu, eu"[19].

Dar de ce extrapolăm pe baza unor experiențe și nu a altora? Unul din motive este explicat prin *eroarea de confirmare*: tendința de a remarca și de a ne aminti situațiile care validează ceea ce credem deja. Drept urmare, acele credințe devin și mai înrădăcinate, indiferent dacă sunt sau nu adevărate. Dacă ai convingerea că adolescenții sunt niște pușlamale egoiste sau că părinții sunt niște cârpe, vei asista la un număr disproporționat de situații care sprijină aceste credințe, convins fiind că nu ești decât un observator obiectiv al realității. „Omul aude ce vrea să audă și este surd la orice altceva", după cum spunea Paul Simon.

Un alt tip de *confuzie*, ceva mai strâns legată de mitul „Generației Eu", intervine când ne schimbăm atitudinea odată cu schimbările vieții, însă preferăm să atribuim aceste schimbări unor factori exteriori: Nu e vina mea că lumea se duce de râpă. „Credința că societatea se schimbă în rău... s-a evidențiat la toate generațiile din Statele Unite, încă de la sfârșitul *secolului al XVIII-lea*", nota un grup de cercetători. Dar interesant este că această credință spune, de fapt, mai mult despre „nerecunoașterea schimbărilor petrecute cu persoana", decât despre societate în sine. Când devin părinți, tinerii adulți

[19] Trzesniewski și Donnellan (2010, p. 70) invocă această eroare pentru a explica apariția concluziilor despre „Generația Eu". Acordă meritul identificării acestei erori lui Amos Tversky și Daniel Kahneman.

pot căpăta brusc convingerea că a crescut rata criminalității, deși nu s-a schimbat nimic. Adulții mai în vârstă, cărora li s-au redus reflexele și coordonarea pot ajunge să creadă că șoferii au devenit mai imprudenți, deși nu există niciun fel de dovezi în acest sens. Iar convingerea că totul merge din rău în mai rău aparține celor care, dintr-un motiv sau altul, au devenit mai conservatori.

„Când oamenii nu își mai dau seama că schimbările personale sunt cauza pentru care percep totul ca fiind în declin", continuă aceiași cercetători, „ajung să fie deschiși mișcărilor conservatoare care consideră reale aceste percepții, oferind propriile explicații pentru declin și propunând soluții reacționare". Sunt nenumărate exemple cu privire la acest fenomen, însă modul în care sunt priviți copiii și metodele de parentaj se numără fără îndoială printre cele mai convingătoare.[20]

Dincolo de aceste erori logice generale, altele sunt erorile specifice parentajului. Acestea constau în incapacitatea de a face distincții importante cum ar fi tratarea unor idei diferite (asupra comportamentului părinților și al copiilor sau modul în care *ar trebui* să se comporte), de parcă ar fi interschimbabile. Unul din exemplele deja menționate este confundarea diferențelor dintre stadiile în dezvoltare (egocentrismul tinerilor) cu diferențele dintre eșantioane (egocentrismul tinerilor *din ziua de astăzi*). Iată câteva altele.

Confundarea a două tipuri de răsfăț. Unii părinți își înconjoară copiii cu obiecte, cumpărându-le jucării, haine și dispozi-

[20] Eibach *et al.*; și Eibach și Libby. Primul citat aparține celui dintâi, p. 918; al doilea, celor din urmă, p. 419. Astfel de credințe sunt reversibile. Acești cercetători au descoperit că, deși multe persoane consideră că adolescenții din ziua de astăzi au un simț al moralității mai scăzut decât cei din trecut, adulții cărora li s-a cerut (de către cercetători) să reflecteze la modul în care li s-a schimbat perspectiva morală au fost mai puțin înclinați să emită această părere.

tive digitale, chiar și atunci când camerele acestora stau să dea pe dinafară. Dar acesta este cu totul diferit de tipul de răsfăț care ne interesează aici, cel despre care se spune că decurge din alinarea copiilor când plâng, din permisiunea de a se împotrivi cerințelor noastre, adesea cedând la cererilor și așa mai departe. Să aplici o singură etichetă („răsfăț") ambelor fenomene nu este numai superficial, ci crește posibilitatea ca receptivitatea părinților să fie condamnată la pachet cu materialismul. În realitate, unii părinți care oferă copiilor prea multe obiecte, le oferă, în schimb, prea puțin timp și afecțiune – un model foarte diferit de ceea ce este catalogat adesea ca permisivitate sau indulgență.

Confundarea respectului cu deferența. Autoarea Wendy Mogel abia își poate reține indignarea în fața părinților care „se simt, de fapt, vinovați pentru că cer respect din partea copiilor"[21]! Premisele sale gemene, de la care pornesc și alții, sunt că este obligatoriu pentru copii să fie respectuoși și că părinții care nu insistă asupra acestui aspect sunt prea permisive. Dar ce se înțelege prin *respect*? (1) Înseamnă să îi tratezi pe ceilalți mai degrabă cu amabilitate, decât nepoliticos? În acest caz, desigur, toată lumea trebuie să îi trateze pe ceilalți cu respect – deși să *ceri* asta, ca să nu mai spunem să impui asemenea cerințe prin amenințări, nu este tocmai cea mai eficientă strategie pentru a-l obține. (2) Înseamnă să arăți apreciere pentru calitățile unei persoane anume, cum ar fi curajul sau compasiunea? Dacă da, atunci este absurd să se insiste ca un copil să aibă această atitudine față de cineva numai în virtutea vârstei sau poziției sale. (3) Înseamnă să arăți deferență sau chiar teamă? Acesta este unicul sens în care „respectul" poate fi impus și, la o privire mai atentă, chiar pare să fie ceea ce își doresc unele persoane. „Copilul

[21] Mogel, p. 62.

tău are ocazia de a demonstra cât de mult te stimează prin cooperare imediată și fără niciun comentariu."[22] Asta înseamnă să ceri o supunere orbească pe care o maschezi cu un cuvânt mai... respectabil. (După cum spunea Albert Camus: „Nimic nu este mai respingător decât respectul care are la bază frica".)

Imaginați-vă un părinte care încearcă să își învețe copiii despre cât de important este să arate respect în sensul 1 (pentru toate persoanele), care încearcă să se arate demn de respect în sensul 2 și care evită să impună „respect" în sensul 3. Este un astfel de părinte admirabil sau un exemplu rușinos al modului în care se pierde cultura noastră? Aceia dintre noi care votează pentru „admirabil" vor observa cât de rar se arată copiilor respect (în sensul 1). Să spunem lucrurilor pe nume: obiecțiile copiilor sunt adesea respinse de către adulți, punctul lor de vedere este arareori luat în serios, sunt întrerupți ori de câte ori dorește adultul și li se vorbește pe un ton pe care părinții nu l-ar permite niciodată la adresa *lor* personal. Asemenea tratament nu este doar obișnuit, este cel așteptat – până într-atât încât pare oarecum neobișnuit să discuți măcar despre „un comportament (ne)respectuos față de copii". Nu suntem obișnuiți să aplicăm acest cuvânt copiilor, ci numai adulților. Prin comportamentul pe care îl au față de copii, mulți părinți cu mentalitate tradițională oferă, de asemenea, un exemplu de comportament nerespectuos *față* de ei înșiși – și sunt, de cele mai multe ori, scandalizați când copiii imită ceea ce văd.

Confundarea parentajului „împreună" cu permisivitatea. Am susținut mai sus că permisivitatea și parentajul autoritar nu epuizează toate posibilitățile. Pentru simplul fapt că suntem categoric împotriva primului dintre stiluri, nu înseamnă că îl acceptăm nea-

[22] Mogel, p. 79.

părat pe al doilea. La fel, pentru simplul fapt că un părinte nu este deloc autoritar, nu înseamnă automat că este permisiv. Dar multe persoane trăiesc exact cu această impresie.

Este nevoie de talent și de timp, de grijă și de curaj pentru a-ți crește copilul în modul descris pentru parentajul „împreună" și primesc adesea mesaje de la părinți care încearcă să facă acest lucru, dar care sunt consternați să afle că sunt acuzați de neglijență. Într-o cultură a parentajului unilateral, acest stil de creștere a copiilor este confundat cu a permite copiilor să facă orice vor. Deopotrivă, cei care sprijină o abordare respectoasă a părinților sunt etichetați ca apologeți ai permisivității, deși aceasta este departe de a fi poziția lor[23].

Această confuzie poate fi descrisă, de asemenea, ca rezultatul unei false dihotomii, aceea în care se presupune că absența completă a limitelor este unica alternativă la parentajul tradițional: dacă nu dictăm și pedepsim, atunci înseamnă că ceea ce spunem este că un copil mic are libertatea de a alege să nu folosească un scaun de mașină. Iar în absența regulilor stricte și a amenințărilor, copilul poate, probabil – sau cel puțin așa se presupune, să mintă, să fure, să lovească, să îi trateze pe ceilalți cu răutate, să nu mănânce decât înghețată și să nu meargă niciodată la culcare. După cum avertizează un autor, „Când nu ne învățăm copiii să fie ascultători, ne învață ei pe noi să fim sclavi"[24]. Dacă extinzi definiția permisivității atât de mult încât să îi includă pe toți cei care evită pedepsele corporale, ori pe oricine încearcă să discute cu copiii atunci când lucrurile nu merg, ajungi să concluzionezi, asemenea lui Mark Penn, că parentajul permisiv este regula în societatea noastră.

[23] Bine, să spunem poziția noastră.

[24] Shaw, p. 131.

Nu este foarte diferit de modul în care privește lumea un dictator: fără legea marțială, toți ar fi nelegiuiți și ceea ce voi, străinilor, insistați să numiți „democrație" nu este în niciun caz prima dintre acestea, deci nu poate să fie decât un termen mai pretențios pentru ultima.

În mod similar, dacă harta ta mentală nu face loc unor posibilități de parentaj în care copiii sunt tratați cu respect și se încearcă diminuarea unei afirmării de putere, atunci ai putea fi înclinat să acuzi părinții care procedează astfel că „se comportă de parcă părinții și copiii ar fi egali" sau că „încearcă să fie cei mai buni prieteni ai copiilor". (Aceasta este numai o variație a ideii că „să fii părintele" presupune să fii autoritar. Dacă nu ești autoritar, înseamnă că ești altceva decât părinte.) Pe de altă parte, un copil care dorește să aibă un minim control asupra propriei vieți este catalogat ca „manipulator", iar mama sau tatăl care îi sprijină această dorință devine „indulgent/ă".

În mod ironic, nu numai parentajul „împreună", ci și metodele mai subtile de control despre care am vorbit în paginile anterioare sunt caracterizate incorect ca fiind permisive. Indiferent de părerea pe care o aveți despre utilizarea vinii sau a laudelor și a celorlalte recompense pentru a controla copiii, aceste tehnici nu au nimic de-a face cu abordarea „împreună" și nici cea mai mică legătură cu răsfățul. Se poate, totuși, ca aceste diferențe să nu fie foarte clare pentru o persoană care pune semnul egal între disciplină și țipat, lovit sau metodele coercitive.

PRINCIPII IMPLICITE

Sugestia optimistă din secțiunea precedentă este aceea că teama de a nu răsfăța sau o acuzație de permisivitate pot avea la bază o neînțelegere foarte simplă – definiția eronată, amalgamarea a două idei distincte, limitarea unei întregi palete de

posibilități la variantele de tip alb și negru. Astfel, nu trebuie decât să clarificăm diferența dintre parentajul „împreună" și cel de tipul *laissez-faire*, sau dintre sensurile disparate ale cuvintelor „răsfăț" și „respect", ceea ce poate avea ca rezultat mai puține temeri și acuzații nefondate. Putem să și desfacem șampania!

Dar, desigur, este nevoie de mult mai mult. În multe situații, nu ne confruntăm doar cu erori, ci cu puternice convingeri ideologice cu privire la modul în care ar trebui să se comporte copiii sau la rolul adecvat al unui părinte. Aceste convingeri, la rândul lor, sunt înrădăcinate în perspectiva principală pe care o are fiecare cu privire la natura umană și nu sunt ușor de îndepărtat.

Astfel de valori și opinii se exprimă într-o varietate de modalități, începând cu nostalgia profundă – pentru vremurile în care oamenii își trimiteau note de mulțumiri scrise de mână și se îmbrăcau de gală când mergeau cu avionul, când copilul vecinilor se oferea să îți cosească iarba, când o clasă întreagă de elevi se ridica în picioare pentru a-și saluta profesorii în cor: „Bună dimineața, doamna profesoară!" Și adevărul este că majoritatea cărților care sunt pline de comentarii amare despre copiii răsfățați, materialiști și leneși includ comparații extinse cu vremurile de dinainte, când copiii își știau locul și erau silitori[25]. Desigur, așa cum am văzut, oamenii au mereu nostalgia vremurile apuse. „Oare strămoșii noștri care trăiau în peșteri erau nostalgici după vremurile de dinainte să fie bipezi?", se întreabă cu sarcasm un biolog. „Erau oare vânător-culegătorii convinși că sustragerea unei gazele de la leu este superioară activității de ultim răcnet de a o vâna singur? Și de ce să ne oprim aici? De ce să nu tânjim după existența acvatică, din moment ce viața a izvorât din mare?"[26]

[25] Vezi, de exemplu, Bird și Bird; Gosman.

De unde această nostalgie perpetuă după vremurile de dinainte? Un psiholog o pune pe seama dezorientării determinate de schimbările rapide. Iar un eseist, el însuși ajuns la vârsta de șaptezeci și șapte de ani, nota că „hodorogii morocănoși se plâng că lumea se duce de râpă... de când lumea și pământul". Consideră despre aceștia că nu încearcă decât să își „aline regretul că urmează să părăsească" acea lume[27]. Dar când comportamentul copiilor și stilul de parentaj sunt arătate cu degetul și criticate, este vorba de mai mult decât atât. Trebuie să analizăm atent modul în care lucrurile păreau să fie în trecut și să ne întrebăm *de ce* sunt considerate mai dezirabile.

Una din trăsăturile atribuite în mod obișnuit părinților din trecut este faptul că aceștia insistau să aibă copii „cuminți". Accentul pus pe această caracteristică sugerează că pentru ei conta mai mult *comportamentul* – aspectul exterior și conformarea la regulile de conduită stabilite – decât trăsăturile interioare ale persoanei. Se așteaptă de la copii să fie politicoși, respectuoși, plăcuți și disciplinați. Trebuie să evite să facă vreo scenă sau să capete reputația de problematici. Apelurile pentru revenirea la severitatea de modă veche sunt, în mare măsură, solicitări de a crea și impune aceste calități. Cu alte cuvinte, dacă ați pleda împotriva parentajului *unidirecțional*, ar fi puțin probabil să fiți contrazis cu argumentul: „Dar dacă am înceta să folosim recompense și pedepse, ce altceva am putea face pentru a ne asigura că avem copii fericiți, sănătoși emoțional,

[26] Zuk.

[27] Psiholog, Arnett 2008, p. 677. Eseist, Hoagland, p. 34.

sincer preocupați de ceilalți și care să aibă o gândire critică pentru a lupta împotriva nedreptăților și pentru schimbare socială?" Veți auzi probabil în schimb: „Fără recompense și pedepse? Atunci cum o să îi facem pe copii să asculte, să respecte regulile și să devină membri într-o societate care va avea anumite așteptări de la ei, fie că asta le place sau nu?" Și există, într-adevăr, dovezi care arată că o mai mare preocupare pentru conformarea socială se traduce într-un stil de parentaj mai punitiv și mai restrictiv[28]. Dimpotrivă, după cum voi susține în capitolul 8, cei care vor să aibă copii care pot să fie nonconformiști atunci când situația o cere, au încă un motiv pentru a respinge stilul de parentaj „unilateral".

Permisivitatea este privită ca inacceptabilă deoarece se crede că dacă lași copiii să facă ce vor, nu o să devină așa cum dorim noi să fie. Cu alte cuvinte, disciplina tradițională este animată de o serie diferită de obiective. Aceste obiective impun o monitorizare atentă a copiilor, cărora li se spune exact ce să facă, sunt recompensați atunci când se supun și sunt pedepsiți atunci când nu o fac. Acest program indică o neîncredere fundamentală în copii (și poate în oameni în general), ceea ce pare, într-adevăr să emane atât din paginile nenumăratelor resurse de parentaj, cât și din scrierile despre educarea caracterului și despre disciplina școlară[29]. Autorul unei cărți intitulate *The Pampered Child Syndrome [Sindromul copilului răsfățat]*, de exemplu, descrie copiii „experți" în a ne exploata și a deturna bunele noastre intenții în propriile scopuri egoiste. Se poate să „ne dorim pentru copiii noștri să își exprime

[28] Luster *et al.*

[29] Prezint mai multe exemple ce țin de managementul unei clase și educarea caracterului în Kohn 1996, Capitolul 1 și, respectiv Kohn 1997a.

emoțiile și să fie auziți", însă acest sentiment nu va fi interpretat de *aceștia* decât în sensul că „nu trebuie niciodată să fac nimic dacă nu am chef"[30].

Dacă ești de părere că trebuie să iei măsuri împotriva micilor neobrăzați – și să supraveghezi îndeaproape toți copiii deoarece oricare dintre ei se va comporta ca un neobrăzat dacă are ocazia – vei fi uimit să vezi părinți care permit o mare libertate copiilor. De fapt, nevoia de libertate a copiilor îi frapează pe mulți ca ceva agasant în sine, motiv pentru care par atât de hotărâți să dea milităria jos din pod, să îi strunească, să îi învețe care le este lungul nasului. Acest impuls este uneori raționalizat ca fiind spre binele copilului („Este mai bine să afli de pe acum că nimeni nu o să te țină în brațe în lumea mare!"), dar oamenii care vorbesc așa par să nutrească resentimente față de copii și să aibă rețineri în a le permite să ia singuri decizii, ceea ce nu are prea multe de-a face cu ceea ce este spre binele copiilor. Pentru a pune bazele unor recomandări izvorâte mai degrabă din abordarea „unilaterală" decât din cea în care totul se face „împreună" cu aceștia, este nevoie să te convingi singur și să îi convingi pe ceilalți că în ziua de astăzi copiii nu sunt controlați suficient. „A descrie e a prescrie", observa publicistul conservator David Brooks. „Când îi faci pe ceilalți să vadă lumea așa cum o vezi tu, creezi imediat, fără să îți dai seama, orice opțiune ulterioară"[31]. Dacă ne menținem ideea că adulții sunt prea permisivi cu copiii, atunci vom fi mai înclinați să acceptăm recomandarea că ceea ce le trebuie copiilor este... mai mult control. Poate reușim să înțelegem mai bine astfel de atitudini dacă le privim într-un context social mai larg.

[30] Mamen, pp. 24, 29. Cartea lui Mogel abundă de astfel de exemple.

[31] Brooks 2010.

Este oare posibil ca nu numai copiii să fie cei care nu își văd lungul nasului, ci să reprezinte doar unul din nenumăratele grupuri sociale care dorește mai mult decât li s-a oferit în mod tradițional? Privilegiile au fost, desigur, rezervate unora și nu tuturor, deci poate că parentajul nu este decât una din scenele pe care se desfășoară lupta lentă și intermitentă pentru mai multă egalitate și incluziune în societate. Cândva, afro-americanii plăteau un preț scump dacă păreau că sunt prea încrezători și că nu își știu locul. Se aștepta din partea femeilor să fie mulțumite cu servicii inferioare și remunerații mai mici. Cele care vorbeau despre lipsa de oportunități sau erau de părere că sunt nevoite să îndeplinească un rol de îngrijire chiar și la serviciu, erau catalogate ca agasante și agresive, sau chiar mai rău. Homosexualii erau forțați să își păstreze secretă identitatea, iar dorința de a se căsători cu partenerii de viață stârnea valuri de furie, de parcă ar fi fost pusă în pericol însăși instituția mariajului.

Pe lângă discriminarea rasială, de gen și de orientare sexuală, există și discriminarea pe baza vârstei, care îi afectează în egală măsură pe vârstnici și pe cei mici. Desigur, este rezonabilă stabilirea unor limite impuse de lipsa de maturitate, dar una dintre cele mai adânc înrădăcinate reguli din societatea noastră cere copiilor să tacă și să facă ce li se spune, indiferent dacă ceea ce li se spune să facă este sau nu rezonabil. Astfel, copiii despre care se spune că sunt narcisiști sau cred că li se cuvine totul – ceea ce se pune pe seama baubaului fără greș al creșterii permisive – nu cer adesea nimic mai mult decât să aibă un cuvânt de spus în propria viață și să fie tratați cu respect. Dar când spui că principala problemă este indulgența excesivă a părinților – așa cum fac tradiționaliștii de secole

întregi – nu numai că denaturezi realitatea, ci înrăutățești situația pentru că încurajezi extinderea practicilor negative și descurajezi părinții să acționeze în mod rezonabil. Și stăm și ne întrebăm câți copii nu reușesc să își satisfacă nevoile din cauză că părinții sunt îngroziți că ar putea fi considerați insuficient de fermi.

CAPITOLUL 3

Exagerările despre parentajul excesiv

Ni se spune că părinții din ziua de astăzi își distrug copii în două moduri diferite. Primul este că cedează prea ușor, permit prea *multe copiilor și nu reușesc să impună limite. Acestea, desigur,* sunt imputările pe care le-am discutat până acum în această carte. A doua acuzație, către care ne vom îndrepta acum atenția, este aceea că părinții sunt excesiv de grijulii: fac prea multe pentru copiii lor, apărându-i de loviturile vieții. Din această perspectivă, o vedere panoramică a societății noastre ar scoate la iveală un peisaj presărat cu milioane de mămici și tătici bine-intenționați dar necugetați care, potrivit oricăreia din următoarele metafore des întâlnite, își țin copiii sub aripa protectoare, îi cresc în puf sau îi țin în palmă pentru a-i feri de vreo situație neplăcută. Suntem avertizați fără încetare că suntem excesiv de protectori cu copiii noștri și, de aceea, nu vor fi pregătiți pentru realitatea dură a vieții adulte.

Aceste două perspective sunt foarte diferite una față de cealaltă. Să spui că părinții sunt permisivi cu copiii lor („Faceți ce vreți voi") este evident altceva decât a spune că sunt prea implicați în viața copiilor („Haide, lasă că fac eu în locul tău"). Într-adevăr, este nevoie de un exercițiu mental elaborat pentru a explica cum se fac ei vinovați de ambele, mai ales când permisivitatea este înțeleasă ca „parentaj neglijent".

Privite din alt punct de vedere, totuși, poate exista o legătură între cele două acuzații. Ceea ce contează este *motivul* pentru care părinții sunt percepuți ca fiind excesiv de protectori și implicați. Dacă vine din dorința de a face toate poftele copiilor și a-i alinta, pare într-adevăr să fie o formă de permisivitate. Dacă aceasta este cea mai bună înțelegere a situației este o chestiune asupra căreia vom reveni. Dar, indiferent dacă cele două perspective pot fi aduse la un numitor comun sau nu, este limpede că acestea împărtășesc aceeași caracteristică: popularitatea. Ambele au fost atât de des exprimate încât nimeni nu mai pune la îndoială autenticitatea lor.

Acest lucru este cu siguranță valabil pentru acuzația că părinții se implică excesiv în viața copiilor, fără a le da ocazia să treacă printr-un eșec. În presă, sunt la ordinea zilei, ba chiar greu de evitat, referințele hiperbolice la „copiii care pleacă la facultate fără să fi trecut vreodată strada singuri" și „«părinții buldozer» care au netezit drumul copiilor (inclusiv la locul lor de muncă, în privința salariilor și a promovării), înlăturând atâtea obstacole încât aceștia nu s-au confruntat niciodată cu vreun eșec"[1]. Cu numai câțiva ani înainte ca această carte să intre în tipar în anul 2013, au tot început să apară articole despre parentajul excesiv în publicații ca *Atlantic, New Yorker, Time, Psychology Today, Boston Magazine* și nenumărate alte ziare și bloguri.

În toate textele, ca și în cazul acuzațiilor de permisivitate, se afirmă că fenomenul pus sub lupă este generalizat, *nemaifiind nevoie să argumentezi ceea ce toată lumea știe deja.* Răspândirea parentajului excesiv este condamnat cu multă fervoare de către jurnaliști și analiști sociali. În rarele cazuri în care vreun autor invocă cercetarea în susținerea

[1] Orenstein și, respectiv, Goldstein.

afirmației că parentajul excesiv este generalizat (sau dăunător), poate fi de folos să verifici studiul citat pentru a verifica ce conține, de fapt.

Un caz concret: În anul 2013, mai multe bloguri americane de top, printre care și cele sponsorizate de *The Atlantic* și *New York Times*, au relatat despre un studiu realizat în Australia care, după toate aparențele, demonstra că părinții sunt implicați excesiv în viața școlară a copiilor. Dar oricine s-ar obosi să citească studiul își va da seama că realizatorii acestuia nu au făcut decât să ceară unui grup aleatoriu de profesori din regiune să relateze despre părinții care, în viziunea lor personală, făceau prea multe pentru copiii lor. Nu se ofereau niciun fel de informații cu privire la vreun impact pe care acest fapt l-ar avea asupra copiilor și nici nu exista posibilitatea de a trage concluzii privitoare la răspândirea acestui obicei, cel puțin dincolo de acest eșantion redus și, cel mai probabil, nereprezentativ. Și mai remarcabil este faptul că numai 27% dintre profesorii din eșantion au afirmat că ar cunoaște „multe" astfel de exemple de implicare excesivă a părinților. (Acest procent scăzut a reușit cumva să scape vigilenței presei). În cel mai bun caz, rezultatul acestui studiu a fost să pună sub semnul întrebării prejudecata că parentajul excesiv este un fenomen de masă. Însă, simpla existență a studiului a dat ocazia blogărilor să recicleze câteva poante vechi, lăsând impresia că există noi dovezi care susțin ceea ce ei (și mulți dintre cititorii lor) știau deja[2].

Un alt exemplu: în anul 2010, Lisa Belkin, colaboratoare a *New York Times Magazine*, a dedicat un text de blog unui articol dintr-o revistă californiană de drept care afirma că „în ultimele două decenii, metodele de creștere a copiilor" au fost

[2] Blogul Jessicăi Lahey de pe platforma Atlantic. Studiu australian: Locke *et al.*

dominate de o înclinație către exces. Dar cum credeți că își susținea articolul din revista de drept această remarcabilă afirmație? Printr-o notă de subsol care făcea trimitere la un articol publicat în anul 2009 în *New York Times Magazine* de către... Lisa Belkin.[3]

Este uimitor că dovezile pe acest subiect sunt atât de limitate, încât publicațiile academice trebuie să citeze texte de opinie din presă. Dar, de data aceasta, principalele publicații susțineau, de fapt, că această tendință era deja în descreștere[4]. Ceea ce nu era doar cazul articolului Lisei Belkin [„Could the era of overparenting be over?" („S-a încheiat oare era parentajului excesiv?")], ci și al articolului principal în unul din numerele revistei *Time* [„The Growing Backlash Against Overparenting" („Contraofensiva accelerată împotriva parentajului excesiv")] care a fost citat într-un eseu publicat într-o altă revistă academică. Acest eseu începea cu afirmația evidentă (și tautologică, mai degrabă), potrivit căreia parentajul excesiv „capătă proporții fără precedent", ceea ce este exact opu-

[3] Text de blog: Belkin 2010. Articol: Belkin 2009. Articol de revistă juridică: Bernstein și Triger.

[4] Ar putea să fi fost influența unei caricaturi din Revista New Yorker, în care o mamă se plânge profesoarei de lângă fiul ei: „Se pune multă presiune pe mine să nu pun presiune pe el". Și, într-adevăr, un studiu de dimensiuni restrânse bazat pe interviuri detaliate realizate în cincizeci și șase de școli elementare, cu elevii și părinții lor, arăta că „părinții din clasa de mijloc, contrar opiniei generale, nu săreau să își «salveze» copiii când aceștia aveau probleme la școală". (Sparks, p. 11). Mai mult, acești părinți păreau să fie „foarte conștienți de existența stereotipului părintelui elicopter, făcând afirmații de tipul «eu nu sunt genul ăla de mamă elicopter»... Își dădeau seama că nu pot (și, probabil, nici nu ar trebui) să își sprijine copiii în toate și înțelegeau că școala cere copiilor să preia responsabilitatea pentru propriile nevoi de învățare". (Citatul precedent este preluat dintr-o discuție privată pe care am purtat-o, în august 2012, cu autoarea studiului, Jessica McCrory Calarco.)

sul a ceea ce susțineau sursele sale[5]. Cine are, deci, dreptate? Din câte cunosc, nu există informații serioase care să demonstreze că majoritatea părinților fac prea mult pentru copiii lor. Sunt toate păreriste, anecdotice și, ca mai toate previziunile de tendințe, parțial autogeneratoare.

Iată încă o exemplificare a modului eronat de citare a studiilor prin care cei convinși deja de basmul parentajului excesiv încearcă să își susțină afirmațiile. Se susține adesea că acei copii pentru care părinți fac prea multe ajung să creadă că totul vine de-a gata. Astfel, dată fiind ipoteza că parentajul excesiv este larg răspândit, societatea noastră a crescut o generație de tineri indolenți care cred că li se cuvine totul. Acum câțiva ani, un articol cu mare vizibilitate din *New York Times* făcea această afirmație, susținând că elevii se așteaptă să primească note mai mari decât merită. Justificarea aparentă pentru publicarea acestei afirmații cu titlu de știre era existența unui studiu „recent" pe acest subiect.

Numai că, în cadrul acelui studiu, care era, de fapt, mai vechi de un an, nu făcuseră decât să distribuie chestionare în cadrul unei singure universități. Mai mult, chiar și dacă am vrea să luăm în serios rezultatele studiului, acestea nu făceau decât să contrazică premisa de la care pornise, tocmai concluzia care consta în faptul că erau utilizate în scopul sprijininului, la fel ca și în cazul cercetării realizate în Australia. Cu excepția unei singure întrebări din chestionar, majoritatea studenților – în cele mai multe cazuri chiar majoritatea covârșitoare – au răspuns negativ la întrebările prin care se intenționa evaluarea așteptării de note mari. Cu toate acestea, revista *Time* și-a invitat cititorii să concluzioneze că, în ziua de astăzi, copiii au așteptări mari, după câte se pare, din simplul motiv că studenții

[5] Articol academic: Vinson. Articol principal revista *Time*: Gibbs 2009.

au răspuns afirmativ la toate întrebările[6]. (Judecând după numărul neobișnuit de mare de mesaje scandalizate adresate editorului și publicate câteva zile mai târziu, cititorii nu au avut nevoie de un impuls prea puternic pentru a împărtăși această perspectivă[7].)

Nici acel studiu, nici cel publicat în Australia nu aduc vreo informație nouă despre cât de răspândite sunt parentajul excesiv sau pretențiile tinerilor, poate doar cu excepția faptului că niciunul dintre aceste fenomene nu este atât de extins pe cât se crede. Însă articolele care *menționau* aceste studii, asemenea multor altor publicații care favorizează aceeași opinie, dezvăluie într-adevăr un aspect important: puterea angajării ideologice în virtutea căreia oamenii se plâng de o epidemie a parentajului excesiv.

[6] Articolul: Roosevelt. Studiul: Greenberger *et al.* Așteptarea de note mari nu a părut a fi atât de obișnuită printre studenții participanți la acest studiu și chiar numărul înregistrat cu aceste așteptări a fost, probabil, exagerat din cauza modului în care a fost evaluat conceptul. Aspectul cel mai frecvent aprobat în chestionar – de fapt, singurul aspect asupra căruia au căzut de acord majoritatea studenților – este următorul:

„Dacă i-aș explica profesorului că studiez din greu, cred că aș avea parte de ceva mai multă considerație în ceea ce privește nota la acest curs". (Iată că nu este vorba de nota 10 din oficiu, numai de „ceva mai multă considerație".) Al doilea aspect cel mai aprobat, beneficiind de aprecierea pozitivă a 41% dintre studenți, a fost următorul: „Mă simt desconsiderat când un profesor anulează întâlnirea cu mine chiar în ziua stabilită". Chiar așteaptă acest student prea mult din partea profesorului?

[7] Majoritatea autorilor și-au exprimat uimirea sau repulsia față de studenții cu pretenții din ziua de astăzi ori au venit cu propriile explicații pentru acest fenomen (a cărui existență nu au pus-o la îndoială). Ar trebui oare să ne mulțumim cu un chirurg cardiolog lipsit de pricepere doar pentru că a studiat din greu?, se întreba unul dintre aceștia. Ar trebui ca un sportiv profesionist să fie admis la universitate doar pentru că a făcut eforturi în acest sens?, voia să știe un altul. Asta se întâmplă pentru că atunci când erau copii și participau la concursuri acești studenți primeau cu toții premii.

O ANATOMIE A PARENTAJULUI INTRUZIV

Orice discuție serioasă pe acest subiect trebuie să înceapă prin recunoașterea faptului că, psihologic și din multe alte puncte de vedere, copiii nu au decât de beneficiat de pe urma unei relații apropiate cu părinți implicați în viața lor. Și, conform unui corp de studii cât se poate de serios, aceasta este o realitate nu doar pentru copii mici, ci și pentru adolescenți și adulți. Avertismentele cu privire la parentajul excesiv neglijează adesea realitatea că sunt mult mai multe riscuri implicate atunci când părinții nu se implică suficient în viața copiilor[8].

De ce se acordă așadar o atenție mult mai mare posibilității ca părinții să fie *prea* apropiați? S-ar putea datora creditului nelimitat care se acordă, în cultura noastră, independenței. Suntem profund atașați ideii că nu trebuie să fim foarte atașați. Privim creativitatea ca pe o caracteristică specifică unor persoane separate, și nu unor grupuri, iar majoritatea eroilor glorificați în cultura populară sunt singuratici. Inevitabil, acest sistem de valori influențează perspectiva pe care o avem asupra creșterii copiilor. Dacă stăm să ne gândim, etapele din dezvoltare în fața cărora ne entuziasmăm sunt cele care țin de capacitatea copilului de a face ceva fără ajutorul părintelui, și nu de capacitatea de a relaționa cu ceilalți într-un mod mult mai sofisticat, de exemplu. Datoria părintelui este de a stimula această independență, iar temerea constantă este aceea ca nu cumva copilul să devină prea atașat, să vrea să fie purtat în brațe, în loc să meargă pe jos (în primul rând literal și abia apoi figurat), să continue să aibă nevoie de ajutorul părintelui la vârste la care credem noi că ar trebui să poată – sau ar trebui să vrea să poată – să se descurce singur. (La finalul acestui

[8] De exemplu, vezi Day și Padilla-Walker și studiile pe care le citează înainte de a-și prezenta propriile concluzii.

capitol, voi discuta versiunea acestei acuzații adresată adolescenților și tinerilor adulți). De aceea am fost plăcut surprins când Marilyn Watson, specialist în domeniul pedagogiei și psihologiei dezvoltării a cărei activitate o admir de mulți ani, a făcut afirmația că părinți ar trebui uneori să facă intenționat pentru copii lucruri pe care le-ar putea face și singuri. Această recomandare reflectă dorința de a găsi un echilibru între sprijinirea competențelor crescânde ale copilului și prețuirea relației cu prorpiul copil, a încrederii pe care acesta o are în noi, prin recunoașterea importanței pe care o au relațiile de atașament securizant. Reprezintă, în egală măsură, un vot de încredere acordat abilității copilului de a continua să învețe și să arate cu bucurie ceea ce pot face, chiar dacă nu se așteaptă întotdeauna din partea lor să se descurce singuri numaidecât ce au această capacitate. „Desigur, există părinții care fac prea mult pentru copiii lor, privându-i de posibilitatea de a crește", recunoaște autoarea. „Dar sunt și părinți care se tem că dacă ajută copiii sau fac ceva în locul lor, aceștia vor profita de această deschidere și se vor «răsfăța». Dar este îngrozitor să le transmiți astfel că nu ai încredere în ei"[9].

Într-o oarecare măsură, să fii un părinte bun înseamnă să oferi sprijin, nu doar să contribui la procesul de separare – și ar trebui să ne păstrăm scepticismul cu privire la valorile culturale care favorizează necontenit separarea și nu sprijinul. Cu toate acestea, este posibil ca unii părinți să se lase purtați de val în dorința de sprijini, deci este justificat să ne întrebăm dacă parentajul excesiv devine alarmant. Problema este, ca și în cazul afirmațiilor privitoare la permisivitate, că nu putem stabili dacă ceva este dăunător sau generalizat înainte de a stabili cât mai exact ce înțelegem prin termenul respectiv.

[9] Marilyn Watson, discuție particulară, martie 2013.

„Parentajul excesiv"[10] este, desigur, un termen impropriu: cuvântul *excesiv* trimite la depășirea unei limite, la un comportament exagerat. Dar nu se poate spune cu ușurință cât de dăunător este sau cât de multe persoane se fac vinovate de acesta, înainte de a stabili care este nivelul de la care părinții devin excesivi. Sau măcar dacă întrebarea este corect formulată.

Există un grad ideal de apropiere sau de implicare în viața copilului? Nu, așa ceva nu se poate preciza, indiferent de vârstă sau temperament. Unii copii au nevoie de mai mult sprijin, chiar și atunci când cresc, în timp ce alții nu numai că nu îl necesită, ci îl și resping explicit. Contează, de asemenea, ce impune fiecare situație particulară. Vom avea tendința de a fi mai atenți la copii într-un mediu necunoscut sau în activități care implică un grad mai ridicat de risc.

La fel, este posibil să folosim standarde diferite în funcție de persoanele vizate. Atitudinea acelor oameni față de copilul lor mi se pare excesivă, deși atunci când mă comport într-un mod similar cu *propriii* mei copii, am convingerea că ceea ce fac este perfect adecvat și, de fapt, un gest minunat de iubire. Astfel, dacă este greu de spus dacă o anumită interacțiune sau un tip de interacțiuni dintr-o familie anume intră în categoria parentajului excesiv, cum oare este posibil să aplicăm acest termen unei întregi societăți?

Unele cărți și articole extind acest concept pentru a include părinții care se află în greșeala de a fi preocupați de siguranța copiilor. Dar oare chiar este cazul să condamnăm ca excesivă utilizarea căștilor de protecție, a scaunelor de mașină, a spațiilor de joacă proiectate în așa fel încât să nu survină posibilitatea spargerii capului, a sticluțelor de medicamente antibiotice

[10] În original, *overparenting*, termen format din *over* – excesiv, exagerat și *parenting* – parentaj, creșterea copiilor [n. tr.]

pentru copii și a portițelor de protecție amplasate pe ultima treaptă a scărilor din casă? Un autor critică „inadecvarea grijii excesive în medii cu risc scăzut", dar desigur persoane rezonabile sunt adesea în dezacord când vorbesc despre ce reprezintă atât „excesiv", cât și „cu risc scăzut". Chiar dacă, așa cum afirmă un autor „copiii din familiile occidentale din clasa de mijloc se află în mai multă siguranță astăzi decât în orice alt moment din istoria modernă", relevanța acestei definiții relative a siguranței nu este limpede. Doar pentru că un număr mai mic de persoane mor astăzi în urma bolilor decât în Evul Mediu, asta nu înseamnă că imunizarea este absurdă. Și poate că cei mici trăiesc astăzi în mai mare siguranță tocmai *datorită* precauțiilor ridiculizate de unii critici.

Și nimic nu ne spune că această dorință de a proteja copiii este nouă. „Ne place să credem că a fost o vreme când totul era altfel, când copiii puteau fi copii, iar părinții nu erau atât de speriați de riscuri încât să le permită celor mici să dea piept cu greutățile acestei lumi", scrie un jurnalist. „Aceasta este ideea de bază a nenumăratelor critici aduse stilului contemporan de creștere a copiilor." Însă istoricii au arătat că „părinții din Evul Mediu nu își făceau mai puține griji pentru copiii lor decât ne facem noi astăzi", iar în secolul al XIX-lea se amplasau deja grilaje la ferestre pentru a preveni căderea și se foloseau „hamuri", pentru a-i împiedica pe cei mici să se îndepărteze în timpul plimbărilor[11].

Poate că întrebarea „Câtă protecție – sau implicare în viața copilului – este excesivă" este greșit formulată. Se poate să fie vorba despre *tipul* de atenție, și nu de *cantitatea* acordată – o distincție neglijată de un număr extrem de mare de

[11] Ungar, p. 262

autori care scriu pe baza acestui subiect. Un grup de cercetători definește parentajul excesiv ca pe o „formă de parentaj, inadecvat din perspectiva dezvoltării, stimulat de excesul de zel al unor părinți care doresc să asigure succesul și fericirea copiilor". Această formă de parentaj, adaugă ei, reflectă, în general, „cele mai bune intenții", iar comportamentele inerente „sunt într-adevăr adaptative la niște nivele modeste". Același este și cazul înruditului fenomen al *parentajului elicopter*, o expresie parcă făcută pentru presă, care denotă „o versiune de parentaj în care părinții dau dovadă de o implicare excesivă în viața copiilor... [ceea ce] nu permite dezvoltarea unor niveluri de autonomie adecvate vârstei copilului"[12].

Dar lucrurile devin neclare și în acest caz. Cum putem spune când o intervenție este „excesivă" sau „inadecvată din perspectiva dezvoltării" sau de câtă autonomie are nevoie un copil *anume*? Din nou, ceea ce este adecvat variază atât în funcție de situație, cât și de personalitatea copilului. Este posibil, așadar, ca definirea parentajului problematic să nu depindă de cât de mult și nici măcar de modul în care se implică părinții. Poate că ține mai mult de justificare. Sunt mai multe motive pentru asistență sau protecție, iar unele sunt mai sănătoase decât altele. Dacă ne concentrăm numai pe ceea ce este vizibil și cuantificabil în cazul părinților, la fel ca și în cazul copi-

[12] Segrin *et al.*, în special la pp. 238–40. O altă echipă de cercetători îl definește ca „micromanagement intruziv și parazitar al activităților independente ale copilului și afecțiune puternică în absența stărilor de nervozitate și nevoii de alinare din partea copilului" (Padilla-Walker and Nelson, p. 1178). „Termenul de «parentaj elicopter» a fost introdus de către Charles Fay și Foster Cline [autorii seriei de parentaj Love and Logic (Iubire și logică)] și a fost popularizat de un articol (din 1991) din revista Newsweek". (Somers and Settle, p. 19)

ilor, nu facem decât să neglijăm rațiunile importante din toate punctele de vedere din spatele unor acțiuni.

Să spunem că eu sau voi decidem că un anume părinte de pe stradă telefonează sau trimite mesaje copilului mai des decât este cazul pentru a se asigura că este în siguranță sau pentru că se implică un pic prea mult în temele școlare ale acestuia. Se poate pune pe seama diferenței de perspectivă asupra riscurilor implicate de un drum în oraș sau asupra importanței acordate predării de către copil a unei teme corecte la școală? Sau vorbim despre ceva mai complex din punct de vedere psihologic și posibil îngrijorător, cum ar fi convingerea că ești un părinte mai bun cu cât faci mai mult pentru copilul tău? Mai grav, gândiți-vă la acele mame și acei tați „a căror stimă de sine este dependentă de succesul copilului" – ca să citez aici un eseu numit „Parentajul excesiv și scopurile narcisiste ale atașamentului"[13]. Unii părinți se folosesc de copiii lor pentru a-și împlini propriile nevoi emoționale, fără ca măcar să fie conștienți de asta.

Cu alte cuvinte, în loc să ne întrebăm dacă părinții nu fac prea multe pentru copiii lor, ar putea fi mai relevant să ne întrebăm *pentru cine* fac toate acestea. La prima vedere ar putea părea că acești părinți nu se fac vinovați decât de a „pune fericirea copiilor înainte de cea proprie" și că sunt „profund implicați în copilăria acestora, neglijându-și propria viață"[14]. Dar să analizăm mai atent: Sacrificarea a tot ce ai de dragul copiilor, până într-acolo încât propria-ți viață ajunge să se învârtă în jurul lor, se dovedește a fi un gest, mai degrabă, egocentric. Părinții apăsați de întrebări cu privire la propria valoare sunt atât de copleșiți de dorința de a obține ceea ce le

[13] Munich și Munich, p. 228.

[14] Rosenfeld și Wise, p. xviii.

lipsește *lor*, din punct de vedere psihologic, încât le devine imposibil să perceapă copiii așa cum sunt, cu nevoile lor, cât și așa cum nu sunt și nevoile pe care nu le au. „Nu există părinte mai expus exagerărilor parentajului excesiv decât un părinte nefericit", observa psihoterapeuta Madeline Levine[15].

RĂSFĂȚAȚI SAU DOMINAȚI?

Fenomenul realmente alarmant al folosirii copilului pentru consolidarea percepției asupra propriei personalități nu este răspunzător decât de o mică parte din curentul numit, în general, *parentaj excesiv*. Nimeni nu știe cât de obișnuită este această versiune și, cu toate acestea, majoritatea articolelor și cărților scrise pe acest subiect includ astfel de exemple extreme de *parentaj excesiv*, după care sugerează sau chiar declară explicit că aceste cazuri sunt generalizate.

Este de asemenea obișnuit, ca și în cazul discuțiilor despre permisivitate, să se afirme (fără niciun fel de susținere) că parentajul excesiv este mai răspândit astăzi decât a fost vreodată înainte, după cum se scrie într-un articol, că avem în față „prima generație de copiii crescuți de părinți intensivi". De asemenea, găsim adesea aspecte diferite îngrămădite ca exemple de „parentaj excesiv", cum ar fi eforturile de a proteja copiii de vătămare fizică, de a înlocui activitățile competitive cu cele de cooperare și de a stimula copiii să lucreze mai mult la școală, de parcă ar reprezenta situații ale uneia și aceleiași tendințe.

Dată fiind această abundență de afirmații bombastice și analize neglijente, poate că nu ar trebui să ne mire prea tare să aflăm că, atunci când aceste materiale ajung să discute *efectele* parentajului excesiv, argumentația se face și de data aceasta pe baza dovezilor anecdotice, a citatelor din câțiva observatori care împărtășesc părerile autorului și, din când în când, a vreunui citat dintr-o carte sau vreunui studiu care se dovedește a fi urmărit obiective complet diferite[16].

[15] Levine.

Trebuie să adresăm această întrebare cu grijă: ce efect are asupra copiilor un anumit grad de parentaj excesiv sau parentajul de un anumit tip sau o anumită serie de motive pentru acesta și ce argumente avem? Cele mai des indicate două rezultate îngrijorătoare sunt pretențiozitatea și anxietatea. Haideți să le analizăm pe rând.

Sugestia că acei copii ai căror părinți se implică și îi protejează vor dezvolta sentimentul că totul li se cuvine este, mai degrabă, asemenea acuzei că acei copii care cresc într-un mediu permisiv vor deveni narcisiști: deși plauzibil la un nivel superficial, nu sunt prea multe dovezi în acest sens. Nu am reușit să găsesc mai mult de un studiu care să fi analizat posibilitatea acestei asocieri și, după cum a reieșit, există o slabă corelație între gradul de autoraportare a parentajului excesiv și pretențiozitatea copiilor ajunși la maturitatea timpurie[17].

Însă acest concept în sine se dovedește a fi mult mai complicat decât își dau seama cei mai mulți dintre noi. Așa cum nu toate aspectele narcisismului sunt patologice, nici pretențiozitatea nu este de un singur fel: de exemplu, poate fi „exploatativă" și „non-exploatativă", conform unei echipe de cercetători. Ultima dintre acestea înseamnă că îți imaginezi că ai dreptul să ai

[16] Pentru exemple fără șir de astfel de citări generatoare de confuzie, vezi Bernstein și Triger. Acest articol este și sursa afirmației că această generație de tineri este „prima... crescută de părinți intensivi".

[17] Segrin *et al.* Când spun „slabă", mă refer la o corelație de 0,11, ceea ce înseamnă că, inclusiv dacă acceptăm că aceste două idei sunt definite și măsurate în studiu în mod valid, niciuna dintre ele nu justifică mai mult de aproximativ un procent din variația celeilalte.

rezultate bune, dar nu vei profita de ceilalți pentru a le obține. Este adevărat: acest tip de persoane „simt că li se cuvine să obțină ceea ce doresc, cel puțin parțial deoarece sunt dispuse să depună efortul necesar pentru a le obține". Iar această variantă de personalitate, destul de inofensivă, deși presupune „aspirații nerealist de mari", poate căpăta o mare răspândire. Nu există nicio dovadă că tipul de pretențiozitate exploatativă este obișnuită la tineri și, după cum am văzut, nu există dovezi serioase care să arate că este cauzată de parentajul excesiv[18].

Acest mod de a crește copiii contribuie, însă, la anxietatea acestora? Iată concluziile unor studii relevante:

- Parentajul intruziv, infantilizant a fost asociat cu anxietatea de separare la un mic grup de copiii care prezentau deja o predispoziție către anxietate.
- Cercetătorii au considerat că implicarea parentală excesivă la vârsta de patru ani este un indicator redus de anxietate la vârsta de nouă ani a acelorași copii.
- O analiză a patruzeci și șapte de studii a concluzionat că anxietatea infantilă pare să fie asociată cu oricare din următoarele stiluri de creștere a copiilor: respingerea sau retragerea iubirii, ostilitatea sau implicarea excesivă. Cele mai uimitoare constatări au fost (1) că nivelurile cele mai scăzute de anxietate sunt prezente la copiii ai căror părinți îi sprijină activ să devină autonomi și (2) că toate variabilele de parentaj puse la

[18] Vezi Lessard *et al.*; citate de la pp. 528, 522. Arnett (2007) a contestat această tendință de a cataloga ca pretențiozitate (în cel mai negativ sens al cuvântului) ceea ce s-ar numi, mai degrabă, aspirații înalte din partea adolescenților și a tinerilor adulți. „Atitudinea copiilor care cred că totul li se cuvine" reprezintă o idee centrală și în descrierea pe care socioloaga Annette Lareau o face orientării spre succes a copiilor din clasa de mijloc: aceștia sunt încurajați să gândească singuri și să își exprime aceste idei, să aibă convingerea că au „dreptul de a-și urma preferințele personale și de a se gestiona activ interacțiunile din cadru instituțional", spre deosebire de „atitudinea de modestie" specifică pentru clasa muncitoare și copiii săraci. (Lareau, p. 6)

un loc nu explică decât o foarte mică parte din diferențele procentelor de anxietate[19].

Iată două aspecte importante ale acestor rezultate. Primul este cât se poate de direct: *Parentajul excesiv de implicat poate fi un răspuns la comportamentul anxios al copilului și nu cauza acestuia.* Majoritatea adulților înclină să ofere sprijin și să consoleze copiii care sunt mai puțin siguri pe ei înșiși. Așa cum explica autorul principal al celui de-al doilea studiu unui jurnalist, alte studii au arătat că atunci când părinții unor copii încrezători erau plasați în echipă cu alți copii, cu un nivel mai ridicat de anxietate decât copiii lor, le ofereau ajutor acestora din urmă. „Comportamentul oricărui copil are întotdeauna potențialul de a trezi instinctul protector al părinților"[20]. Deși este evident că unele forme de parentaj au într-adevăr anumite influențe nedorite asupra copiilor, este greu să separăm cauza de efect, atunci când vorbim despre intruziune și anxietate[21].

Celălalt aspect este deosebit de interesant, comportând implicații ce merg mult dincolo de problema anxietății. De fapt, trimite către esența ideii de parentaj excesiv. La o analiză atentă a studiilor, reiese că ceea ce este catalogat drept „parentaj excesiv" sau „parentaj intruziv" poate fi mai bine înțeles ca modalitate de *control* al copiilor[22]. Ceea ce pare să fie

[19] Studii: Wood; Hudson și Dodd; și, respectiv McLeod *et al.*

[20] Jennifer Hudson de la Universitatea Macquarie este citată în Sullivan.

[21] De fapt, între cele două variabile se stabilește adesea o relație de reciprocitate și nu una simplă de cauză și efect. Una o influențează pe cealaltă. Astfel, chiar și atunci când părintele este excesiv de protector din cauza aparentei dependențe sau indispoziții a copilului, este posibil ca aceste caracteristici să fi fost accentuate de un stil de parentaj care cultivă și încurajează lipsa de autonomie a copilului.

[22] Mai multe studii au analizat interacțiunea părinte copil în timpul unor activități dictate și au observat măsura în care părintele prelua și îndeplinea

valabil și pentru subcategoria tulburătoare de parentaj excesiv pe care am descris-o mai sus, în care nevoile psihologice ale părinților determină atitudinea acestora față de copii.

Aceasta oferă o perspectivă diferită din care putem privi toate acele avertismente că părinții fac prea multe pentru copiii lor și au devenit excesiv de implicați în viața acestora. Până acum am sugerat că ar trebui să putem sub semnul întrebării generalizările despre numărul părinților care au acest comportament. Acum vreau să adaug că ar trebui, de asemenea, să ne îndoim de prejudecata că părinții care *chiar* se comportă astfel sunt, în general, indulgenți și nu încearcă decât dă facă viața mai ușoară pentru copiii lor. Poate că ceea ce se întâmplă, de fapt, ține mai mult de control și mai puțin de răsfăț. În acest caz, putem descrie situația nu ca o variație a permisivității, ci posibil ca opusul său: o variație a tipului tradițional de creștere a copilului care trezește nostalgiile nenumăraților critici conservatori ai indulgenței și care se remarcă prin lipsa respectului pentru nevoile și preferințele copiilor. Poate că, de fapt, nu s-a renunțat niciodată la această abordare, mulți părinți nefăcând altceva decât să treacă la o versiune ușor diferită, dar mai intruzivă.

Se fac eforturi pentru descoperirea unor dovezi persuasive care să arate că parentajul excesiv este nociv. Însă parentajul excesiv care ia forma controlului este, cu siguranță, mult mai nociv. În Capitolul 2, am subliniat beneficiile unei abordări a creșterii copiilor în care „se lucrează cu" aceștia. Reversul este abordarea unilaterală, „se face copiilor", care se bazează pe control și care implică nenumărate dezavantaje, chiar și

activitatea în locul copilului – un exemplu clar de control. Meta-analiza anxietății (McLeod *et al.*) menționează cât se poate de explicit exemple de parentaj cu înclinație spre control. Iar, în alt studiu, tocmai „nivelul ridicat de control din partea părinților" este „asociat cu un nivel mult mai ridicat de pretențiozitate psihologică"(Givertz and Segrin).

atunci când nu atinge limitele prin care să se încadreze la parentajul abuziv sau autoritar. În *The Psychology of Parental Control* [*Psihologia controlului parental*], psiholoaga Wendy Grolnick relatează că „din cauza controlului parental, copiii au un nivel redus de motivație intrinsecă, o interiorizare limitată a valorilor și a moralității, o capacitate mai slabă de autoreglare și emoții negative cu privire la propria persoană"[23]. Tendințele autoritare ale părinților în ceea ce privește performanțele școlare ale copiilor afectează, de obicei, într-un mod negativ realizările copiilor și *interesul* acestora pentru învățare[24].

Nu este o idee rea să vă amintiți de rezultatele acestor studii data viitoare când auziți pe cineva încercând să își justifice nevoia de a-și controla copiii:

> „Da, dar copiii au nevoie de limite."
>
> „Știi, sunt, de fapt, recunoscători pentru siguranța pe care le-o dai când le spui ce să facă."
>
> „O să îmi mulțumească mai târziu pentru că i-am îndemnat să dea tot ce au mai bun."

Deși structura și previzibilitatea au rolul lor în viața copiilor, aceste concepte sunt adesea invocate pentru a justifica ceea ce se poate descrie mai onest ca și control, o tendință care *nu* este apreciată de copii sau nu este sănătoasă pentru aceștia. Mai mult, controlul parental a fost studiat și s-a dovedit că este dăunător pentru copiii de toate vârstele, inclusiv pentru tinerii adulți și, foarte interesant, pentru copiii din orice

[23] Grolnick, p. 150. Vezi, de asemenea, analiza studiilor relevante în Joussemet *et al.* 2008.

[24] Vezi studiile realizate de Wendy Grolnick; Pomerantz *et al.*, în special pp. 381–84; și Wuyts *et al.*

grup etnic sau cultural[25]. Un exemplu interesant, dar în niciun caz unicul, este un studiu[26], publicat în anul 2003, realizat cu familii chinezo-americane, care concluziona că acei copii crescuți de părinți „tigru"[27] (caracterizați prin control extrem și cerințe nemiloase pentru cele mai mari realizări) erau mai predispuși către depresie, către a se simți presați și a nutri resentimente față de părinți, decât copiii crescuți de părinți care oferă sprijin copiilor. Aceștia sunt și cei care au sfârșit prin a avea notele cele mai mici[28].

Controlul se manifestă, totuși, în forme diferite. Unii teoreticienii fac deosebire între *controlul comportamental*, care înseamnă exact ceea ce enunță, și *controlul psihologic*, o formă mai subtilă, dar mai intruzivă și, probabil, chiar mai nocivă[29]. Părinții care își controlează copiii psihologic, nu doar îi obligă pe aceștia să se comporte (sau să înceteze a se com-

[25] Soenens și Vansteenkiste, 92–93; Grolnick, p. 30. De asemenea, „într-un studiu despre creșterea copiilor de vârstă aproape adultă... mamele și tații care indicau cel mai mare nivel de control – atât comportamental, cât și psihologic. . . aveau copiii cu cele mai negative rezultate". (Padilla-Walker and Nelson, p. 1179).

[26] Wang *et al.*; Soenens și Vansteenkiste, pp. 94–95; Grolnick, pp. 71–79; Ng *et al.* Controlul este considerat, de multe ori, ca fiind mai puțin destructiv, iar susținerea autonomiei mai puțin benefică, în societățile colectiviste. Este posibil ca această eroare să aibă la bază confuzia autonomiei cu individualismul. O persoană autonomă, din punct de vedere psihologic, își trăiește acțiunile ca „autentice", „integrate", „voliționale", fără a se privi pe sine ca fiind separat de ceilalți, independent sau în opoziție cu un grup cultural mai mare (Chirkov *et al.*). Astfel, „din cauza caracterului său manipulator și opresiv, controlul psihologic privează persoanele de nevoia universală de funcționare volitivă" (Soenens și Vansteenkiste, p. 95)– inclusiv în societățile asiatice.

[27] Trimitere la cartea autoarei americane de origine chineză Amy Chua, *Battle Hymn of the Tiger Mother* [Imnul de luptă al mamei tigru], care a și lansat acest termen în anul 2011, la apariția cărții. [n. tr.]

[28] Kim *et al.*

[29] Vezi, mai ales, lucrarea lui Brian Barber, inclusiv colecția de eseuri pe care a editat-o în anul 2002.

porta) în vreun fel anume, ci încearcă să preia însuși sinele copiilor. Li se induce un sentiment de vinovăție atunci când fac ceva contrar voinței părinților. Iubirea și acceptarea sunt condiționate de obediența față de părinte. Iar afecțiunea este transformată, în cele din urmă, în „consolidare pozitivă". Când copilul se poartă frumos ori impresionant, primește multe îmbrățișări, zâmbete, aprobări și laude. Dar când copilul nu face ceea ce îi cere părintele, iubirea este retrasă, iar atmosfera se răcește. Această strategie poate fi diabolic de eficientă, deoarece copilul ajunge să fie complet subordonat părintelui. Și este mai dificil să lupți împotriva acestei condiționări decât să te revolți împotriva controlului deschis al propriului comportament[30].

Un număr impresionant de studii a scos la iveală lista interminabilă de efecte ale unor astfel de manipulări. În anul 1996, Brian Barber, principalul cercetător al acestui subiect, enumera „dependența, alienarea, inadaptarea socială, lipsa tăriei de caracter, incapacitatea de a face o alegere conștientă, stima de sine scăzută, trăsături inhibate și excesiv de controlate de pasivitate și afectul depresiv"[31]. De atunci, dovezile care confirmă aceste rezultate inițiale s-au înmulțit, ca și lista de efecte. Copiii crescuți cu acest tip de control sunt, de asemenea, predispuși către „perfecționismul maladaptativ"[32]. Și nu sunt afectați doar psihologic, „ci și la nivelul funcționării în colectivitatea școlii și în relațiile sociale în genere"[33].

Asta nu înseamnă că acești părinți nu își iubesc copiii, ci că-și fac din iubire o pârghie. Este cât se poate de adevărat că

[30] Am descris contrastul dintre parentajul condiționat și cel necondiționat în ultima mea carte (Kohn 2005a) și voi aduce completări cu privire la efectele pe care această deosebire le poate avea asupra stimei de sine în Capitolul 6.

[31] Barber 1996, p. 3299. Citările din interiorul propoziției au fost omise.

[32] Soenens *et al.* 2005; Soenens *et al.* 2008.

[33] Soenens și Vansteenkiste, p. 89.

unul dintre studii concluziona că situația era chiar mai gravă atunci când părintele era mai afectuos în virtutea contextului de control în care își oferea afecțiunea[34]. Această strategie echivalează cu o încălcare a limitelor psihologice, iar copiii ajung să se simtă „prinși în plasa părinților", uneori dezvoltând chiar teama de abandon. Această frică, la rândul său, le poate induce o dependență extremă sau, paradoxal, le poate induce o stare de „*in*dependență patologică" deoarece simt „o nevoie nesănătoasă de a se afirma și de a se deosebi de ceilalți"[35].

Și, pentru că veni vorba de paradoxuri, cel supus acestui tip de control poate rămâne cu un sentiment de măreție, dar, în același timp, cu un sentiment mai redus de autoeficiență, ceea ce înseamnă o încredere mai mică în propriile capacități. Folosirea laudelor (percepție pozitivă condiționată) pentru a controla copilul, adică o consolidare selectivă a comportamentelor și atitudinilor dorite de părinte, „dă naștere unei perpetue așteptări de apreciere și afecțiune parentală *ne*condiționată", deci, cu alte cuvinte, genul de iubire care nu trebuie câștigat și care nu este folosit pentru a controla[36]. „Probabil că știm cu toții cum este să fii acceptat condiționat", au completat cei doi cercetători, „însă pentru persoanele cu o stimă de sine redusă, aceasta devine o stare de spirit aproape permanentă"[37]. Simplu spus, persoanele care au simțit că trebuie

[34] Aunola și Nurmi.

[35] Kins *et al.*, p. 1107. Unii copii „pendulează între sentimente de loialitate excesivă față de părinți și resentimente față de aceștia pentru a nu-i fi acceptat așa cum sunt" (Soenens and Vansteenkiste, p. 82). În altă lucrare, acești teoreticieni sugerează că există, de fapt, două tipuri de control psihologic: cel al cărui scop principal este acela de „a induce copiilor o dependență emoțională și psihologică față de părinți" și cel utilizat pentru a impune standarde de performanță imposibil de atins (Soenens *et al.* 2010).

[36] Givertz și Segrin; Assor și Tal, p. 257. Sublinierile îmi aparțin.

[37] Baldwin și Sinclair, p. 1138.

să câștige iubirea părinților au, cel mai probabil, o părere îngrozitoare despre sine.

Unii analiști sociali au întrebuințat alți termeni pentru a desemna controlul psihologic și au tras semnale de alarmă cu privire la implicațiile sale. Unul dintre aceștia susținea că disciplina „bazată pe iubire" (prin opoziție cu cea „bazată pe frică") este, de fapt, „chiar mai accentuat totalitară, deoarece copilul este privat de intimitate, fiind complet inundat de aspirațiile paternale". Și se pune întrebare cine, pe lângă părinți, poate trage foloase din inducerea unor aspirații copiilor, cât și a unor reguli, norme și valori. Doi specialiști în științe sociale au analizat implicațiile politice și economice ale modelării copiilor astfel încât să „*interiorizeze* autoritatea și... să implementeze proiecte și obiective relativ străine de nevoile lor personale"[38].

Asta nu înseamnă că obiectivul principal al majorității părinților este acela de a-și transforma copiii în lucrători obedienți care vor face orice li se cere, fără să mai necesite monitorizare. Cred că cel mai corect este să spunem că nu există o explicație unică și simplă a motivului pentru care unii părinți recurg la metode de control psihologic și comportamental[39]. În general, întrebarea de ce ne creștem copiii așa cum o facem

[38] Slater, pp. 22, 57; Bowles and Gintis, p. 145 (sublinierea îmi aparține). Una din implicații este aceea că „motivația internă" nu este neapărat pozitivă și este cu totul altceva decât motivația intrinsecă. Acest subiect este discutat mai pe larg în Capitolul 7.

[39] Am analizat această problemă și în 2005a, Capitolul 6.

Grolnick împarte posibilele explicații în presiunile pe care părinții le resimt din jos (adică, din partea copiilor, care pot fi priviți ca adevărate provocări din cauza temperamentului pe care îl au), de deasupra sau din afară (factorii sociali și economici care pot determina părinții să își educe copiii într-un anume sens) și din interior (ceea ce ține de propriul istoric și de propriile nevoi ale părintelui).

pune de mulți ani pe gânduri teoreticienii și cercetătorii. Există un oarecare consens asupra ideii că stilul de parentaj ne este profund influențat, deși desigur nu complet definit, de modul în care am fost crescuți *noi înșine*. De exemplu, dacă am perceput acceptarea din partea părinților noștri ca fiind condiționată de modul în care ne comportăm – motiv pentru care am crescut îndoindu-ne de propria valoare –, atunci am putea fi înclinați să oferim copiilor același tip de iubire cu obligații, ceea ce echivalează cu o formă de control psihologic[40]. Și, într-adevăr, două studii au arătat că părinții ale căror sentimente legate de propria valoare variau în funcție de succesele copiilor erau mai înclinați să controleze mai mult decât alți părinți, mai ales dacă se așteptau ca performanța copiilor să fie judecată[41].

Deși nu se poate spune cu certitudine ce determină părinții să își controleze copiii, este limpede că acest control ia forme diverse și are loc din diverse motive. Copiii pot fi supuși limitelor și îngrădirii, comenzilor și obligațiilor. Ideea principală este că implicarea sau protejarea excesivă nu este decât o variație pe aceeași temă simplă. Cu alte cuvinte, să faci prea multe pentru copilul tău, nu este decât o altă formă de a-i *supune* la acțiunile tale.

Desigur, parentajul excesiv implică o notă de solicitudine. Dar, ceea ce definește o grijă problematică pentru copii (și o implicare la fel de problematică în viața lor) nu este faptul că este exagerată, ci *motivele* pentru care se exagerează, ceea ce ne readuce la nevoia de control a părintelui. Este și mai evi-

[40] Parentajul condiționat „își are rădăcinile, cel puțin parțial, în propria experiență a părintelui care a fost supus condiționat de părinți când era copil, în stima de sine condiționată a părintelui și în perspectiva competitivă asupra lumii". (Assor *et al.*, în curs de apariție).

[41] Grolnick *et al.*; și Wuyts *et al.* Vezi, de asemenea, Soenens și Vansteenkiste, pp. 90–91.

dentă atunci când implicarea este condiționată, adică atunci când „copilul primește căldură și iubire numai dacă se păstrează cu strictețe în cadrul limitelor stabilite de părinte". Acești părinți „întâmpină independența copilului cu resentimente și anxietate"[42]. Chiar și atunci când lucrurile nu stau astfel, implicarea intensă tot are o notă sufocantă, coercitivă.

Modul în care încadrăm și percepem comportamentul parental are implicații practice extraordinare. Dacă parentajul excesiv este definit pur și simplu ca o apropiere exagerată de copiii cu care se petrece prea mult timp, sau ca rezolvarea prea multor probleme în locul lor, recomandarea următoare este cât se poate de explicită: nu-i mai sufocați. Iar dacă parentajul excesiv este, de asemenea, privit ca un fel de răsfăț în care părinții își protejează copiii de eșec, atunci, poate ar trebui să le spunem: „*Dați-le voie* să aibă și un eșec din când în când."

Dar aceste recomandări sunt atât simpliste, cât și insidioase. În primul caz, trebuie să ne reamintim că implicarea insuficientă în viața copiilor este chiar mai problematică decât cea excesivă. În cel de-al doilea caz, ideea că eșecurile vor face copiii mai puternici, făcând astfel cu succes față eșecurilor viitoare este fundamentată mai degrabă ideologic, și nu pe studii serioase[43].

Dacă, prin opoziție, parentajul excesiv este privit în principal ca o exercitare a controlului, atunci recomandările de „a-i lăsa să respire" sau de „a le da voie să aibă eșecuri" sunt complet pe lângă subiect. Aceste replici sunt animate mai degrabă de temerea pe care o nutresc tradiționaliștii ca nu cumva să facă viața prea ușoară copiilor, decât de o evaluarea exactă a nevoilor acestora din urmă. Reacția adecvată în astfel de situ-

[42] Soenins, Vansteenkiste și Luyten, pp. 246, 248.

[43] Pentru mai multe pe acest subiect, vezi Capitolul 4.

ații nu este să faci mai puțin pentru copii, ci să le sprijini cât mai activ dorința de a avea un cuvânt de spus în propria viață (cât și de a le împlini nevoile de empatie, îndrumare și iubire necondiționată).

Gândiți-vă din nou la controversa cu privire la permisivitate. Cum ar fi dacă acuzația că părinții sunt prea indulgenți – iar aceasta nu este decât un exercițiu speculativ – i-ar determina pe unii dintre aceștia să își controleze și mai mult copiii decât o făceau înainte? (Că doar nimeni nu vrea să fie considerat un preș.) Și cum ar fi dacă acest control ar lua uneori forma parentajului excesiv? În acest caz, părinții vor fi, cel mai probabil din nou criticați, nu pentru că își controlează copiii, ci pentru că le stau prea aproape și sunt prea protectori. Iar reacția acestora va fi, de data aceasta să își limiteze rolul pe care îl au în viața copiilor și să le ofere acestora mai puțin sprijin și mai puțină îndrumare.

Ambele recomandări (disciplină mai severă și implicare mai limitată) sunt nefundamentate, după părerea mea. Și ambele critici (prea permisiv; prea intruziv) ne determină să limităm atitudinea „împreună", cea mai benefică pentru o dezvoltare psihologică sănătoasă a copiilor noștri. Totul devine mult mai limpede odată ce am înțeles parentajul excesiv ca o formă „unilaterală", adică, doar o altă modalitate de control.

PĂRINȚII ELICOPTER -VERSIUNEA UNIVERSITARĂ

Jurnaliștii și cercetătorii au încadrat părinții elicopter ai adolescenților târzii și ai tinerilor adulți într-un fenomen separat de umbrela largă a parentajului excesiv. Înainte de a discuta câteva dintre credințele implicite asociate acestei încadrări,

haideți să analizăm un pic ceea ce știm, de fapt, despre părinții care sunt foarte apropiați de copiii lor studenți sau absolvenți.

Întotdeauna se găsește cineva care cunoaște pe cineva care cunoaște pe cineva care a telefonat decanul facultății pentru o problemă minoră sau o mamă care s-a implicat cât se poate de direct în viața sentimentală a fiului mai mic (chiar și de la distanță). Dar avem vreun motiv să credem că acest tip de incidente sunt atât de obișnuite? O echipă de cercetători reprezentând cinci universități și-a început raportul pe anul 2012 cu următoarele cuvinte: „Presa de consum abundă în povești despre părinți elicopter care își sufocă copiii mari și foarte dependenți de ei... Cu toate acestea, nu s-au realizat decât foarte puține studii care să analizeze sprijinul parental atât de intens"[44]. Și este adevărat, chiar și articolele academice înclină să opereze cu astfel de generalizări referitoare la anvergura problemei, pornind de la popularitatea acestor subiecte în presă, care, la rândul ei, pornește de la dovezi anecdotice, în cea mai mare parte.

Se pare, totuși, că majoritatea părinților țin legătura în mod regulat cu copiii lor la vârsta studenției[45]. Dar trebuie să facem deosebire între ceea ce ignoră majoritatea articolelor care tratează acest subiect: să comunici nu înseamnă să intervii în numele copilului tău. Iar aceste două activități nu sunt neapărat corelate[46]. Iar intervenția frecventă (sau „excesivă") pare să fie destul de rar întâlnită. Un studiu național a conclu-

[44] Fingerman *et al.*, p. 880.

[45] Conform unui studiu național realizat în anul 2007, aproape 40% dintre studenții în anul întâi luau legătura zilnic, prin diverse medii, cu părinții lor (Liu *et al.*, p. 16). Iar Studiul național al implicării studențești, realizat în același an cu studenți din anul întâi și din ani terminali, a concluzionat că aproximativ șapte din zece studenți comunicau „foarte des" cu cel puțin unul dintre părinți (NSSE, p. 24).

[46] La o analiză a proveniență etnice a studenților nu a rezultat nicio corelație între gradul de comunicare cu părinții și gradul de implicare a acestora. Vezi Wolf *et al.*

zionat că numai treisprezece la sută dintre studenții în anul întâi și opt la sută dintre cei în ani terminali afirmaseră că părintele intervenise adesea pentru a-i ajuta să rezolve o problemă. (Un procent de douăzeci și cinci la sută dintre studenții în primul an și douăzeci și unu la sută dintre cei în ani terminali afirmaseră că părintele intervenea uneori[47].) „Părinții elicopter? Serios, chiar nu sunt atât de mulți", a declarat administratorul unei facultăți în anul 2008 pentru revista *Chronicle of Higher Education*. „Imaginea generalizată a părintelui modern ca pacostea țâfnoasă care stă pe capul administrației universităților... nu prea are un corespondent în realitate"[48].

În mod cert, acești părinți nu sunt sufocanți față de copiii lor. Majoritatea covârșitoare din cei peste zece mii de studenți de la Universitatea din California care au fost intervievați în anul 2009 au afirmat că părinții nu sunt implicați în alegerea cursurilor de specializare. „Deși studenții afirmă că părinții le sprijină eforturile educaționale, nu simt, în general, că aceștia au vreo influență asupra deciziilor referitoare la cursurile pe care le aleg în universitate", au concluzionat cercetătorii. Mai mult, studiile realizate cu studenți de către psihologii care analizau efectele acestui tip de parentaj nu au arătat că ar fi deosebit de răspândit. Unul dintre studii a concluzionat că numai 10 la sută dintre studenții care completaseră chestionarul aveau părinți elicopter; iar într-un altul, nivelurile medii de părinți elicopter erau descrise ca fiind „relativ reduse" (înregistrând aproximativ șase puncte pe o scară de la unu la cincisprezece)[49].

Relatările alarmante din presă au sugerat, de asemenea, că părinții intervin mai mult atunci când copiii lor tineri adulți încep să lucreze, dar studiile realizate ridică îndoieli și asupra

[47] NSSE, p. 25.

[48] Primul comentariu este citat ad litteram din Marjorie Savage, directoare a programului legătura-cu-părintele din cadrul Universității Minnesota; al doilea este o parafrază. Ambele au apărut în revista Hoover.

[49] Primul studiu: Rettner. Al doilea studiu: Padilla-Walker și Nelson, p. 1188

acestei afirmații. Cercetătorii de la Universitatea din Michigan au constatat că șaptezeci și șapte la sută din cei șapte sute douăzeci și cinci de angajatori incluși în studiu „nu au cunoscut aproape niciodată părintele la angajarea unui student în anii terminali", dar au menționat că unele incidente aberante de implicare a părinților au „generat cele mai interesante anecdote pentru poveștile de presă" care au lăsat impresia că părinții elicopter te pândesc la orice colț[50]. Și ce se poate spune despre „sprijinul parental intens oferit copiilor mari" înafara universității sau a locului de muncă? Conform unicului studiu pe acest subiect pe care am reușit să îl găsesc, numai unul din cinci sau șase părinți părea să fie intens implicat în viața copiilor"[51].

Dacă există vreun studiu care să demonstreze că fenomenul părinților elicopter – ai studenților, tinerilor angajați sau copiilor adulți, în general – este așa generalizat cum ni se spune, eu, unul, nu am reușit să îl depistez. Dar care sunt *efectele* acestui tip de parentaj, atunci când într-adevăr îl întâlnim? Există dovezi care să susțină obiecțiile pe care le auzim de obicei?

Sunt trei studii care au pus problema versiunilor mai extreme de parentaj elicopter. În fiecare dintre acestea, s-au folosit chesti-

[50] Gardner. Nu trebuie să ne mai mire că postul național de radio a difuzat o emisiune pe acest subiect la începutul anului 2012 și a declarat că „o treime dintre angajatori au relatat că au auzit despre părinți care insistau ca fiul sau fiica lor să fie angajată", în loc să remarce că, în ciuda convingerii generale că acest tip de comportament este foarte răspândit, mai mult de trei treimi dintre angajatori nu fuseseră niciodată puși în această situație.

[51] Fingerman *et al.* Sprijinul „intens" a fost definit ca acel sprijin variat – emoțional, practic, financiar etc. – oferit de mai multe ori pe săptămână. Studiul statistic cu rezultat unu din cinci se bazau pe interviuri cu copiii, dar scădea la rezultatul de unu din șase dacă respondenții erau părinții. Cercetătorii au remarcat că, cel mai probabil din cauza eșantionului participant, rezultatele supraestimau prevalența sprijinului intens, în comparație cu restul populației.

onare adresate către aproximativ trei sute de studenți de la aceeași facultate, fără a se face încercarea de a găsi un eșantion reprezentativ. Concluziile au fost stabilite fără să se țină cont de profilul celor care s-au oferit să participe la aceste studii. Și fiecare a folosit evaluări diferite ale parentajului elicopter, ceea ce înseamnă că rezultatele celor trei studii sunt dificil de comparat. Unul dintre acestea, ale cărui rezultate nu au fost publicate în momentul scrierii acestei cărți, a constatat că procentul redus de studenți ai Universității New Hampshire care păreau să aibă părinți elicopter se descriau ca fiind mai anxioși sau mai puțin deschiși către idei noi decât alți studenți. (Din descrierea pe care reporterul a făcut-o studiului nu a reieșit dacă acea diferență era semnificativă din punct de vedere statistic, mai ales ținând cont de faptul că aproximativ treizeci la sută dintre studenți au avut astfel de părinți[52].) Al doilea studiu, realizat în Tennessee, relata că studenții care se descriau ca având un sentiment mai redus de „bună stare" erau oarecum mai predispuși spre a-și raporta că au avut părinți intruzivi sau dominatori când erau mici[53]. Iar al treilea studiu, realizat de cercetători de la Universitatea din Virginia, concluziona că parentajul elicopter era asociat cu nivele mai ridicate de depresie și nivele mai reduse de satisfacție în viață[54].

Ambele aspecte menționate în legătură cu studiile realizate pe subiectul parentajului excesiv în general sunt aplicabil și aici. Înainte de toate, problemele abordate de aceste chestionare par să evalueze măsura în care părinții își *controlează*

[52] Rettner.

[53] LeMoyne și Buchanan. Existența unui părinte elicopter, conform relatărilor studentului, justifica mai puțin de nouă la sută din variația în starea de bine.

[54] Schiffrin *et al.*

copiii. Dar, de fapt, cercetătorii din Virginia au remarcat că propria „evaluare a comportamentelor de parentaj elicopter pare să surprindă corect structura comportamentului de control" și au susținut că unul dintre motivele pentru care parentajul elicopter părea să aibă efecte negative era acela că submina sentimentul de autonomie al studenților. Din nou, problema este controlul, și nu indulgența[55].

Al doilea aspect este ceea ce mă determină să afirm că parentajul elicopter *pare* să aibă efecte negative. Nu este deloc atât de limpede că parentajul elicopter cauzează problemele cu care a fost asociat. Cercetătorii din Tennessee au recunoscut că este posibil ca „studenții cu nivele mai reduse de bunăstare, cât și cu nivele mai ridicate de anxietate sau depresie, să *considere* că părinții lor sunt mai instruzivi", în timp ce analiștii din Virginia au recunoscut că „atunci când părinții își percep copilul ca fiind deprimat, sunt mai predispuși să «îl țină sub aripa lor»"[56]. Oricare dintre aceste interpretări sunt întru totul plauzibile: Starea anterioară de nefericire poate să fi determinat implicarea părinților sau poate să fi determinat studenții să interpreteze acțiunile părinților ca excesive. Este foarte posibil ca lucrurile să stea astfel și, cu toate acestea,

[55] Padilla-Walker și Nelson subliniază că parentajul elicopter poate fi diferențiat de alte forme de control, deoarece include, de asemenea, sprijin parental pentru copii și implicare în viața acestora. Indică un factor de analiză ce poate confirma empiric această distincție, însă relațiile pe care le-au subliniat între aceste atribute nu sunt, desigur, decât rezultatul problemelor incluse de ei în chestionare ca exemple de parentaj elicopter, adică în primul rând al modului în care au ales să definească acest concept. Și este interesant că descrierea „căldurii" parentale nu a fost corelată cu alte aspecte ale parentajului elicopter, crescând astfel posibilitatea ca preocuparea părinților „pentru bună starea copiilor... să fie generată de preocuparea pentru modul în care se reflectă asupra lor comportamentul copiilor", o motivație aflată în concordanță cu utilizarea controlului psihologic.

[56] LeMoyne și Buchanan, p. 414 (sublinierea îmi aparține); și Schiff rin *et al.*, p. TK

sunt menționate invariabil în câte o propoziție expeditivă îngropată în secțiunea de discuții a articolelor. Dacă aceasta este realitatea, atunci studiul nu oferă niciun fel de dovezi că parentajul elicopter are efecte negative, iar toate relatările din presă referitoare la astfel de studii, care susțin că parentajul elicopter are un efect negativ asupra fericirii copiilor, nu au absolut nicio valoare.

Dar chiar și dacă aceste studii sunt luate de bune, acestea – la fel ca și alte studii – au *infirmat* anumite convingeri cu privire la efectele nocive:

- Studiul din New Hampshire nu a arătat nicio asociere între parentajul elicopter și sentimentul copiilor că li se cuvine totul sau comportamentul exploatativ[57].
- Studiul din Virginia nu a arătat nicio asociere cu starea de anxietate.
- Un studiu realizat cu tineri adulți între douăzeci și treizeci de ani a arătat – „contrar ipotezelor" – că cei care locuiau cu părinții „nu prezentau o orientare dependentă mai disfuncțională" decât cei care locuiau singuri[58].
- Un studiu din Utah nu a arătat nicio legătură între parentajul elicopter și stima de sine a studenților, perspectiva asupra propriei identități sau chiar măsura în care se simțeau adulți, deși exista o relație negativă cu autoraportarea seriozității cu care participau la ore și își făceau temele[59].
- Într-un exemplu amuzant de paradoxuri neintenționate, o publicație educațională a publicat pe prima pagină următoarea afirmație: „Milenialii au avut părinți elicopter care i-au protejat" de dificultăți, privându-i, astfel, de abilități esențiale în viață, ceea ce a dus la reducerea numărului de tineri absolvenți de universități în ziua de astăzi. Trei pagini mai către interiorul aceluiași număr, un alt articol (semnat de același jurnalist) se intitula: „Cifre record la absolvirea liceului și universității" [60].

[57] Discuție particulară cu Neil Montgomery, iulie 2010.

[58] Kins *et al.*, pp. 1106.

[59] Padilla-Walker și Nelson.

Deci, argumentele *împotriva* parentajului elicopter nu sunt deosebit de convingătoare, dar mai surprinzător este faptul că se face atât caz pentru că părinții au o relație activă și sunt implicați în viața copiilor tineri adulți, până acolo încât multe persoane nu se simt confortabil cu această situație. Studiul național al implicării studențești, care a inclus mai mult de nouă mii de studenți de la douăzeci și patru de colegii și universități, nu a indicat existența unui mare număr de părinți elicopter, însă studenții care au avut astfel de părinți indicau „niveluri mai ridicate de implicare [academică] și o utilizare mai frecventă a activităților profunde de învățare" [61]. Jillian Kinzie, una dintre cercetătoarele implicate în acest proiect, a mărturisit că atunci când a văzut rezultatele, prima ei reacție a fost: „Nu se poate să fie corect. Trebuie să analizăm încă o dată". Însă rezultatele s-au dovedit a fi cu adevărat impresionante. După cum a declarat unui reporter directorul de studiu, George Kuh: „Prin comparație cu colegii lor, copiii părinților elicopter erau mai mulțumiți de fiecare aspect al experienței lor universitare, asimilau mai mult în zone cum ar fi scrisul sau gândirea critică și erau mai înclinați să discute cu administrația facultății sau cu colegii pe subiecte importante"[62].

Iar acestea nu sunt singurele constatări pozitive în urma studiilor. Într-o analiză preliminară, cercetătorul care a realizat studiul din New Hampshire a descoperit factori care indicau că „parentajul elicopter pare să fie asociat la tinerii adulți cu capacitatea de a iubi, de a se simți sprijiniți și de a întreține

[60] Adams 2012a, 2012b. Ultimul articol menționat relata că treizeci și trei la sută din populație este absolventă universitară, spre deosebire de doisprezece la sută din populație în anii 1970, cu „niveluri record de absolvire a universității la populația din toate categoriile: bărbați și femei; negri, albi și hispanici; cetățeni străini și americani".

[61] NSSE, p. 25.

[62] Kinzie citat în Aucoin; Kuh citat în Mathews.

relații sociale" [63]. Un alt studiu a arătat că atunci când studenții din anii începători țineau legătura mai frecvent cu părinții lor, erau mai puțin predispuși la consumul abundent de alcool[64]. După cum a rezumat Stephanie Coontz, directoarea de cercetare a Consiliului pentru familii contemporane, „în majoritatea cazurilor, această apropiere crescută dintre părinți și copii se regăsește la studenții sănătoși, nu la cei nesănătoși"[65].

Vă poate surprinde sau nu să aflați că și atunci când au peste douăzeci de ani, copiii beneficiază în continuare datorită implicării parentale. Iată ce afirmă cercetătorii care au realizat în anul 2012 studiul aplicat pe copiii ajunși la vârsta adultă: „Deși presa de consum deplânge dependența parentală ca fiind nocivă pentru actuala generație de tineri adulți, concluziile acestui studiu oferă o perspectivă opusă și mai nuanțată. Implicarea parentală frecventă, care include sprijin pe diverse căi, a fost asociată cu un nivel mai ridicat de bună-stare a tinerilor adulți", inclusiv „obiective mai clar definite și o mai mare satisfacție în viață" [66].

Sprijinul (care nu se limitează la cel financiar) din partea propriilor părinți este important, dacă nu chiar critic, atunci când studenții termină facultatea și au de plătit împrumuturile bancare din care și-au achitat studiile. De asemenea, s-au schimbat și cutumele culturale, iar tinerii nu se mai căsătoresc *și nu mai au copii imediat după absolvire*[67]. *Când este atât de*

[63] Discuție privată cu Neil Montgomery, iulie 2010.

[64] Small *et al.*

[65] Coontz citat în Aucoin.

[66] Fingerman *et al.*, pp. 890, 888. Confirmând practic ideile cercetătorilor cu privire la declarațiile nesusținute din presa de consum, principalul reportaj din revista *Time* afirma că moda ca tinerii adulți să locuiască împreună cu părinții reprezintă un indicator al faptului că „dezvoltarea este întârziată". (Stein, p. 28).

[67] Nu este neapărat ceva negativ. După cum arată Arnett și Fishel, tinerii care au aproape treizeci de ani au șanse mai mari să ia decizii mai bune cu privire la viitori parteneri de viață și de carieră decât cei care abia au împlinit douăzeci de ani (p. 15).

greu „să înțelegi ce înseamnă să fii adult în lumea în care este tot mai greu să îți găsești de lucru, a costurilor educaționale în inflație și a rețelelor sociale de sprijin pe cale de dispariție", este vital să ai o legătură apropiată cu cei care te-au crescut[68].

Cu toate acestea, relatările din mass-media continuă să obiecteze împotriva acestor legături. Unul din reportajele principale ale revistei *Time* din 2013 susținea că „sunt mai mulți tineri între optsprezece și douăzeci și nouă de ani care locuiesc împreună cu părinții decât cu un partener de viață" și prezenta această statistică eronată afirmând că „dezvoltarea este întârziată" astfel[69]. Nu au venit cu niciun fel de dovezi pentru a susține această concluzie pesimistă, deoarece acestea nu există, ceea ce nu reflectă nimic altceva decât dezacordul personal al autorului. Prin opoziție, Richard Settersten Jr., profesor de științe sociale și comportamentale, susține că „sprijinul emoțional și financiar al părinților este singurul și cel mai important indicator al succesului tinerilor adulți". Mai mult, acesta adaugă, „dacă vreți să vedeți cât de importantă este implicarea parentală, urmăriți evoluția tinerilor care nu au beneficiat de aceasta... Pentru că suntem preocupați excesiv de părinții elicopter, ne concentrăm asupra secțiunii greșite din toată paleta disponibilă" [70].

[68] Silva.

[69] Stein, 28. Autorul extrage această statistică dintr-un sondaj național sponsorizat de Universitatea Clark, dar omite să prezinte larga paletă de rezultate, nereușind astfel să își justifice atacul împotriva milenialilor. În primul rând, numai treizeci la sută dintre tineri locuiau cu părinții. În al doilea rând, când eșantionul este împărțit pe vârste, numai cincisprezece la sută dintre cei între douăzeci și șase și douăzeci și nouă de ani încă locuiau cu părinții, treizeci și opt la sută locuind cu soțul sau soția. De asemenea, este foarte interesant că șaizeci și nouă la sută din eșantionul total beneficia de sprijin financiar minim sau zero din partea părinților (Arnett and Schwab).

[70] Settersten. La fel ca și Arnett și Fishel: „Studiile indică limpede că atunci când părinți au posibilitatea și dorința de a acorda sprijin financiar și

Implicarea parentală „excesivă" – și încercările de a proteja copiii de tot felul de neplăceri la școală și în spațiul de joacă – sunt puternic dezaprobate din motive care merg dincolo de efectele probabile. Gândiți-vă la cei care dau ochii peste cap când un student la facultate își contactează părinții de mai multe ori pe săptămână pentru chestiuni minore sau care critică părintele studentului pentru că scrie un e-mail administratorului facultății, în încercarea de a rezolva unele probleme. (Astfel de critici vin cel mai adesea din partea persoanelor care nu au ele însele copiii la facultate[71].) „Să fim serioși!", pufnește criticul. „Copilul este adult din punct de vedere legal! Este momentul să învețe cum să își croiască drum în viață. Dacă mămica și tăticul se tot amestecă în treaba lui, cum o să învețe vreodată să își rezolve singur problemele? Părinții protectori își imaginează că nu fac decât să dea o mână de ajutor, dar nu fac decât să înrăutățească situația pentru copii, întreținându-le dependența".

Să presupunem acum că răspunsul nostru subliniază că nu există niciun fel de dovadă care să susțină indicatorii referitori la dependență și că există toate motivele să credem că apropierea sau chiar intervenția pot avea rezultate pozitive. Nu ar trebui ca aceste argumente să reducă la tăcere aceste critici? Din păcate, știu din experiență că nu este așa. Deși obiecțiile față de parentajul excesiv sunt adesea catalogate ca

emoțional după ce copiii lor mari împlinesc douăzeci de ani, aceștia din urmă au mai multe șanse să dobândească stabilitate și autonomie după treizeci de ani" (pp. 278–80).

[71] O profesoară de facultate își amintește cum a vorbit la un moment dat într-o doară despre beneficiile independenței și nevoia ca părinții să ofere spațiu copiilor. „Înainte să devin mama unui student la facultate îmi era ușor să vin cu reguli de autonomie pentru mamele și tații studenților mei. Acum, când mă număr printre ei, am aflat în sfârșit prin ce trec ei cu adevărat". (Boylan).

indicatori empirici (de tipul „iată ce se va întâmpla"), acestea par să fie cel mai adesea alimentate de valori de bază (iată cum cred eu că *ar trebui* să se comporte părinții). În ceea ce privește părinții elicopter, convingerea centrală este aceea că *independența trebuie dobândită de către copii cât mai devreme cu putință*. Iar datoria părintelui este de a-i cultiva abilitățile necesare pentru a se descurca singur și de a-l încuraja să se descurce singur.

Deși nu o să mă aventurez să susțin că această perspectivă este complet greșită, cred că cei care o promovează ar trebui să vină cu argumente, în loc să o considere adevărul absolut. Dacă părinții sunt excesiv de implicați deoarece nu *doresc* să se desprindă de copii – cu alte cuvinte, atunci când cultivă dependența copilului pentru a-și satisface propriile nevoi emoționale –, atunci, da, situația este problematică. Dar dacă nu acesta este cazul, recomandarea de a le „face vânt din cuib" trebuie privită cu scepticism din trei motive:

1. Atacurile la adresa părinților elicopter reflectă, uneori, o atitudine lipsită de considerație față de tineri. Cei care le pretind viitorilor adulți să se grăbească și să crească mai repede îi consideră, cel mai adesea, niște leneși iresponsabili și parazitari. Punctul lor de vedere nu este, cu adevărat, alimentat de preocuparea pentru nevoile tinerilor, ci de convingeri personale despre cum sunt tinerii (în special, ceea ce este în neregulă cu ei). Și, există întotdeauna un public avid pentru materialele de presă în acest sens, cum ar fi coperta unui alt număr din revista *Time*, pe care figurează un tânăr așezat într-o cutie de nisip. Titlul însoțitor deplânge: „Pur și simplu nu vor să crească!"[72]

[72] Coperta revistei *Time* este citată de Arnett, 2008, care oferă o analiză lucidă a resentimentului pe care cei mai în vârstă îl nutresc față de adulții în devenire.

2. *Maturitatea nu este neapărat sinonimă cu autonomia.* Am susținut mai devreme că multe persoane definesc dezvoltarea sănătoasă în funcție de cât a progresat copilul în capacitatea de separare față de părinți, ceea ce este subliniat atunci când vine vorba de adolescenți, căci impresia generalizată este că obiectivul principal al acestei perioade din viață trebuie să fie individualizarea. Însă în domeniul psihologiei dezvoltării s-a adoptat recent o perspectivă mai nuanțată. Se înțelege în ziua de astăzi că relațiile și calitatea acestora, inclusiv cele cu părinții, continuă să fie foarte importante chiar și după vârsta copilăriei. Insistența ca studenții universitari să „gestioneze deciziile dificile și mediile noi singuri... minimizează importanța legăturilor cu familia la maturitatea timpurie și mijlocie"[73]. Să fii adult înseamnă mai mult decât să te descurci singur, iar părinții trebuie să găsească limita între a sprijini copiii să fie autonomi și menținerea unei legături apropiate cu ei. Asta înseamnă să răspunzi la nevoile propriului copil, mai degrabă, decât să aplici un principiu simplist și unilateral – „promovarea independenței" – care este practic recomandarea cea mai comună pe acest subiect.

Totuși, teoreticienii din domeniul psihologiei *motivaționale* fac distincție între independență și autonomie. Un copil a cărui autonomie este sprijinită este cel căruia i se permite să „acționeze conform propriilor interese și valori reale". Ceea ce este cu totul altceva decât încurajarea *separării* de părinți sau a eliberării de sub influența acestora. Unii tineri sunt foarte autonomi și sănătoși, fără să fie neapărat deosebit de independenți[74].

[73] Wolf *et al.*, p. 332. Pentru o discuție detaliată despre trecerea generală de la rețeta simplistă a individualizării și dezvoltarea sănătoasă, vezi Samuolis et al.

[74] Soenens et al. 2007. Cu referire, desigur, la confuzia dintre susținerea autonomiei și a individualismului discutată la nota [26], de mai sus.

Pe de altă parte, nu toți tinerii independenți sunt – sau sunt sprijiniți să devină – autonomi din punct de vedere psihologic. Unii părinți își împing copiii să devină independenți, în ciuda nevoii copilului de a fi în continuare îndrumat și sprijinit. Un grup de cercetători subliniază că, de exemplu, atunci când părinții insistă ca, la vârsta studenției, copilul lor să „discute problemele ce țin de educație cu profesorul său", poate părea că aceștia susțin independența, însă această atitudine poate fi la fel de bine „percepută ca lipsă de sprijin sau chiar tendință de a controla" [75].

3. *Nu toată lumea are aceeași abordare ca și „noi" față de maturitate.* Independența este strâns legată de o perspectivă individualistă asupra lumii, iar această perspectivă asupra lumii este departe de a fi universală. Este un punct de vedere mai des întâlnit la bărbați decât la femei, mai curent în Vest decât în Est, în societățile industrializate, decât cele neindustrializate și printre intelectuali, decât în clasa muncitoare. În ceea ce privește studenții, în special, „ideile tradiționale despre implicarea parentală prezentate în educație au la bază metodele de creștere a copiilor practicate printre părinții albi din clasa de mijloc", cu o totală ignorare „a valorilor culturale ale multor grupuri etnic minoritare, care pun accent pe centralitatea familiei și pe interdependență"[76].

Preconcepția culturală care pare să alimenteze condamnarea generalizată a părinților elicopter – și perpetuează normele care sunt în favoarea independenței, în special la universitățile de elită[77] – afectează la modul cât se poate de real bună stare a studenților. „Nivelurile de implicare parentală care pot fi considerate «excesive» pentru unii studenți pot reprezenta pentru

[75] Schiff rin et al., p. TK.

[76] Wolf et al., pp. 330, 332.

[77] See Stephens et al.

alții o sursă importantă de sprijin academic și social". Studiile confirmă diferențe substanțiale, în funcție de clasa socială și de etnie, atât în gradul de apropiere și de intervenție pe care copiii îl doresc din partea părinților, cât și în cel de care beneficiază"[78].

O serie fascinantă de studii publicată în anul 2012 de către o echipă de cercetare formată din specialiști de la mai multe universități a arătat că „normele culturale, aparținând în principal clasei de mijloc, instituționalizate în multe licee și facultăți americane" sunt extrem de inadecvate pentru tinerii adulți care sunt primii din familiile lor care merg la universitate. Aceste norme „nu corespund normelor relativ interdependente la care sunt de regulă expuși mulți studenții din prima generație cu studii universitare dintr-o familie în contextul muncitoresc de acasă, înainte de plecarea la universitate". Această nepotrivire creează, pentru acești studenți, un dezavantaj educațional ascuns care le afectează în mod negativ rezultatele academice[79]. În contextul unor așteptări de autosuficiență prezente în instituțiile noastre – „învață să faci singur" – legătura cu, sprijinul și poate chiar intervențiile din partea părinților sunt cu atât mai importante în a-i ajuta pe studenți să își păstreze echilibrul și să evolueze într-un mediu dificil. Denunțările simpliste și uneori neplăcute ale părinților elicopter sunt deosebit de nepotrivite atunci când nu se acordă niciun fel de atenție diferențelor dintre studenți și mediile din care aceștia provin.

[78] Pentru cât de mult își doresc, vezi Institutul de Cercetare pentru Studii Superioare. Pentru cât de mult primesc, Wolf et al.; Hoover. Există și o diferență în funcție de gen în frecvența contactării părinților: Wolf et al., p. 331.

[79] Stephens et al., pp. 1193, 1192.

Și o ultimă observație. În orice analiză a tipului de metodă parentală optimă pentru un anumit student, nu trebuie să uităm să întrebăm: „Dar ce își dorește respectivul student? Cum stau lucrurile din punctul său de vedere?" – o întrebare adresată în uimitor de puține discuții pe acest subiect. „Se poate considera parentaj elicopter doar situația în care părinții sunt mai implicați decât și-ar dori copiii lor să fie"[80]. Când copiii obiectează la frecvența cu care părinții iau legătura cu ei sau se plâng de cât de mult se implică aceștia în deciziile de natură educațională sau socială, atunci criticii ar trebui (destul de justificat) să se plângă de aceste persoane care ignoră dorința copiilor de spațiu. Dar, de fapt, pe majoritatea copiilor *nu* îi deranjează. Cei mai mulți studenți afirmă fie că sunt mulțumiți de nivelul de implicare al părinților sau că și-ar dori ca aceștia să se implice și mai mult[81].

Unii critici nu fac altceva decât să se eschiveze, în încercarea de a transforma această preferință pentru o legătură apropiată în fundamentul unei noi acuze: priviți cât de dependenți sunt acești copii[82]!

Ca în cazul celor mai multe chestiuni privitoare la creșterea și educarea copiilor, efectele comportamentului nostru

[80] Arnett și Fishel, p. 92.

[81] În funcție de problemele discutate (de ex., înscrierea la facultate, alegerea cursurilor, alegerea activităților, relațiile cu administrația facultății), grupul de studenți care afirmă că, după părerea lor, părinții lor au un grad adecvat de implicare s-a ridicat la un procent aflat între șaptezeci și doi și optzeci și patru la sută, iar procentul celor care au afirmat că părinții nu se implică suficient a fost între șase și douăzeci și patru la sută. „Studenții de culoare sunt mai predispuși decât cei albi să indice că părinții erau prea puțin implicați în toate aceste aspecte, în special în decizii luate după admiterea la facultate" (Institutul de Cercetare pentru Studii Superioare).

[82] Pentru un astfel de exemplu, vezi Nelson.

depind de modul în care copiii privesc ceea ce îi afectează și nu de aceste comportamente în sine. Poate că este mai ușor să evaluezi comportamente (modul în care ne comportăm), însă numai perspectiva celor care sunt supuși acestor acțiuni determină efectul pe care acestea le vor avea. Variabila cheie care indică dacă sprijinul parental se va dovedi benefic nu este nivelul de sprijin în sine, ci dacă cel căruia îi este adresat îl consideră binevenit sau constrângător[83].

[83] Fingerman et al., p. 882.

CAPITOLUL 4

Lecțiile durerii

Motivație, eșec și indignare față de premiile de consolare

Nu cu mult timp în urmă, mai multe școli elementare și-au revizuit părerea despre jocul numit „Rațele și vânătorii" și au hotărât că ar fi mai bine să îl scoată din programul lor de educație fizică. Mulți profesori de educație fizică și-au manifestat nemulțumirea față de o activitate din care copiii nu învață nimic util și care nu reprezintă un exercițiu fizic, dat fiind că majoritatea jucătorilor nu fac altceva decât să aștepte mingea în cea mai mare parte a jocului. Cea mai convingătoare obiecție a fost totuși aceea că, în acest joc, copiii aruncă un obiect unul către celălalt cu toată forța. „Rațele și vânătorii este unul dintre acele jocuri care încurajează agresivitatea și eliminarea celor mai slabi", a afirmat un profesor de sănătate fizică[1]. Deci este oare activitatea care transformă copiii în ținte

[1] Neil Williams, citat în Gehring. Un pedagog de la Universitatea de Stat din California, Sacramento, completează: „De ce și-ar dori un profesor de educație fizică sau un pedagog să susțină, în ziua de astăzi, când violența este omniprezentă în școală, un joc în care copiii aruncă obiecte către ceilalți?... Sunt ani de zile de când profesioniștii au renunțat la acest joc în clasele de educație fizică". (Reese.)

umane concordantă cu valorile pe care încearcă să le transmită școlile?

Persoanele care sunt în favoarea menținerii jocului de-a rațele și vânătorii la școală ar fi putut susține că acest joc nu se deosebește prin nimic de alte sporturi competitive (deși acesta este mai puțin un argument în favoarea jocului de-a rațele și vânătorii, cât unul care sprijină și revizuirea celorlalte sporturi). Sau ar fi putut argumenta că problemele aferente nu sunt inerente acestui joc și că se pot rezolva prin modificarea regulilor. Însă eforturile de a elimina rațele și vânătorii, redate cu interes în media, au dat naștere unor reacții bazate mai puțin pe contraargumente rezonabile și mai mult pe scepticism, furie și sarcasm răutăcios, chiar și din partea unor autori, altfel, echilibrați și a presei *mainstream*[1].

Unul din editorialele revistei Los Angeles Times a avut o atitudine destul de tipică pentru această publicație. Îi ridiculiza pe cei care voiau să protejeze copii de „sentimente negative" sau să îi oblige să îi includă pe toți ceilalți în jocurile lor. Încercarea adulților de a limita situațiile neplăcute la care sunt expuși copiii – nu doar excluderea deliberată, ci și agresivitatea fizică – nu îi pregătește pe aceștia pentru încercările din viața adevărată, se susținea în editorialul menționat mai sus. Copiii trebuie să învețe cât mai devreme că „întotdeauna există și ultimul loc". Dacă interzicem jocul de-a rațele și vână-

[1] Steven Pinker, de exemplu, în mijlocul unei analize amănunțite a declinului violenței de-a lungul istoriei, devine dintr-odată exploziv când relatează că „*școală după școală a eliminat jocul rațele și vânătorii*" (sublinierea de indignare îi aparține). Citează o declarație a Asociației Naționale pentru Sport și Educație Fizică în care se arată că această activitate nu este atât de agreată de copiii care „sunt loviți tare în stomac, la cap sau în zona genitală. Și este inadecvat să ne învățăm copiii că poți câștiga dacă îi rănești pe ceilalți" doar pentru a ridiculiza aceste preocupări susținând că declarația „trebuie să fi fost scrisă de cineva care nu a fost niciodată băiețel și, cel mai probabil, nu a văzut niciodată vreunul". (Pinker, p. 379)

torii, pentru a le proteja „personalitățile fragede" (o expresie folosită tendențios și nu compătimitor) nu le dăm ocazia să învețe o lecție importantă despre viață așa cum este ea cu adevărat (asta după părerea editorialistului, desigur)[2].

Ceva din această discuție a atins o coardă sensibilă, fără să fie vorba, totuși, de vreun atașament profund față de acest joc în sine. De fapt, aceeași atitudine de furie mocnită este prezentă ori de câte ori cineva propune limitarea neplăcerilor la care sunt expuși copiii, mai ales dacă este vorba de controlul impactului pe care îl au activitățile care îi întorc unii împotriva celorlalți, sau când cineva pune sub semnul întrebării utilitatea pedepselor.

Așa a fost când chiar specialiștii în programa școlară au solicitat consiliului profesoral al unei școli din Florida să renunțe la nota 1 în cazul temelor pentru elevii de școală primară. Când se face media cu celelalte note, o singură notă 1 poate scădea ireversibil și disproporționat media generală a copilului. Mai mult, după cum a subliniat directorul școlii, „după câteva note 1, copilul rămâne fixat și pierde capacitatea de a-și reveni". Dar nici nu s-a conturat bine această idee, că membrii consiliului profesoral au primit o avalanșă de mesaje, toate reprobatoare față de propunere. Fără ca măcar să mai aștepte decizia colegilor, unii membrii s-au declarat imediat în opoziție, cu argumentul că îndepărtarea acestei măsuri punitive nu va face decât să reducă standardele. „Copiii trebuie să știe că este necesar să învețe și să își facă temele pentru a primi notele pe care le merită", a susținut unul dintre aceștia. Până la urmă, nu s-a mai renunțat la nota[3].

[2] Articolul „Hopscotch? Well, maybe" [„Șotronul? Da, mai bine"].

[3] Marrero. Ceva similar s-a întâmplat în San Diego la începutul anilor 1990. Consiliul profesorilor a acceptat propunerea (înaintată de un grup comunitar pentru prevenția abandonului școlar) prin care elevii din primii ani și cei din anii terminali puteau să refacă tema fără penalizări, în catalog netre-

În același timp, directorul unei școli gimnaziale din Massachusetts, a declarat că nu agreea tradiția unei serate speciale pentru ceremonia de premiere, la care erau invitați numai elevii care ajunseseră pe lista de onoare.

„Serata de premiere, care este un motiv de mândrie pentru familiile premiaților" – a spus acesta – „poate reprezenta o dramă pentru un copil care a depus eforturi extraordinare într-o clasă dificilă, dar care, în ciuda unei evoluții bune, nu a reușit să obțină o medie suficient de mare". Nu a propus renunțarea la panoul de onoare și nici la recunoașterea publică a elevilor care figurau în el, ci doar ca ceremonia să aibă loc în cadrul unei reuniuni în timpul zilei, la care să participe toți elevii și care să includă premierea pentru materiile principale și sport. (Este adevărat că propunerea directorului era parțial motivată de ideea că elevii care nu fuseseră incluși pe panoul de onoare s-ar fi simțit „motivați" dacă asistau la premiere.) Dar chiar și această modificare măruntă a stârnit atât opoziția furioasă a părinților, cât și relatări negative pe canalul Fox News și pe websiteurile conservatorilor. Comentariul unui părinte rezumă cel mai bine aceste reacții: „Cred că școala trebuie să susțină excelența, nu mediocritatea... Nu ar trebui să renunțe la serata de premiere doar pentru a menaja sentimentele unora. Viața este o competiție și ar trebui să devină competitivi"[4].

În apărarea propunerii sale, directorul a insistat oarecum defensiv că asta nu însemna „prostirea Americii. Nu urmează să primească toți premii". Sfârșea deci prin a compara modificarea seratei de premiere cu subiectul care servește drept paratrăsnet cultural. Sunt puține activități pentru copii care să suscite mai mult dispreț decât acelea în care toți participanții

cându-se nicio notă, în loc de nota 1. Schimbarea a atras „o avalanșă de telefoane și scrisori" împotriva acestei idei (Smollar) și s-a renunțat la ea înainte de a avea vreo influență.

[4] Phelps.

primesc un trofeu sau un premiu, când acestea ar trebui rezervate eroilor învingători. Nu se știe cu siguranță cât de obișnuită este această practică a premiilor de participare, însă dimensiunea furiei pe care o trezește este incontestabilă și fascinantă. A luat naștere la începuturile internetului[5] și a căpătat asemenea proporții încât un forum *online* dedicat unei varietăți de subiecte ce țin de creșterea și educarea copiilor include cel puțin un comentariu care se abate de la tema discutată pentru a tuna furios împotriva „premiilor acordate doar pentru că și-au făcut apariția" (ultima oară când am verificat, această expresie generează mai bine de 250.000 de rezultate pe Google[6]). Un articol tipic de blog, intitulat „Îmi pare rău, dar nu meriți un premiu doar pentru că ai participant", evocă nostalgic vremurile când „trebuia să câștigi dacă voiai să mergi la înghețată după meciurile de *baseball* din Liga mică". Într-un articol de opinie publicat în New York Times cu titlul „Losing Is Good for You" [„Îți prinde bine să pierzi"], un jurnalist se plânge că, dacă toată lumea e premiată, copiii nu vor mai fi „stimulați să aibă rezultate mai bune"[7].Pe scurt, este o chestiune care inflamează spiritele social conservatorilor și trădează înclinația social conservatoare la persoane care declară alte afilieri.

Aceste patru controverse, două pe tema materiilor de studiu și două pe cea a jocurilor sportive, arată cum acuzațiile de indulgență, pe care le-am analizat în contextul creșterii copiilor, s-au extins asupra unor subiecte ca educația și recree-

[5] De exemplu, psihologul educațional Harold Stevenson deplângea acordarea premiilor nemeritate, alături de „lauda nediferențiată" și „sistemele indulgente de notare", într-un editorial din New York Times, în anul 1994.

[6] În original, expresia „ trophies just for showing up". Ca un exercițiu și păstrând proporțiile, expresia în limba română „premiu de participare" generează 1200 de rezultate. [n. tr.]

[7] Merryman.

rea. Argumentul aici este că, dacă protejăm copiii de neplăceri, îi privăm de experiențele benefice ale eșecului și le permitem să aibă despre sine o părere mai bună decât ar fi cazul, anulând astfel linia care îi delimitează pe cei care câștigă *de cei care pierd, excelența de mediocritate, la școală și în spațiul de joacă.*

Trei probleme diferite pot fi identificate în aceste critici și toate vizează motivația. Prima ține de recompense (ceea ce primești pentru ceea ce faci), a doua privește competiția (situații în care unii copii trebuie să îi învingă pe alții), iar a treia privește eșecul (și rolul pe care se presupune că îl are în a-i pregăti pe copii pentru greutățile vieții). În fiecare dintre aceste cazuri, argumentele au două direcții, așa cum am remarcat și în discuția despre părinții elicopter. Există afirmații empirice, cu privire la ceea ce este adevărat sau ceea ce este probabil să se întâmple, care, teoretic, pot fi confirmate sau infirmate de dovezi. Și există afirmații prescriptive, formate de preferințele și valorile celui care le anunță, care nu pot fi nici confirmate, nici infirmate. Ambele categorii de afirmații trebuie analizate atent, pentru a determina dacă afirmațiile empirice sunt juste și dacă cele prescriptive sunt rezonabile.

Acest capitol tratează afirmațiile empirice pentru fiecare din cele trei subiecte: recompensele, competiția și eșecul. Capitolul următor va analiza valorile subiacente fiecăreia.

„DE CE SĂ FAC VREUN EFORT DACĂ ORICUM LUĂM PREMIU CU TOȚII?"

Această întrebare retorică (formulată de către un blogăr) sugerează că oamenii dau ce au mai bun doar dacă sunt recompensați pentru rezultatele lor exemplare – și, prin opoziție, motivația este limitată sau chiar absentă dacă nu sunt recompensați sau dacă nu corespunde rezultatelor obținute de fiecare. Se presupune că trebuie să existe un cadru de tip quid pro quo pentru recompensarea cu o bulinuță, nota 10, un bonus salarial sau orice alt tip de recunoaștere. Când se intervine asupra acestui cadru, oamenii nu se vor mai strădui, nu vor mai excela, nu vor mai face ce li se cere și nu vor mai acționa moral.

Convingerea generalizată că oamenii sunt motivați de perspectiva unei recompense are la bază, după cum vom vedea în cele ce urmează, teorii psihologice depășite, elaborate, în mare, în urma unor experimente pe animale de laborator. Ar trebui să scriem încă o carte pentru a descrie studiile realizate în ultimele decenii care au arătat nenumăratele erori ale acestor teorii. Și există deja o astfel de carte, așa că o să mă limitez la a rezuma aici aceste argumente[8].

Ideea că acționăm de cele mai multe ori, dacă nu chiar exclusiv, din perspectiva recompensei sugerează că există un singur element numit „motivație" care este prezent sau absent, care poate fi redus sau sporit. Numai că există, de fapt, mai multe tipuri de motivație, care funcționează diferit și au surse diferite. Motivația „extrinsecă" face referire la un rezultat exterior acțiunii în care ne implicăm. *Putem fi convinși să* citim, de exemplu, pentru a obține un premiu sau aprecierea cuiva. Nu este vorba decât de recompensă. Motivația „intrinsecă", pe de altă parte, înseamnă că vrem să facem ceva din plăcere, cum ar fi să citim pentru a acumula informații sau pentru că ne interesează să vedem ce întorsătură va lua povestea.

Astfel, ceea ce contează nu este cât de motivați suntem, ci cum suntem motivați. Iar motivația intrinsecă este reală, consecventă și solidă. De fiecare dată când un copil se concentrează să creeze o construcție complicată din piese *Lego* cere

[8] Kohn 199a.

carioci pentru a desena un dinozaur, scrie o poezie de dragul de a scrie, sau întreabă la nesfârșit „De ce?", pentru a înțelege ceva mai bine, avem în față exemple de motivație intrinsecă. Ceea ce este valabil și pentru adulți: dedicăm timp și pasiune vocațiilor noastre, acele activități pentru care nu vom fi niciodată recompensați, arătând atât de frumos că banii nu înseamnă chiar totul. (Iar aici putem include nu doar gama obișnuită de îndeletniciri de timp liber, ci și creșterea copiilor, o activitate care aduce fără îndoială pierderi nete.) Și, în general, depunem toate eforturile pentru a face aceste lucruri bine, în ciuda absenței oricărui stimulent extrinsec.

Chiar și munca implică, de obicei, mai mult decât necesitatea de a ne câștiga existența. Da, poate că ne plângem de stresul zilnic, dar studiile au arătat că suntem adesea absorbiți de muncă și mulțumiți în majoritatea cazurilor[9].

Pe scurt, indiferent de vârstă sau context, acționăm adesea din curiozitate sau pasiune, animați de simpla bucurie de a ne depăși pe noi înșine sau de a vedea un rost în lume. Fiecare exemplu de acest tip contestă încă o dată convingerea cinică și tristă că oamenii depun eforturi numai în așteptarea banilor, a unei bătăi pe umăr sau a oricăror alte delicii pentru dresaj canin.

Cei care nutresc această convingere și, drept urmare, se simt obligați să ofere recompense copiilor, desconsideră implicit puterea motivației intrinsece sau poate chiar pun la îndoială existența acesteia. La fel, cei care laudă compulsiv copiii când ajută sau când împart cu alții ceea ce au, par a sugera că gestul respectiv a fost un accident: gesturile bune ale copiilor trebuie „consolidate", pentru că altfel nu le vor mai repeta niciodată. (Obiceiul de a exclama gălăgios „Bravo!" trădează adesea o perspectivă sumbră asupra copiilor și, probabil, asupra naturii umane.) În același timp, cei care apără retribuția în funcție de merite sau planurile de stimulente la locul de muncă, par să creadă că angajații ar fi putut face dintotdeauna o treabă mai bună la muncă, dar a fost nevoie să fie mituiți ca să dea ce au mai bun. Credința neclintită în nevoia de a flutura recompense pe la nasul oamenilor pentru a-i „motiva" sau teama de a nu reuși să îi motivezi, sugerează că oamenii nu sunt doar lipsiți de abilități, ci și de dorința de a le dobândi. Iar această perspectivă asupra speciei umane este jignitoare și injustă.

Însă nu toată lumea este motivată intrinsec să le facă pe toate. Oare nu ar refuza copiii unele activități dacă nu ar fi îmboldiți de stimulente extrinsece? Fără îndoială. Dar când se întâmplă așa, avem două variante. În primul rând, este posibil ca respectiva activitate să fi adus plăcere copiilor anterior, până când au fost recompensați. Pentru că trebuie să înțelegem că motivația intrinsecă și motivația extrinsecă nu sunt doar diferite, ci au, în general, o relație invers proporțională. Un mare număr de studii a arătat că, pe măsură ce recompensezi mai mult oamenii pentru o anumită activitate, aceștia își pierd din ce în ce mai mult interesul pentru ceea ce aveau de făcut pentru a obține recompensa. Cu alte cuvinte, stimulentele sunt, de fapt, contraproductive. Când copilul primește nota 10, va descoperi imediat că materia respectivă și poate chiar învățatul, în general, sunt mult mai puțin plăcute decât păreau înainte. (Va ajunge, de asemenea, să considere mate-

[9] Studiile axate pe ceea ce psihologul Mihaly Csikszentmihalyi numește „starea de flux", adică sentimentul că ești activ, provocat și complet implicat în ceea ce faci, au arătat că oamenii raportează aceste experiențe plăcute când sunt la serviciu, mai mult decât atunci când sunt în altă parte. (Este valabil și pentru lucrătorii din liniile de asamblare.) Mai mult, „situațiile de tip flux apar de trei ori mai mult la serviciu decât în timpul liber" (Csikszentmihalyi și LeFevre, p. 818). Un alt cercetător a descoperit independent că atunci când participanților li se cerea să noteze satisfacția pe care o obțineau din peste douăzeci și cinci de activități obișnuite, „recompensele intrinsece obținute din muncă erau, în medie, mai ridicate decât recompensele intrinsece obținute din activitățile în timpul liber" (Juster, p. 340).

ria respectivă mult mai puțin plăcută decât un copil care nu a primit niciodată note.) Oferă o recompensă sau chiar o simplă laudă pentru un gest de generozitate, iar copiii vor fi mult mai puțin înclinați să repete gestul într-o ocazie viitoare care nu prezintă perspectiva unei recompense. Departe de a dovedi că recompensele sunt necesare „în viața adevărată", ceea ce ne învață această direcție de cercetare este că recompensele nu fac decât să creeze cerere. Iar problema nu este că stabilim standarde prea reduse sau că am oferi recompense prea ușor. Problema este recompensa în sine și efectele negative pe care le are asupra motivației intrinsece.

În al doilea rând, atunci când copiii par „lipsiți de motivație" și lasă impresia că ar avea nevoie de stimulente intrinsece pentru a se implica în vreo activitate, este posibil ca respectiva activitate să nu fie foarte incitantă. Aici, problema constră în cerința de obediență din partea adultului, nu motivația copilului. În rarele situații în care se poate spune că un copil nu s-ar implica în ceva dacă (A) nu este recompensat pentru asta sau (B) dacă este recompensat indiferent de cât efort depune, este foarte posibil ca problema să o reprezinte activitatea în sine. Recompensele nu sunt necesare pentru a stimula învățarea, dar este posibil să fie necesare pentru a determina copiii să memoreze o listă de date pentru un test. Recompensele nu sunt necesare pentru a le trezi copiilor interesul față de binele celorlalți (ba chiar subminează acest interes), dar este posibil să fie necesare pentru a determina copiii să tacă și să facă ce li se cere.

Chiar și în situațiile în care oamenii par să depindă de recompense, nu se poate vorbi decât despre efectele negative ale recompenselor din trecut sau despre natura problematică a unei activități anume. În orice caz, această dependență este mult mai puțin răspândită și profundă decât se consideră adesea, ceea ce înseamnă că teama de a nu oferi o recompensă

pentru rezultate bune este de cele mai multe ori complet nemotivată.

DE LA RECOMPENSE LA PREMII

Premiul nu este decât o recompensă valorificată artificial: dacă primești tu premiu, nu pot fi și eu premiat. Nota bună este o recompensă, iar principalul efect al stimulării elevilor pentru a încerca să primească o notă bună este că, în loc să întrebe profesorul „dar ce înseamnă asta, de fapt", va întreba „va fi acesta un subiect la lucrare?". Deci nu este cea mai fericită situație. Iar atunci când se practică notarea elevilor în curbă[10], se stabilește încă de la bun început că, indiferent dacă învață cu toții foarte bine, nu toți pot primi nota 10. Deci aici nu se pune doar problema stimulentelor extrinsece (recompense), ci și a competiției (premiilor). Iar impactul negativ asupra învățării este chiar mai pronunțat.

Competitivitatea, supranumită religie de stat în America, este cadrul în care oamenii sunt întorși unii împotriva celorlalți la serviciu, la școală, la joacă și chiar acasă. Voi analiza în paginile ce urmează perspectiva universală pe care o are la bază. Pentru moment, haideți să luăm în calcul ipoteza conform căreia competitivitatea ar fi, dacă nu necesară, măcar utilă pentru a motiva oamenii să dea ce au mai bun și, la polul opus, că nimeni nu ar depune niciun efort într-un mediu în care oricine poate reuși.

Deoarece premiile sunt un tip de recompensă, dovezile neplăcute pe care le-am rezumat mai sus cu privire la motiva-

[10] Notarea elevilor în *curba clopot* sau conform principiului *distribuției gaussiene de probabilitate continuă* reprezintă, în teoriile pedagogice, o metodă statistică de acordare a notelor care să rezulte într-o distribuire predeterminată a notelor de la 1 la 10 la nivelul întregii clase. [n.tr.]

torii extrinseci sunt aplicabile și în cazul competitivității. De fapt, un set separat de studii sugerează că un mediu de competitivitate este extrem de contraproductiv. În mod tipic,

> are ca efect subminarea încrederii în sine, a relațiilor, a empatiei, a disponibilității de a-i ajuta pe ceilalți[11], a motivației intrinsece și, probabil cel mai surprinzător, a excelenței.

În ciuda convingerilor generale, competitivitatea nu duce la rezultate mai bune nici măcar în cazul activităților simple. Iar atunci când activitatea implică un grad mai ridicat de complexitate – cum ar fi, atunci când necesită creativitate – studiu după studiu a indicat că *absența* competitivității are mult mai multe șanse să ofere rezultate mai bune. Motivul pentru care se întâmplă astfel este, parțial, acela că mediul competitiv (pot reuși doar dacă nu eșuezi) descurajează profund stabilirea acelui tip de relații care *chiar* stimulează oamenii să depună toate eforturile: cele de cooperare (pot reuși doar dacă reușești și tu)[12].

---

[11] Nu ar trebui să ne mire că sistemul competitiv, care tocmai își dovedește prevalența în fața oricăror alte sisteme, are efectul de a împiedica dezvoltarea empatiei și bunăvoinței. (Pentru argumente, vezi Kohn 1992.) În perspectiva celor de mai sus, este ironic să vedem cum atâția autori critică eforturile de a stimula stima de sine a copiilor, avertizând că, astfel, susținem interesul narcisist față de propria persoană, și resping, în același timp, eforturile de a atenua spiritul competitiv. (Pentru un astfel de exemplu, vezi Twenge 2006).

[12] Datele de ultimă oră confirmă că, în general, oamenii nu au rezultate mai bune în activități simple atunci când sunt în concurență, decât atunci când nu sunt. (Vezi meta-analiza realizată de Murayama și Elliot.) Din nou, efectele competitivității sunt, cel mai probabil, nefavorabile, și nu doar neutre, în activități mai complexe. Iar competiția iese, de asemenea, în dezavantaj prin comparație cu atitudini cum este cooperarea, decât pur și simplu în absența competiției. Pentru dovezi în acest sens, cât și pentru impactului negativ asupra stimei de sine, relațiilor și motivației intrinsece, vezi Kohn 1992.

Atunci când întoarcem copiii unul împotriva celuilalt în competiții – de la cele de ortografiere, până la seratele de premiere și „târgurile" pe teme științifice (care nu sunt, de fapt, nimic altceva decât concursuri), la „Rațele și vânătorii", la panouri de onoare pentru cele mai frumoase desene sau cele mai multe cărți citite – nu facem altceva decât să învățăm copiii să confunde excelența cu locul obținut în concurs, de parcă singura modalitate de a reuși este dacă îi depășești pe ceilalți. Îi încurajăm să își măsoare valoarea în funcție de câți colegi au întrecut, ceea ce nu este tocmai cea mai sigură cale către sănătatea mentală. Îi invităm să își trateze colegii nu ca posibili prieteni sau colaboratori, ci ca pe niște obstacole în calea propriului succes. (După cum era de așteptat, cercetătorii au arătat că, printre efectele competitivității se numără adesea agresivitatea, trișarea, invidia pentru cei care câștigă, disprețul pentru cei care pierd și o atitudine suspicioasă față de oricine.) În cele din urmă, îi determinăm pe copii să considere orice activitate în care se angajează drept un mijloc pentru obținerea unui scop: scopul nu mai este acela de a desena, a citi sau a realiza un experiment științific, ci de a câștiga. Gestul *de a picta, citi sau experimenta este, prin urmare, lipsit de valoare* în mintea copilului.

Cultura noastră rămâne sclavă dogmei conform căreia competitivitatea întărește caracterul, învață deprinderi (ceea ce, se crede, nu poate fi dobândit în versiunile necompetitive ale aceleași activități) și motivează oamenii să dea ce au mai bun. Dar, în prezent, nu mai putem nega dovezile empirice ale efectelor distructive pe care le au competițiile. În plus, se pare că problema nu este generată de vârsta sau personalitatea concurenților, de tipul de activitate sau de modul în care sunt organizate concursurile. Problema este competiția în sine.

Să revenim la directorul școlii din Massachusetts care a încercat să renunțe la exclusivismul ceremoniilor de premiere. Decizia lui de a înmâna premiile în fața tuturor elevilor din școală („uite ce-au reușit ei și tu nu") poate foarte bine să accentueze aspectul competitiv al evenimentului. Efectul unei ceremonii de premiere asupra copiilor care pleacă cu mâna goală este fie nul (pentru cei cărora nu le pasă), fie meschin (pentru cei cărora le pasă). Oricine consideră că participarea la o ceremonie în care altcineva este premiat va „motiva" elevii să aibă rezultate mai bune nu reușește să facă măcar distincția între motivația intrinsecă și motivația extrinsecă. Însă, în general, asemenea convingeri sunt ridicol de nerealiste.

Orice persoană care cunoaște rezultatele studiilor despre competiție nu s-ar întreba unde, când sau în fața cui ar trebui înmânate premiile. Mai degrabă, nu ar vrea să știe decât de ce oferă premii o școală dedicată excelenței (ca să nu mai vorbim despre crearea unei colectivități cooperante). Dacă argumentul pentru această practică și obiecțiile împotriva oricărei încercări de a face ca acest proces să fie mai puțin dur, are la bază convingerea empirică potrivit căreia este productiv să determini copiii să încerce să se învingă unul pe celălalt, atunci acest argument este lipsit de fundament.

Morala este următoarea: până la urmă, chiar și câștigătorii sunt învinși. Efectul asupra părerii pe care copiii o au despre sine, despre ceilalți și despre școală (și impactul pe termen lung asupra *calității* procesului de învățare) este la fel de nociv pentru cei care primesc un premiu ca și pentru cei care nu primesc. Argumentul pentru renunțarea la ritualurile de tipul ceremoniilor de premiere nu este doar acela că sunt meschine pentru nepremiați, ci că sunt contraproductive pentru toți.

Obiecțiile împotriva premiilor de participare – repet, în măsura în care sunt, într-adevăr, fundamentate pe credințe

empirice – sunt la fel de eronate. Se presupune nu doar că trebuie să învățăm copiii jocuri sportive competitive (recreația, în cultura noastră fiind, în mare, limitată la jocuri în care un grup trebuie să lupte pentru a învinge altul), ci și că trebuie să transmitem impactul competitiv al acestei lupte, astfel încât situația să fie și mai neplăcută pentru învinși.

Dacă ideile obișnuite cu privire la beneficiile competitivității se dovedesc a fi cum nu se poate mai greșite, atunci întrebarea pe care trebuie să o adresăm nu este: „Câte premii ar trebui să oferim?", ci: „De ce să oferim premii?". În continuare am mai putea întreba: „Ce ar putea diminua efectele neplăcute inerente competitivității (în loc să le accentuăm prin premierea exclusivă a celor care au câștigat)?" Sau, și mai bine, am putea vedea ce alternative există la sporturile competitive, pe care George Orwell le-a numit cândva „război fără pușți", astfel încât copiii să poată face mișcare, să se poată simți bine, să poată dobândi abilități și să poată interacționa cu semenii în activități de cooperare și nu de rivalitate[13].

Pe orice stadion se regăsește o convergență a premiilor și competițiilor. Un autor scrie, de exemplu: „Dacă primești un premiu indiferent de rezultat, ce te va mai motiva să depui efortul de a câștiga?"[14] Se adresează practic aceeași întrebare ca și la începutul secțiunii anterioare, cu excepția că rezultatul vizat acum nu este numai să „depui toate eforturile", ci să învingi alte persoane care depun și ele toate eforturile. Dacă nu îi facem pe învinși să se simtă nefericiți, de ce ar mai vrea cineva să depună vreun efort?

Gândiți-vă la tradiția de a face un clasament al elevilor de liceu în funcție de media generală la învățătură și de a recu-

[13] Vezi Kohn 1992, Capitolul 4; Orlick; și jocurile enumerate pe pagini de internet cum ar fi cooperativegames.com și familypastimes.com.

[14] Goldstein.

noaște public învingătorul la acest concurs ca șef de promoție. Competiția acerbă și resentimentele inerente acestei lupte la sutimea de media generală în care se angajează micul grup de premianți, a determinat unele școli să desemneze mai mulți *șefi de promoție în loc de unul singur sau să renunțe complet* la acest obicei. După cum era de așteptat, au existat reacții furioase. Un editorialist al revistei *Newsweek* susținea că renunțarea la desemnarea unui șef de promoție în școlile dintr-o regiune întreagă era o dovadă că „în ziua de astăzi, nu mai poți spune cuiva că nu este bun sau că este mai puțin bun decât colegii săi"[15].

O analiză a articolelor și scrisorilor adresate editorilor pe acest subiect arată că cei în favoarea desemnării unui șef de promoție au, în principal, două argumente: când aducem recunoaștere unui singur elev pentru performanțe extraordinare, înseamnă că sprijinim excelența și munca serioasă, iar o astfel de atitudine pregătește pentru viața care înseamnă competiție. Aceste idei sunt adesea însoțite de comentarii sarcastice la adresa sentimentelor rănite ale „învinșilor", adică ale tuturor elevilor cu excepția unuia, și cât de nesăbuit este să te lași doborât de ele.

Iată șase răspunsuri scurte:

1. Diferențele dintre mediile generale ale elevilor premianți sunt, în general, nesemnificative. De aceea nu are niciun sens și este eronat să desemnezi un singur elev sau chiar zece elevi ca fiind „cei mai buni".
2. *Clasamentele școlare au beneficii practice zero sau nesemnificative.* Locul ocupat în clasă are o semnificație mult mai mică la admiterea la universitate decât o întreagă serie de alți factori, iar numărul facultăților care consideră aceste clasamente importante se reduce pe zi ce trece. Din anul 2005 și până acum, aproape patruzeci la sută dintre licee au încetat să facă aceste clasamente sau nu se mai transmite această informație către universități, fără ca această schimbare să influențeze în vreun fel perspectivele de admitere ale elevilor[16].
3. Ceea ce se recompensează nu este întotdeauna meritul sau efortul, ci o combinație între abilitatea de a juca după regulile școlii (o mare atenție acordată efectului asupra mediei generale la alegerea cursurilor[17], depistarea modalităților de a *impresiona profesorii etc.) și disponibilitatea de a sacrifica* somnul, sănătatea, prietenii, perspectivele, plăcerea de a citi și orice altceva ar putea afecta media generală.
4. Dacă se presupune că posibilitatea de a fi desemnat șef de promoție este o motivație, atunci rezultatul clasamentelor școlare este acela că demotivează marea masă a elevilor care vor înțelege de timpuriu că nu au nicio șansă de a obține această distincție.
5. Aici este vorba despre motivație *extrinsecă*, adică acel tip de motivație care sfârșește prin a dăuna tuturor, inclusiv șefilor

[15] Samuelson. În articolul său, pune semnul egal între eliminarea clasamentelor școlare și laudele excesive și, desigur, premiile de consolare.

[16] Vezi „Class Rank" [„Clasamentul școlar"]. William Fitzsimmons, decanul de mulți ani pentru admiteri afirmă: „În ultimii ani ne-am distanțat de clasamentele școlare... De multe ori, nu există niciun fel de diferențe semnificative *între cel de pe locul întâi și cel de la numărul optzeci și unu."* (*citat în* Pappano).

[17] „Clasamentele școlare pot fi și ele manipulate. Încă din clasa a IX-a, elevii premianți percep procedurile de selecție și găsesc modalități de a-și îmbunătăți poziția pe care o au în fața celorlalți. Se vor înscrie, de exemplu, la un curs „mai facil" de avansați pentru punctajul mai mare, cum ar fi Biologie pentru avansați, în loc de Chimie pentru avansați. Alții nu se înscriu la anumite cursuri impuse (și anume la cursurile care nu le aduc punctaj) decât mai târziu, în anii terminali, după ce clasamentele școlare sunt stabilite și transmise către universități. Acele cursuri nu aduc niciun fel de puncte suplimentare, în general. «O clientă de-a mea mi-a spus că nici nu se punea problema să se înscrie la cursul de muzică sau de jurnalism, pentru că nu știa cum o să îi influențeze media generală.», își amintește consultantul în educație David Altshuler. «Și ce pot să vă spun este că alegerea cursurilor nu implica niciun fel de pasiune pentru această elevă»" (Suarez).

de promoție. Studiile realizate de psihologii specializați în științele educației arată că notele au, în general, trei consecințe: diminuează interesul copiilor pentru învățare, determină elevii să prefere activități mai facile și încurajează un tip superficial de gândire[18]. Iar clasamentele școlare, panourile de onoare și bursele acordate în funcție de media notelor – toate reprezentând, în esență, recompense pentru premiile obținute – nu fac altceva decât să exacerbeze acele consecințe, accentuând și mai mult importanța notelor.

6. Când elevii sunt astfel determinați să se întoarcă unii împotriva celorlalți pentru statutul de a avea *cele mai bune* note, arsenicul competiției este turnat peste stricnina motivației intrinsece, ceea ce nu face decât să transforme anii de liceu într-o experiență inutil de apăsătoare, subminând, în același timp, sentimentul de comunitate și sprijin reciproc care ajută elevii să treacă nevătămați prin acești ani.

DUREREA: AR FI BINE SĂ VĂ OBIȘNUIȚI CU EA

Concluzia ultimelor două secțiuni este următoarea: Chiar și de am crede că ar fi productiv să supunem copiii la experiențe neplăcute, nici recompensele, nici competitivitatea *nu sunt* eficiente și prin nimic necesare. Din această perspectivă, eforturile părinților și ale educatorilor de a atenua aceste experiențe nu indică, de fapt, o tendință excesivă de a proteja, ci bun simț.

Dar haideți să ne distanțăm un pic și să ne gândim, dintr-o perspectivă mai generală, la următoarea propoziție: „supunerea copiilor la experiențe neplăcute". Auzim adesea argumentul bazat pe raționamentul că, dacă adulții permit (sau poate chiar solicită) copiilor să joace un joc al cărui obiectiv este să pocnești cu forță pe cineva cu mingea, înainte ca respectivul

[18] Kohn 1999a, 1999b, 2011b.

să reușească să-ți fugă din cale, ori dau nota 1 unui copil pentru a-i sublinia nereușita la învățătură, ori insistă că majoritatea tinerilor sportivi trebuie să meargă acasă fără să primească măcar un premiu de consolare (pentru a le face cât mai clară diferența dintre ei și câștigători), ei bine, da, vor avea sentimente oribile – față de propria persoană, față de oamenii din jurul lor și față de viață în sine – dar *tocmai ăsta este scopul.* Lumea este o junglă în care cel puternic supraviețuiește și, cu cât învață asta mai repede, cu atât vor putea să facă față mai bine acestei realități.

Argumentul corolar este că, dacă intervenim pentru a le alina durerea, dacă recompensăm toți jucătorii pentru efortul lor, atunci înseamnă că nu facem decât să îi răsfățăm și să le dăm false speranțe. Un mic premiu de mulțumire pentru participare le-ar permite să uite sau să evite să asimileze realitatea că au *pierdut*. Atunci și-ar supraestima competențele și s-ar prăbuși mai târziu în viață când ar afla adevărul despre ei înșiși (sau despre cât de grea este viața). Nu le facem nicio favoare dacă îi ferim de realitatea incompetenței lor sau a cruzimii care îi așteaptă când vor fi mai mari.

De aceea, o profesoară blogăriță nu a avut nicio reținere în a se descrie ca fiind coercitivă, insistând că abordarea sa este justificată, în primul rând în virtutea faptului că „rolul inerent al școlii este acela de a pregăti elevii pentru viața matură" și, în al doilea, întrucât „atunci când devenim adulți viața este coercitivă prin natura sa. Majoritatea celor pe care le realizăm vin ca urmare a coerciției, într-o formă sau alta"[19]. Hai să ducem acest raționament și mai departe. Dacă toți copiii urmează să aibă profesori care îi vor supune constrângerilor, atunci părinții ar trebui să înceapă să îi constrângă chiar înainte de a începe să meargă la școală. Un autor de cărți pentru

[19] George.

copii prezintă povestea moralizatoare a unui băiat care a fost foarte tulburat atunci când educatoarea l-a pedepsit. Conform autorului, culpabili de această tulburare se făceau părinții care „nu îl pregătiseră pentru viața adevărată" pedepsindu-l de mai devreme[20].

Pentru a rezuma opiniile celor de mai sus, cea mai bună *modalitate de a pregăti copiii pentru evenimentele dureroase* prin care este posibil să treacă mai târziu în viață este aceea de a-i expune la durere încă de foarte mici.

Când premisele sunt enunțate atât de abrupt, sună ridicol. Însă rezumatul oferit surprinde ideile general acceptate și aplicate. Eu îi spun R.M.I.E. (pentru că rimează cu datorie) care se vrea un acronim de la „repetiția, mama învățăturii e"[21]. Îmi amintește de scheciul Monty Python despre lecțiile „care îți dau una după ceafă, ca să te înveți cu durerea". Când elevul sare și țipă de durere, instructorul îi spune: „Nu, nu, nu. Ține capul așa și strigă «Aaaaaau!». Ia, mai încearcă o dată". Și îi mai arde o palmă. Se pare că este un instructaj extrem de util... pentru viitoarele lovituri care te vor deprinde cu durerea.

Și astfel de lovituri primesc elevii de școală primară când sunt supuși la acordarea de note și la lucrările standard. Nu există absolut nicio dovadă că vreuna din aceste practici sunt benefice pentru copiii de această vârstă, însă ele continuă să fie utilizate, iar argumentul în favoarea lor este acela că, din moment ce se vor lovi de ele mai târziu, copiii trebuie să se obișnuiască încă de mici. La fel și în cazul temelor care, după cum demonstrează studiile, nu oferă niciun fel de avantaje elevilor de școală primară, nici din punct de vedere educațional, nici comportamental. Cu toate acestea, mulți pedagogi care sunt de acord cu această realitate cedează în fața argu-

[20] Fogarty, p. 27.

[21] În original, BGUTI, acronim de la „better get used to it". [n.tr.]

mentului că temele, deși sunt inutile și răpesc timpul copiilor cărora le provoacă anxietate, îi vor ajuta pe aceștia să se acomodeze cu temele pentru liceu. Un cercetător aproape afirmă că temele, cu cât sunt mai neplăcute (și chiar inutile), cu atât sunt mai eficiente în a-i învăța pe copii să accepte ceea ce nu le place[22].

Sau exemplul profesorului de engleză Mark Bauerlein, care se declară împotriva inițiativei de a face învățământul liceal mai interactiv și relevant. De ce? Pentru că și facultatea o să fie plictisitoare. Pentru a avea succes, afirmă el, trebuie să dovedești „calitățile unui alegător de cursă lungă" în tot ce ai de făcut. „Prin modificarea curriculei și a metodei pedagogice în funcție de interesele elevilor, profesorii ar putea îmbunătăți unele rezultate școlare, dar ironia este că vor limita, în același timp, pregătirea elevilor pentru următorul nivel de educație". În loc să facem școlile mai bune, ar trebui să ajutăm elevii să deprindă „abilitatea de a depune efort chiar și pentru ceea ce este neinteresant". Până la urmă, cu cât vor adopta mai mulți această perspectivă care spune că repetiția e mama învățăturii, cu atât mai plictisitor va deveni totul mai târziu[23].

Aceste raționamente sunt adesea prezente și în afara școlii. Într-un articol despre dispozitivele utilizate pentru a monitoriza și controla copiii care folosesc tehnologia, un tată expediază cu indiferență orice grijă că fiicele lui vor ajunge la concluzia că părinții nu au încredere în ele: „Trebuie să învețe că vor fi monitorizate toată viața: «Așa procedează toți angajatorii»"[24].

[22] Pentru dovezi împotriva acestor practici, vezi Kohn 2000 și, respectiv, 2011. Pentru exemple de justificare a practicilor care te obișnuiesc cu durerea, vezi Kohn 2005b.

[23] Vezi Kohn 2006.

[24] Bauerlein

Această idee care susține că repetiția e mama învățăturii îmbracă, de fapt, două forme. Versiunea pozitivă susține că este benefic pentru copii să treacă prin experiențe neplăcute de tipul celor cu care se vor confrunta și mai târziu. Cea negativă, că *absența* experiențelor neplăcute (ori prezența experiențelor care sunt „nerealist" de favorabile sau reconfortante) le dăunează. Astfel, când copiii nu sunt obligați să se implice în activități care îi angoasează, când li se permite să revizuiască și să predea ulterior o temă fără să fie penalizați sau când sunt antrenați în jocuri de cooperare (adică cele al căror scop este acela de a realiza ceva împreună și nu de a se învinge unii pe alții), reacția tipică este: „Dar nu așa stau lucrurile în viața adevărată!"

Un astfel de comentariu are în substrat mai multe prejudecăți. Înainte de toate, se consideră de la sine înțeles că viața este al naibii de grea, o convingere care vorbește în primul rând despre experiența și atitudinea persoanelor care aduc această obiecție. De exemplu, afirmația că ar trebui să obligăm copiii să concureze deoarece „viața este o competiție" derivă dintr-o realitate trunchiată. În viață ne întâlnim, de fapt, cu situații care presupun competiție, situații care necesită cooperare și situații care nu impun nici una, nici alta. Așadar, de ce trebuie copiii formați pentru cele mai ostile evenimente? Dacă scopul este într-adevăr acela de a-i instrui pentru posibile evenimente viitoare, nu ar trebui să fie la fel de important ca ei să învețe cum să colaboreze și să empatizeze? Cu toate acestea, nu prea auzim oamenii plângându-se că acești copii deprinși să concureze sunt prost pregătiți pentru viață.

A doua prejudecată este aceea conform căreia copilăria este și ar trebui să fie o pregătire pentru ce vine mai târziu. Nu contează că ești nefericit acum din cauză că ceea ce trăiește un copil nu este considerat important în sine. Nu se are în vedere decât viitoarea răsplată, pe care nu o primești decât într-un moment (nespecificat) al maturității. Școala, de exemplu, poate să fie îngrozitoare pentru tine, zdrobindu-ți plăcerea de a învăța, dar nu este nicio problemă, întrucât scopul educației este acela de a te obișnui cu neplăcerile gratuite. Iar oricine consideră că este ceva în neregulă cu această premisă, oricine este de acord cu John Dewey și afirmația sa că educația este viață trăită, și nu doar o pregătire pentru o viață viitoare, ar avea obiecții față de ideea că trebuie să te obișnuiești cu durerea *chiar* dacă propriile dureri din copilărie l-au imunizat *cu adevărat* la cele de la maturitate.

Dar oare chiar te imunizează? Auzim adesea oamenii spunând că „în viață nu toată lumea ia premiu" sau „când vei crește, nimeni nu te va mai considera deosebit". Dar acestea sunt cârcoteli, nu argumente. Nu oferă niciun motiv în sine pentru care nu putem oferi tuturor un premiu sau pentru care să nu tratăm copiii de parcă ar fi speciali. Trebuie să analizăm principalele argumente empirice din care derivă ideea că trebuie să ne obișnuim cu durerea: că experiențele neplăcute sunt utile pentru a te pregăti pentru viitoarele evenimente neplăcute și că acei copii care sunt tratați prea frumos sau care nu trec prin suficiente neplăceri vor suferi mai târziu, când vor fi tratați mai puțin amabil de către ceilalți. Dar este important să vedem dacă aceste afirmații sunt adevărate.

Să admitem că acel copil ipotetic despre care știm că a avut succes în toate inițiativele sau care a obținut întotdeauna ceea ce și-a dorit nu poate face față dacă lucrurile nu mai sunt la fel de roz. Ar trebui oare să decidem în urma acestui excentric experiment imaginar că este nevoie ca părinții și profesorii să se distanțeze în mod deliberat, în loc să îl sprijine? Nu cunosc niciun fel de studii în sprijinul ipotezei că o copilărie relativ lipsită de griji duce la inadaptare în fața greutăților de mai târziu.

Dimpotrivă, monitorizarea pe termen lung a persoanelor care au frecventat școli netradiționale, de tipul celor care permit un grad neobișnuit de autonomie, indică faptul că marea majoritate a acestora a evoluat foarte bine, fiind capabile să facă tranziția către licee tradiționale sau către un loc de muncă[25]. În al doilea rând, chiar și în cazul în care experiențele timpurii favorabile s-au dovedit răspunzătoare pentru unele din așteptările nerealiste cu privire la sine și la lume ale copilului în dezvoltare, deși nu cunosc niciun studiu care să susțină această cauzalitate, studiile contrazic opiniile conform cărora acești tineri se prăbușesc odată ce sunt readuși fără menajamente cu picioarele pe pământ.

Să luăm exemplul studenților care au crezut că vor absolvi facultatea, dar nu au reușit să o facă. Unii susțin că „așteptările de viață ale adolescenților țin de sentimentul că li se cuvine totul" și că atunci dacă „nu reușesc să obțină nivelul de educație care simt că li se cuvine, vor fi predispuși către anxietate și depresie". Dar această afirmație este mai degrabă falsă. Din contră, „marile așteptări sunt asociate cu simptome mai scăzute de depresie la maturitate" și, în general, nu s-au constatat „aproape niciun fel de probleme emoționale pe termen lung" din cauză că așteptările nu au fost împlinite. Aceste rezultate au corespuns unui alt studiu, mai general, în care tinerii adulți erau întrebați: „S-au împlinit speranțele pe are le aveați în liceu?" Deși răspunsul participaților a fost nu, „niciunul dintre interviuri nu s-a remarcat prin fatalism, resemnare sau chiar sentimente de tristețe ieșite din comun"[26].

[25] Sengupta, p. B-4.

[26] De exemplu, vezi Bensman; Gray și Chanoff; și Posner. Adevărul este că astfel de relatări entuziaste sunt mai degrabă indicații, decât afirmații – în primul rând, pentru că autorii sunt evident adepții acestor școli alternative, iar apoi, datorită probabilității unui efect de selecție: rezultatele se pot datora, mai degrabă, tipului de copii care frecventează acest tip de școli, decât

Dacă nu doare să speri la prea mult, atunci ce rost are să fii adus cu picioarele pe pământ înainte măcar să ai ocazia de a-ți deschide aripile? Oricine susține practicile inspirate din filosofia care spune că trebuie să ne obișnuim cu durerea are obligația de a explica pe înțeles cum funcționează acestea. Care este mecanismul în virtutea căruia copiii devin mai puțin vulnerabili în urma unei note de 1 sau a loviturii unei mingi țintite către tine sau a tăcerii din timpul drumului lung către casă atunci când nu ai luat un premiu?

Și cât de dureroasă trebuie să fie o situație înainte ca adultul să poată interveni pentru a ajuta? Nu cu mult timp în urmă, umilirea și chiar maltratarea din partea copiilor agresivi era considerată un ritual de trecere căruia copiii trebuiau să îi facă față singuri, fără sprijinul vreunui profesor sau părinte „excesiv de protector". Discuția despre cum să îi călești și să îi constrângi să își rezolve singuri problemele nu este prea departe de retorica filosofiei „obișnuiește-te cu durerea", care este încă utilizată astăzi pentru a justifica experiențele dureroase.

Când aud oamenii plângându-se că îi scutim pe copii de obligația de a munci din greu, că îi ferim de inevitabilitatea concurenței, că îi privăm de beneficiile genunchilor juliți și așa mai departe, sunt tentat să le răspund sarcastic în false efuziuni:

> La naiba, da! Și mai știți la ce alte dulcegării se mai dedau părinții? Le *citesc* seara copiilor! Ba, mai mult, le citesc orice carte vor copiii, pentru că, normal, neprețuiții lor îngerași sunt buricul pământului, nu-i așa? Și vă spun eu, țâncii ăștia vor avea un mare șoc în lumea adevărată când vor descoperi că nimeni n-o să se ghemuiască în pat cu ei ca să le citească în timp ce ei nu fac de-

frecventării în sine a școlii. (Ar fi inutil și lipsit de etică să desemnezi aleatoriu un grup mare de copiii din școli diferite.) Cu toate acestea nu există nicio dovadă care să indice către o concluzie contradictorie.

cât să lenevească liniștiți. Îmi pare rău, piciule, dar viața este dură. Dacă vrei să știi ce scrie într-o carte, n-ai decât să afli singur!

Adepții filosofiei conform căreia trebuie să ne obișnuim cu durerea vor să inducă ideea că păcatul comis de părinții prea dedicați este acela de a crește copii *inadaptați* la greutățile cu care se vor confrunta mai târziu. Iar această idee suscită trei întrebări:

1. Sunt oare copiii, inclusiv cei crescuți în familii foarte implicate sau înscriși la școli progresiste, chiar atât de străini de cultura societății în care trăiesc (și toate particularitățile sale de ostilitate)? Fără dovezi ale acestei ignoranțe, întreaga argumentație se prăbușește.
2. Dacă scopul este adaptarea, nu ar fi suficientă o singură expunere la orice tip de practică pentru a ne asigura că nu vor fi luați prin surprindere când vor fi mai mari? De ce să fie nevoie să îi izbim cu note, concursuri și alte asemenea zi de zi, an de an?
3. Ce motiv am avea să considerăm că familiarizarea cu un tip de situație îi pregătește pentru a-i face față într-un mod eficient? „Copiii noștri trebuie să cunoască dezamăgirea pentru a-și dezvolta capacitatea de a face față eșecurilor și imperfecțiunii", afirmă un autor[27]. Dar dezamăgirea ca sentiment nu te ajută să dobândești vreo abilitate și nici nu generează o atitudine constructivă. Desigur, se poate argumenta că trebuie să îi *învățăm* pe copii aceste abilități și să *susținem* tăria de caracter la copii sau, cel puțin, la cei cărora pare să le lipsească. Dar nu este ceea ce afirmă contingentul care vrea să ne obișnuim cu durerea. Aceștia susțin temele sau lucrările de control pentru toți copiii mici sau departajarea

[27] Reynolds și Baird au realizat primul studiu și l-au citat pe cel de-al doilea (de Jeylan T. Mortimer și colegii).

câștigătorilor de perdanți, deoarece țâncii ăștia trebuie să se acomodeze cu astfel de situații, de parcă expunerea în sine i-ar imuniza la efectele negative pe care le-ar resimți, altfel, mai târziu. Dacă vrem să ajutăm copiii să anticipeze și să facă față experiențelor neplăcute, ar fi logic să *discutăm* aceste detalii cu ei și poate să îi îndrumăm prin exerciții de *joc de rol*. Dar de ce să *supunem* copiii la astfel de experiențe? Până la urmă, ca să îi învățăm pe copii ce să facă în situație de urgență, le vorbim despre pericolele inhalării fumului și le spunem unde să meargă atunci când aud alarma de incendiu. Nu îi aruncăm direct în foc.

Dar ideea principală este următoarea: din punctul de vedere al psihologiei dezvoltării, filosofia că trebuie să ne obișnuim cu durerea este complet eronată. *Oamenii nu ajung să facă față mai bine nefericirii pentru că au fost făcuți nefericiți la modul deliberat atunci când erau mici.* Dimpotrivă, cea mai bună pregătire pentru dificultățile vieții adevărate o primesc în urma experiențelor de succes și bucurie, a situațiilor în care se simt sprijiniți și respectați, în care primesc îndrumare călduroasă, iubire necondiționată și în care au posibilitatea de a avea un cuvânt de spus cu privire la ceea ce li se întâmplă. Iată baza care permite omului să înțeleagă ce nu este în regulă cu persoanele lipsite de empatie și instituțiile coercitive, să înțeleagă că notele și pedepsele și competiția nu sunt o componentă obligatorie a vieții și să creeze alternative la acestea. Iar, în primul rând, experiențele emoționale pozitive oferă copiilor încredere în sine și stabilitatea psihologică de a depăși greutățile. Este ceea ce ne învață toate studiile despre parentajul eficient: copiii iubiți și respectați sunt cel mai bine pregătiți pentru a se confrunta constructiv cu situațiile în care iubirea și respectul sunt absente (pp. 77-78).

ESTE EȘECUL BENEFIC?

Argumentele pentru filosofia durerii sunt, în mare măsură argumente de eșec. Justificarea este aceea că atunci când copiii nu primesc recompensa la care sperau sau pierd un concurs nu vor fi doar pregătiți pentru alte situații similare, ci vor fi și motivați să depună mai mult efort data viitoare. Se consideră, de asemenea, că depășirea eșecului este cheia tăriei de caracter, iar tăria de caracter este, se știe, cheia succesului. De aici indignarea față de părinții indulgenți: dacă adulții intervin pentru a contribui la succesul copiilor sau în a îndulci supărarea după un eșec, înseamnă că îi împiedică să se confrunte cu măreția dezastruoasă a rezultatelor nesatisfăcătoare.

Exponenții acestui discurs, cât și al celorlalte pe care le-am analizat, nu se limitează la social-conservatorii auto-declarați. Un eseu din 2012 publicat cu titlul "Why Parents Need to Let Their Children Fail" [„De ce părinții trebuie să-și lase copiii să eșueze"] pe blogul unei reviste populare a dat apă la moară unui imens cor de aplaudaci. La fel, editorialistul unei reviste de marcă pentru profesori și pedagogi insista: „Trebuie să ne asigurăm că elevii se confruntă uneori cu neplăceri și eșecuri" deoarece „cum altfel vor învăța să depășească adversitățile decât cunoscându-le?" Iar jurnalistul Paul Tough ne informează că, dacă vrei să „întărești caracterul copilului tău, trebuie să îi permiți să eșueze și să nu ascunzi aceste nereușite de el sau de altcineva"[28]. La o căutare oarecare pe internet, veți găsi zeci de mii de astfel de afirmații.

Spre deosebire de acuzația de răsfăț, care se face de foarte multă vreme, a existat o vreme când ar fi fost cel puțin surprinzător să vii cu argumente în favoarea eșecului – un

[28] Gosman, p. 106.

exemplu din acel gen pe care reporterii l-ar numi „șoc"[29] – pentru că ar fi răsturnat ordinea stabilită. Este logic să gândești că succesul este pozitiv, iar eșecul negativ, iar noi vrem să ajutăm copiii să aibă succes și să îi asigurăm că sunt capabili să realizeze orice. Dar ia auziți ce se spune: Eșecul este chiar util! Poți ajunge să ai o părerea *prea* bună despre tine însuți! Părinții le pot dăuna copiilor dacă îi ajută! Aceste mesaje au fost cândva întâmpinate prin ridicări de sprâncene, pentru că erau neașteptate și contraintuitive. Doar că acum nu mai sunt. După cum remarcam în *Introducere*, povestea aceasta este repetată și acum, de parcă ar fi o curajoasă sfidare a stereotipurilor, dar adevărul este că, de multă vreme, toată lumea spune același lucru. Mai mult, a *devenit* în sine un stereotip. Adevărul este că ideea conform căreia eșecul este benefic sau cea căreia copiii din ziua de astăzi au o stimă de sine exagerată este, practic, singurul mesaj pe care îl auzim cu referire la acest subiect.

Recomandarea aferentă – *lăsați-i* să dea cu capul de pragul de sus! – se face ca reacție la presupusa noastră tendință de a ne implica excesiv sau de a nu le permite copiilor să eșueze. Deci haideți să începem prin a ne întreba dacă această prejudecată este adevărată. *Afirmația că eșecul și greutățile* sunt cele două experiențe de care sunt privați copiii nu este decât o altă formă de a spune că au o viață prea ușoară. (Poate că nu diferă totuși atât de mult de vechea acuză a răsfățului.) Dar ați întâlnit vreodată un copil care nu a trecut niciodată prin neplăceri și eșecuri? Eu, personal, nu. Cei care îi descriu pe

[29] Articol pe blog: Lahey. Editorialistul pe probleme de educație: Hoerr 2012. Interviu Tough: Wente. Asemenea multor alți comentatori, Tough pune în opoziție practica de a oferi copiilor șansa nereușitelor astfel încât să își dezvolte autodisciplina (bună) cu laudele excesive care le-ar crește stima de sine (rău). Voi discuta mai pe larg despre autodisciplină, laude și stimă de sine în capitolele ce urmează.

cei mici ca fiind complet mulțumiți de sine și plini de succese dezvăluie fără intenție cât de puțin înțeleg despre viața interioară a copiilor și, probabil, cât de puțin își amintesc din propria copilărie.

Nu trebuie decât să urmărim copilul cu atenție sau, dacă se ivește ocazia, să întrebăm direct pentru a ne face o idee despre cât de des se întâmplă să se înșele în așteptările proprii sau ale celorlalți, cât de des este dezamăgit de ce s-a întâmplat, de fapt, cât de des nu obține ceea ce își dorește, cât de des primește critici din partea colegilor sau adulților, cu câtă disperare și-ar dori să aibă rezultate la fel de bune ca acel copil (despre care își imaginează că face totul fără niciun efort). Aceste supărări ajung, fără îndoială, să se acumuleze dacă sentimentele nu îi sunt luate în serios de către adulți. Ceea ce nu se întâmplă prea des.

Întrebarea cheie totuși este cât de constructiv poate fi eșecul și dacă trebuie într-adevăr să ne punem problema de a le oferi copiilor mai multe ocazii să o dea în bară. Firește, foarte multe persoane de succes au întâmpinat obstacole și privațiuni în calea către glorie. De fapt, acest arc narativ motivațional stă la baza producțiilor de divertisment. Dar asta nu înseamnă că majoritatea celor care întâmpină obstacole și privațiuni ajung să aibă succes[30]. Rareori auzim despre toate acele persoane care au încercat și au încercat, dând dovadă de o hotărâre și un curaj extraordinare, fără a reuși să aibă succes în afaceri, care nu și-au vândut niciodată aplicația digitală, care nu au fost descoperiți de vreun mare impresar, care nu au

[30] De asemenea, ar trebui să definim cu grijă succesul. Să fii bogat sau celebru nu înseamnă neapărat să fii și o persoană admirabilă sau sănătoasă din punct de vedere psihologic. O mulțime de șefi de corporații și politicieni, care își amintesc de originea lor umilă și înfrângerile repetate pe care le-au avut în drumul către victorie, au ajuns oameni „de succes" numai într-un sens foarte îngust și, până la urmă, nu atât de important al acestui cuvânt.

avut niciodată ocazia de a se făli cu povestea piedicilor și privațiunilor de la început în fața unui reporter, iar asta din simplul motiv că încă le întâmpină.

Iată ce învățăm din psihologie: elementul cel mai sigur asociat cu succesul este succesul anterior, nu eșecul. Deși există excepții, consecința cea mai probabilă a nereușitei asupra unui copil este aceea că va ajunge să se considere lipsit de competențe. Iar rezultatul este convingerea că este predispus către eșec. Totul stând altfel bine, un elev care primește nota 1 va fi mult mai înclinat să abandoneze (și probabil să se revolte[31]), decât să depună mai mult efort. Regretatul psiholog Arthur Combs punea astfel problema:

> Este des întâlnit printre necunoscători și chiar printre unii profesori acest raționament greșit că, din moment ce viața este grea iar oamenii au adesea nereușite, copiii trebuie să cunoască eșecul de timpuriu... Dar acest enunț pornește de la premize greșite. De fapt, cea mai bună garanție pe care o putem avea că o persoană va putea să facă față cu brio evenimentelor viitoare este că a avut, în general, numai succese în trecut. Oamenii învață că sunt capabili nu din nereușite, ci din succese. Deși este adevărat că tăria și adaptabilitatea vin din confruntarea cu succes a problemelor. Nu învățăm din experiențele de eșec, ci din succesul pe care l-am avut în a-l evita[32].

Poate că *ne dorim* ca acei copii care nu trag niciodată cu mingea către poartă sau nu reușesc să debiteze o listă de date din memorie în timpul unei lucrări de control sau care nu reușesc să scoată decât scârțâituri enervante din vioară să își adune până la urmă toate forțele, recitând mantra *The Little*

[31] Faptul că notele mici provoacă adesea un comportament dificil, nu doar invers, a fost confirmat recent de cercetătorii care au monitorizat elevii pe parcursul mai multor ani: Zimmermann et al.

[32] Combs, p. 123.

Engine That Could [Mica locomotivă care a reușit][33] și să își dubleze eforturile până când, la naiba, reușesc să facă totul bine. Dar simpla noastră dorință nu este suficientă. Astfel de întorsături ale destinului sunt excepțiile, nu regula. Este adevărat că cei mici învață din eșecuri, dar ceea ce vor învăța este, cel mai probabil, că sunt niște ratați.

Pentru a înțelege, trebuie să clarificăm un aspect care este adesea neglijat de cei care insistă asupra beneficiilor unui eșec: *A încerca să ai succes nu este același lucru cu a încerca să nu eșuezi.* Prima nu este mereu constructivă, dar cea de-a doua este mai mult ca sigur distructivă[34]. Unele dintre cele mai mari nume din psihologie, printre care și Kurt Lewin în anii 1930 și David McClelland în anii 1950, au subliniat diferența importantă dintre a fi motivat pentru a avea succes și a fi motivat pentru a evita eșecul. Iar atunci când ajungi să eșuezi, înclinația viitoare va fi către mentalitatea de evitare. Scopul nu va fi acela de a realiza lucruri măreție, ci acela de a-ți acoperi spatele, de a-ți salva reputația și de a-ți menține o părere bună despre tine însuți.

În cadrul unui experiment standard, copiilor li se cere să rezolve probleme astfel concepute încât să dea sigur rateu.

[33] Carte ilustrată pentru copii, publicată în SUA în anul 1930, care învață copiii cât de importante sunt gândirea pozitivă și munca grea. [n.tr.]

[34] Un prea mare accent pe succes ori nereușită, adică pe rezultate, poate fi problematic. Este o descoperire fascinantă în sine și nu este suficient spațiu aici pentru a spune de ce. Pentru moment, o să spunem doar că, atunci când copiilor li se impune să se gândească la succesul sau performanțele lor, în loc să se concentreze asupra învățării în sine, rezultatele sunt adesea dezamăgitoare. Sublinierea simplistă a rezultatelor și „rigoarea" care caracterizează cerința de responsabilizare în educație generează adesea o abordare a învățării care interferează cu descoperirea și explorarea intelectuală. Problema nu este doar că succesul este în mod tipic definit prin notele de la lucrările de control standard, ci că majoritatea reformatorilor educației nu cunosc distincția dintre performanță și învățare. Pentru mai multe pe acest subiect, vezi studiile citate în Kohn 1999b, Capitolul 2.

După aceea, li se cere să rezolve probleme care sunt clar în concordanță cu abilitățile lor. Ce se întâmplă? Chiar și aceste ultime probleme îi paralizează, deoarece cercul vicios al eșecului a fost deja format. Desigur, nu se întâmplă cu toți copiii, însă de cel puțin jumătate de secol cercetătorii studiază același efect de bază asupra copiilor de vârste diferite[35].

Diferența fundamentală dintre orientarea spre succes și evitarea eșecului este neglijată de oricine înclină să acorde atenție doar celor cuantificabile și observabile. Factorul decisiv nu este ce s-a întâmplat, ci modul în care o persoană anume, într-un context social anume, *interpretează* ceea ce s-a întâmplat. Cu alte cuvinte, nu doar comportamentul contează, ci și atitudinile, obiectivele, perspectivele și emoțiile. Pe de o parte, asta înseamnă că nu orice ochi scăpat la tricotat, orice coardă de chitară ruptă sau „moarte" la nu știu ce nivel al unui joc video se va grava în mintea copilului ca un eșec zdrobitor. Până la urmă, orice încercare de a dobândi o abilitate va presupune obstacole. Iar asta este bine.

Dar nu este la fel de bine că, în anumite condiții (pe care le voi descrie pe scurt), realitatea obiectivă de a nu fi avut succes este într-adevăr profund resimțită de copii ca eșec. Iar lucrul acesta este cu adevărat păgubitor, parțial pentru că, după cum explică Deborah Stipek de la Universitatea Stanford, le modifică modul în care înțeleg *de ce* au succes și de ce eșuează. În special copiii care au ajuns să se considere ratați „înclină să atribuie reușitele [când se întâmplă să le obțină] unor factori externi, iar eșecul unei lipse de abilități", spre deosebire de „copiii care au obținut performanțe bune în trecut"[36].

[35] Pentru două exemple, vezi Allen și Wuensch; și Boggiano et al. Mai general, vezi lucrarea lui Andrew Elliot despre abordarea care vizează performanța și cea care vizează orientarea de evitare, de exemplu, Elliot și Harackiewicz.

[36] Stipek, pp. 130–31.

Un copil care nu are rezultate foarte bune va considera că, *dacă* are succes, atunci trebuie să fi avut noroc sau că activitatea a fost facilă. Și va considera că dacă are un nou eșec, ceea ce se așteaptă oricum, este pentru că nu are ce îi trebuie: inteligență, aptitudini sportive, talent muzical și așa mai departe. Este un proces care devine imediat un cerc vicios deoarece, atunci când atribuie rezultatele unor factori externi care nu depind de propria persoană, oamenii se simt și mai neputincioși și chiar mai puțin orientați spre succes în viitor. Cu cât au mai multe nereușite, cu atât mai înclinați vor fi să își construiască o imagine despre sine și o teorie asupra rezultatelor care va genera și mai multe eșecuri[37]. Așa se explică de ce, după cum spunea psihologul educațional Martin Covington, „simpla amplificare a presiunii asupra elevilor de a depune mai mult efort când se confruntă cu eșecuri" – cum ar fi prin „recompensarea celor silitori și pedepsirea celor indiferenți" – „nu poate duce decât la rezultate catastrofale"[38].

Și nu doar rezultatele au de suferit. Copiii care au nereușite înclină să își piardă interesul pentru ceea ce făceau (să spunem, învățatul) și ajung să prefere îndeletniciri mai facile[39]. Ambele rezultate au o logică, desigur: este dificil pentru un copil să își păstreze entuziasmul față de o activitate la care are motive să creadă că nu se pricepe și îi va fi chiar mai greu să accepte o versiune și mai dificilă a respectivei activități. În plus, nereușita antrenează adesea copiii într-un proces pe

[37] Prin opoziție, copiii care au succes sunt mai înclinați să explice acest fapt prin eforturile pe care le-au depus, ceea ce creează un cerc favorabil (nu unul vicios). Vezi, de exemplu, rezultatele unui studiu realizat cu elevi de școală primară de vârste diferite, de către Wigfield. Lucrarea lui Bernard Weiner și Carol Dweck este, de asemenea, relevantă în acest sens.

[38] Covington, p. 78.

[39] De exemplu, vezi Wigfield; și cele patru studii citate în Deppe și Harackiewicz, p. 869.

care psihologii îi numesc „autodizabilitare": ajung să depună deliberat mai puține eforturi pentru a-și crea o scuză în fața nereușitei. Este ceea ce le permite să rămână la ideea că au mari aptitudini. Astfel, își pot spune că, *dacă* ar fi vrut, s-ar fi descurcat mult mai bine[40].

Toate acestea înseamnă că atunci când performanțele copiilor o vor lua pe o pantă descendentă, când își vor pierde entuziasmul pentru ceea ce făceau sau când se vor sustrage de la ce e mai greu, ceea ce se întâmplă este mai complex decât simpla lene sau lipsă de motivație. Relevant nu este decât modul în care resimt ei ceea ce se întâmplă, iar experiența unei nereușite este cel mai neinspirat pariu pentru cineva care dorește să stimuleze la maximum șansele viitoare de succes.

Deci cum putem ști când nereușita are mai puține efecte negative? Aspecte diferite ale unei situații și trăsăturile diferite ale unei persoane ne ajută să stabilim cum va fi percepută o anumită experiență și, astfel, ce impact este posibil să aibă.

- A fost o situație izolată sau este nereușita atât de frecventă încât copilul a ajuns să creadă că asta se va întâmpla și, astfel, să se considere incompetent?
- A fost nereușita accidentală sau copilul a primit deliberat o sarcină prea dificilă cu scopul ca acesta să devină cumva o persoană mai bună dacă are acest eșec?
- *Era nereușita un element intrinsec al activității în sine (cum* este să cazi de pe bicicletă) sau a fost definită pe baza judecății altei persoane (cum este atunci când primești o notă slabă)?
- A reprezentat nereușita un singur element dintr-o activitate pe termen lung pe care copilul o consideră importantă și plăcută sau a fost un eveniment izolat?

[40] Mulți psihologi au scris despre acest fenomen. Un exemplu: Deppe și Harackiewicz.

- A făcut nereușita parte dintr-un proces (de a învăța să scrie sau să danseze) sau reprezintă rezultatul cumulativ de la finalul respectivului proces (un rezultat slab la un test, o audiție la care a fost respins)?
- A fost copilul sprijinit să gestioneze eșecul sau se presupune că eșecul în sine îi va prinde bine?
- Ce părere avea copilul despre sine înainte de nereușită? (După cum vom vedea în Capitolul 6, oamenii sunt predispuși să perpetueze eșecul dacă pornesc la drum cu neîncredere în sine.) A fost crescut în iubire necondiționată și a fost sprijinit să dobândească autonomia care să ofere un sentiment de competență ori în acel mediu care impunea obedientă caracterizat prin recompense și pedepse?
- Nereușita copilului a venit într-un mediu în care este sprijinit și în care nu se acordă o mare importanță acestor abateri? Sau impactul eșecului s-a suprapus pe un context caracterizat printr-o intensă presiune de a reuși ori, mai grav, într-un concurs public pe care l-a pierdut în favoarea altui copil?

Notele, concursurile, recompensele și pedepsele sunt ceea ce determină copiii să spună: „Nu merită să îmi bat capul" sau „Nu sunt bun la asta". Astfel, au *cele mai mici* șanse de a transforma o nereușită în ceva constructiv. Acestea nu fac decât să atragă atenția către *cât de bine* se descurcă unii copii sau, și mai trist, către cât de bine se descurcă comparativ cu ceilalți, în loc să îi ajute să fie atenți la *ceea* ce fac. Și, ce ironic, primul dintre aceste puncte de atenție este adesea favorizat chiar de către persoanele care preamăresc beneficiile motivaționale ale eșecului.

Astfel, în anumite situații, este posibil ca un copil să își revină și să încerce din nou, așa cum cred că sperăm cu toții. Dar nu este totuși urmarea cea mai probabilă. Iar lucrurile stau chiar mai rău dacă ne facem griji nu doar pentru realizări, ci și pentru sănătatea emoțională a copiilor. Adesea, chiar și un copil care se adună și depune mai multe eforturi în urma unui eșec, procedează astfel în urma nevoii compulsive și anxioase de a căpăta mai multă stimă de sine și nu pentru că agreează acea activitate anume. Iar dacă are într-adevăr succes, merită oare acest preț?

În cele din urmă, dacă urmăm recomandările tuturor acelor articole care ne îndeamnă să ne distanțăm și să ne lăsăm copiii să facă greșeli, întrebarea care se pune nu este ce mesaj vrem să transmitem („Poți să reușești!"), ci care este mesajul pe care îl vor recepta copiii („Mama putea să mă ajute, dar nu a vrut"). Desigur, nu orice situație în care părintele lasă copilul să se descurce singur va genera resentimente sau dezamăgire. După cum am arătat în Capitolul 3, măsura în care copii au nevoie și primesc bine sprijinul variază foarte mult. Dar dacă suntem mai puțin receptivi la aceste nevoi individuale, decât la angajamentul standard prin care promovăm independența sau la convingerea abstractă că nereușita le prinde bine copiilor, vom deteriora relația dintre noi și copiii noștri. (De fapt, vom influența modul în care se privesc pe sine ca rezultat al acestei relații: „Nu mă iubește îndeajuns să mă ajute? Sau nu *merit* să fiu ajutat?") Decizia de a nu interveni când copiii sunt evident supărați și se simt incompetenți nu îi va face să se simtă mai independenți și mai încrezători în forțele proprii. În schimb, îi va face să se simtă mai puțin sprijiniți, mai puțin încrezători în propria valoare și mai neîncrezători în iubirea pe care le-o purtăm.

Ideea că trebuie să oferim copiilor chiar mai multe ocazii de a eșua este incredibil de simplistă și, în majoritatea cazurilor, complet falsă, parțial pentru că întreaga filosofie conform căreia trebuie să ne obișnuim cu durerea este eronată. Asemenea multora dintre afirmațiile referitoare la puterea motivațională a recompenselor și competiției, aceasta nu are nicio susținere în teoria și în cercetarea psihologică serioasă.

CAPITOLUL 5

Principii morale implicite

Condiționări, raritate și privațiuni

Să recapitulăm! Realizările extraordinare vin, în general, în absența recompenselor. Competiția nu este necesară pentru a stimula excelența, iar adesea împiedică oamenii să dea ce au mai bun. Expunerea copiilor la experiențe neplăcute nu este o modalitate constructivă de a-i pregăti pentru posibile evenimente neplăcute când vor fi mai mari. Neplăcerile și nereușitele se cheamă unele pe altele. Și nu există nicio dovadă care să arate că acei copii care sunt apreciați pentru simplul fapt că se joacă sau sunt sprijiniți pentru faptul că au încercat își vor crea speranțe nerealiste, vor crede că totul li se cuvine sau că își vor pierde brusc interesul pentru a obține rezultate bune.

Ceea ce uimește cel mai mult în aceste constatări este cât de puțin par ele să conteze. La un moment dat, începi să îți dai seama că mulți tradiționaliști nu doar că oferă previziuni legate de ceea ce li *se va întâmpla* copiilor mai târziu (dacă facem asta și nu cealaltă), ci ne spun ce *ar trebui* să le facem copiilor acum. Când afirmațiile lor empirice se dovedesc a nu avea nicio bază, nu fac altceva decât să schimbe macazul și să sublinieze că învinșii *nu trebuie* să primească premii. La naiba,

dar au *pierdut!* De aceea, *trebuie* să meargă acasă cu mâna goală!

În general, există o revoltă aproape fizică în fața posibilității ca cei mici să scape prea ușor sau să aibă o părere prea bună despre ei înșiși fără să-și fi *câștigat* acest drept. Această indignare (pe care, totuși, nu am văzut-o niciodată la persoanele aflate de cealaltă parte a baricadei, cum ar fi susținătorii premiilor de consolare sau oponenții jocului de-a rațele și vânătorii) întărește convingerea că problema este, de fapt, dată de principiile noastre morale cel mai profund înrădăcinate. Economistul Paul Krugman arăta cândva că „marea sciziune politică nu este determinată de chestiuni pragmatice, cum ar fi ce măsuri economice sunt mai eficiente, ci de perspectivele diferite asupra moralității și justiției[1]. La fel stau lucrurile și în cazul disputelor referitoare la creșterea copiilor.

Trei sunt trăsăturile notabile ale revoltei pe care o menționam mai sus. Prima, este că se va declanșa chiar și în fața unor schimbări minore (sau chiar a propunerilor de schimbare): eliminarea din școli a jocului de-a rațele și vânătorii, dar nu a tuturor jocurilor competitive; eliminarea notei 1 pentru temele individuale ale copiilor, nu a notelor în sine; renunțarea la seratele pentru elevii de elită, dar nu la ceremoniile de premiere la care să participe toată școala. A doua, este că acești critici par să ia de bună ideea că astfel de schimbări sunt larg răspândite. (Enunț tipic: tinerii din ziua de astăzi au fost „scăldați încă din leagăn în afirmații și premii care au scopul de a le consolida stima de sine"[2].) Ca și în cazul acuzelor de permisivitate și parentaj excesiv, nu a fost adusă nicio dovadă care să susțină că practicile pe care le ridiculizează sunt generalizate, chiar și atunci când se vorbește despre chestiuni atât de ușor

[1] Krugman.
[2] Keilman.

cuantificabile cum este acordarea premiilor de consolare. Și, în final, criticile publicate se disting adesea printr-un sarcasm vitriolic și prin descrieri batjocoritoare ale modului în care protejăm „îngerașii prețioși" sau „emoțiile fragile" ale copiilor. După cât se pare, ideea lor este că, de fapt, copiii nu sunt nici atât de prețioși, nici atât de fragili pe cum sunt descriși. Mai mult, argumentația se face mai degrabă prin ridiculizări, decât prin demonstrarea faptului că activitatea vizată nu le face niciun rău.

Fiecăruia dintre aceste enunțuri empirice pe care le-am analizat în capitolul anterior îi corespunde un principiu moral intrinsec pe care voi încerca să îl clarific aici. În spatele afirmației că recompensele sunt necesare pentru a motiva oamenii se ascunde credința în principiul *condiționării*. În spatele afirmației conform căreia competiția duce la excelență se află credința în principiul *privațiunii*, iar al afirmației că nereușita sau suferința oferă ocazia unei pregătiri, credința în principiul *privațiunii*.

CONDIȚIONAREA

Când te îmbrățișez fără a avea niciun alt motiv decât acela că te iubesc sau îți dau o banană pentru că știu că îți place, acestea nu sunt recompense. Pentru a se califica astfel, elementul trebuie oferit condiționat, adică pe baza aprecierii pentru o acțiune sau pentru cât de bine ai realizat acea acțiune. Trebuie „să faci cutare lucru" pentru „a obține asta".

Pentru multe persoane este absolut revoltător ca un om să primească ceva dezirabil, cum ar fi o sumă de bani, un premiu, o laudă fără să fi făcut suficient pentru a le merita. Este scandalos – ne spune (în acest caz, revista Newsweek) – ca unii copii să primească „premii, steluțe de aur și buline albe realizări cât se poate de normale în copilărie". Până și recreația în clasele primare este adesea definită nu ca timp de joacă, o pauză la care toți copiii au dreptul, ci o ca o recompensă pentru a se fi ridicat la așteptările învățătorului și ca un privilegiu care ar trebui retras copiilor care nu îl merită.

Obsesia de a pune o condiție pentru orice oferim nu se justifică doar prin apelul la posibilele efecte asupra comportamentului viitor. Mai degrabă, se sugerează că avem obligația *morală* de a-i recompensa pe cei merituoși și, la fel de important, de a ne asigura că cei nemerituoși sunt ostentativ nerecompensați. De aici și furia când, de exemplu, un copil care nu și-a învins colegii primește oricum un premiu. Toată lumea care a asistat la meci știe foarte bine cine a câștigat, însă învinșii nu trebuie să primească nimic din ceea ce ar putea măcar să semene a premiu[3].

Și nu doar tratațiile sau premiile trebuie câștigate. Copiilor nu ar trebui să li se permită să aibă o părere bună despre ei înșiși sau să se considere „speciali" fără a obține realizări concrete. (În capitolul următor, voi trata pe larg această agresiune conservatoare la adresa conceptului de stimă de sine și, în special, asupra oricărei versiuni a acestui concept care nu este suficient de condiționată.) Acest mesaj de bază se transformă adesea în ridiculizări la adresa copiilor sau a tinerilor adulți. De exemplu, discursul unui profesor de engleză, cu ocazia sfârșitului de an școlar în anul 2012, în care le spunea absolvenților: „Să nu vă intre în cap că sunteți speciali. Nu sunteți!", s-a re-

[3] Cei pe care premiile de consolare îi scandalizează acceptă imediat următorul argument: „Când ajung la vârsta de patru sau cinci ani, copiii nu se mai lasă amăgiți de toate premiile", afirmă un jurnalist într-un eseu intitulat „Losing Is Good for You" [„Îți prinde bine să pierzi"]. Pare rezonabil să concluzionăm că dacă nu au puterea de a induce în eroare, aceste premii nu pot afecta negativ gândirea și motivația copiilor. Cu toate acestea, faptul că nimeni nu se lasă amăgit nu pare decât să întețească furia autorului cauzată de ideea că toți copiii „primesc automat premiu". (Merryman)

marcat mai ales prin explozia de atenție pe care a suscitat-o (marea majoritate aprobându-l) – a atins aproape două milioane de vizionări pe YouTube, un ziar local a luat decizia de a publica întreaga transcriere a cuvântării, iar ulterior a încheiat chiar un contract de publicare cu o editură. Un segment imens în societatea noastră consideră că se acordă o apreciere prea mare copiilor care nu și-au făcut datoria și că aceștia trebuie să afle care le este locul.

Ideea potrivit căreia orice este bun trebuie câștigat, iar orice abatere de la acest principiu înseamnă răsfăț sau protejare excesivă a copiilor se află la intersecția dintre economie și teologie. Este punctul în care discursurile despre legile pieței își dau întâlnire cu predicile despre ce trebuie să facem pentru a ne câștiga locul în rai. Din această perspectivă, aproape orice interacțiuni umane, chiar și cele între membri aceleiași familii, nu reprezintă altceva decât un tip de *tranzacție*. Pentru a-și explica opoziția față de ideea iubirii necondiționate pentru proprii copii, Diana Baumrind, renumita expertă în psihologia dezvoltării afirmă: „Regula de reciprocitate, de compensare a valorii primite, este legea vieții de la care niciunul dintre noi nu se poate sustrage”[4]. Nimeni (nici măcar un copil) nu are dreptul să primească ceva (nici măcar iubire) pe degeaba.

> Așa cum ceea ce este dezirabil trebuie inclus la categoria recompense, pentru a fi oferite condiționat, și atunci când oamenii fac ceva rău, trebuie să li se facă ceva rău. Conform criminologului Philip Bean, „esența pedepsei este că aduce durere sau, pentru a-l cita pe Grotius, filozoful olandez din secolul al XVII-lea, «Pricinuirea unei dureri suferite pentru durerea pricinuită»”. „Suferința adusă de pedeapsă nu este întâmplătoare, ci acțiunea deliberată a celor care cer dreptul de a o pricinui”[5]. Este valabil chiar și atunci când este vorba despre copii sau chiar și atunci când pedeapsa este descrisă prin termenul eufemistic de „consecință”. În realitate, asistăm la conjugarea unei viziuni asupra justiției de tipul „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte” cu o viziune asupra vieții de tipul „piață liberă”.

[4] Boumrind 1972, p.278.

[5] Bean, p. 2.

Una dintre problemele cu pedepsele este că, în realitate, nu funcționează deloc bine. Practic, sunt incredibil de ineficiente, chiar contraproductive, în ceea ce privește oricare alt scop decât obținerea obedienței de moment. Pedepsele nu reușesc să sprijine dezvoltarea etică, responsabilitatea sau preocuparea pentru binele celorlalți. Ceea ce tind să promoveze sunt resentimentele, preocuparea pentru descoperirea unei modalități de a nu fi prins (în loc de preocuparea de a acționa așa cum este bine), convingerea că puterea îți permite să obții ceea ce vrei (prin a-i face pe cei slabi să sufere) și o atenție aproape exclusivă pentru propriile interese[6].

Sunt mai multe motive pentru care pedepsele sunt în continuare folosite, în ciuda rezultatelor dovedit dezamăgitoare, dacă nu chiar alarmante. Dar cel pe care vreau să îl discut aici este acela că pentru unele persoane aceste rezultate sunt irelevante. Pedepsesc nu pentru a sprijini dezvoltarea etică, ci pentru că ele consideră că așa este adecvat și chiar de datoria lor. Scopul pedepsei este retribuția, nu îndreptarea. Când copiii au un comportament greșit (indiferent de cum definește asta adultul), trebuie făcuți să sufere, după cum cei care realizează ceva trebuie recompensați. Pe scurt, condiționarea este adesea privită ca imperativ moral, nu doar ca mijloc de a obține un scop.

Lauda

Cruciada în favoarea condiționării și împotriva pretențiozității este afișată în declamații precum cea din Washington Post pri-

[6] Am analizat pe larg efectele pedepselor în Kohn 1996, 1999a și 2005a.

vitoare la modul în care „oriunde te-ai uita zilele astea, adulții oferă steluțe, buline albe și premii copiilor pentru nimic mai mult decât faptul de a fi participat”[7]. Dar a devenit la fel de obișnuit să se denunțe atât ceea ce le oferim copiilor, cât și ceea ce le spunem, în special, ceea ce tradiționaliștii descriu ca fiind laudă goală sau excesivă. Acest ultim exemplu mi se pare deosebit de interesant deoarece, în ultimele câteva decenii, am vorbit eu însumi în mod critic despre laudă, însă dintr-o perspectivă total diferită[8]. Drept urmare, am avut cel mai ciudat sentiment când mi-am găsit cărțile citate aprobator de persoane ale căror perspective și principii morale sunt diametral opuse alor mele.

Din punctul meu de vedere, lauda este o recompensă verbală, adesea oferită în încercarea de a schimba comportamentul cuiva mai puțin puternic. (Directorii sunt cei care laudă angajații, profesorii elevii, iar părinții laudă copiii și rareori invers.) Este o intervenție de tipul „se face copilului”, resimțită cel mai probabil ca manipulatoare, indiferent de intenția persoanei care o transmite. Este o bătaie pe umăr, plină de superioritate, acordată când persoana cu mai puțină autoritate impresionează sau face pe placul persoanei cu mai multă și este adevărată, indiferent dacă persoana cu mai puțină autoritate este lăudată pentru calitățile sale sau efortul depus[9].

[7] Stepp.

[8] Vezi Kohn 1999a, Capitolul 6; și 2005a, pp. 34–42, 153–60.

[9] Această distincție între efortul (sau procesul) și abilitatea (sau persoana) lăudate, care a atras extraordinar de multă atenție în ultimii ani, își are originile în teoriile lui Carol Dweck. Am fost extrem de impresionat și influențat de argumentul extins prin care Dweck explică foarte clar care sunt efectele negative când oamenii sunt determinați să atribuie succesul (sau eșecul) inteligenței lor (sau lipsei acesteia). Însă distincția critică dintre efort și abilitate nu corespunde întocmai acestei problematici a laudelor. Înainte de toate, deși este imposibil să contești punctul de vedere bine argumentat prin care Dweck arată că laudele aduse copiilor pentru inteligența lor sunt contraproductive, iar laudele pentru efortul depus poate avea efecte nefaste: copiii pot înțelege din asta că nu sunt foarte capabili și, astfel, nu au foarte multe șanse de a reuși în activități viitoare. (Dacă mă complimentezi doar pentru că am depus efort, înseamnă că sunt un ratat.) Unele studii au demonstrat exact acest rezultat (vezi Kohn 1999a, Capitolul 6).

În al doilea rând, cu cât acordăm o atenție mai mare problemelor create de lauda centrată în special pe abilități, cu atât vom adânci impresia greșită că laudele, în general (sau o versiune care se face „corect”) sunt inofensive sau chiar dezirabile. Dintre diversele probleme tratate aici, cum ar fi calitatea de stimulent extrinsec și mecanism de control, mesajul de acceptare condiționată, efectele nefavorabile asupra motivației intrinsece și realizărilor, niciuna nu se limitează la momente în care lăudăm abilitățile unei persoane. De fapt, nu consider că acest tip este mai primejdios decât alte tipuri de laude în ceea ce privește aceste aspecte mai profunde.

În cele din urmă, în măsura în care vrem să instruim asupra importanței de a depune efortul, pentru a sublinia că oamenii dețin controlul într-o oarecare măsură asupra realizărilor viitoare, lauda nu este absolut deloc necesară. Dweck a fost de acord cu mine în această privință, în cadrul unei discuții particulare pe care am purtat-o acum mai mulți ani. Mai mult, nu mi s-a părut că acordă o prea mare importanță laudelor ca strategie și a recunoscut imediat potențialele riscuri pe care le prezintă.

Spre deosebire de *feedback*, prin care doar se oferă o informație, lauda este o judecată. Iar judecățile pozitive nu sunt, de fapt, cu nimic mai constructive decât cele negative. Efectul principal al acestora este că vor determina copiii să devină dependenți de astfel de expresii de apreciere. Asemenea altor stimulente extrinsece și, poate chiar mai mult decât altele, lauda tinde să submineze motivația intrinsecă și, adesea, calitatea muncii sau învățării[10].

Dincolo de efectele sale practice, consider că laudele sunt problematice deoarece copiii ajung să tragă concluzia că sunt

[10] Asemenea altor tipuri de recompense, lauda reduce adesea interesul (sau conștiinciozitatea) pentru activitatea lăudată. Este, de asemenea, posibil să afecteze calitatea realizării. Efectul unui „Bravo!” este acela de a devaloriza, în mintea copilului, însăși activitatea, cum ar fi cititul, desenatul, ajutatul, care acum ajunge să fie privită ca un mijloc de a obține ceva. Iar ceea ce se obține este expresia unei aprecieri. Dacă aprecierea nu se repetă cu următoarea ocazie, dorința de citi, desena sau ajuta, cel mai probabil, se va evapora.

prețuiți și, prin urmare, prețioși numai când se ridică la așteptările altcuiva. Mesajul transmis este acela că atenția, recunoașterea și aprecierea sunt oferite numai când copilul realizează ceva ce merită un „bravo". După cum am văzut mai devreme, în discuția despre controlul psihologic, lauda este echivalentă cu ceea ce psihologii numesc „apreciere pozitivă condiționată". Nu este numai diferită, ci este opusă iubirii *necondiționate* de care au nevoie copiii: să fie iubiți pentru ceea ce sunt, nu doar pentru ceea ce fac. Este de la sine înțeles, atunci, că și consolidarea pozitivă a fost dezvoltată ca tehnică de a stimula anumite comportamente, nu de a sprijini dezvoltarea sănătoasă.

Ideea că ar putea fi problematic să le spunem copiilor că agreăm ceea ce au făcut ar putea părea multora contraintuitivă și chiar supărătoare, dar dacă v-au căzut vreodată ochii pe vreun articol în care se critica lauda, cel mai probabil, nu menționa niciunul din aspectele pe care tocmai le-am clarificat. În schimb, cred că afirma ceva de genul: „Felicităm copiii pentru orice mărunțiș pe care îl fac, într-atât încât laudele s-au golit de sens. Pentru că le supralicităm realizările, au ajuns să se creadă mai talentați decât sunt de fapt". Se consideră că laudele nu sunt în regulă pentru că, asemenea altor recompense, sunt adresate celor nemerituoși, reprezentând doar un alt simptom al culturii indulgenței exagerate și parentajului excesiv. Iar soluția propusă este de a fi mai parcimonioși, mai stricți în exprimarea aprecierii, de a impune standarde mai înalte, de a le cere copiilor să facă mai mult înainte de a-i lăuda.

Cu alte cuvinte, să facem ca aprecierea noastră pentru ei să fie și mai condiționată[11].

[11] Martin Seligman este cât se poate de explicit în acest sens, recomandând: „Lăudați-vă copilul în funcție de succesele pe care le are, nu doar pentru a-l face să se simtă mai bine", recomandă el. (Seligman, p. 288) Richard Weissbourd, la rândul lui, deplânge „excesul de laude necondiționate" (p. 52). Mulți critici conservatori își exprimă și ei indignarea că unii copii sunt lăudați și, de aceea, ajung să aștepte laude pentru ceea ce ar trebui oricum să facă pentru că așa li s-a cerut. Ideal este să nu punem obediența sub semnul întrebării. Din acest punct de vedere, coșmarul absolut este ca lauda să fie adresată „fără discernământ" sau „pentru nimic", adică fără niciun fel de condiție. Din punctul meu de vedere, trebuie să oferim iubire necondiționată copiilor, nu laude necondiționate. Obiecția față de laudele prezentate ca recompensă pentru o performanță impresionantă în vreo activitate anume nu este același lucru cu argumentarea pentru mai multe laude, chiar și de tipul necondiționat. (Pentru mai multe despre acest subiect, vezi Kohn 2005a).

Eroarea centrală a acestei critici conservatoare obișnuite este că lauda nu reprezintă, de fapt, indulgență sau încurajare excesivă. Mai degrabă, la fel ca majoritatea atitudinilor catalogate drept parentaj excesiv, nu face decât să perpetueze vechiul model „unilateral" de creștere a copiilor și învățare a elevilor. Devine limpede când nu mai suntem atenți la cât de frecvent și cât de facil sunt lăudați copii, pentru a ne întreba, în schimb, *de ce* sunt lăudați. Care este intenția adultului? Răspunsul, încă o dată, este acela că au adesea scopul de a controla copiii. Controlul, trebuie să reținem, nu se manifestă întotdeauna în formă punitivă sau coercitivă. Uneori, se exprimă printr-un dulceag „bravo!". Acestea sunt, evident, forme mai puțin dure, însă obiectivul este în continuare acela de a obține un comportament preferat de părinte sau de altă figură de autoritate. În acest sens, *opoziția* copiilor față de control explică de ce studiile arată că laudele sunt mai degrabă contraproductive (cu excepția faptului că obțin obediența de moment, pe care o poate genera uneori orice recompensă ori pedeapsă).

Când auzi adulții oferind o recompensă verbală unui copil asiști, de fapt, la un exemplu de apreciere în funcție de realizarea sau de comportamentul acestuia. Tradiționaliștii, prin opoziție, aud aceleași aprecieri și se gândesc: „Dar copilul ăla nu a

făcut nimic impresionant! Ar trebui să dovedească mai mult pentru a primi cuvinte frumoase". Această reacție nu se justifică prin dovezile că ar fi benefic, din punct de vedere practic, să ai standarde mai stricte de lăudare a copiilor, ci prin convingerea că este greșit din punct de vedere moral să oferi copiilor ceva ce vorbitorul nu consideră că aceștia merită.

RARITATEA

Așa cum ipoteza că recompensele sunt necesare pentru a motiva oamenii este adesea fundamentată pe convingerea că aceștia *ar trebui* să fie recompensați când au făcut ceva bine (și să nu primească nicio recompensă atunci când nu au făcut), și ipoteza conform căreia competiția este benefică corespunde convingerii că lupta de a ajunge pe locul întâi este dezirabilă indiferent de consecințele sale. În cultura noastră nu este suficient să ai realizări, ci trebuie să câștigi în fața altora. Chiar și atunci când este imposibil ca mai multe persoane implicate în aceeași activitate să aibă succes, suntem încurajați să privim succesul ca pe un bun limitat. Mai mult, se consideră că neîmpărțirea oamenilor în câștigători și învinși este o dovadă că „au scăzut standardele".

Acest model al rarității nu este pus niciodată sub semnul întrebării sau măcar numit. Dar este generalizat în societatea noastră într-atât încât abia dacă poți găsi vreo activitate recreațională pentru copii care să nu îi întoarcă unii împotriva celorlalți, fie individual, fie în grupuri. Desigur, suntem de acord că este bine să învețe ceva, să facă mișcare și poate chiar să se amuze. Dar esența tuturor acestor jocuri este de a învinge cealaltă echipă, de a obține un statut la care una dintre părți poate ajunge numai în detrimentul celeilalte. Răsfățurile (simbolice) ajung la învingători și numai la ei.

Din nou, preferința majorității pentru aceste tipuri de activități nu pornește de la premisa verificabilă că plasarea copiilor în contexte competitive le va îmbunătăți performanțele. Ci, mai degrabă, de la realitatea că excelența a fost definită ca un țel pe care nu toată lumea îl poate atinge. Așa se explică poate și de ce termenul „competitiv", folosit pentru corporații, sisteme școlare sau o întreagă țară, a devenit un fel de titlu onorific, sinonim cu cele mai înalte standarde. O bună performanță este inseparabilă de învingerea celorlalți.

Rezultatul acestor premise este un exemplu interesant de logică circulară. Deoarece suntem robii acestei ideologii, am inventat o diversitate nesfârșită de activități competitive. În cadrul acelor activități, succesul înseamnă să învingi. Un jucător bun de tenis este cel care îi învinge pe ceilalți jucători de tenis, iar o servă bună este aceea pe care oponentul nu o poate întoarce. Dar acesta nu este un adevăr despre viață sau despre excelență, ci despre tenis. Am creat o structură artificială în care o persoană nu poate reuși dacă nu o face în defavoarea altcuiva și îi acuzăm de naivitate pe cei care preferă alte tipuri de activități, deoarece „nu poate exista decât un loc întâi pe care ori te afli, ori nu", după cum a declarat profesorul care a oferit mult clamatul discurs de încheiere a anului școlar. Înțelegeți care este iluzia aici? Întrebarea care se pune nu este dacă toți cei care joacă un sport competitiv pot câștiga sau dacă fiecare elev poate fi peste medie. Normal că nu pot. Întrebarea pe care suntem descurajați să o adresăm este, înainte de toate, de ce sporturile noastre sunt competitive sau de ce elevii noștri sunt clasificați obsesiv unii în opoziție cu ceilalți.

Este extraordinar cum dovezile empirice tind să fie înlăturate în discuțiile pe acest subiect. Poți cita studiu după studiu care arată că oamenii au, în general, performanțe mai bune atunci când lucrează împreună, nu unii împotriva celorlalți, dar

vei fi acuzat că „nu prețuiești excelența" sau că „prostești" cine știe ce instituție în discuție. Poți sublinia că transformarea unei activități în concurs împiedică toți copiii, inclusiv pe cei câștigători, să dea tot ce au mai bun, dar asta nu contează din moment ce s-a decis că excelența nu poate fi obținută de toată lumea. Fiecare trebuie să lupte împotriva celorlalți, astfel încât numai unul să ajungă la vârf. Acea luptă și acel rezultat sunt considerate esența a ceea ce *se cheamă* excelență.

Nu este doar un alt exemplu de filosofie a durerii. Obiecția adusă celor care fac viața „ușoară" copiilor pornește parțial de la convingerea că aceștia trebuie să învețe să facă față neplăcerilor. Dar, din perspectiva pe care am descris-o, competiția *nu este* neplăcută, deși este neplăcut să pierzi. Una din pretinsele sale virtuți este că procesul de împărțire al oamenilor în câștigători și învinși dezvăluie și ne obligă să recunoaștem o distribuție naturală a calităților. Talentul, ca și performanța, este considerat o raritate. Inegalitatea este o trăsătură definitorie a vieții, care trebuie subliniată și respectată.

Această convingere ne ajută să înțelegem disprețul în care este îngropat oricine încearcă să spună că ar trebui să renunțăm la scor în meciurile copiilor mici, să eliminăm (sau chiar doar să modificăm) seratele de premiere, să acordăm recunoaștere copiilor pentru efortul lor sau să creăm activități mai inclusive. „De ce trebuie ca ceremoniile de premiere să însemne discriminare, excelență și alegeri, când ar putea să însemne incluziune?", întreabă sarcastic un reporter de la Chicago Tribune[12]. Dacă rotunjim colțurile competiției este ca și cum am spune că toată lumea este la fel de capabilă, deși, după cum suntem constant informați, adevărul este că numai câțiva sunt speciali și demni de toată lauda[13]. Competiția stabi-

[12] Johnson. Articolul tratează la grămadă inflația notelor, baseballul pentru copii mici (T-ball) la care nu se notează scorul și decizia de a crește numărul de nominalizați la Oscarul pentru cel mai bun film.

[13] Afirmația că toți copiii sunt „speciali" este condiționată de măsura în care acest cuvânt este folosit pentru a desemna unicitatea (caz în care este adevărată), sau măsura în care, prin definiție, numai că unii dețin această calitate (caz în care nu este adevărată).

lește și accentuează diferențele dintre noi, în funcție de talent și de competențe[14].

Ca reacție, aș începe prin a sublinia că nici măcar cei mai acerbi susținători ai competiției nu consideră că toți oamenii sunt la fel de talentați. Eu, unul, cu siguranță nu cred asta. În mod similar, putem fi destul de siguri că niciun copil care a primit o zdrăngănică după ce a pierdut un concurs nu a ajuns să creadă că el (sau echipa lui) a câștigat, de fapt, sau că acea pierdere este la fel de bună ca o victorie. (Pentru a descrie învinuirea milenialilor de toate relele, un scriitor de douăzeci și patru de ani face trimitere către un articol de tipul polilogiei obișnuite despre lipsa lor de motivație cauzată de faptul că au primit prea multe premii și dă un răspuns sec: „Este adevărat. Țin minte cum am primit un premiu la fotbal în clasa a doua și mi-am imaginat că mă așteaptă un viitor luminos"[15].) Faptul că nu s-a dovedit niciodată că premiile de participare au vreun efect negativ[16] arată încă o dată că blama-

[14] Ceea ce dă naștere unei dileme interesante când aceste două trăsături devin divergente. Cine ar trebui să primească premiul, cei talentați sau cei care au succes?

[15] Dries. Pentru alte răspunsuri delicioase la practica de a ridiculiza milenialii, vezi animația lui Matt Bors la http://goo.gl/4jHSJ. („Singurul lucru pe lume mai leneș decât un tânăr de douăzeci de ani este defăimarea generației anterioare o dată la câteva decenii"...)

[16] Când scriam eu acest capitol, revista *Time* a publicat un reportaj intitulat „Millennials: The ME ME ME Generation" [„Milenialii: Generația Eu Eu Eu"] care consta într-o serie de generalizări, unele măgulitoare, dar majoritatea denigrante, referitoare la aproape optzeci de milioane de tineri (Stein). Autorul începea prin a susține că a descoperit date „concrete, statistice", majoritatea constând în afirmațiile făcute de Jean Twenge, și lansa următoarea idee: „Milenialii au primit atâtea premii de participare când erau mici încât un studiu recent arăta că patruzeci la sută dintre ei consideră că trebuie să fie promovați o dată la doi ani, indiferent de ce realizări au". Chiar și dacă statisticile sunt corecte (ceea ce ar înseamnă că majoritatea milenialilor nutresc această convingere), încercarea de a asocia acest punct de vedere cu premiile de consolare nu are nicio bază reală. Afirmațiile

rea lor este justificată de motive mai degrabă ideologice, decât practice.

Oferirea de premii tuturor copiilor cu scopul de limita efectele distructive ale competitivității este o încercare bine intenționată de a exclude mai puțini copii de la aceste distincții nefaste, ceea ce reprezintă un pas mic în direcția bună. Totuși, nu reușește să compenseze pentru toate situațiile în care copiii se simt nepotriviți zi de zi, la școală și la joacă. De fapt, creșterea numărului de premii ne îndepărtează de problemele inerente competitivității în sine și de mesajul prin care se transmite că fiecare copil trebuie să îi învingă pe ceilalți pentru a reuși. Cu alte cuvinte, la fel ca și în cazul efuziunilor de laude, consider problematice „premiile pentru toată lumea", din cu totul alte motive decât cele care îi indignează pe criticii conservatori.

În ceea ce privește tendința de a sublinia diferența de abilități: faceți o listă de o sută de talente, de la scrierea de poezii, la sensibilitatea pentru emoțiile celorlalți și lovirea unei mingi cu o bâtă, și veți găsi o gamă de aptitudini la orice populație. Unii copii trebuie să depună mai mult efort decât alții pentru a face ceva bine. Cunoaștem asta și o cunosc și eu. Dar acesta nu este un argument pentru a atrage atenția asupra acelor diferențe, ca să nu mai spunem că nu este un argument pentru a-i determina pe copii să încerce a-i învinge pe alții. Dimpotrivă, ar trebui să îi sprijinim pe cei pentru care realizarea nu vine ușor, reducând astfel proeminența și importanța statutului relativ al copiilor. Sau chiar mai bine, îi putem ajuta pe copii să regândească singuri diferențele de aptitudini: dacă Alison deprinde anumite concepte cu o mai mare ușurință decât Allen, asta nu înseamnă că Allison câștigă, iar Allen pierde, ci

de acest tip sunt destul de obișnuite, iar dovezile care să le susțină nu sunt rare, ci inexistente.

că Allison este atât de norocoasă încât să îl poată ajuta pe Allen să se descurce și el mai bine. Mai târziu, într-o altă activitate, în care *el* este cel care excelează, poate Allen să întoarcă această favoare[17].

Inflația notelor

În ceea ce îi privește pe tineri, cel mai bun exemplu de etică a rarității vine mai degrabă din clasă, decât de pe terenul de joacă. Am în vedere prejudecata generalizată că notele sunt supradimensionate, însoțită de convingerea că nu așa ar trebui să fie. Cerințele obișnuite în mediul academic de informații doveditoare și de analize raționale par să fi fost suspendate în cazul discuțiilor pe acest subiect. Ideea că inflația notelor ar fi scăpat de sub orice control a fost luată de bună și, în anumite medii, alimentează expuneri indignate despre importanța tot mai redusă acordată excelenței și, desigur, despre pretențiile pe care le ridică elevii.

Există alte două probleme care decurg din aceasta. Prima: nu se cunoaște exact dacă notele chiar au crescut[18]. A doua:

[17] În cartea sa intitulată *Etica de competiție și educația democratică*, regretatul John Nicholls a tratat cât se poate de percutant această problemă și modul în care ne expune principiile morale fundamentale. Dacă scopul nostru este acela de a ajuta copiii, *toți* copiii, să „își dezvolte sau să își exerseze puterile cât mai mult posibil sau să realizeze cât mai mult... atunci ar fi lipsit de logică să susținem competitivitatea sau mediile educaționale cu evaluare publică". Chiar și atunci când respectă criteriile convenționale de echitabilitate, adaugă Nicholls, competitivitatea ne va „spori interesul pentru compararea propriilor abilități cu ale colegilor noștri, suprapunându-se, astfel, pe inegalitatea motivației și reducând calitatea învățării și a realizărilor". (Nicholls, pp. 117, 158). Până la urmă, trebuie să decidem dacă prioritatea noastră este de a împărți copiii sau de a-i sprijini, adică de a vedea cine este mai bun decât cine sau de a ajuta cât mai mulți copii să reușească.

[18] Răspunsul depinde de perioadele de timp comparate și de studenții despre care vorbim: cei de la aceeași universitate? Numai de la licee de elită?

chiar și dacă ar fi crescut, asta nu dovedește că sunt supradimensionate. (Trebuie să se aducă, înainte de toate, dovezi că acele note sunt nemeritate, ceea ce presupune excluderea unei serii întregi de explicații alternative[19].) Ideea principală este aceasta: nimeni nu a demonstrat nicicum că elevii din ziua de astăzi primesc note de 10 pentru aceleași rezultate notate în trecut cu 8 sau cu 7. Pur și simplu nu există date pentru a susține o asemenea afirmație, iar această afirmație este

Și de la licee și de la universități? Din școli generale? Depinde, de asemenea, de modul de colectare a datelor. Majoritatea statisticilor indică o creștere a notelor de 10 astăzi față de un moment nedeterminat din trecut pe baza autoraportărilor studenților despre care se știe că nu sunt relevante. Pentru a ști mai exact dacă media notelor s-a schimbat în ultimii ani, putem analiza fișele matricole oficiale. Este cea ce a făcut Clifford Adelman, analist senior de studii în Ministerul American de Educație, care a analizat fișele matricole de la peste trei mii de instituții. Iată care este concluzia lui: „În ciuda lamentațiilor de pe buzele tuturor, notele au înregistrat, de fapt, o scădere în ultimele două decenii". Un al doilea studiu, care a analizat fișele matricole de colegiu ale elevilor care au absolvit liceul în anii: 1972, 1982 și 1992, a confirmat că nu s-a înregistrat nicio creștere liniară a mediei notelor în acea perioadă. (Media generală medie pentru acele eșantioane fusese de 2,70, 2,66 și, respectiv, 2,74.) Chiar și atunci când Adelman a analizat instituțiile „cu cel mai riguros examen de admitere", a constatat din nou o foarte mică modificare a mediilor generale de-a lungul timpului. O analiză a celorlalte studii arată o aceeași lipsă de dovezi pentru acuza că notele ar fi crescut la nivel de licee. (Pentru mai multe informații referitoare la aceste date, vezi Kohn 2002 și ghidul comentat al acestor date la adresa www.alfiekohn.org/teaching/gisources.htm.)

[19] Poate că elevii au rezultate mai bune la lucrările de control. Poate că profesorii cândva exagerat de zgârciți în acordarea notelor au devenit mai rezonabili. Poate conceptul de lucrare de control în sine a evoluat, devenind astăzi mai mult o modalitate de a permite elevilor să arate ce au învățat, decât una de a-i diferenția sau de „a-i prinde". (Întrebarea pe care trebuie, deci, să o adresăm este de ce am încercat atâția ani să punem elevii buni în situații dificile.) Poate că elevii nu mai sunt obligați să se înscrie la clase care nu intră în zonele lor principale de interes și la care nu se descurcau foarte bine. Poate că elevii care au probleme au acum posibilitatea de a se retrage de la un curs înainte ca o notă proastă să le fie trecută în catalog. (Orice ați spune despre această practică pune sub îndoială ipoteza că notele pe care elevii le primesc la cursurile de la care absolvă sunt supradimensionate.)

elementul de bază al convingerii că notele sunt supradimensionate.

Este sugestiv, totuși, că atât de mulți critici nici măcar nu se obosesc să specifice că notele au crescut în timp sau că sunt prea generoase. Nu fac decât să arate cu degetul pentru că prea mulți elevi primesc nota 10 în ziua de astăzi, de parcă numărul mare de elevi buni este de la sine înțeles problematic. Unora li se pare supărător că se dau „prea multe" note bune pentru că, din acest motiv, devine mai dificil să poziționezi elevii într-o linie continuă, organizându-i unii în defavoarea celorlalți în clasamente școlare, spre beneficiul comitetelor de admitere la facultate. Prin analogie, un profesor se întreabă: „De ce s-ar mai abona cineva la *Consumers Digest*[20], dacă toate blenderele ar fi cotate ca fiind de cea mai bună calitate?" Dar cât de inadecvată este o astfel de analogie! Datoria profesorului este să noteze elevii ca pe niște blendere pentru a face munca mai ușoară angajatorilor? Sau este aceea de a oferi un *feedback* care să ajute elevii să învețe mai bine și cu mai multă plăcere? (Vă rog să remarcați, de asemenea, că nici măcar revistele pentru consumatori nu notează în curbă. Relatează pur și simplu veștile bune, dacă se ajunge la concluzia că fiecare blender respectă criteriile de performanță).

Problema aici este, din nou, principiul înrădăcinat al raritații. „Esența acordării notelor este exclusivitatea", spune Harvey Mansfield, profesor la Harvard, care adaugă că studenții „trebuie să concureze unii cu ceilalți". Nu contează dacă învață mai mult sau depun mai multe eforturi, adaugă Richard Kamber, care, asemenea lui Mansfield, este un neobosit critic al așa-zisei „epidemii" de inflație a notelor. „Dacă vrem ca no-

[20] *Consumers Digest*, revistă americană lansată în anul 1960, în care se comentau și se notau produsele disponibile pe piață. Un fel de echivalent al forumurilor online pentru cumpărători. [n. tr.]

tele să aibă vreun sens logic, atunci trebuie să indice într-o măsură relativă succesul"[21].

Cuvântul cheie aici este, desigur, „relativ". Cu alte cuvinte, studenții trebuie delimitați prin note care ne informează la ce nivel se află performanța lor școlară comparativ cu a altora, în loc să ne ofere informații despre realizări absolute. Iar dacă au fost deja delimitați prin procesul de admitere, astfel încât instituțiile de elită să includă cei mai buni studenți, ei, bine, atunci trebuie delimitați din nou *în cadrul* acelor instituții. Indiferent de cât de bune sunt performanțele tuturor, regulile jocului trebuie astfel stabilite încât numai câțiva dintre ei să ia nota 10. Adică, întrebarea cheie la care răspund evaluările în loc să fie „Cât de bine învață?", este „Cine învinge pe cine?" Astfel, scopul suprem al unei școli nu este acela de a maximiza succesul tuturor, ci de a se asigura că vor exista mereu învinși.

Deși este rareori afirmată explicit, aceasta este perspectiva care determină denunțarea unei inflații a notelor. Și o consider deficientă atât din punct de vedere intelectual, cât și moral. Ceea ce statisticienii numesc o distribuție normală (numită de asemenea și curbă clopot[22]) poate uneori, dar numai uneori, să descrie câmpul de cunoștințe într-o sală de clasă la începutul unui curs. Dar când cursul se încheie, orice pedagog responsabil speră ca rezultatele să o ia radical în sus către dreapta, ceea ce ar arăta că majoritatea studenților au învățat ceea ce nu știau înainte. Acesta ar trebui să vrea ca toți elevii să primească nota 10, dacă este cu adevărat necesar să acorde note. Prin opoziție, după cum argumenta un grup de teoretici-

[21] Cele două citate din Mansfield sunt preluate din Scocca și, respectiv, Steinberg. Citatul din Kamber este preluat din Toth.

[22] Notarea elevilor în *curba clopot* sau conform principiului *distribuției gaussiene de probabilitate continuă* reprezintă, în teoriile pedagogice, o metodă statistică de acordare a notelor care să rezulte într-o distribuire predeterminată a notelor de la 1 la 10 la nivelul întregii clase. n.t.

eni ai educației, „notele care cad în distribuție «normală» nu indică rigoare, ci este mai degrabă un simbol al eșecului: un eșec în a testa eficient și un eșec în a influența în vreun fel viața intelectuală a elevilor"[23].

Dacă stăm bine să ne gândim, este foarte pervers să te asiguri că elevii sunt permanent delimitați, iar excelența este transformată într-o raritate. În orice caz, succesul relativ, numărul de colegi pe care i-a devansat un elev, ne spune foarte puțin despre câte știe și câte poate face. Iar aceste politici de notare creează un mediu competitiv care este contraproductiv pentru toată lumea, deoarece descurajează schimbul liber de idei și distruge sentimentul de comunitate, acestea fiind elemente care conduc spre explorare. În baza a ceea ce știm despre efectele motivației extrinsece, amenințarea reală pentru excelență nu este în niciun caz inflația notelor, ci notele în sine. Și, cu cât vom fi mai ocupați să limităm numărul de note de 10 acordate, cu atât atenția elevilor se va îndrepta mai mult către note și nu spre învățare în sine.

Persoanele care se concentrează pe succesul relativ au o perspectivă dubioasă asupra „înaltelor standarde academice". Par să folosească acest termen nu în contextul abilități elevilor de a formula întrebări, al incisivității gândirii lor sau al abilității de a analiza problemele din unghiuri diferite. Mai degrabă, se referă la cât de puține note mari au fost acordate. Notarea strictă, un curs, o școală mai „riguroasă" sunt considerate mai bune nu pentru că sunt asociate cu alte rezultate intelectuale, ci pentru că așa se definește *mai bun*.

Prin opoziție, indiferent de cât de excelentă este gândirea elevilor, această perspectivă ne spune că am abandonat respectul pentru excelență dacă mai mulți elevi primesc nota 10.

[23] Milton et al., p. 225.

Această atitudine surprinde perfect mentalitatea rarității, prejudecata că educația, ca și viața în sine, sunt o cursă pe care o câștigă doar cei mai buni. Și, repet, nu are la bază realitatea că nu toți pot câștiga, ci o ideologie care confundă succesul cu *faptul de a învinge*.

PRIVAȚIUNILE

Dincolo de condiționare și raritate găsim motorul ideologic al filosofiei potrivit căreia trebuie să ne obișnuim cu durerea, adică acea hotărâre prin care nu faci viața prea ușoară copiilor. Premisa aici nu este doar că privațiunile, lupta și sacrificiul sunt pregătiri utile pentru greutățile vieții, ci că este pur și simplu de neconceput să scutești copiii de la necesitatea de a face față privațiunilor, luptei și sacrificiului[24].

Îmi aduc aminte de o celebră campanie publicitară pentru apa de gură Listerine care avea la bază ideea că, dacă avea un gust îngrozitor, era evident că este eficientă. Reversul acestui mod de gândire este că ar trebui să ne ferim de orice este prea plăcut. „Stare de bine" și „dulcegărie" au devenit epitetele atotcuprinzătoare pentru a ridiculiza orice pare să fie neverosimil plăcut. Acest lucru este valabil în mod special în cazul educației, unde acești termeni sunt adesea folosiți pentru modalități autentice de evaluare a învățării (și care înlocuiesc testarea standard), un curs care pune accent pe creativitate (și nu pe memorarea de date) și organizarea copiilor în grupuri cooperante pentru învățare (în loc să învețe singuri, unii împotriva celorlalți).

[24] Un argument straniu pentru privațiuni are la bază modelul raritații. Justificarea aici este că, în viață, nu poți avea prea multe experiențe plăcute, așa că nu trebuie consumate încă de timpuriu. Dacă le oferim copiilor prea multe „momente minunate", atunci „nu va mai fi nimic de așteptat cu nerăbdare când ajung la majorat", ne avertizează autorul cărții intitulate *Spoiled Rotten* [*Putred de răsfățat*] (Gosman, p. 49).

Din nou, dovezile că astfel de practici sunt mai eficiente sunt date și în acest caz la o parte. Dacă ceva este plăcut, atunci trebuie descris ca dulce și desemnat nedemn de a fi luat în considerare. Pedagogii progresiști încearcă să pledeze pentru o materie școlară mai angajantă sau pentru implicarea copiilor în procesul decizional, dar singurul răspuns pe care îl primesc cu țâfnă este informația că viața nu va fi mereu interesantă (sau atentă la preferințele copiilor) și că elevii trebuie să se deprindă cu această realitate, fie că le place sau nu.

„Fie că le place sau nu" este, de fapt, propoziția preferată a oamenilor care gândesc astfel. O alta este cea care începe cu „este momentul să învețe că"..., sugerându-se că trebuie numaidecât să îi învățăm pe copii cu neplăcerile și nefericirea. *Avem treabă de făcut! Viața nu trebuie să fie amuzantă și jucăușă!* Autonegarea, ai cărei adepți consideră necesar, în general, să îi nege și pe ceilalți, este îndeaproape asociată cu teama de plăcere, expiația prin suferință și furie la adresa oricui răsfață copiii sau este prea indulgent cu ei. Definiția pe care H. L. Mencken o dă puritanismului este potrivită aici: „teama chinuitoare că cineva, undeva ar putea fi fericit".

Uneori îți vine să crezi că mesajul tacit al acestor tradiționaliști este: „Dacă eu nu primesc tot ceea ce vreau, de ce ei să primească?" Pedagogul John Holt spunea cândva că dacă oamenii chiar simt că viața nu este „altceva decât o corvoadă, o listă nesfârșită de îndatoriri terne", ar trebui să sperăm ca aceștia „să ajungă până la urmă să spună: «Cumva, am pierdut ocazia de a mă bucura de viață și de a-i da un sens, vă rog să îmi educați copilul de o așa manieră încât să se descurce mai bine la capitolul ăsta»"[25]. Cea mai mare datorie pe care o avem este de a ajuta copiii să se bucure de învățare sau de a-i instrui să facă ce li se spune, chiar dacă (sau poate mai ales dacă) ceea ce li se cere să facă este neplăcut?

[25] Holt 1982, p. 267.

Poate că atitudinea de tipul „ia-ți medicamentul" (sau apa de gură amară) nu este altceva decât un mod de a spune: „Ah, nu te mai plânge atâta, nu-i chiar așa rău". Unii adulți par nerăbdători să recomande neplăceri de „întărire a caracterului" pentru copii, în funcție de ce își amintesc sau de concluziile trase din propria copilărie. „Hei, eu am luat nota 1 și-am plecat adesea fără premiu, dar uite, am crescut și n-am nicio problemă!" Și poate este chiar adevărat. Pe de altă parte, poate că vorbitorul (1) presupune în mod incorect că propria experiență dă măsura pentru cât de rău poate fi, ori (2) rememorează evenimentele trecute ca fiind mai nefaste decât au fost, de fapt, sau (3) subestimează impactul acelor evenimente printr-o evaluare cam optimistă a propriei sănătăți psihice (deoarece insistența defensivă că „am crescut și n-am nimic" nu poate fi întotdeauna crezută pe cuvânt) ori (4) nu înțelege legăturile cauzale. Chiar și atunci când cineva are o evoluție înfloritoare la maturitate, în ciuda greutăților din copilărie, este posibil ca norocul să fi jucat un rol important în acest sens. În acest caz, ar fi nesăbuit, dacă nu chiar obtuz, să decretăm că toți copiii trebuie să treacă prin greutăți asemănătoare.

Indiferent de experiențele prin care au trecut anumite persoane, să militezi pentru filosofia că trebuie să ne obișnuim cu durerea este ca și cum am spune unui copil: „Obiecțiile tale nu contează. Nefericirea ta nu contează. Rabdă!" (Această atitudine devine extrem de explicită în posterele sau în semne lede avertisment unde cuvântul *smiorcăială* este tăiat cu o diagonală roșie[26].) Persoanele care adoptă această perspectivă

[26] „Nu vreau să te aud plângându-te de nimic din ceea ce ești obligat să faci (sau împiedicat să faci)" nu este o atitudine ieșită din comun. De fapt, este exact ceea ce ar vrea să îți spună și ție șeful tău. Dar asta nu înseamnă că este lăudabil să insiști, poate chiar cu un rânjet pe față, că cei mici trebuie să facă tot ce li se spune, indiferent dacă este rezonabil și indiferent de sentimentele pe care le au în această privință. Dacă reacția noastră este de frustrare sau resentimente la primirea unui astfel de mesaj, de ce să tratăm copiii așa? „Fără smiorcăială" nu indică decât faptul că persoana care spune asta are mai multă putere decât cel căruia i se adresează și că ceea ce contează cel mai mult pentru respectiva persoană este propriul confort . Este evident mai ușor pentru oricine aflat într-o poziție de autoritate când cei cărora li se ordonă să facă ceva se execută fără nicio obiecție.

se află, de obicei în poziții de autoritate, dau ordine și nu sunt niciodată cei în poziții inferioare, care primesc ordine. „Învață să rabzi, pentru că asta te așteaptă mai târziu" poate fi justificat ca fiind spre binele celui care primește acest sfat, dar poate la fel de bine să însemne: „Trebuie să faci asta pentru că așa zic eu". Funcționează ca instrument de constrângere, care are efectul de cimentare a puterii celui care dă sfatul.

Repetarea clasei

Unul din exemplele de atitudine referitoare la privațiuni include eșecul efectiv, în cadru școlar. În ultimele câteva decenii, cercetătorii din educație au descoperit că cel mai negativ răspuns cu putință pentru copiii care au probleme la învățătură este să nu le dai notă de trecere, astfel încât să fie nevoiți să repete clasa. Acest fapt are efecte distructive asupra viitoarelor performanțe la învățătură ale elevilor, asupra încrederii în sine și asupra posibilității să treacă, până la urmă, clasa. (Situația de a repeta clasa este un factor de predicție al abandonului școlar chiar mai puternic decât statutul socioeconomic[27].

În ciuda concluziilor îngrijorătoare, practica de a obliga copiii să repete anul a devenit din ce în ce mai întâlnită „chiar în perioada în care studiile au arătat efectele negative ale acesteia", după cum observa un specialist[28]. Repetarea clasei are largă acceptare și utilizare nu deoarece ajută copiii (este limpede că nu îi ajută), ci din motive ideologice. Argumentul

[27] Heubert, 27. Studiile pe acest subiect realizate de Lorrie Shepard, Ernest House, Robert Hauser, Linda Darling-Hammond și mulți alții.

[28] Natriello, p. 15.

pare să fie acela conform căruia copiii trebuie lăsați repetenți pentru că nu și-au câștigat dreptul de a trece la următorul nivel. Dacă nu și-au făcut datoria, faptul de a li se permite să meargă mai departe reprezintă un fel de „promovare socială". *Tradiționaliștii au reformulat cu succes această discuție*, astfel încât întrebarea care se pune nu mai este: „Ce este mai bine pentru elevi?" (ceea ce adesea presupune promovarea clasei cu sprijin suplimentar), ci „Cum ne putem asigura că elevii nu primesc nimic din ceea ce nu merită?"

În anul 2004, primarul orașului New York, Michael Bloomberg a decretat nu numai că elevii de clasa a III-a care nu au rezultate suficient de bune nu vor promova clasa, dar și că rezultatele lor vor fi stabilite prin teste standard. (A procedat astfel după ce a concediat și a înlocuit pe nepusă masă trei membri din Consiliul Municipal pentru Politici Educaționale care nu au fost de acord cu el în această privință.) „Bravo!", se scria într-un mesaj adresat editorului. „Vârsta de opt ani este cea mai potrivită pentru a învăța care sunt regulile în viață: trebuie să îți meriți recompensele, nu să speri la curse gratuite". Iar o alta: promovarea socială „consumă materialul moral al societății noastre prin îmbuibarea tinerilor cu pretenții nejustificate, asta dacă obținerea succesului este măcar un concept pe care și l-au însușit în anii aceștia de promovare socială"[29].

PĂSTRAREA CONVENȚIILOR

Când cineva spune că educarea sau creșterea copiilor într-un anume fel va avea un anume rezultat (de exemplu: „Dacă nu trebuie să lupte, o să crească plini de pretenții"), este posibil uneori ca aceste așteptări să fie testate prin studii. Doar că acel *trebuie*, care face subiectul acestui capitol, este mult mai greu de schimbat decât un *vreau*. Tot ce putem face este să solicităm clarificări, să scoatem la lumină prejudecățile implicite și să determinăm câteva din implicațiile morale și practice ale unei abordări. Putem întreba: Are vreo logică să le cerem copiilor să câștige tot ceea ce primesc sau le impunem o viață inutil de amară și de solicitantă? Ar trebui să *lupte* împotriva celorlalți sau este cooperarea în general preferabilă (astfel încât cei pe care îi întâlnesc să fie mai degrabă potențiali aliați, decât rivali)? Este posibilitatea unei copilării „fără griji" chiar atât de îngrijorătoare încât să să fie nevoie să concepem situații neplăcute și frustrante pentru copiii noștri?

În introducerea la această carte, am amintit teza lui George Lakoff potrivit căruia perspectivele conservatoare asupra mai multor chestiuni politice sunt asociate cu ceea ce el numește modelul Tatălui sever. Acest model ia naștere atât din convingerea că viața este grea și că, pentru a supraviețui, este nevoie de competiție și de autosuficiență, cât și din aplicarea (sau obedienta față) de reguli stricte. Din această perspectivă, „*grija nu este necondiționată*", spune Lakoff. „Trebuie să deservească o funcție de autoritate, putere și disciplină". Pentru a determina oamenii să se implice în ceea ce ar prefera să nu facă, este extrem de important să le oferi recompense pentru obedienta și pedepse pentru neobedienta, în speranța că acestea le vor întări voința și determinarea. Conform celor de mai sus: „Copiii adulți sunt pe picioarele lor, iar părinții nu trebuie să se amestece". Și în concordanță cu modelul de socializare „morcovul și bățul": „Recompensele pentru cei care nu le-au câștigat prin competiție sunt imorale. Încalcă regulile întregului sistem... și suprimă nevoia de obedienta față de auto-

[29] Billotti et al.

ritate". În mod similar: „Renunțarea la competiție anulează autodisciplina... De aceea, competiția este imorală"[30].

Modelul Tatălui sever surprinde ceea ce am definit ca perspectivă tradiționalistă asupra lumii. Însumează excelent acuta condamnare a permisivității și a parentajului elicopter, cerința de limite mai stricte și consecințe punitive pentru copii și reacția furioasă față de orice situație care ar putea limita impactul luptei competitive sau care ar putea permite acordarea cu prea mare ușurință a premiilor, notelor de 10 sau laudelor. Lakoff arată cum toate aceste abordări nu sunt decât fețetele uneia și aceleiași mari perspective. Este vorba de spre o perspectivă *morală*, care ne explică de ce principiile acestea atât de adânc înrădăcinate nu pot fi spulberate de studiile privitoare la efectele practice pe care le are aplicarea lor în viața de zi cu zi.

Este discutabil dacă putem descrie această perspectivă morală ca fiind „conservatoare". Însă acest termen se aplică cel puțin dintr-un punct de vedere: consecința acestei atitudini este literalmente aceea de a conserva practicile și instituțiile actuale prin descurajarea oricărei analize critice a acestora. Indiferent dacă premisele acestei argumentări sunt sau nu conservatoare, implicațiile, fără îndoială, sunt.

Gândiți-vă: când stăm să ne întrebăm dacă părinții ajută prea mult copiii la teme, uităm să punem întrebarea importantă dacă temele în sine merită vreun efort. (Ca să nu mai spunem de întrebarea: de ce trebuie copilul să facă teme, după ce a petrecut întreaga zi la școală, și să facă un fel de muncă la schimbul doi?) Când ne întrebăm dacă nu cumva ne lăudăm copiii prea ușor și prea des, atunci nu ne vom mai întreba dacă lauda, care funcționează ca o modalitate de a

[30] Vezi Lakoff, în special p. 12 și Capitolul 5.

controla copiii, nu este cumva problematică în sine. Dacă ridiculizăm profesorii pentru încercarea de a corecta temele elevilor cu mai multă blândețe, renunțând complet la marele X roșu[31], atunci este mai puțin probabil să ajungem să analizăm constrângerile unui întreg sistem pedagogic: o abordare a învățării și a evaluării care constă în obligarea copiilor să îngrămădească date neînsemnate în memoria de scurtă durată, pentru a le debita apoi în cadrul testărilor. Denunțarea inflației notelor ne abate atenția de la cât de nefaste sunt notele în sine. Indignarea față de premiile de consolare ne împiedică să analizăm mai pe larg efectele pe care le are competitivitatea. Și așa mai departe.

Dar filozofia că trebuie să ne obișnuim cu durerea? Aici conservatorismul este cât se poate de explicit. „Ai face bine să te obișnuiești cu durerea" pornește nu doar de la premisa că viața este neplăcută, ci și de la aceea că nu se poate face nimic în această privință. Așa stau lucrurile pur și simplu. Și pentru că nu se poate face nimic, nici nu *trebuie* să încercăm să facem ceva. Nu are niciun rost să încercăm să îmbunătățim modul în care funcționează sistemul la școală sau la locul de muncă. Tot ceea ce pot face copiii este să se pregătească să facă față realității. Datoria noastră este să îi pregătim. Când o întreagă generație ajunge să considere recompensele și pedepsele sau mediile generale și clasamentele școlare ca pe „un dat al vieții", și nu ca pe o serie de practici care ne definesc societatea în acest moment, ucidem din față orice urmă de gândire critică. Politicile discutabile nu sunt niciodată discutate. Filozofia că trebuie să ne obișnuim cu durerea se transformă într-o profeție autoîmplinită sau de tip cerc vicios.

[31] O schimbare adoptată în Londra care descurajează utilizarea cernelii roșii în acest scop a fost denunțată, după cum era de așteptat, drept „corectitudine politică" (Philipson). (Pentru mai multe informații despre implicațiile politice ale expresiei „corectitudine politică", vezi Kohn 2011a.)

În Capitolul 4, am arătat că oamenii țin piept mai ușor greutăților dacă au avut parte de afecțiune și sprijin în copilărie. Succesul este ceea ce ne pregătește pentru nereușitele viitoare, alături de acceptarea necondiționată, care ne permite să facem față unor situații viitoare când este posibil să fim respinși. Dar asta nu înseamnă că un copil care a fost crescut astfel nu va face altceva decât să rabde un tratament lipsit de respect, constrângerile sau competitivitatea. Realitatea este că pot fi profund tulburați de astfel de lucruri și că se vor lupta pentru schimbare, un proces în care putem și ar trebui să le oferim sprijin, așa cum voi arăta la finalul acestei cărți. Totuși, acest fapt este mai puțin probabil să se întâmple atunci când copiii sunt tratați cu duritate, sufocați de principiile morale și practicile tradiționale, manipulați cu mite și amenințări de la început, într-atât încât nici prin cap nu le va mai trece că *lucrurile pot sta și altfel*. Filozofia că trebuie să te obișnuiești cu durerea este rețeta perfectă pentru docilitate. Nu îi ajută pe copii să facă față evenimentelor neplăcute, ci doar le garantează că evenimentele neplăcute vor fi o constantă nesfârșită în viața lor.

CAPITOLUL 6

Atac la stima de sine

O nouă idee răsare. Începe să se dezvolte. Apoi, are succes la public. Dă rod unei avalanșe de cărți și articole, conferințe și seminarii. Într-un final, începe să se estompeze. Este un ciclu prezent în multe domenii, însă eu, personal, cunosc mai îndeaproape această rotație din domeniul educațional, unde am asistat în ultimele decenii la subitul (deși trecătorul) entuziasm față de școlarizarea „bazată pe rezultate", apoi cea „bazată pe intelect", față de managementul calității totale, inteligențe multiple, clasa „inversă" și multe alte idei pe val, care au naufragiat rapid, fiind înlocuite pe rând de următoarea idee măreață. [1]

În anii 1980 și 1990, stima de sine s-a aliniat în mai sus descrisa procesiune, termenul devenind o chemare la arme pentru mulți pedagogi americani. Încercarea de a îmbunătăți percepția pe care copiii o aveau asupra propriei persoane era descrisă ca un factor crucial ce contribuia la succesele lor școlare și sociale. Momentul culminant a venit în anul 1990, odată cu mult clamata publicare a Raportului pentru Grupul operativ de stat din California. Programele școlare de creștere a stimei de sine

[1] În original, „outcome-based", „brain-based"; Total Quality Management; multiple intelligences; „flipped" classroom. [n. tr.]

printre elevi au început să răsară peste tot în țară. S-au format consilii locale și naționale devotate acestei cauze, se transmiteau buletine de știri și se diseminau programe școlare.

Calitatea acestor eforturi varia enorm, incluzând atât programe de intervenție atent elaborate, cât și ritualuri naive în care copiii, înconjurați de postere motivaționale vesele, erau puși să incanteze: „Sunt special!" Unii susținători considerau stima de sine ca fiind nu doar importantă, ci bună la toate, un fel de „vaccin social" împotriva crimei și a violenței, a abuzului de narcotice și a altor boli culturale, în ciuda faptului că un studiu academic finanțat de Grupul operativ din California a eșuat, destul de penibil, în a găsi prea multe dovezi în sprijinul acestui entuziasm[2].

La un moment dat, în anii 1990, pedagogii au început să își dedice interesul altor proiecte. Însă eforturile lor anterioare au lăsat o moștenire trainică, nu prin publicațiile sau programele gândite să sprijine stima de sine, ci prin contraofensiva critică ce le-a urmat. Nici nu au apucat bine pedagogii să își manifeste interesul de a-i ajuta pe copii să aibă o părere mai bună despre ei înșiși, că au și început atacurile. Nu este de mirare că multe dintre aceste articole erau scrise de către gânditori conservatori[3], dar, ca și în cazul celorlalte aspecte numeroase care țin de creșterea și educarea copiilor, reacția acestora a fost oglindită de presa de interes general. De aici, titlurile „The Trouble with Self-Esteem" [„Problema cu stima

[2] Mecca.

[3] De exemplu: Christopher Lasch („For Shame: Why Americans Should Be Wary of Self-Esteem" [„Rușinos: De ce ar trebui americanii să se ferească de stima de sine"]) în anul 1992, Joseph Adelson („Down with Self-Esteem" [„Jos cu stima de sine"]) în anul 1996, Chester E. Finn, Jr. („Narcissus Goes to School" [„Narcis merge la școală"]) în anul 1990, Al Shanker („All Smiles" [„Numai zâmbet"]) în anul 1994 și Charles Krauthammer („Education: Doing Bad and Feeling Good" [„Educție: Să faci rău și să te simți bine"]) în anul 1990.

de sine"] în US News & World Report (1990), „Hey, I'm Terrific" [„Hei, sunt grozav"] în Newsweek (1992), „Down from the Self-Esteem High" [„Picaj de pe culmile stimei de sine"] în New York Times (1993), „A Full Head of Esteem" [„Un cap plin de stimă de sine"] în Washington Post (1995), „Self-Esteem Self-Defeating?" [„Stimă de sine sau luptă cu sine?"] în Boston Globe (1996) și multe altele pe același ton.

Până în prezent, consiliile, buletinele și exercițiile de clasă dedicate creșterii stimei de sine sunt din ce în ce mai rare. Cu toate acestea, denunțarea furioasă a acestui concept nu a încetat: un alt articol intitulat „The Trouble with Self-Esteem" [„Problema cu stima de sine"], publicat de data aceasta în revista New York Times; „The Self Esteem Hoax" [„Păcăleala stimei de sine"] în Christian Science Monitor; și „Self-Esteem: Why We Need Less of It" [„Stima de sine: ce e mult nu e bine"] în Time au fost toate publicate în anul 2002. Aceste critici au fost continuare și în cărți ca The Myth of Self-Esteem [*Mitul stimei de sine*] (1998) sau The Self Esteem Trap [*Capcana stimei de sine*] (2009); în Doonesbury; în cărți cu mare succes la public cum ar fi Nurture Shock [*Șocul grijii*]; și într-un flux constant de articole de blog, editoriale în presă și manuale de disciplină. Asemenea celor care încă se vaită de amenințarea comunistă, atacurile continuă mult timp după ce ținta s-a risipit.

Ideea că ar trebui să ajutăm copiii să capete o părere mai favorabilă despre ei înșiși încă stârnește unele reacții de un dispreț atât de disproporționat (expresia „a face din țânțar armăsar" fiind prima care îmi vine în mine), încât nu îți poți imagina decât un psihanalist mângâindu-și barba în timp ce meditează la motivele inconștiente ale acestor critici. Deși am puricat atent principalele ziare, reviste și jurnale americane de larg interes, nu am reușit să găsesc măcar un singur articol pe acest subiect care să nu abordeze această perspectivă negativă.

Sigur, există nenumărate cărți motivaționale despre consolidarea stimei de sine, însă ori de câte ori vei citi acest termen în publicațiile de consum (cel puțin atunci când este vorba despre copii), poți paria că este urmat de epitetul „supradimensionat" sau însoțit de avertizarea de „narcisism". Este adevărat, argumentele și retorica sunt atât de asemănătoare de la un articol la altul sau de la o carte la alta, încât veți ajunge să vă întrebați dacă nu cumva au fost scrise de una și aceeași persoană. Cu toate acestea, la fel ca și în cazul polemicilor referitoare la parentajul excesiv sau la beneficiile eșecului, multe dintre aceste atacuri la adresa stimei de sine sunt emise pe un ton atât de suficient, de parcă ar fi fost nevoie de o extraordinară perspicacitate pentru a repeta ceea ce spun și toți ceilalți.

DEOSEBIREA DINTRE ADEVĂR ȘI FICȚIUNE

Criticii stimei de sine au tendința de a devia spre alte acuze obișnuite: condamnă, de asemenea, laudele excesive (de parcă stima de sine și laudele ar fi, la bază, unul și același lucru), *presupusa noastră reținere din a-i critica pe copii, diminuarea* competiției (și, prin urmare a excelenței), ușurința cu care se obțin notele și premiile și așa mai departe. Uneori, toate aceste nemulțumiri sunt aruncate la grămadă sub titlul „mișcarea stimei de sine", pentru a permite o discreditare cât mai activă a tot ceea ce irită autorii tradiționaliști[4].

O mare parte din ceea ce se afirmă în aceste articole și cărți reprezintă generalizări absolute despre copiii indolenți

[4] Desigur, unele persoane își complimentează copiii pentru a-i face să se simtă mai bine. Dar consolidarea stimei de sine nu depinde în totalitate de laude și, mai ales, nu toate laudele au intenția de a sprijini stima de sine. După cum am arătat în capitolul anterior, de multe ori, asemenea recompenselor, laudele au, mai degrabă, scopul de a încuraja anumite comportamente, în efortul de a obține obediența.

care cred că li se cuvine totul. Rezultatul însumat al acestor atacuri este acela că mulți părinți și profesori sunt acum stingheriți să atragă atenția asupra unor factori care afectează stima de sine a copiilor, chiar și în cazuri în care aceasta ar fi cea mai precisă descriere și legitimă îngrijorare. Cu toate acestea, sunt mai multe întrebări despre acest concept care trebuie luate *realmente în serios. Este fără îndoială rezonabil, de exem*plu, să arăți că nu este ușor să consolidezi stima de sine a unei persoane și că nimic nu garantează că eforturile de acest tip, chiar și atunci când sunt încununate de succes, vor ajuta copiii să exceleze la școală sau să devină persoane mai bune. Deci, haideți să analizăm pe scurt ceea ce cunoaștem despre acest subiect.

Este stima de sine cu adevărat importantă?

Printre cei care consideră că acest concept nu este demn de luat în seamă se numără și unii psihologi ca Jean Twenge, Martin Seligman și Roy Baumeister, pentru a numi doar trei dintre cei care susțin că un nivel *ridicat* de simtă de sine nu este neapărat benefic și că poate lua chiar forme patologice. Cu toate acestea, își formulează aceste argumente năucindu-ne cu nemulțumiri atât de diverse la adresa copiilor și a părinților, toate obișnuite printre criticii sociali conservatori, încât ajungem la concluzia că abordarea pe care o au asupra stimei de sine reflectă, de fapt, o concepție mai generală asupra lumii[5].

[5] De exemplu, comentariile lipsite de considerație despre stima de sine apar la Martin Seligman alături de o denunțare a „inflației masive a notelor... în timp ce *competiția* devine un cuvânt urât... cu agonia învățării pe dinafară... și mai puține eforturi grele ca pe vremuri" (Seligman, p. 28). Iar Roy Baumeister, cel mai cunoscut critic universitar al stimei de sine, recomandă unui reporter care îi împărtășește perspectiva (într-un articol intitulat „When Bad Kids Think They're Great" [„Când copiii răi se cred minunați"]) să „stabilească reguli, să recompenseze copilul când face bine și să îl pedep-

Nu se poate nega că există anumite probleme legate de conceptualizarea și studierea noțiunii de stimă de sine, iar cauza și efectul sunt adesea neclare, așa cum se întâmplă cu multe alte subiecte din domeniul comportamentului uman. Este totuși neîndoielnic pentru marea majoritate a psihologilor, teoreticienilor, cercetătorilor și clinicienilor că stima de sine are o valoare predictivă. Părerea pe care oamenii o au despre sine este chiar importantă.

Adolescenții cu un nivel scăzut de stimă de sine, de exemplu, au „o sănătate psihică și fizică mai precară, perspective economice mai limitate și o predispoziție mai ridicată către un comportament delincvent la maturitate", chiar și atunci când alte variabile cum ar fi statutul social, genul sau depresia sunt constante. Preadolescenții cu un nivel redus de stimă de sine sunt mai predispuși ulterior către un comportament agresiv, prezentând, de asemenea, „probleme de nutriție, gânduri suicidale și multiple comportamente autodistructive". Iar un nivel redus de stimă de sine poate să cauzeze depresie, dar nu și invers[6].

Persoanele cu un nivel ridicat al stimei de sine, totuși, au parte de mai multă satisfacție în viață, sunt mai puțin deprimate și mai optimiste[7]. (Există și alte asocieri pozitive, însă nu este întotdeauna limpede dacă au fost *determinate* de nivelul ridicat de stimă de sine.) Pe deasupra, cercetătorii au analizat o serie de asocieri interesante cu succesul sau cu eșecul: înainte de toate, persoanele care au o părere bună despre ele însele sunt mai predispuse să persevereze, chiar și atunci când o activitate se dovedește dificilă. În același timp, aceste persoane sunt mai predispuse să înțeleagă când perseverența este inutilă și nu continuă cu încercări disperate care se dovedesc irațională și sortite eșecului. În cele din urmă, un nivel mai ridicat al stimei de sine pare să ofere tărie de caracter, astfel încât nereușitele nu sunt foarte descurajante[8].

seasca atunci când face rău". (Milstone)

[6] „Sănătate psihică și mentală mai precară"...: Trzesniewski et al. 2006. Preadolescenți mai agresivi: Donnellan et al. Probleme de nutriție: McGee și Williams. Depresie: Orth et al. 2012: „Am repetat studii anterioare care arătau că stima de sine este un factor de predicție al depresiei, însă efectul depresiei asupra unui nivel redus de stimă de sine este redus sau nesemnificativ... Rezultate similare s-au obținut pentru măsurile fondului dispozițional pozitiv și negativ... De asemenea, s-a constatat că stima de sine era potențial asociată cu nivele mai ridicate de satisfacție cu privire la: relații, la serviciu, statutul ocupațional, salariu, sănătate fizică, controlul asupra nivelului anterior al acestor variabile, dar niciunul dintre aceste realizări în viață nu a avut vreun impact reciproc asupra stimei de sine (sau nesemnificativ, coeficienții fiind foarte mici). Mai mult, toate rezultatele au fost constante pentru generații diferite" (p. 1283).

Asigură stima de sine realizări mai mari?

Iată un bun exemplu de supralicitare a acestui concept. La o analiză a studiilor realizate în ultimele decenii, corelația dintre stima de sine și realizările școlare nu este deloc atât de semnificativă. Și, pentru a înrăutăți lucrurile, chiar și atunci când există o corelație, nu este limpede că cea dintâi o determină pe a doua. Parțial, problema ține de cât de general sau cât de limitativ a fost definită stima de sine. Multe dintre aceste studii se concentrează „asupra capacității măsurilor globale de stimă de sine de a genera rezultate specifice"[9]. Dacă notezi copiii în funcție de răspunsul la afirmații de tipul: „Cred că am câteva trăsături pozitive", atunci rezultatele nu vor fi utile ca factori predictivi pentru rezultatele la matematică. Însă analiza părerii pe care o au copiii asupra propriilor abilități într-un domeniu anume *chiar este* un factor predictiv al realizărilor

[7] Baumeister et al. 2003, pp. 25, 28; Lyubomirsky et al.

[8] Baumeister et al. 2003, p. 15; McFarlin și Blascovich.

[9] Swann et al, p. 87.

acestora. Efectul nu este imens, dar este totuși considerabil și pare să fie într-adevăr cauzat, conform concluziilor a două analize independente ale acestui studiu. „Există dovezi clare... că nivelurile anterioare de autopercepție școlară duc la viitoare rezultate școlare mai bune, dincolo de ceea ce se poate explica prin nivele anterioare de realizări școlare”[10].

Poate că ați auzit unele persoane afirmând că „stima de sine nu este ceea ce determină realizările, ci rezultă în urma acestora”. Aceasta a devenit mantra tradiționaliștilor. Din păcate, nu reprezintă decât o simplificare excesivă. Am sugerat deja în prima parte că această afirmație este falsă sau că este, cel puțin, mult exagerată: unele versiuni ale stimei de sine contribuie, într-adevăr, la obținerea unor realizări. Însă dovezile care susțin ce-a de-a doua parte a enunțului, ideea că performanțele școlare contribuie la consolidarea stimei de sine, sunt „dezamăgitor de slabe”[11]. Se pune, de asemenea, întrebarea dacă „performanțele școlare” se referă la realizări care sunt importante pentru elevi. (Niciun program pentru stima de sine de tipul „Cred în mine” nu ar putea fi mai naiv decât acela care nutrește speranța ca elevii să aibă o părere mai bună despre ei înșiși pentru că au completat bine un chestionar sau au memorat niște informații pentru o lucrare. Ironia face că mulți dintre criticii stimei de sine par să prefere acest tip de școală.)

Cei care insistă că realizările generează stimă de sine, și nu invers, nu ne spun decât cum cred ei că *ar trebui* să stea lucrurile. Până la urmă, chiar și dacă avem motive să ne îndoim că A determină B, asta nu ne permite să concluzionăm că B determină A. Arputea exista un alt element (C) care determină atât A, cât și B, lăsând impresia unei conexiuni directe între ultimele două[12]. Sau poate că A îl afectează pe B, care la rândul său îl afectează pe A. Avem într-adevăr toate motivele să credem că „îmbunătățirea rezultatelor școlare care sunt favorizate de stima de sine pot îmbunătăți și mai mult sentimentul că ești valoros, creând astfel premisele unor realizări școlare și mai bune”[13].

Un grup de cercetători australieni a mers un pas mai departe. A avertizat că este, de fapt, contraproductiv să ignori părerea pe care copiii o au despre ei înșiși (sau despre ceea ce fac) *și să te concentrezi numai asupra realizărilor. „Intervenții*-ile care vizează îmbunătățirea realizărilor pot submina neintenționat părerea despre sine într-un mod care va sfârși prin a submina, pe termen scurt, realizările”, au arătat aceștia. Exemplul lor a constat într-un studiu în care se introduceau atât strategii competitive, cât și de cooperare pentru a îmbunătăți forma fizică. Ambele au adus beneficii temporare, însă cooperarea a îmbunătățit, iar competiția a înrăutățit imaginea copiilor asupra propriilor abilități fizice14. Concentrarea exclusivă asupra abilităților și rezultatelor pe care acestea le pot aduce este foarte mărginită. Când copiii au o părere mai negativă despre sine, ceea ce reprezintă un efect tipic pe termen lung al competiției, atât pentru câștigători, cât și pentru învingători, beneficiile posibile nu vor fi de durată15. Astfel, stima

[10] O'Mara, p. 184. Vezi, de asemenea, Valentine et al.

[11] Baumeister et al. 2003, p. 14. În mod ciudat, Baumeister continuă să spună jurnaliștilor că „stima de sine este un rezultat și nu o cauză” (Stein, p. 28), deși propria lui analiză a studiului pune la îndoială această afirmație simplistă. Twenge (2006, p. 65) avansează, la rândul ei, ideea lipsită de susținere că „stima de sine nu duce la creșterea notelor, în timp ce creșterea notelor duce la un nivel mai ridicat de stimă de sine”.

[12] Un grup de cercetători a susținut la începutul anilor 1980 că sunt două variabile (statutul social și rezultatele școlare) răspunzătoare de variația dintre stima de sine și performanță. Vezi Maruyama et al.

[13] DuBois și Tevendale, p. 110. Desigur, sunt multe alte elemente are influențează atât stima de sine cât și realizările.

[14] O'Mara et al, p. 185.

[15] Vezi Kohn 1992, în special Capitolul 5

de sine chiar joacă un rol important, chiar și atunci când nu acordăm atenție decât realizărilor. Iar dacă vrem să clădim oamenii complet funcționali, fericiți și sănătoși, are o importanță și mai mare.

Chiar funcționează programele de consolidare a stimei de sine?

Când am analizat studiile realizate pe acest subiect la începutul anilor 1990, nu am descoperit prea multe dovezi de succes. Dar avem acum mai multe motive să sperăm că intervențiile școlare contează, dacă (a) ne concentrăm asupra modului în care copiii își îmbunătățesc perspectiva asupra propriilor abilități în domenii specifice, (b) măsura de succes corespunde atenției acordate și nu unei perspective generale asupra stimei de sine și (c) programul nu este complet ridicol[16]. Analiza din anul 1998 a unui număr de 102 studii a concluzionat că rezultatele sunt „încurajatoare. Programele par a reuși să îmbunătățească stima de sine a copiilor și adolescenților". Opt ani mai târziu, un alt grup de cercetători a reanalizat atât respectivele evaluări, cât și un set suplimentar de studii, folosind diferite metode statistice. Și aceștia au găsit rezultate „promițătoare" în ceea ce privește „efectele pozitive generale ale intervențiilor"[17].

[16] Copiii nu ajung să se considere importanți, prețuiți și capabili doar pentru că așa li se spune sau pentru că sunt puși să recite asta. Iar programele care sunt ineficiente și, în unele cazuri, frizează autoparodia sunt uneori folosite pentru a discredita întreaga inițiativă de a îmbunătăți cu adevărat stima de sine a copiilor și chiar ideea de stimă de sine. Unii tradiționaliști nu se opresc aici: desconsideră orice eforturi școlare de a acorda atenției vieții emoționale a copiilor sau de a trata orice chestiune care nu se oprește la cele mai limitativ definite abilități școlare. Argumentele pentru necesitatea de a acorda atenție, în școală, nevoilor emoționale și sociale ale elevilor sunt covârșitoare, indiferent dacă ne interesează numai rezultatele școlare. Pentru trei dintre nenumăratele exemple în acest sens, vezi Flook et al; Reyes et al; și Zins et al.

Nu este oare posibil să ajungi la un nivel prea ridicat de stimă de sine?

Răspunsul pe scurt: numai dacă trișezi, metaforic vorbind, printr-o definire a stimei de sine ca fiind ceva negativ. Este practic ceea ce a făcut Roy Baumeister într-un articol din anul 1996, subintitulat: „The Dark Side of High Self-Esteem". [„Partea întunecată a unei prea mari stime de sine".] Eseul său, care întâmplător prezenta noi informații, a fost preluat din zbor de către presă și este încă citat triumfător de criticii stimei de sine: Aha! Criminalii periculoși au, de fapt, o părere prea pozitivă despre sine, nu una negativă! Stima de sine este problema, nu soluția! Însă concluzia lui Baumeister a fost prestabilită de premisa de la care a pornit. Pe prima pagină a articolului său, „stima de sine ridicată" și „egoismul" erau utilizate interschimbabil. Deoarece multe persoane violente sunt egoiste, trebuie să existe anumite riscuri atunci când stima de sine depășește un anumit nivel. Q.E.D.

Completarea aceasta, alături de alte exemple de raționamente dubioase și chiar periculoase[18], reprezintă o perspectivă extraordinar de simplistă asupra psihologiei umane. Bau-

[17] analiză: Haney și Durlak (citat la p. 430). A doua analiză: O'Mara et al. (citat la p. 195).

[18] Baumeister susține, de asemenea că, din moment ce (a) bărbații comit mai multe ilegalități decât femeile și (b) bărbații demonstrează, în general, un nivel mai ridicat al stimei de sine („deși diferențele nu sunt mari și se pot chiar reduce în lumea modernă"), rezultă că nu este tocmai dezirabil să ai un nivel ridicat al stimei de sine (Baumeister et al. 1996, p. 13). Și chiar mai revoltător: În ziua de astăzi, bărbații de culoare violează mai des femei albe, decât violează bărbații albi femeile de culoare, o schimbare care a coincis cu „eforturile de consolidare a stimei de sine la populația de culoare". (ibid., p. 14)

meister înțelege practic să ia de bune declarațiile autoflatante ale oamenilor cu referire la ei înșiși: „Sunt cel mai tare/ deștept/ puternic!" Oricine se fălește cu cât de uimitor este trebuie să aibă o stimă de sine foarte ridicată. Premisa este acceptată și de către alți critici cu perspective asemănătoare, ca Jean Twenge („După cum vă poate spune părintele oricărui copil de doi ani, majoritatea copiilor au o părere foarte bună despre propria persoană și, ca dovadă, sunt foarte pretențioși".[19]), dar este neconvingătoare pentru oricine înțelege că este o diferență imensă între o imagine de sine realmente pozitivă și autosuficiența arogantă.

Chiar și cineva care nu a citit Freud sau vreun alt psiholog analitic, înțelege că o persoană care simte nevoia să se umfle în pene și să se laude, fluturându-ți pe sub nas diplomele sau trofeele sale, pentru a spune cât de bun este el în comparație cu ceilalți, nu face decât să compenseze bănuiala terifiantă că, de fapt, nu este deloc atât de impresionant. Dacă dai la o parte comportamentul de suprafață al unei persoane competitive, poți descoperi o profundă nesiguranță de sine și îndoială asupra propriilor capacități. La fel și în cazul narcisiștilor: aceștia raportează „un sentiment exacerbat al sinelui... dar, în secret, par să resimtă un simptom de vulnerabilitate și îndoială de sine"[20]. Este la fel de valabil pentru cei agresivi. După cum remarca psihiatrul James Gilligan, expert în criminologie: „Încă nu am văzut vreun act grav de violență care să nu fi fost

[19] Twenge 2006, p. 224. Aici presupune că a avea pretenții, desigur un factor parțial definitoriu pentru un copil mic, reflectă o perspectivă anumită asupra propriei persoane. Aplică, de asemenea, conceptul stimei de sine (care fost dezvoltat în legătură cu adulții și copiii mai mari) la copiii mici, a căror idee de sine nici nu este complet formată încă. Și continuă: „Chiar și atunci când cresc, majoritatea copiilor sunt încrezători și suficienți", o afirmație pe care o putem descrie, dacă suntem generoși, ca fiind bizară.

[20] Otway și Vignoles, p. 104.

provocat de sentimente de rușine și de umilință... Cei mai periculoși oameni de pe pământ sunt cei care se tem să nu fie pămpălăi"[21].

Megalomania, narcisismul și chiar competitivitatea pot fi înțelese ca strategii de compensare a unui nivel subtil de stimă de sine *scăzut*. Dar, chiar și dacă nu este mereu valabil, oamenii cu acele caracteristici sunt clar foarte diferiți de cei cu un nivel ridicat de stimă de sine. În termenii regretatului Morris Rosenberg, unul dintre pionierii studiilor pe acest subiect, „în cazul stimei de sine, ne întrebăm dacă persoana se consideră adecvată, dacă merită prețuire și nu dacă se consideră superioară celorlalți"[22]. Acestea fiind spuse, faptul că persoanele megalomane pot deveni agresive nu ne dă niciun motiv să credem că există „o parte întunecată" a stimei de sine ridicate.

Cercetările au confirmat acest fapt. Fie că stima de sine și narcisismul sunt sau nu corelate pozitiv (și există dovezi contradictorii în acest sens[23]), este limpede că „stima de sine reală și preamărirea narcisistă de sine sunt două constructe diferite"[24]. Mai mult, o serie de studii realizate cu elevi de unsprezece ani, de paisprezece ani și din ani terminali a concluzionat

[21] Gilligan citat în Weissbourd, p. 13. Interesant este că Baumeister pare să accepte o altă afirmație a autorului, aceea că, „pentru a evita stările emoționale negative, ca rușinea, deprimarea, tristețea și dezamăgirea față de propriul sine, persoana agresivă refuză să asimileze informațiile care au o reflecție negativă asupra sinelui" (p. 11). Ceea ce nu ne explică este cum poate acest profil să corespundă unui nivel ridicat de stimă de sine. În alt punct, insistă că „numai o persoană cu o părere foarte bună despre sine va fi înclinată să caute cu orice preț situații riscante, pentru a-și dovedi capacitățile" (p. 7). Dar de ce ar fi nevoie ca aceste persoane să procedeze astfel? Cei care se simt ușor amenințați și au predispoziția de a se dezlănțui sunt persoanele care au o părere mai fragilă despre sine.

[22] Rosenberg citat în Donnellan et al, p. 333.

[23] Vezi p. 201n57.

[24] Tracy et al, p. 209.

că agresivitatea și delincvența erau asociate *negativ* cu stima de sine, ceea ce înseamnă că avem mai multe motive să ne îngrijorăm dacă înregistrează un nivel scăzut decât unul ridicat[25]. S-a ajuns la aceleași concluzii când cercetătorii au analizat persoanele super-competitive. Acestea erau „extrem de narcisiste... Însă, în profunzime, s-a constatat că aveau un nivel scăzut de stimă de sine".[26] Și a reieșit din nou că încă un grup de cercetători a constatat că studenții care considerau că totul li se cuvine aveau un nivel scăzut al stimei de sine[27].

Baumeister însuși a părut să dea înapoi câțiva ani mai târziu, după publicarea mult citatului articol despre „partea întunecată". Într-un eseu realizat cu un grup diferit de colaboratori, a recunoscut că nivelul ridicat al stimei de sine poate prezenta multe forme diferite, că persoanele care beneficiază de acesta nu sunt agresive sau narcisiste și că „psihologii care doresc să studieze sau să reducă pornirile agresive ar trebui să se concentreze asupra altor factori decât stima de sine sau, cel puțin, să respecte eterogenitatea stimei de sine, luând astfel în considerare variabile suplimentare"[28]. Din păcate, prima sa lucrare reușise deja să facă rău: multe persoane continuă să creadă că este ceva neplăcut în a avea o stimă de sine ridicată, deși cu adevărat problematic este (a) un nivel scăzut al stimei

[25] „O relație solidă între stima de sine scăzută și externalizarea problemelor... reprezentativă pentru diferite grupe de vârstă, naționalități diferite și metode multiple de evaluare a stimei de sine și externalizare a problemelor". (Donnellan et al; citare la p. 333)

[26] Ryckman et al; citat la p. 91. Acest studiu repetă un altul realizat cu patru ani înainte de către Ryckman cu un grup diferit de colaboratori.

[27] Greenberger et al. Trei ani mai târziu, acești cercetători au analizat separat pretențiozitatea exploatativă și nonexploatativă. Stima de sine comporta o corelare negativă cu prima dintre acestea și o corelare pozitivă cu cea din urmă. Vezi Lessard et al.

[28] Baumeister et al. 2003, p. 24. Vezi, de asemenea, pp. 5-6, 21.

de sine, (b) alte aspecte ale stimei de sine care exclud nivelul ridicat sau scăzut al acesteia (ceea ce vom detalia mai jos) sau (c) alte elemente în afară de stima de sine.

Nu au mulți tineri o stimă de sine supradimensionată?

Înainte de toate, să nu uităm că adolescenții și tinerii adulți nu au, în medie, o stimă de sine mai ridicată decât adulții mai în vârstă și nici nu există vreo dovadă care să susțină acuza că tinerii din ziua de astăzi au o stimă de sine mai ridicată decât tinerii din trecut29. Și, mai important, dacă un nivel ridicat al stimei de sine nu reprezintă, de fapt, o problemă, ce se înțelege atunci când se afirmă că este supradimensionată? Răspunsul este că tinerii au o părere mai bună despre ei înșiși decât consideră criticii că ar avea dreptul să aibă, în funcție de ceea ce au realizat.

Desigur, această determinare are la bază judecăți morale, care trebuie să fie apărate, cu privire la realizările care „justifică" un nivel dat de stimă de sine și despre credința înrădăcinată că cele două trebuie să fie absolut relaționate. Dar, dacă acuza de stimă de sine supradimensionată are de asemenea un fundament empiric, afirmația care se face este că nivelul de realizări este redus (sau în scădere), în timp ce nivelul de stimă de sine este ridicat (sau în creștere). Haideți să vedem dacă este adevărat.

Chiar înainte de creșterea în popularitate a programelor școlare pentru stima de sine, *conservatorii începuseră deja să*

[29] Stima de sine înclină să crească pe toată perioada adultă, până la vârsta de șaizeci de ani (vezi p. 201 n58). Cât despre comparațiile cu trecutul, vezi concluziile studiilor realizate de mai multe grupuri de oameni de știință și care contrazic afirmațiile lui Twenge pe care le-am detaliat la paginile 54-55.

denunțe ceea ce numeau „mișcarea stimei de sine". „În anii 1950, înainte ca teoria Stimă de sine-Acum să fie implementată la scară largă în școlile americane" – afirma, în anul anul 1985, autoarea Barbara Lerner adresându-se pedagogilor – „competența era generalizată, iar excelența la fel de obișnuită printre elevii americani ca și printre cei ai altor națiuni. Dar, în anul 1970, lucrurile nu mai stăteau așa". Elevii din clasa a V-a și cei mai mari învățau „mai puțin", susține aceasta, în timp ce stima de sine devenise „excesivă"[30]. Această poveste a devenit curând stereotipică, fiind adesea rezumată prin propoziția: „Copiii fac rău, dar se simt bine"[31].

Afirmația că stima de sine a copiilor a crescut în ultimele decenii este, așa cum am mai spus, lipsită de susținere. Premisa corolară, aceea că rezultatele școlare au scăzut, este convingătoare în primul rând pentru cei ale căror cunoștințe despre educație se limitează la ceea ce citesc în ziar, ceea ce ar putea explica popularitatea acesteia printre politicieni. Nostalgia lui Lerner este doar încă un exemplu din școala de gândire *Puiu' mic*: „Cade standardul! Cade standardul!"[32], care după cum am văzut în Capitolul 1, a fost prezentă la fiecare generație.

Cei care trag aceleași clopote astăzi tind să compare nefavorizant starea actuală a școlilor noastre și starea în care cred ei că se găseau acum câteva decenii. La fel și în cazul stimei de sine: Twenge compară nivelurile nocive de auto-satisfacție ale elevilor în anul 2006 cu modestia mai cuviincioasă a omologi-

[30] Lerner, p. 15.

[31] Krauthammer.

[32] *Chicken Little*, poveste populară americană, cu un ton profund moralizator, despre un pui de găină care se teme că lumea ia sfârșit. Expresia „Cade cerul!" preluată din această fabulă a devenit antologică în limba engleză pentru a desemna teama paranoică de un dezastru iminent. Povestea stă și la baza renumitei animații Disney din anul 2005. [n. tr.]

lor acestora din anul 197533. Desigur, ceea ce cârcotașii consideră în ambele cazuri că sunt zilele bune de demult (atunci când realizările erau mari, iar stima de sine scăzută) este reprezentat de exact perioada pe care Lerner a descris-o ca nefericită, adică anii 1970.

Dar, indiferent de perioada de comparație, ideea că studenții din ziua de astăzi „stau mai rău" este greu de dovedit. Chiar și dacă analizăm rezultatele testelor standard, altfel un indicator foarte nepotrivit al învățării adevărate[34], Evaluarea Națională a Progreselor în Educație[35], numită și „fișa de raport a națiunii" nu sprijină povestea general acceptată a declinului. Nu s-au schimbat foarte multe de când a început testarea ENPE, iar majoritatea schimbărilor care au intervenit sunt pozitive. Când rezultatele pe anul 2012 au fost comparate cu cele de la începutul anilor 1970, atât la citire, cât și la matematică, unele punctaje erau aproximativ egale, iar altele erau mai ridicate, în funcție de grupa de vârstă și de materie[36]. Dar când arăți statisticile care demonstrează că școlarizarea este astăzi într-o situație mai bună decât oricând criticilor care bat apa în piuă cu declinul punctajelor, aceștia nici nu clipesc. „Da, dar pur și simplu nu este suficient să ai rezultate la fel de bune cum le aveam noi", declamă ei, încercând probabil să ne abată atenția de la faptul că primele lor afirmații nu aveau nicio susținere.

Ori asta, ori schimbă subiectul, trecând de la comparația lui acum cu atunci sau la comparația dintre noi și ei, acești „ei"

[33] Twenge și Campbell 2008.

[34] Vezi Kohn 2000, care, la rândul lui, citează multe alte surse.

[35] National Assessment of Educational Progress, cea mai îndelungă evaluare și cu cea mai mare reprezentare națională în SUA a cunoștințelor acumulate de elevi la materiile principale de studiu.

[36] Aceste informații pot fi verificate la www.nationsreportcard.gov. Vezi, de asemenea, Berliner și Biddle; Rothstein; și multe alte scrieri ale regretatului Gerald Bracey.

fiind elevii din alte țări. Dar și aici, după câte se pare, ideea larg acceptată a rezultatelor slabe pe care le au elevii americani este, în mare, eronată: fac față destul de bine[37], criticii fiind nevoiți să scormonească bine dacă vor să prezinte o situație dezastruoasă. În orice caz, din perspectiva variației enorme a punctajelor *din cadrul* acestei țări, este absolut ridicol să prezinți o statistică rezumativă pentru toți copiii dintr-o anume clasă. Rezultatele depind, în mare măsură, de situația socioeconomică. Elevii noștri cu cea mai bună situație financiară au rezultate foarte bune, prin comparație cu cei din alte țări, însă cei cu cea mai rea situație financiară nu. Iar în Statele Unite sărăcia este mult mai prezentă decât în alte țări industrializate.

Copiii americani sunt uneori comparați cu cei din țările asiatice, o activitate foarte agreată după ce un studiu a arătat că elevii asiatici aveau o perspectivă critică asupra propriilor rezultate. Asta se presupune că este situația ideală, opusă celei în care ne aflăm noi. Au rezultate bune, dar se simt rău oricum: visul tradiționaliștilor devenise realitate. Dar se discută mai puțin despre faptul că mulți lideri asiatici sunt din ce în ce mai îngrijorați de faptul că tinerii lor au început să stea mai bine la teste decât stau cu gândirea, de faptul că sunt *lipsiți de impulsurile creative necesare* în societatea lor[38]. Cât despre respectivul studiu, deja vechi de peste douăzeci și cinci de ani, care compara rezultatele la matematică și perspectiva pe care o aveau copiii asupra propriilor aptitudini, cred că spune mai puțin despre aroganța americanilor decât despre renumita reținere pe care o au asiaticii în a vorbi apreciativ despre sine.

[37] Kohn 2013.

[38] Pentru două din nenumăratele exemple în acest sens, vezi Zhao; și observațiile lui Byong Man Ahn, fost ministru pentru Educație, Știință și Tehnologie în Coreea de Sud, citat de Cavanagh.

Dar hai să analizăm toate aceste concluzii. Unele discuții privitoare la stima de sine supradimensionată nu par să aibă vreo legătură cu rezultatele efective ale copiilor. Reflectă, mai degrabă, o perspectivă asupra lumii care stabilește o dihotomie radicală între a-i ajuta pe elevi să aibă o părere mai bună despre ei înșiși, pe de o parte, și timpul dedicat învățăturii, pe de alta. Prima, este descrisă ca trend sensibilos, a doua, ca fiind o trudă cinstită de modă veche. Prima se reduce la răsfățarea elevilor față de care ne prefacem că nu este nimic în neregulă, în timp ce a doua înseamnă să îi confruntăm cu adevărul crud și să insistăm să se ridice la nivelul așteptărilor noastre. Este ca și cum, indiferent de rezultatele practice, atenția acordată stimei de sine este automat criticabilă, o abatere de la datoriile neplăcute care trebuie îndeplinite și de care copiii nu se plângeau pe vremuri, înainte de a începe să ne punem problema *sentimentelor* pe care le au.

În caz că e nevoie să repet, realizările nu sunt afectate negativ de atenția pe care o acordăm imaginii pe care o au copiii asupra propriei persoane sau asupra profesorilor, materiilor de studiu și asupra învățăturii, în general. Mai mult, sunt chiar îndeaproape relaționate. Excelența școlară poate fi mai degrabă atinsă când copiii se angajează în activități care le fac plăcere și într-o atmosferă de curiozitate exuberantă, în tipul de spații care le permit să se adâncească în proiectele lor și la care abia așteaptă să revină zi de zi. Succesul este adesea urmarea încrederii și, da, a aprecierii pe care copiii o capătă pentru ei înșiși, când reușesc să facă ceva singuri[39]. Deci, nu este de mirare că studiile statistice contrazic afirmația conform căreia grija pentru sentimentele copiilor le afectează perfor-

[39] Nu putem să nu adăugăm că stima se sine nu este importantă doar pentru contribuția pe care o are asupra rezultatelor școlare. Calitatea vieții și bucuria de a învăța sunt scopuri importante în sine.

manțele școlare. Până una alta, logica contestă afirmația că stima de sine este supradimensionată.

„ÎMI PLACE DE MINE NUMAI CÂND..."

Dacă privim dincolo de suprafața criticilor aduse stimei de sine, vom descoperi aceleași trei valori care alimentează și acuzele de parentaj excesiv și indulgență. Parțial, aceste obiecții țin de privațiune: copiii pur și simplu nu trebuie să aibă o părere prea bună despre sine. Parțial, țin de raritate: nu toți pot fi câștigători, deci nu toți trebuie să aibă o părerea prea bună despre sine. Iar principalul mecanism declanșator aici, pe care doresc să îl analizăm pe larg, este condiționarea. Când spunem că stima de sine este „supradimensionată", cerem ca buna părere despre sine să fie justificată de un anumit nivel al realizărilor. Copiii trebuie să obțină realizări impresionante pentru a-și câștiga dreptul de a fi mulțumiți de sine. Ceea ce pune tradiționaliștii pe jar nu este conceptul de stimă de sine *per se*, nivelurile ridicate de stimă de sine și nici măcar programele de consolidare a stimei de sine, ci ideea stimei de sine necondiționate: a le permite copiilor să fie mulțumiți de ei înșiși „fără vreun motiv anume", după cum afirmă Twenge, sau „pur și simplu pentru că există"[40], în termenii unui alt autor. Pentru acești critici pare să fie de la sine înțeles că, așa cum lauda nu trebuie adresată decât condiționat[41], stima de sine trebuie considerată „o recompensă și nu un drept" (Baumeister)[42]. Oricât de important ar fi pentru critici să impunem reguli stricte pentru acordarea de bulinuțe, note de 10 sau premii, pare să fie de o importanță vitală să ne asigurăm că cei

[40] Twenge 2006, p. 57; Ehrensaft, p. 123.

[41] Vezi pp. 177, n11.

[42] Baumeister et al. 2003, p. 39.

mici se simt apreciați doar pentru ceea ce fac, și nu pentru ceea ce sunt.

Putem începe, ca de obicei, prin a ne întreba dacă această preferință pentru stima de sine condiționată se bazează pe o convingere care poate fi dovedită empiric. Și este una singură care îmi vine în mine: un principiu fundamental referitor la motivație, formulat astfel de către Twenge: „Dacă un copil este perfect mulțumit de sine chiar dacă nu a realizat nimic, atunci de ce să mai realizeze ceva?" Stima de sine nef-ondată încurajează lenea, nu truda". Iar un editorialist pune problema astfel: „Dacă oamenii sunt perfecți și demni de iubire chiar așa cum sunt, de ce ar mai trebui să se schimbe sau să își dea silința?"[43].

Dacă asta chiar se vrea a fi psihologie (și nu teologie), atunci e psihologie de foarte joasă calitate. Nu există absolut nicio dovadă care să susțină premisa deprimantă că, pentru a ne face treaba, avem nevoie de energia angoasantă a unei neîncetate neîncrederi în sine, ale cărei implicații sunt acelea că productivitatea va fi invers proporțională cu sănătatea psihică. De fapt, o persoană are o încredere autentică în propria competență și convingerea profundă că este un om bun nu va înceta să evolueze mai puțin decât alte peroane, ci chiar mai mult. De regulă, nu poți opri oamenii fericiți și mulțumiți din a învăța și a încerca să facă ceva cu care să se poată mândri.

Cum și-ar putea imagina cineva că persoanele care au în general o imagine bună despre sine vor înceta să își dea silința? Dacă stima de sine trebuie câștigată pentru a motiva oamenii, atunci prejudecata de subsol este că „stă în natura umană să nu facem mai mult decât ceea ce este necesar", după cum o descria pe scurt autorul John Powers într-un eseu

[43] Twenge: 2006, p. 66. Editorialistul: Leo. (vă rog să remarcați faptul că pune semnul egal între calitatea de a fi demn de iubire și aceea de a fi perfect.)

anti-stimă de sine intitulat „Feeling Good (for Nothing)" [„Mulțumit de sine (degeaba)"][44]. De fapt, reflectă aceeași perspectivă sumbră despre care am vorbit și în Capitolul 4: Fără stimulentele artificiale ale „morcovului și bățului", nimeni nu și-ar mai da silința, nu ar mai învăța, lucra, realiza sau evolua, deoarece oamenii nu acționează decât din motivații extrinsece. Asta include perspectiva de sine, care poate fi descrisă ca extrinsecă, deși este internă.

Pentru a combate definitiv această prejudecată, dincolo de scurta descriere a motivației *intrinsece* pe care am făcut-o mai sus, este nevoie să analizăm întreg domeniul teoriei personalității și al psihologiei motivației. Numeroase studii au dovedit înclinația naturală a copiilor spre a găsi soluții, spre a-și depăși limitele în activitățile lor. La un nivel general, ideea că este în natura noastră să facem cât mai puțin posibil este o relicvă a teoriei „reducerii tensiunii psihice" sau teoriei „homeostatice", care susțin că organismele sunt într-o perpetuă căutare a stării de relaxare. Acestea mai sunt predate doar la cursurile de istoria psihologiei și se poate spune că există puține teorii din științele sociale care să fi fost respinse atât de categoric. Dorința de a face cât mai puțin posibil nu este în „natura omului", ci este o anormalitate, indiciul unei disfuncții[45].

Persoanele care ne avertizează că nu ne-am bate capul să facem nimic dacă am fi mulțumiți de noi înșine, care consideră că nivelul stimei de sine ar trebui să urce și să scadă în funcție de realizările pe care le avem, pentru a ne urni de pe scaun

[44] Powers, p. 8.

[45] Cititorii interesați pot căuta atât lucrările lui Gordon Allport, cât și descoperirile privitoare la impulsul fundamental uman de a dezvolta aptitudinile (Robert White), de autodeterminare (Richard deCharms, Edward Deci și alții), de a satisface curiozitatea (D. E. Berlyne) și de „auto-actualizare" a sinelui pe orice cale (Abraham Maslow).

sunt aceleași care cred cu tărie în utilitatea de a da greș, cu nefericirea aferentă. (Twenge: „Uneori, sentimentele negative ne pot motiva,,. Powers: „Nereușita poate fi un factor motivațional extraordinar".[46]) Este desigur logic ca aceste două perspective să meargă mână-n mână: stima de sine scăzută este un „sentiment negativ" despre sine, care este posibil să se fi născut în urma unui istoric de eșecuri. Dar, după cum am remarcat, studiile nu sprijină afirmațiile care susțin beneficiile eșecului. Dimpotrivă, acestea arată că nereușita este cel mai puțin eficientă pentru persoanele cu un nivel redus al stimei de sine (vezi pp. 122-23), ceea ce ne spune că cei care sunt campioni ai perseverenței și care învață din propriile greșeli ar trebui să apere, nu să ridiculizeze importanța stimei de sine.

Dar desigur că nu fac asta, iar aspectul întregii „mișcări a stimei de sine" care stârnește cele mai aspre critici este eliminarea condiționărilor: posibilitatea ca cei mici să primească ceva pur și simplu sau chiar pentru eforturi mai mici. „Ceva" înseamnă orice este tangibil (premii), simbolic (note) și verbal (laude), ia acum, în cazul stimei de sine se extinde către psihic.

Realitatea este că *niciun studiu nu a dovedit vreodată că lipsa condiționărilor ar avea consecințe negative.* Ar putea leza sensibilitatea celor pe care Lakoff îi încadrează la moralitatea Tatălui sever, dar, din câte cunosc, nici măcar un singur articol sau o singură carte nu a citat vreodată dovezi care să demonstreze că ar fi în defavoarea viitoarelor realizări, a sănătății psihice sau a orice altceva. În plus, studiile arată că adevărul este la polul opus, mai ales în ceea ce privește stima de sine.

Pentru a înțelege de ce, trebuie să privim puțin în urmă. Am susținut că stima de sine este o variabilă destul de impor-

[46] Twenge 2006, p. 66; Powers, p. 8.

tantă și că stima de sine ridicată este, în general, preferabilă uneia reduse. Însă, în ultimii ani, mai mulți psihologi au arătat că aspectul cel mai important al stimei de sine nu este cantitativ. După cum motivația este abordată în funcție de tipul său (de exemplu, intrinsecă sau extrinsecă) și nu ca unică entitate cu un nivel ascendent sau descendent, așa stau lucrurile și în cazul acestui concept. Anume, stima de sine variază în funcție de *stabilitate*. Dacă este instabilă sau fragilă, persoana va avea o predispoziție mai accentuată către furie și depresie chiar și decât atunci când ar fi previzibil redusă. Prin opoziție, chiar și cineva cu un nivel de stimă de sine în general ridicat se va lupta cu îndoielile de sine și va deveni defensiv, dacă acea imagine pozitivă nu este constantă. După cum arată un grup de cercetători: „Cei cu o stimă de sine fragilă sunt dispuși să depună toate eforturile pentru a-și proteja sentimentele pozitive, dar vulnerabile, de apreciere de sine... Ei au adesea reacții exagerate în fața a ceea ce ei percep ca pe un pericol la adresa imaginii de prețuire asupra propriei persoane, își pierd cumpătul și fie critică, fie atacă sursa de amenințare"[47].

Remarcabil mi se pare că unul dintre indiciile că cineva are o stimă de sine instabilă este „tendința accentuată de a-și invoca sentimentele de prețuire de sine în activitățile zilnice"[48]. Cu cât variază mai mult imaginea pe care o ai despre tine însuți de la un moment la altul, cu atât vei fi mai predispus că acorzi atenție noțiunii de stimă de sine. Persoanele cu o imagine stabilă, deși poate nu în totalitate pozitivă, despre propria competență și valoare nu își petrec timpul întrebându-se cât de

[47] Kernis et al. 2008, pp. 478, 479. Pentru mai multe informații despre importanța stabilității sau a fragilității în evaluarea stimei de sine, vezi și Kernis; Kernis et al. 1993; și Seery et al.

[48] Kernis et al. 2000, p. 245.

buni sunt sau încercând cu orice preț să dobândească o mai mare mulțumire de sine.

Dar cum devine stima de sine stabilă? Cu toții primim *feedback*, uneori pozitiv, alteori negativ și cu toții facem lucruri de care ne mândrim și altele pe care le regretăm. Dar stabilitatea stimei de sine poate să difere de la o persoană la alta. De ce? Determinantul crucial al stabilității este, după câte se pare, necondiționarea. Profunda și neclintita încredere de sine și trainicul sentiment că ești competent și valoros – chiar și atunci când dai greș sau nu te ridici la înălțimea așteptărilor – dă naștere unei forme mai stabile de stimă de sine care, la rândul său, comportă o serie de avantaje emoționale și sociale.

Reversul monedei este că, atunci când vorbim despre stima de sine, fragilitatea este realmente un simptom al condiționării[49]. Dacă ai o părere bună despre tine numai în anumite condiții și consideri că stima de sine trebuie întotdeauna câștigată și, drept urmare, se află constant sub semnul întrebării, atunci ai dat de bucluc, din punct de vedere psihologic. Stima de sine redusă („Nu sunt foarte mulțumit de mine") este cât se poate de problematică, însă atunci când este dependentă („Sunt mulțumit de mine numai când...) este chiar și mai îngrijorătoare.

Dependentă de ce, totuși? Unele motive de mulțumire de sine pot fi mai negative decât altele. Jennifer Crocker, psiholoagă la Universitatea de Stat din Ohio, și colegii ei au arătat că perspectivele sunt deosebit de negative atunci când stima de sine derivă din depășirea celorlalți (succesul competitiv),

[49] În acest sens, vezi Tracy et al, îndeosebi p. 4; și Deci și Ryan 1995. O diferență între cele două sindromuri, însă, este că cei cu o stimă de sine instabilă nu sunt conștienți de acest fapt, în timp ce persoanele cu stimă de sine condiționată știu prea bine ce trebuie să facă pentru a fi mulțumiți de sine (vezi Kernis et al. 2008, p. 501).

aprobarea celorlalți, aspectul fizic sau realizările școlare[50]. Să analizăm ultima dintre ele. Când stima de sine a copiilor crește sau scade în funcție de cât de bune sunt rezultatele școlare, realizarea începe să semene a dependență „care cere succese și mai mari pentru a evita sentimentele de lipsă de valoare". Și dacă pare că succesul este improbabil, copiii se vor „dezangrena de la respectiva activitate, hotărând că nu contează, de teamă ca stima de sine să nu le fie spulberată în urma posibilei nereușite".

Este ceea ce se numește, dacă vă amintiți, autodizabilitare (pp. 163-164): dacă trebuie să am realizări pentru a fi mulțumit de mine, îmi pot tăia uneori singur craca de sub picioare, așa că voi evita să mă pun în situații neplăcute. Iar, dacă este vorba de ceva cu adevărat dificil, voi crea o scuză pentru nereușită. În orice caz, scopul meu real nu este acela de a învăța, ci de a-mi salva convingerile șubrede despre propria competență. Dacă se poate realiza prin născocirea unui motiv pentru care nu m-am putut ridica la nivelul așteptărilor, atunci asta voi alege. Ideea de bază este că „stima de sine dependentă este o sursă de motivație ineficientă"[51]. În același timp, cei care nu consideră că propria valoare lor derivă din realizările pe care le au sunt mai înclinați să privească nereușita ca pe o piedică temporară, o problemă ce poate fi rezolvată.

Este adevărat că pericolul aici nu se limitează la *dependența de reușite* a stimei de sine. Ba chiar este posibil să nu conteze ce trebuie să faci mai precis pentru a fi mulțumit de sine. Problema ține de condiționare, care este „asociată cu anxietatea, atitudini ostile sau defensive și riscul de depresie"[52].

[50] De exemplu, vezi Crocker și Knight; și Crocker și Wolfe.

[51] Crocker și Knight, pp. 200, 202.

[52] Crocker și Wolfe citează opt studii pentru a justifica acea primă listă de consecințe nefaste, de la anxietate la depresie (p. 614). De atunci, Burwell și Shirk au descoperit, de asemenea, că stima de sine dependentă reprezintă un factor de risc asociat cu depresia la adolescenți, chiar mai mult decât o stimă de sine redusă.

Iar asta nu este tot. Studiile au arătat că stima de sine dependentă este asociată cu sentimente de neputință și, de asemenea, cu „perfecționismul maladaptativ". Adolescenții a căror acceptare a propriei persoane depinde de factori externi suferă mai acut atunci când sunt hărțuiți de colegi. Elevii de colegiu cu stimă de sine condiționată sunt mai predispuși către consumul de alcool „ca mijloc de a obține acceptare publică sau evitare a respingerii sociale"[53]. Unii psihologi au indicat că poate duce, de asemenea, la narcisism și la valori materialiste. Iar când persoanele cu stimă de sine condiționată ajung părinți, tind să asocieze sentimentul propriei valori cu succesele copiilor. Ceea ce nu le afectează doar viața emoțională, ci și conduce la un stil de creștere a copiilor dominat de control, care poate determina crearea unui ciclu ce se va repeta la nesfârșit, din generație în generație[54].

Chiar înainte ca cercetătorii să înceapă colectarea tuturor acestor informații, mulți psihoterapeuți înțeleseseră cum stau lucrurile. Alice Miller scria că ne putem elibera de starea depresivă: „Omul este ferit de depresie numai atunci când stima lui de sine se bazează pe autenticitatea propriilor sentimente și nu pe posedarea anumitor calități"[55]. Carl Rogers a consta-

[53] Neputință: Burhans și Dweck. (Concluzia că „acei copii care exprimau un sentiment dependent al propriei valori se simțeau cu mult mai neajutorați" a fost repetată de un studiu ulterior realizat de către Kamins și Dweck, descris în Dweck, p. 115.) „Perfecționism maladapt ativ": Soenens și Vansteenkiste. Impactul hărțuirii: Ghoul et al. Consumul de alcool: Neighbors et al.

[54] Narcisism: Assor și Tal, p. 257. Materialism: Ku et al, pp. 83-84. Efectele parentajului: Eaton și Pomerantz; Grolnick et al; și Ng et al.

[55] Miller, p. 45. *Drama copilului dotat*, Ed. Herald, 2013, trad. Monica Medeleanu. [n. tr.]

tat că multe dintre problemele pe care le avem derivă din faptul că am fost învățați să plasăm „condiții de valoare" asupra propriei persoane. Psihoterapeuții încearcă să ne ajute să recuperăm „imaginea de sine pozitivă necondiționată" care ne-a lipsit. Dovezile experimentale confirmă acum adevărul potrivit căruia cei care au o încredere în sine necondiționată sunt mai puțin predispuși către anxietate sau depresie[56].

Acestea sunt argumente dinamită. Tocmai acea necondiționare pe care conservatorii o ridiculizează, care pare să fi fost marota pentru care au demonizat întreaga „mișcare a stimei de sine", se dovedește a fi trăsătura definitorie a sănătății emoționale! Este tocmai ce trebuie să încurajăm la copiii noștri. Nu înseamnă să cultivăm convingeri megalomane despre propriile aptitudini. Dimpotrivă: înseamnă să fim atât de încrezători în noi înșine încât să ne putem admite eșecurile și să încercăm să fim mai buni.

Și nici nu înseamnă că, dacă avem o stimă de sine stabilă sau necondiționată, perspectiva asupra propriei persoane va fi invariabilă. Este firesc să fim mai mulțumiți (în general, de noi înșine) atunci când realizăm ceva și să fim dezamăgiți atunci când eșuăm. Însă dincolo de aceste fluctuații se află un rezervor constant de respect pentru sine, de acceptare fundamentală a propriei valori[57]. Într-unul din filmele mele preferate, *Harold și Maude*[58], personajul feminin în vârstă de aproape optzeci de ani recunoaște că, deși nu agreează persoanele care țin prea mult la lucrurile lor, îi face la rândul ei plăcere să „strângă obiecte". Dar definește imediat această pornire de-

[56] Chamberlain și Haaga.

[57] De asemenea, „satisfacția care urmează succesului și dezamăgirea eșecului... nu vor avea note defensive sau megalomane" la persoanele cu o stimă de sine stabilă, necondiționată (Kernis et al. 2008, p. 500).

[58] *Harold and Maude*, 1971.

scriind acele obiecte ca „oarecare, neintegrative dacă mă înțelegi". Este o abordare foarte sănătoasă a succeselor și a eșecurilor din perspectiva stimei de sine: impactul acestora nu are un efect *integrativ* asupra imaginii de sine.

CUM AJUNGE STIMA DE SINE SĂ FIE CONDIȚIONATĂ

Deci, cum ajung oamenii să pună condiții modului în care se privesc pe sine? Nu există răspunsuri directe la această întrebare. Nu fost realizat niciun studiu care să poată clarifica definitiv această problemă. Mai mult, este chiar posibil să nu existe un singur răspuns valabil pentru toți. Cel mai probabil, însă, stima de sine condiționată este rezultatul prețuirii condiționate din partea celorlalți. Când copiii se simt de parcă trebuie să îndeplinească anumite condiții pentru a fi iubiți de părinți, un sentiment adesea generat de utilizarea controlului psihologic (vezi pp. 108-110), nu le este ușor să se accepte necondiționat. Iar totul derivă de aici.

Susan Harter, specialistă în psihologia dezvoltării la Universitatea din Denver, arată că „nivelul de sprijin și condiționarea sprijinului sunt direct corelate". Cu alte cuvinte, părinții care nu sunt deosebit de calzi și afectuoși sunt, adesea, și cei care condiționează afecțiunea pe care o oferă. Dar chiar și atunci când beneficiezi de un nivel constant de sprijin, ceea ce contează este gradul de condiționare „Când nivelul de sprijin este relativ ridicat, dar și relativ redus" – explică aceasta – „*cu cât este mai condiționat sprijinul, cu atât mai redus este nivelul stimei de sine*"[59] și, cel mai probabil, cu atât mai condiționat[60].

Nu este de mirare, nu-i așa? Copiii nu au nevoie să fie doar iubiți, ci trebuie să știe că nimic din ceea ce fac nu ar putea

[59] Harter, p. 101. Sublinierea îmi aparține.

[60] Vezi Wuyts et al.

afecta această iubire. Au nevoie de siguranța că nu se pune niciodată la îndoială calitatea lor de a fi „demni de iubire", ceea ce reprezintă un alt mod de a pune problema stimei de sine. Prin opoziție, unul dintre criticii conservatori ai conceptului de stimă de sine nu numai că denunță „laudele nemeritate" pentru copii, ci își exprimă și dezaprobarea față de „părinții din ziua de astăzi" care sunt în stare să își exprime „entuziasmul față de simpla existență a copiilor"[61].

De-ar fi așa! Strălucitul psihanalist și critic social Erich Fromm a pus problema în modul următor:

> Iubirea necondiționată este cea mai profundă nevoie, nu doar pentru copiii, ci pentru toate ființele umane. Pe de altă parte, să fii iubit pentru ceea ce ai realizat, pentru că meriți, lasă întotdeauna loc de îndoieli. Poate că nu am fost pe placul persoanei care vreau să mă iubească, poate că asta sau cealaltă nasc întotdeauna teama că iubirea s-ar putea risipi. În plus, iubirea „meritată" te lasă numaidecât cu sentimentul amar că nu ești iubit pentru ceea ce ești, ci iubit *doar* pentru că faci pe plac, ceea ce echivalează, după ultima analiză, cu a nu fi iubit deloc, ci doar folosit[62].

Începând cu anul 2004, doi cercetători israelieni, Avi Assor și Guy Roth, alături de colegii lor, au realizat mai multe experimente pentru a analiza această problemă cu instrumente științifice. Au început prin a întreba elevii de colegiu dacă iubirea pe care o primiseră de la părinții lor părea să depindă de rezultatele bune la școală, de antrenamentele serioase pentru sport, de respectul pe care îl arătau celorlalți sau de reprimarea unor emoții ca furia și teama. Răspunsul? Da, era într-adevăr ceea ce simțea majoritatea dintre ei. (Părinții ar fi fost probabil

[61] Young-Eisendrath, p. 27.

[62] Fromm, pp. 41-42.

consternați să audă cum se simțeau copiii lor. Dar, ceea ce determină rezultatul psihologic, nu este ceea ce își imaginează părinții că fac, ci cum resimte copilul acțiunile lor.) S-a dovedit că acei copii care primiseră aprecieri pe care le interpretaseră ca fiind condiționate, erau într-adevăr oarecum dispuși să facă ceea ce dorea părintele. Însă această obediență i-a costat foarte scump. Înainte de toate, acești copii erau înclinați să nutrească resentimente sau antipatie față de părinți. Apoi, erau mai predispuși să își atribuie comportamentul unei „puternice presiuni interne", decât „unei libertăți reale de alegere". Pe deasupra, satisfacția pe care o trăiau după vreo realizare era de scurtă durată, simțindu-se adesea vinovați sau rușinați.

Cercetătorii au continuat prin a intervieva mamele unor copii mari. Și în cazul acestei generații de mame, parentajul condiționat s-a dovedit nefast. Aceste mame, care atunci când fuseseră la rândul lor tinere simțiseră că fuseseră iubite doar când se ridicau la așteptările părinților se simțeau acum, ca adulți, mai puțin demne de prețuire. Cu toate acestea, în ciuda efectelor negative pe care le suferiseră acestea erau mai predispuse să folosească afecțiunea condiționat cu proprii copii[63]. Dincolo de a fi profund deprimantă, această concluzie poate funcționa ca un test metaforic Rorschach, care să scoată la iveală perspectiva pe care o avem asupra acestor chestiuni. Este misterios și contraintuitiv? (De ce și-ar supune cineva copiii la exact tratamentul de care a suferit *el însuși*?) Sau este perfect previzibil? (Cum ar putea cineva să își iubească copiii necondiționat dacă nu a avut niciodată parte el însuși de acest tip de iubire?)

Assor, Roth și colegii au continuat prin a publica o diversitate de repetări și extinderi ale acestor studii originale. În-

[63] Assor et al.

tr-unul dintre acestea, subiecții erau elevi de clasa a IX-a și, de data aceasta, situația în care atenția și afecțiunea era acordată atunci când copiii făceau ceea ce le cereau părinții era diferențiată de situația în care primeau mai puțină atenție și afecțiune dacă nu făceau ceea ce impuneau părinții. Aceste studii au arătat că atât versiunile pozitive, cât și cele negative ale parentajului condiționat erau nefavorabile, dar într-un mod întrucâtva diferit. Tipul pozitiv, ce cultiva laudele pentru realizări, reușea uneori să determine copiii să își dea mai mult silința în activitățile școlare, dar, din nou, cu prețul unor emoții nesănătoase de „compulsie internă". Parentajul condiționat negativ însă nu funcționa nici măcar pe termen scurt, nereușind altceva decât să sporească resentimentul adolescenților față de părinții lor[64].

Celelalte studii, pe care le-au realizat având drept subiecți copii cu vârste cuprinse între cinci și douăzeci și trei de ani, au arătat că parentajul condiționat avusese efecte îngrijorătoare asupra vieții lor emoționale și sociale:

- Copiii care căpătă impresia că părinții îi apreciau mai mult atunci când erau fericiți, pierd abilitatea de a recunoaște și de a reacționa la tristețea celorlalți.
- Tinerii adulți care percepuseră afecțiunea părinților ca variind în funcție de măsura în care ei se dovedeau binevoitori și respectuoși, aveau o perspectivă distorsionată asupra bunăvoinței: pentru ei, era mai puțin o chestiune de opțiune, cât reprezenta o atitudine obligatorie dacă voiau să fie mulțumiți de ei înșiși.
- Adolescenții care considerau că aprecierea părinților depindea de rezultatele școlare, aveau înclinații către megalomanie în cazul succeselor și se simțeau umiliți când aveau o nereușită. „Aprecierea pozitivă condiționată a încurajat dezvoltarea unui sentiment de sine fragil, dependent și instabil".[65]

[64] Roth et al.

[65] Copii de grădiniță: Roth și Assor. Tineri adulți: Roth. Adolescenți: Assor și Tal. (Citat de la p. 257.)

Indiferent de vârsta copilului, indiferent de comportamentul impus ca și condiție pentru afecțiunea părintelui și indiferent dacă iubirea este oferită pentru acel comportament sau neoferită în *lipsa* acelui comportament, efectele sunt alarmante. (Mai mult, sunt alarmante chiar și atunci când cel care pare să aprecieze copii doar în urma îndeplinirii unor condiții este profesorul și nu părintele[66].) Un mod de a privi aceste concluzii, după cum am spus, este să analizăm sentimentul generat de *autoprețuire* condiționată. Atitudinea prin care adultul spune „Am afecțiune pentru tine, dacă faci asta", devine sentimentul copilului că „sunt demn de afecțiune doar dacă fac asta". Studiile confirmă că această condiționare este rețeta pentru disfuncționalitate.

Însă obiecțiile pot merge dincolo de ce afirmă aceste informații. Într-un articol de specialitate intitulat „Dependențele stimei de sine", Jennifer Crocker și Connie Wolfe au analizat pe câteva zeci de pagini constatările empirice pe acest subiect. Apoi, chiar la sfârșitul articolului, au recurs la practica neobișnuită de a completa cu o notă personală:

> Ne alarmează sugestia că școlile ar trebui să predea sau să cultive stima de sine care este justificată sau „garantată" de realizări (Baumeister, 1999; Seligman, 1998). Astfel de recomandări sunt lipsite de orice susținere empirică. În plus, și poate chiar mai grav, implicațiile logice ale acestei abordări sunt că vom garanta stima de sine redusă a unor copii, iar acei copii care nu au realizări dezirabile social, cum ar fi obținerea de note bune, calitatea de a fi atrăgători sau sociabili, sau sunt lipsiți de aptitudini sportive, vor ajunge evident să considere că nu sunt ființe demne de prețuire. Este o pantă alunecoasă de la perspectiva

[66] În cadrul unui studiu realizat cu trei sute de elevi de gimnaziu, aceștia aveau un nivel mai redus de stimă de sine și motivație intrinsecă dacă simțeau că prețuirea profesorilor depindea de realizări sau de capacitatea de a se ridica la nivelul așteptărilor acestora (Makri-Botsari).

că stima de sine poate fi garantată sau nu la aceea că unele persoane nu sunt demne de prețuire sau sunt devalorizate în baza unei justificări[67].

Atacurile la adresa laudelor „goale" sau „excesive" sau la adresa notelor și premiilor „nemeritate" nu afectează doar ceea ce adulții oferă copiilor. Afectează, până la urmă, perspectiva copiilor asupra propriei persoane. Nu există dovezi care să susțină ideea că stima de sine este „supradimensionată" sau că cei mici au rezultate mai bune atunci când imaginea de sine variază în funcție de realizări (sau de orice altceva). Din nou, această critică este mai puțin fondată pe dovezi decât pe judecata de valoare că mulțumirea de sine este ceva ce trebuie *câștigat*. Crocker și Wolfe contestă direct judecata de valoare afirmând, în acest sens, că este un mod scandalos de a educa și a crește copiii. Realizările ar trebui să îți influențeze părerea despre tine însuți incidental, nu integrativ.

[67] Crocker și Wolfe, p. 617.

CAPITOLUL 7

De ce este autodisciplina supralicitată?

Să analizăm tăria de caracter, prăjiturelele și controlul din interior

Scopul pedepselor și al recompenselor nu mai reprezintă niciun mister: intenția este de a impune obediență. Orice adult pentru care supunerea este o prioritate va fi tentat să îi facă pe copii să sufere într-un fel sau altul dacă nu fac ce li se spune, dacă se eschivează sau întorc vorba. Alternativ, acesta poate oferi laude sau alte tratații când copiii îl ascultă. Dar problema cu aceste două strategii, chiar și pentru cineva care le consideră lipsite de obiecții morale, este că necesită o monitorizare continuă. Figura de autoritate trebuie să fie prezentă pentru a oferi recompense sau a impune pedepse în funcție de comportamentul copilului, ceea ce nu este foarte practic. Astfel, cei care pun obediența în prim-plan visează să își poată cumva „dota copilul cu un monitor integrat"[1] astfel încât să respecte regulile, chiar și atunci când nu este niciun adult în preajmă.

Să ne gândim pentru o clipă la termenul *disciplinat*. Poate însemna efort susținut într-o activitate („Este atât de discipli-

[1] Bowles și Gintis, p. 39.

nată încât și-a petrecut mai bine de o oră plivind grădina") sau deprinderea pentru a te spune autorității („Au fost supuși unei disciplinări, deci nu ar trebui să dea niciun fel de bătăi de cap bonei"). Dacă scopul este acela de a stimula copiii să fie *silitori* sau de a se comporta *într-un mod anume singuri*, cea mai convenabilă metodă pentru părinți și profesori este aceea de a determina copiii să se *disciplineze singuri*. Sau, cu un termen des utilizat, să fie autodisciplinați.

Acest concept de bază include o puzderie de idei specifice. „Autodisciplina" poate fi definită ca rânduirea propriei voințe pentru a realiza ceea ce este considerat dezirabil, în timp ce „autocontrolul" înseamnă să aplici același tip de voință pentru a te împiedica de la a acționa într-un mod indezirabil. În practică, funcționează adesea ca două aspecte ale aceluiași sistem de autoreglare, cu scopul de a domina propriile tendințe „naturale", astfel încât voi utiliza cei doi termeni mai mult sau mai puțin interschimbabil. Mai sunt două aplicații specifice ale autodisciplinei: perseverența (sau „tăria de caracter") și practica de a întârzia satisfacția, prin care copiii sunt transformați din bondari leneși în albinuțe harnice, atunci când sunt determinați să amâne activitățile care le fac plăcere.

Căutați acești termeni în indexurile cărților publicate, în articole științifice sau pe internet și veți descoperi imediat cât de greu este să găsești un cuvânt de descurajare sau chiar o întrebare directă despre valoarea acestora. Este posibil ca lucrurile să stea astfel deoarece cadrează atât de bine sensibilității tradiționaliste despre care am vorbit pe parcursul acestei cărți. Oricine consideră despre copii că sunt răsfățați, neascultători și mulțumiți de sine, sau că nu fac nimic pentru a-și merita laudele sau aprecierea pentru sine, va privi aceste metode

ca strategii promițătoare în a-i determina pe copii să acționeze într-un un mod care să îi facă mai merituoși.

Ceea ce ne aduce la imaginea iconică a bezelei.

DENATURAREA STUDIILOR CU PRĂJITURELE

Demult, în anii 1960, în laboratorul de la Universitatea Stanford al psihologului Walter Mischel, copiii de vârstă preșcolară erau lăsați singuri într-o încăpere după ce li se spunea că urmau să primească o mică tratație (să spunem o prăjitură sau un biscuit) dacă aveau să sune la o sonerie prin care să cheme autorul experimentului sau, dacă se abțineau până ce acesta revenea singur, urmau să primească o tratație și mai consistentă (două prăjituri sau doi biscuiți). Cu mai bine de patru decenii mai târziu, studiile lui Mischel au fost repuse în discuție, fapt ce reflectă probabil un nou val de interes pentru ideea mai generală de autodisciplină. Însă modul în care au fost rezumate rezultatele studiului se dovedește a fi foarte diferit de concluziile care s-au impus, de fapt.

Să intrăm puțin în detalii. Mischel își făcuse o reputație printre psihologi cu un argument subversiv care amenința să răstoarne întreaga teorie a personalității. Ceea ce el susținea era că ar fi pripit să presupunem că fiecare dintre noi are o personalitate stabilă care se manifestă într-o gamă diferită de situații și poate fi identificată prin testele de personalitate. Se prea poate să *credem* că avem trăsături generalizate, dar comportamentul nostru arată, în general, că acestea depind de mediile diferite în care ne găsim. Ceea ce este atribuit „personalității" noastre nu este, în realitate, decât o serie de strategii cognitive prin care decidem să tratăm ceea ce ni se întâmplă. Mischel voia să știe cum ne formăm aceste strategii,

dar se îndoia că acestea completează un profil distinct și invariabil[2].

Acesta este contextul în care trebuie înțelese experimentele prăjiturelelor, pentru că nu este cel în care ne sunt prezentate în mod obișnuit. Ceea ce ni se spune, de obicei, este că acei copii care reușeau să aștepte tratația suplimentară au obținut mulți ani mai târziu un punctaj mai bun la indicii de aptitudini cognitive și sociale și că aveau rezultate mai bune la SAT[3]. Deci, dacă învățăm copiii să amâne cât mai mult posibil recompensa, vor avea mai mult succes.

Însă studiile prăjiturelelor nu sprijină în niciun fel această concluzie. Și iată de ce:

1. Ceea ce a contat a fost contextul, nu autocontrolul persoanei. Principalul interes pentru Mischel, în calitate de cercetător al strategiilor cognitive, nu era să afle *dacă* cei mici puteau aștepta să primească o tratație mai consistentă, ceea ce oricum majoritatea a reușit[4]; și nu era nici acela de a afla dacă cei care așteptau urmau să aibă o viață mai bună decât cei care nu așteptau. Ci, mai degrabă, chestiunea centrală a fost *modul* în

[2] Mischel 1968, îndeosebi Capitolele 2 și 3.

[3] Testul pentru aptitudini școlare. Un test standard, introdus pentru prima oară în anul 1926, pentru admiterea la colegiu în SUA. [n. tr.]

[4] O „descoperire extraordinară" a studiilor de întârziere a satisfacției, cel puțin pentru cele gândite astfel încât așteptarea să producă o recompensă și mai mare, a fost faptul că „majoritatea copiilor și adolescenților nu aveau nicio problemă să gestioneze această amânare". Într-un astfel de experiment, „83 din 104 subiecți au amânat un număr maxim de situații", ceea ce ne spune fie că acuzele de hedonism și de autoindulgență aduse tineretului de astăzi sunt exagerate, fie că aceste studii privitoare la autocontrol sunt gândite în așa fel încât toate concluziile lor au o relevanță îndoielnică pentru lumea reală, întrucât „o cantitate minusculă de alimente dulci... nu sunt motivații suficiente pentru a angrena sistemul motivațional al preșcolarilor sau, cel puțin, pentru a declanșa tendințele de supracontrol și subcontrol al impulsurilor" (Funder și Block, pp. 1048, 1049).

care copiii gestionează așteptarea și ce strategii sunt utile. Astfel, s-a dovedit că, în general, copiii așteptau mai mult când aveau o jucărie care să îi țină ocupați. Ceea ce a funcționat cel mai bine (în termenii autorului) nu a fost „autonegarea și determinarea brută", ci cât de plăcută era activitatea care îi ținea ocupați în așteptare, astfel încât *autocontrolul nu a fost absolut deloc necesar*[5].

Mischel și colegii lui au variat sistematic detaliile situației, pentru a observa dacă disponibilitatea copiilor de a aștepta era diferită în fiecare dintre contextele create. De exemplu, li s-a vorbit despre prăjiturică, în loc să le fie arătată, încurajându-i să se gândească la formă, mai degrabă, decât la gustul ei și sugerând o strategie de distragere, în loc să permită copiilor să își creeze propria strategie. Desigur, astfel de factori au contat foarte mult. De fapt, s-au dovedit chiar mai importanți în predictibilitatea rezultatului decât orice trăsătură de caracter a copilului[6].

Desigur, este exact concluzia pe care am aștepta-o de la Walter Mischel, cunoscându-i vederile teoretice. Însă este exact opusul mesajului obișnuit conform căruia (a) autocontrolul ține de trăsăturile individuale, pe care (b) ar trebui să le cultivăm la copii[7]. De fapt, la o monitorizare ulterioară a acestor copii, cei care fuseseră mai predispuși să aștepte tratația mai consistentă nu dovedeau o mai mare capacitate de autocontrol sau de voință decât alții[8].

[5] Mischel 1996, p. 209.

[6] Mischel 1996, p. 212. Vezi, de asemenea, Mischel et al. 1988, p. 694.

[7] De asemenea, alte studii (realizate cu adulți) au constatat că, atunci când oamenii aleg sume mai mici de bani imediat, în loc să aștepte o sumă mai mare, se poate datora exclusiv dispoziției de moment, tristețea este asociată cu nerăbdarea, decât cu o trăsătură stabilă de caracter, cum ar fi voința sau capacitatea de a amâna satisfacția (Lerner et al).

[8] Mischel et al. 1988.

Acesta este departe de a fi singurul studiu psihologic ale cărui concluzii principale sunt modificate la publicare. (Un alt exemplu este celebrul experiment Milgram[9].) Dar activitatea lui Mischel oferă un exemplu clasic al modului în care studiile pot fi denaturate pentru a deservi o agendă ideologică. Iată, în acest sens, un pasaj dintr-un articol referitor la studiile prăjiturelelor, publicat în revista New Yorker, în anul 2009:

> Mischel susține că inteligența ține în mare măsură de autocontrol: chiar și cei mai inteligenți dintre copii trebuie să își facă temele. „Ceea ce măsurăm, de fapt, cu prăjiturelele nu este voința sau autocontrolul" – spune Mischel – „ci un aspect mult mai important decât acestea. Este o activitate care îi obligă pe copii să răstoarne situația în favoarea lor.[10]"

Autorul articolului, Jonah Lehrer, face o afirmație stranie de tip *non sequitur*[11] cu privire la teme. (Chiar dacă autocontrolul se dovedește a fi o calitate valoroasă, nu este nici necesară și nici cultivată prin obligarea elevilor la activități academice, atunci când merg acasă de la școală.) Mai important chiar, Mischel subliniază că experimentele lui nu aveau nicio legătură cu autocontrolul și, cu toate acestea, Lehrer introduce acel citat direct, afirmând exact opusul, că autocontrolul este chiar mai important decât inteligența. De obicei, trebuie să scormonești după studiul original pentru a înțelege dacă (și cum) relatările din presă l-au denaturat. În acest caz, concluzia inexactă este expusă liber pentru ochiul oricărui cititor atent, de parcă Lehrer nici măcar nu și-ar fi dat seama ce a făcut.

[9] Cu câțiva ani înaintea experimentelor lui Mischel, Stanley Milgram a convins voluntari aleși aleatoriu să supună alte persoane la ceea ce li se spunea, de către un angajat în halat al laboratorului, că sunt șocuri electrice dureroase, ca parte dintr-un exercițiu de „învățare". În ciuda părerilor generale, obiectivul lui Milgram nu a fost acela de a arăta cât de dispuși sunt oamenii să asculte de autoritate, chiar și în activități care par îngrozitoare. Cercetătorul era mai degrabă interesat să afle „cum reacționează obediența la schimbări ale situației de moment" (Blass, p. 41). După cum medita însuși Milgram, „Adesea, nu ce fel de om este persoana respectivă îi va determina comportamentul, cât situația în care se află" (citat în Blass, p. 41). De exemplu, oamenii vor supune o persoană la durere, dacă o aud strigând? Dacă se află în aceeași încăpere cu aceasta? Dacă trebuie să îi oblige să introducă mâna în dispozitivul electric? Majoritatea subiecților au refuzat să îndeplinească instrucțiunile la fiecare din aceste modificări ale experimentului. Cu cât victima este mai aproape, cu atât mai mult refuză oamenii să îi facă pe alții să sufere, chiar dacă asta înseamnă că trebuie să înfrunte autoritatea. Este o concluzie foarte diferită de cele care se trag în mod obișnuit din astfel de experimente (Milgram, pp. 34-36).

[10] Lehrer 2009a, p. 27.

[11] Non sequitur (lat.), inferență sau concluzie care nu rezultă din premise sau din dovezi. [n. tr.]

2. *Amânarea satisfacției poate fi un efect*, nu o cauză. Doar pentru că unii copii erau mai eficienți decât alții în a se distrage de la tratație, nu înseamnă că această capacitate este *răspunzătoare* pentru rezultatele impresionante regăsite zeci de ani mai târziu. În schimb, este posibil ca ambele constatări să țină de mediul de acasă[12]. Dacă așa stau lucrurile, atunci nu avem niciun motiv să credem că stimularea abilității copilului de amânare a recompensei are vreun beneficiu: era doar un indiciu, nu o cauză. Prin analogie, adolescenții care merg în stațiunile de schi în vacanța de iarnă înregistrează probabil cel mai mare număr de admiteri în Ivy League[13]. Ar trebui deci să angajăm consultanți care să învețe copiii cu rezultate modeste să schieze pentru a le îmbunătăți șansele de admitere la aceste universități?

[12] Mischel 1996, p. 212. Această nesiguranță cu privire la direcția săgeții cauzale ține și de modul în care parentajul elicopter nu determină, de fapt, copiii să fie anxioși. În schimb, copiii anxioși pot necesita acest tip de parentaj, după cum am arătat mai sus, la pagina 120.

[13] Grup atletic universitar care include echipele sportive din opt instituții private de învățământ superior din SUA. Aici, folosit cu sensul de universități de elită [n. tr.].

3. Ceea ce contează este doar capacitatea de a te distrage. Chiar și în măsura în care Mischel a analizat trăsăturile individuale ale copiilor în contextul fiecărei situații, era în principal interesat de „competențele cognitive", adică strategiile de a te gândi (sau a nu te gândi) la ceva plăcut, și modul în care aceste competențe sunt asociate cu alte abilități ce vor fi evaluate mulți ani mai târziu. De fapt, aceste rezultate nu erau asociate cu abilitatea de a amâna satisfacția *per se*, ci doar cu abilitatea de a te distrage, dacă cercetătorii ofereau elemente de distragere[14].

În plus, capacitatea de a crea o distragere s-a dovedit a fi semnificativ corelată cu simpla și obișnuita inteligență[15], o constatare interesantă deoarece sunt și alți autori care au susținut că autodisciplina și inteligența sunt două lucruri complet diferite și că ar trebui să ne ajutăm copiii să o dobândească pe cea de-a doua[16]. Nu este deloc de mirare, deci, că tocmai capacitatea copiilor în a găsi o modalitate să se gândească la altceva decât la dulciuri a fost asociată cu punctajul SAT. Asta nu înseamnă că voința este ceea ce aduce succes copiilor, ci că același grup extins de abilități mentale care i-a ajutat să găsească o distragere când erau mici, i-a ajutat și să obțină un rezultat bun la un test de logică atunci când au crescut. (Mai mult, când cercetătorii au menținut constante acele scoruri, majoritatea, deși nu toate celelalte beneficii pe termen lung asociate cu tipul de comportament în fața prăjiturelelor, s-au risipit.)[17]

4. Să aștepți ca să primești mai mult nu este neapărat cea mai inteligentă opțiune. Și, în cele din urmă, majoritatea celor care

[14] Mischel 1996, p. 211.

[15] Mischel 1996, p. 214. Vezi, de asemenea, Shamosh și Gray.

[16] Vezi, de exemplu, Duckworth și Seligman 2005; Duckworth et al. 2012; Tough 2012.

[17] Shoda et al.

citează aceste experimente iau de bună ideea că este întotdeauna de preferat să aștepți pentru a primi două prăjiturele, adică să amâni satisfacția. Să fie oare adevărat? Mischel, de exemplu, nu era de această părere. „Decizia de a amâna sau nu ține, parțial, de principiile și așteptările persoanei privitoare la împrejurări specifice", notează el și colegii lui. „Într-o situație dată, deci, amânarea satisfacției poate să fie sau poate să nu fie o alegere înțeleaptă ori adaptativă.[18]" Uneori, o prăjitură în mână e mai bună decât două pe farfurie.

Este adevărat, de exemplu, că dacă îți cheltuiești cu prea mare ușurință banii când ești tânăr, ai putea să regreți la bătrânețe. Dar cât trebuie să te privezi pe tine și probabil pe copiii tăi pentru a face economii pentru pensie? Pe de o parte, un grup de economiști a arătat că, pe măsură ce sănătatea ni se șubrezește, suntem mai puțin satisfăcuți de ceea ce putem cumpăra[19]. La modul general, conform afirmației celebre a lui John Maynard Keynes[20], „În cele din urmă, cu toții murim".

Să profiți de ceea ce ți se oferă la momentul potrivit poate fi o alegere rezonabilă, în funcție de activitatea în cauză. Unele activități favorizează această strategie, altele, așteptarea. Într-un experiment, cercetătorii au falsificat algoritmul care determina modul de câștigare a punctelor la un joc de simulare, urmărind apoi modul în care această modificare afecta personalitatea jucătorilor. „Impulsivitatea"– au concluzionat ei –

[18] Shoda et al, p. 985. Aceștia adaugă că abilitatea de a face față amânării pentru a putea lua această decizie este valoroasă, dar este desigur cu totul altceva decât a spune că exercițiul autocontrolului este în sine benefic.

[19] Finkelstein et al.

[20] John Maynard Keynes (1883-1946), economist britanic ale cărui idei stau la baza teoriei și practicii macroeconomiei moderne și a funcționării sistemului capitalist. Considerat salvatorul ideii de capitalism.

„nu este o trăsătură pur maladaptativă, ci una ale cărei consecințe țin de structura mediului decizional.[21]"

Mai mult, înclinația cuiva către a lua acum ceea ce i se propune, fără a mai aștepta, ține și de experiențele anterioare. „Pentru un copil obișnuit cu furtișagurile și promisiunile încălcate, singurele dulciuri garantate sunt cele pe care le-a înfulecat deja", nota un grup de specialiști în științe sociale de la Universitatea Rochester. În anul 2013, aceștia și-au organizat propria versiune a experimentului Mischel pentru copiii preșcolari. Dar, înainte să vorbească despre prăjituri, au introdus câteva proiecte artistice. În acest timp, copiii erau încurajați să aștepte „un set nou-nouț de rechizite artistice", în loc să lucreze cu creioanele uzate și abțibildurile drăgălașe pe care le aveau deja la îndemână. După câteva minute, adultul revenea. Jumătate dintre copii au primit mult-superioarele materiale promise. Cealaltă jumătate nu a primit decât o scuză: „Îmi pare rău, dar am greșit. Nu mai avem alte materiale".

Abia atunci a venit momentul încercării prăjiturelelor. Și cât de mult au așteptat copiii să vadă două prăjituri înainte să renunțe și s-o mănânce pe cea din fața lor? Ei bine, a depins de experiența anterioară. Cei pentru care adulții se dovediseră neserioși (nerespectându-și promisiunea de a le oferi rechizitele bune) nu au așteptat decât aproximativ trei minute. Dar cei care învățaseră că cei care așteaptă primesc lucruri bune au fost dispuși să se abțină pentru remarcabila durată de douăsprezece minute.

Scopul cercetătorilor, pe care l-au detaliat într-un articol intitulat „Gustarea rațională" viza două direcții. Decizia de a amâna satisfacția ne poate spune ce a învățat copilul deja despre posibilele rezultate alte așteptării. Dacă experiența îi spune că nu merită, atunci este perfect rezonabil să profite de

[21] Otto et al, p. 136.

ceea ce are deja la dispoziție. Dar, această posibilitate lasă o gaură mare cât o prăjitură în concluzia potrivit căreia capacitatea de amânare a satisfacției oferă diverse beneficii mai târziu în viață. „Este prematur să concluzionăm că variațiile observate și corelația longitudinală dintre momentele de așteptare și rezultatele ulterioare în viață se datorează diferenței dintre capacitatea de control a fiecăruia. Se poate spune, mai degrabă, că perspectiva de îndoială asupra lumii, pe lângă autocontrol, poate fi corelată cauzal cu rezultatele de mai târziu din viață". Succesul poate fi afectat de experiențele timpurii, deci cumpătarea nu este decât un alt *rezultat* al acelor experiențe, nu o *explicație* pentru cât de impresionante sunt realizările ulterioare[22].

„Gustarea rațională" ne ajută să înțelegem mai bine ce s-a petrecut în experimentele originale ale lui Mischel, pentru care nu s-a făcut niciun efort de a cunoaște viața copiilor înainte ca aceștia să intre în laborator. Dar chiar și așa, acele experimente pur și simplu nu susțin argumentul teoriei și al autonegării pe care au încercat să îl formuleze tradiționaliștii. Nu este întotdeauna rezonabil să aștepți cantitatea mai mare de dulciuri. Iar când este rezonabil, întrebarea ce se pune este: „Care sunt schimbările de mediu ce pot facilita această opțiune?" Cu alte cuvinte, cum poate distragerea să facă autodisciplina irelevantă?

AUTOCONTROL EXCESIV

Multe se pot spune despre interpretările eronate pe care presa de consum le-a dat prăjiturilor lui Mischel. Aceste răstălmăciri țin cel mai probabil de importanța pe care autorul o

[22] Kidd et al; citatele apar la pp. 110, 113.

acordă obligării copiilor să amâne satisfacția care, la rândul său, reflectă sprijinul generalizat și cât se poate de neîndoielnic al ideii de autodisciplină. Deci, hai să ne îndreptăm atenția către acest concept.

Consensul terapeuților, jurnaliștilor, pedagogilor și consilierilor parentali este că disciplina trebuie să lase loc autodisciplinei, că acel control din interior este superior controlului din afară, că cei mici trebuie să interiorizeze dorința de a avea succes și de a-și însuși (ceea ce noi considerăm a fi) bunele principii. Dar această chestiune are mult mai multe implicații psihologice, filosofice și chiar politice. Dacă ne interesează ceea ce este cel mai sănătos pentru copiii noștri și nu doar să îi determinăm să ne asculte, atunci vom avea cu siguranță o perspectivă mai complexă asupra acestei probleme. Este util să ai capacitatea de a persevera în activități care merită osteneala? Fără doar și poate. Sunt copii care par a avea mai puțin această capacitate decât alții? Din nou, fără niciun dubiu. Dar nu este în niciun chip limpede că autodisciplina ar trebui să se bucure de un statut privilegiat față de alte atribute. Se poate ca în unele contexte să nu fie deloc dezirabilă.

Această propoziție ar putea să vă surprindă deoarece autodisciplina (sau amânarea satisfacției) este descrisă îndeobște ca o „abilitate" sau o „deprindere". Întrebarea este cât de priceput ești în a te determina pe tine însuți să lucrezi sau să reziști tentației. Unele abilități și deprinderi sunt mai utile decât altele, dar nu considerăm niciuna ca fiind negativă sau posibil în exces.

Acum mai multe decenii, totuși, regretatul Jack Block, remarcabil cercetător în domeniul psihologiei, a oferit o perspectivă diferită. Se poate ca autoreglarea să nu fie o abilitate, cum este simțul orientării, de exemplu, ci mai degrabă „o orientare către expresia motivațională", o tendință psihologică,

dacă vreți, cum este aceea de a fi introvertit sau extrovertit. Acesta a propus o descriere a oamenilor în funcție de nivelul acestora de „control al egoului", ceea ce înseamnă măsura în care impulsurile și sentimentele sunt exprimate sau reprimate. Cei cu subcontrol sunt impulsivi și ușor de distras, iar copiii cu acest profil sunt mai înclinați atât către probleme de sănătate și dificultăți financiare ca adulți, cât și spre delincvență[23]. Dar alte persoane sunt supracontrolate. Acțiunilor lor par a fi mai degrabă supuse unor constrângeri decât liber alese și ei par adesea lipsiți de orice bucurie.

Block a subliniat două aspecte suplimentare. Primul, lipsa de autocontrol, nu este întotdeauna negativă, întrucât poate „reprezenta un fond de spontaneitate, flexibilitate, expresii de căldură interpersonală, deschidere către nou și creativitate". Al doilea, autocontrolul excesiv, este la fel de îngrijorător ca și cel deficient, deși părinții și profesorii înclină să fie mai iritați de subcontrolul copiilor, pe care sunt mai înclinați să îl definească în termenii unei probleme. „Ideea de autocontrol este, în general, apreciată", nota Block, dar trebuie să avem grijă ca nu cumva să inducem „înlocuirea impulsivității cu un control categoric, generalizat și rigid al impulsurilor". Atâta vreme cât îți faci treaba și nu creezi probleme, cei cu autoritate nu sunt deranjați dacă ești „rigid, inexpresiv, plafonat și nu prezinți variații emoționale". Dar nu este tocmai o viață ideală[24].

---

[23] Moffitt et al. Importanța acestor asociații a fost redusă atunci când cercetătorii au evaluat statutul socioeconomic și inteligența, deși multe dintre acestea și-au păstrat semnificația statistică. Întrebările folosite pentru identificarea autocontrolului în acest studiu merită totuși o analiză. În cadrul acestui concept au fost grupați indici ca hiperactivitatea, impulsivitatea și agresivitatea, conturând un profil care merge dincolo de ceea ce avem în general în minte atunci când spunem că un copil e „lipsit de autodisciplină" și care este mai eficient în anticiparea dificultăților la vârstă adultă.

[24] Block, pp. 8-9, 195; Block și Block 2006b, p. 318. Regretatul critic social Philip Slater punea problema astfel: „Dacă interiorizarea este prea put-

Când Block a afirmat că autocontrolul este „în general apreciat" în societatea noastră, a fost blând. Cei care scriu pe acest subiect arareori se gândesc că există posibilitatea să se exagereze în acest sens. La articolul lui Lehrer despre experimentele lui Mischel, am putea adăuga o carte de succes intitulată How Children Succeed [*Cum au copiii succes*] scrisă de către jurnalistul Paul Tough (care susținea într-un eseu anterior că adulții ar trebui să organizeze și să proiecteze jocurile copiilor, într-un efort de a-i ajuta să dobândească mai mult autocontrol). În același timp, doi specialiști în neuroștiințe au afirmat în New York Times: „Toți copiii pot beneficia de consolidarea autocontrolului". O discuție obișnuită dintr-o revistă dedicată educației includea afirmația că „încurajarea autodisciplinei este un obiectiv important pentru toate școlile"[25]. Dat fiind consensul în această problemă, nu ar trebui să ne mire că există acum un program care se numește autodisciplina în 10 zile, pentru ca cei lipsiți de autodisciplină să poată dezvolta această calitate singuri (sau abilitatea de a amâna satisfacția mai mult de o săptămână și jumătate)[26].

Aici se impune o doză de scepticism, poate numai și pentru că tot acest entuziasm pare la fel de excesiv ca acele declarații care se făceau acum două decenii despre stima de sine

ernică, există adesea sentimentul că s-a pierdut controlul controlului însuși, că emoțiile nu se pot exprima atunci când persoana și-ar dori să o exprime. Viața este trăită în modul silențios, experiențele sunt filtrate, emoțiile anesteziate"... (pp. 24-25).

[25] Tough 2012 (cartea), 2009 (articolul). Cei doi specialiști în neuroștiințe: Aamodt și Wang. Discuții despre educație: Rogus, p. 271. Articolul lui Rogus a fost publicat într-un număr al unei reviste despre educație dedicat în întregime autodisciplinei. Deși includea contribuții ale teoreticienilor educației de toate orientările, inclusiv ale unora cu orientări umaniste specifice, niciunul dintre aceștia nu a pus sub semnul întrebării importanța autodisciplinei.

[26] *Self-Discipline in 10 Days* [*Autodisciplina în 10 zile*] (Bryant) chiar există și nici măcar nu a fost publicată de Editura Parodia SRL.

care poate fi un fel de vaccin social. (Desigur, aceste declarații erau luate în derâdere de către aceeași oameni care acum nu mai prididesc să vorbească despre minunile autocontrolului.) Problema însă nu este doar această imagine unilaterală despre autodisciplină, ci faptul că se ignoră relevanța situațiilor diferite în care ne aflăm. „Comportamentul disciplinat și orientat, avantajos în anumite contexte" – afirmau Block și colegii lui – „este dezavantajos" în altele[27].

Este o abordare asemănătoarea cu cea pe care a avut-o Mischel în privința amânării satisfacției, cu mulți ani după finalizarea acelor experimente. Am reprodus deja afirmația lui potrivit căreia, în funcție de context, poate să fie înțelept sau nu să aștepți o recompensă mai mare. Dar a subliniat și că unele persoane sunt predispuse la o înclinație excesivă către așteptare. Deși incapacitatea de a amâna este problematică, a spus el, „cealaltă extremă, amânarea excesivă a satisfacției, afectează la rândul ei personalitatea și poate fi dezavantajoasă... Dacă trebuie sau nu să amânăm satisfacția sau să ne «exersăm voința» într-o situație specifică de alegere, este adesea nu tocmai simplu de înțeles"[28].

Ar putea părea evident: desigur, se poate merge prea departe în ambele direcții și în cazul amânării satisfacției și în cel al autodisciplinei în general. Cu toate acestea, unii specialiști în științe sociale au contestat explicit această afirmație. Martin Seligman și colegul său au scris: „Convingerea noastră este că nu există un dezavantaj real al autocontrolului excesiv"[29]. Iar un grup de cercetători printre care s-a numărat și Roy Baume-

[27] Letzring et al, p. 3.

[28] Mischel 1996, p. 198.

[29] Peterson și Seligman, p. 515. Această convingere este reflectată și de către Angela Duckworth (2011, p. 2639), despre care vom discuta mai mult în cele ce urmează.

ister a pretins că deține date care demonstrează că autocontrolul este „benefic și adaptativ în manieră liniară. Nu am descoperit dovezi care să indice că vreo problemă de natură psihologică este asociată cu un nivel ridicat de autocontrol"[30].

Această afirmație se dovedește a fi înșelătoare din două puncte de vedere. Primul, are la bază concluzia cercetătorilor că există o relație inversă între autocontrol și emoțiile negative (la elevii care au completat chestionarul). Alte studii au arătat însă, la rândul lor, că există o astfel de relație inversă, dar între autocontrol și emoțiile *pozitive*[31]. Chiar dacă persoanele cu un nivel ridicat de autocontrol nu sunt mereu mulțumite, nici nu sunt neapărat foarte fericite; viața lor emoțională este mai degrabă stinsă.

Al doilea, chestionarul folosit de acest grup de cercetători includea un element neobișnuit, după cum au remarcat Block și colegii lui. Este vorba despre întrebările „referitoare la un nivel adecvat de control și subcontrol, dar nu și de supracontrol. Nu este deci de mirare că indicii corelați din această scară nu arată consecințele maladaptative asociate cu nivelurile foarte ridicate de control". Cu alte cuvinte, premiul de sănătate pe care l-au oferit autocontrolului era practic predeterminat de modul în care era conceput studiul[32].

Per total, datele susțin într-adevăr perspectiva echilibrată a lui Block după care, „din punct de vedere psihologic nu este

[30] Tangney et al, p. 296.

[31] De exemplu, vezi Zabelina et al.

[32] Letzring et al. Chiar la finalul articolului lor, Tangney et al. admit că unele persoane pot fi supracontrolate până la rigiditate, însă autorii încearcă imediat și hotărât să mușamalizeze problema: „Despre astfel de persoane supracontrolate se poate spune că sunt lipsite de abilitatea de a-și controla autocontrolul" (p. 314).

dezirabil să fii extrem de impulsiv, așa cum este la fel de puțin dezirabil să fii extrem de controlat"[33]:

- Un nivel ridicat al autocontrolului este asociat cu spontaneitate redusă și cu o viață emoțională mai ternă.
- Copiii preșcolari cu înclinație către supracontrol sunt predispuși să devină tineri adulți conformiști, cu principii rigide și nu foarte în largul lor în situații nesigure.
- Adolescenții cu un nivel ridicat de autocontrol probabil nu încearcă niciodată droguri, dar sunt, de asemenea, mai puțin adaptați în general decât cei care au „un control mai redus al egoului și au scurte experiențe cu drogurile".
- „Tendința către supracontrol predispune tinerele (dar nu și *tinerii) la riscul de manifestări depresive*".
- Grija pentru autocontrol este unul din elementele cheie ale anorexiei.
- Când au suficient timp la dispoziție, persoanele impulsive nu au rezultate la fel de bune ca persoanele cu autocontrol în anumite activități, însă aceste rezultate sunt inverse atunci când trebuie luate decizii rapide[34].

Cu cât analizăm mai mult funcționarea autodisciplinei, cu atât ajungem să înțelegem mai bine de ce nu este întotdeauna eficientă sau sănătoasă. Gândiți-vă la un elev care se așază întotdeauna să își facă temele imediat ce intră pe ușă. Nu este acesta un exemplu admirabil de „autocontrol diligent",[35] de

[33] Block și Block 2006b, p. 318.

[34] Spontaneitate redusă: Zabelina et al. Preșcolari: Block și Block 2006a. Studiile despre droguri și depresie (Block și colegii) sunt rezumate în Funder, p. 211. Anorexia: Halse et al. Decizii rapide: Dickman și Meyer.

[35] De fapt, „dacă am teme dificile de făcut, mă apuc de ele imediat" este un element real al unui indice standard de control diligent (CD) utilizat de către cercetătorii care presupun în general că CD este o caracteristică dezirabilă fără calificativ.

ce se poate obține prin forța pe care ne-o dă voința, în contextul în care sunt alte activități în care această fată ar prefera să se implice? Sau este posibil să reflecte angoasa pe care i-o creează lucrurile neterminate? Este posibil să dorească sau, mai degrabă să aibă *nevoie*, să își ia de grija temelor, pentru a înlătura sentimentul de anxietate[36].

Autodisciplina poate fi mai puțin un semn de sănătate, cât unul de vulnerabilitate. Poate indica teama de a nu fi copleșit de forțe externe sau de propriile dorințe care trebuie reprimate printr-un efort continuu. S-ar putea spune că acestor persoane le este frică să nu *piardă* controlul. Acum jumătate de secol, psihologul David Shapiro a explicat cum unele persoane funcționează în calitate de „proprii supraveghetori, dând comenzi, indicații, notificări, avertismente și admonestări cu privire la ceea ce trebuie făcut și ce nu trebuie făcut, dar și la ceea ce trebuie dorit, simțit și chiar gândit". Oamenii încrezători, sănătoși sunt jucăuși, flexibili, deschiși față de noi experiențe și autodescoperire, fiind satisfăcuți de proces mai degrabă decât să se concentreze constant asupra scopului. Prin contrast, cei extrem de disciplinați „nu se vor simți în largul lor atunci când activitatea este lipsită de finalitate sau de un scop dincolo de pura plăcere și, în general... nu admit posibilitatea ca

[36] Faptul că ceva asemănător cu autodisciplina este necesar pentru a finaliza o temă nu prefigurează prea mari beneficii intelectuale de pe urma acesteia. Învățarea, după cum am menționat mai sus, nu depinde doar de ceea ce fac elevii, ci și de modul în care privesc și interpretează ceea ce fac. Asta explică de ce datele nu reușesc să indice, în general, vreun beneficiu educațional al temelor pentru acasă, mai ales în școala primară și în cea gimnazială (vezi Kohn 2006). Cu toate acestea, toată lumea presupune că elevii vor beneficia cumva de pe urma unor teme de care nu știu cum să scape mai repede, de parcă atitudinea și scopul lor ar fi irelevante pentru rezultatul obținut.

viața să fie satisfăcătoare în lipsa unor țeluri și a unor eforturi permanente"[37].

Din această analiză derivă mai multe paradoxuri foarte interesante. Unul dintre acestea este că autodisciplina presupune un exercițiu de voință și, astfel, alegere liberă, însă multe dintre aceste persoane nu sunt deloc libere din punct de vedere psihologic. Nu este ca și cum ar fi decis să se disciplineze într-atât de mult încât să nu își permită să fie nedisciplinate. Același lucru se poate spune și despre amânarea satisfacției: când Block și colegul său au realizat un experiment în care un grup de adolescenți trebuia să aleagă între a primi pe loc o anumită sumă de bani sau a primi mai târziu o sumă mai mare, cei care au așteptat „nu erau doar «mai buni» la autocontrol, ci într-un fel... păreau incapabili să se sustragă acestuia"[38].

Un al doilea paradox este acela că autodisciplina impresionantă poate ascunde sămânța propriei distrugeri: o pierdere dezlănțuită a controlului, pe care psihologii o numesc „dezinhibare". Oamenii trec uneori brusc de la o extremă nesănătoasă (deși nu este întotdeauna recunoscută ca atare) la cealaltă: cetățeanul model are subit ieșiri scandaloase; un abstinent de la alcool trage o beție de-a dreptul periculoasă; abstinența absolută lasă loc sexului neprotejat și riscant[39]. Efortul de a inhiba posibilele comportamente nedorite poate avea și alte efecte negative. O analiză detaliată a studiilor cu privire la toate modalitățile prin care se încearcă reprimarea propriilor sentimente și comportamente concluzionează că printre rezultatele autocontrolului se numără adesea „tulburările și suferințele" și „tulburările cognitive" (printre care se numără:

[37] D. Shapiro, pp. 34, 44.

[38] Funder, p. 211.

[39] Pentru modalități în care „se manifestă uneori dezinhibiția la personalitățile supracontrolate", vezi Bock, p. 187.

incapacitatea de concentrare și gânduri obsesive, intruzive despre comportamentul proscris)"[40].

Pe scurt, nu trebuie să fim întotdeauna atât de liniștiți pentru că avem copii extraordinar de autodisciplinați. Aceeași precauție este necesară și pentru cei care sunt înclinați să amâne satisfacția: cei care amână „înclină să aibă un comportament destul de supracontrolat și inutil de inhibat"[41]. La fel se poate spune și despre cei care persevereză mereu într-o activitate, chiar și atunci când nu au succes. (Voi analiza ceva mai detaliat aceste ultime două tendințe, idealizate în mod obișnuit ca „tărie de caracter".) Pe de altă parte, este evident, autodisciplina nu are mereu forme patologice. Deci, prin ce se deosebește forma sănătoasă și adaptativă? Poate atât prin moderație, cât și prin flexibilitate. Ceea ce contează este capacitatea de a decide dacă și când: să perseverăm sau să ne controlăm, să amânăm satisfacția sau să respectăm regulile, în loc să avem înclinația simplistă către toate acestea. Această capacitate, și nu autodisciplina sau autocontrolul în sine, este cea care pe care copiii au nevoie să o dobândească spre binele lor.[42]

---

[40] Polivy, p. 183. Aceasta adaugă: „Asta nu înseamnă că nu ar trebui niciodată să ne inhibăm reacțiile naturale cum ar fi, de exemplu, atunci când furia ne face să vrem să rănim pe cineva sau dependența ne face să vrem să fumăm o țigară". Înseamnă, mai degrabă, că ar trebui să punem în balanță beneficiile și costurile inhibiției în fiecare situație. Această poziție moderată este în contrast radical cu tendința societății noastre de a recomanda autodisciplina în absolut.

[41] Funder, p. 211.

[42] „Funcționarea umană adaptativă se regăsește nu în autocontrolul general ci, în controlul flexibil al proceselor. Autoreglarea eficientă presupune capacitatea de a controla sau a renunța la control ca reacție la schimbările de situație din mediu și la propriile modificări afective și de prioritate" (King, p. 58).

CONTROLUL DIN INTERIOR

În general, ceea ce se vrea a fi discuție despre autodisciplină aduce mai mult cu a face galerie nesocotită pentru acest concept. Rezultatul este acela că nici măcar nu ne mai punem problema că excesul nu este la fel de nesănătos ca și lipsa acestuia. Dar aș vrea să duc un pic mai departe această idee, pentru a oferi un răspuns mai complet la întrebarea despre diferențele dintre formele pozitive și cele negative. Ceea ce trebuie să întrebăm despre autodisciplină, ca și în cazul stimei de sine, nu este pur și simplu „Cât?", ci „Cum?"

Una din cele mai productive modalități de a aborda această problematică se regăsește în lucrările psihologilor Edward Deci și Richard Ryan. M-am inspirat deja din teoriile și studiile lor atunci când am analizat înclinația generală de a considera că motivația este de un singur tip și că este prezentă într-o măsură mai mică sau mai mare. Ne dorim pentru copii să *dispună de o măsură mai mare, așa că* încercăm să îi „motivăm". De fapt, așa cum am explicat în Capitolul 4, este recomandabil să gândim motivația în funcție de tipurile existente: intrinsecă și extrinsecă. Iar forma este mai importantă decât cantitatea. Motivația *intrinsecă*, după cum poate ați reținut, înseamnă că dorești să faci ceva de dragul acelui ceva, în timp ce motivația *extrinsecă* vizează o recompensă sau o pedeapsă ce decurg dintr-un anumit comportament. Mai mult, aceste două forme nu sunt doar diferite, ci adesea invers proporționale. Cu cât oamenii sunt mai determinați să se concentreze asupra motivelor extrinsece pentru o acțiune, cu atât se va reduce interesul lor pentru acea acțiune.

Iată totuși o enigmă: copiii se implică uneori în activități care nu sunt plăcute intrinsec, adesea chiar și în absența recompenselor. De ce? Am putea spune că am *internalizat* obli-

gația față de acele activități. Ceea ce ne readuce, desigur, la problema autodisciplinei, pe care mizează mulți părinți și pedagogi. După cum subliniam la începutul acestui capitol, ei vor ca cei mici să se ridice la așteptările lor chiar și atunci când nu sunt prezenți, morcovii și bățul fiind totuși la îndemână. Copiii ar trebui să meargă pe calea cea dreaptă chiar și atunci când nu sunt supravegheați.

Ryan și Deci nu se dau totuși înapoi de la a ne complica viețile. După ce ne-au arătat că există tipuri diferite de motivație (care nu sunt în egală măsură dezirabile), vin acum și sugerează că există și tipuri diferite de internalizare (pentru care este valabilă aceeași afirmație). Este o posibilitate pe care puține persoane, nici chiar cercetătorii, nu par să o ia în considerare. Chiar și cineva care cunoaște diferențele dintre intrinsec și extrinsec poate insista pur și simplu că trebuie să ajutăm copiii să „internalizeze principiile (sau comportamentele) bune", fără să mai fie nevoie de nimic altceva.

Dar ce înseamnă mai exact internalizare? Pe de o parte, regulile sau standardele altcuiva por fi adoptate ca atare sau pot fi „introiectate", astfel încât să controleze copiii din interior: „Comportamentele sunt realizate pentru că așa «trebuie» sau pentru că altfel ne-am simți angoasați, vinovați sau ne-am pierde stima de sine". Pe de altă parte, internalizarea poate avea loc într-un mod mai autentic, astfel încât comportamentul este resimțit ca „volitiv și autodeterminat". A fost acceptat, complet integrat în structura de principii a persoanei și pare liber ales.[43] Un copil, de exemplu, învață pentru că știe că asta trebuie să facă și se va simți îngrozitor altfel. Sau poate că înțelege beneficiile acestui fapt și va dori să continue, deși nu este întotdeauna plăcut.

[43] Ryan et al., p. 587.

Adulții dominatori sfârșesc prin a susține ultima dintre abordări („introiectarea") ceea ce duce de multe ori la un stil de învățare care este rigid, superficial, îngust și, drept rezultat, mai puțin eficient (atunci când activitatea presupune orice este mai ambițios decât învățarea pe dinafară)[44]. Această distincție de bază între tipurile de internalizare s-a dovedit relevantă nu doar pentru activitățile școlare, ci și pentru : activitățile sportive, relațiile sentimentale, generozitate, implicarea politică și religie, în cele mai multe dintre aceste domenii studiile fiind realizate de către Deci, Ryan și colegii lor, arătând că tipul integrat de internalizare (din perspectiva modului în care realizăm oricare din acele activități) generează rezultate mai bune decât tipul introiectat[45].

Ceea ce trebuie să înțelegem este că *doar pentru că motivația este internă, asta nu înseamnă că este intrinsecă, integrată sau ideală.* Când un copil se simte controlat, este în continuare la mila recompenselor și pedepselor. Numai că, de această dată, acestea locuiesc în interiorul lui. Dacă face asta înseamnă că este recompensat (temporar) printr-un sentiment bun față de sine, dacă face cealaltă se simte îngrozitor. Cu alte cuvinte, această formă de internalizare este generată de un concept pe care l-am mai discutat: stima de sine condiționată. Iar rezultatul este acela că acești copii se vor simți confuzi, nefericiți și vor avea mai puține șanse de reușită, cel puțin după criterii semnificative, în ceea ce fac[46]. Motivul pentru care acționează este interior și cu toate acestea nu se simt de parcă ar veni de

[44] Vansteenkiste et al.

[45] Titulatura generică pentru acest model și studiile empirice relaționate este aceea de „teoria autodeterminării" (TAD). Pentru mai multe informații, inclusiv o bibliografie, vezi www.selfdeterminationtheory.org.

[46] Pentru mai multe informații în privința legăturii dintre stima de sine condiționată și datele indicând rezultatele inferioare ale internalizării introiectate, vezi Assor et al. 2009.

la *sine*. Ar putea să sufere de ceea ce psihanalista Karen Horney numea „tirania lui trebuie", într-o asemenea măsură încât nici nu mai știu ceea ce doresc ei cu adevărat și cine sunt cu adevărat.

Mulți copii mai mari au internalizat compulsia de a avea rezultate bune la învățătură. Ei par să fie visul oricărui părinte care dorește un elev silitor, dar nu au făcut altceva decât să își fi ipotecat viața prezentă pentru viitor: harnici ca albinele, perseverenți până în pânzele albe, stresați la maximum. Liceul nu este decât o pregătire pentru colegiu, iar colegiul nu înseamnă altceva decât strângerea de puncte pentru orice ar urma după aceea, an după an de rețineri în așteptarea unui număr și mai mare de prăjiturele. Nimic nu are valoare în prezent sau nu oferă satisfacție în sine. Se prea poate ca acești elevi să fie campioni la lucrări de control, colecționari de note mari și răbdători în așteptarea satisfacției, dar sunt adesea motivați mai degrabă de nevoia constantă de a se simți bine în propria piele, decât de orice altceva care să aducă a curiozitate.

După același model, copiii care au introiectat indicațiile de a fi politicoși, silitori sau binevoitori nu sunt realmente agenții morali ai acțiuni în sens deplin. Nu au ales comportamentul pozitiv pentru că nu au simțit că ei sunt cei care au făcut această alegere. Până la urmă, a te asigura că un copil internalizează principiile noastre nu este același lucru cu a-l ajuta să își dezvolte propriile principii. Mai mult, sentimentul că *trebuie* să se comporte într-un anumit fel le bulversează emoțiile, pe care fie nu le pot controla (iar rezultatul este acela că emoțiile ies la iveală necontrolat), fie că trebuie să le reprime[47]. Remarcați, din nou, cum aceste informații ne poartă cu un pas mai departe de analiza lui Block: problema nu este

[47] Vezi Roth et al.

că unii copii se autoreglează *prea mult*, ci că *modul* în care au fost învățați să se autoregleze este nesănătos și are efecte negative asupra dezvoltării lor intelectuale, morale și emoționale.

Așadar ce spun toate acestea despre perspectiva pe care o avem asupra autodisciplinei? Răspunsul depinde numai de accepțiunea pe care o dăm acestui termen. Dacă îl folosim pentru a include ceva autonom și integrat, atunci poate fi benefic, cel puțin cu moderație: un copil de doisprezece ani se smulge de pe Facebook pentru a-și ajuta părintele la curățenie. Nu este activitatea lui preferată, dar înțelege și îmbrățișează cu totul principiul unei mâini de ajutor, deci este voința lui să acționeze astfel.

Dar acest scenariu poate reprezenta o excepție în cultura noastră. După cum remarca specialistul în educație Nel Noddings: „În mare parte, autodisciplina este internalizarea unei alterități care te supraveghează cu severitate"[48], deci o atitudine de control nu foarte sănătoasă. După părerea mea, majoritatea celor care folosesc acest termen nu s-au gândit niciodată la această distincție. Chiar și atunci când au cele mai bune intenții, unele persoane se pot trezi cultivând introiecția deoarece consideră că autodisciplina este, fără discuție, ceva bun.

Eșecul de a face distincția dintre versiunile sale diferite aruncă, de asemenea, confuzie asupra unora dintre afirmațiile pe acest subiect. Iată un exemplu: mai mulți cercetători – și, în special, Roy Baumeister – au susținut că autocontrolul este ca un mușchi. Necesită energie și se poate oricând epuiza. Dacă îl folosești într-un scop vei avea, cel puțin temporar, mai puține resurse pentru vreun alt scop. La prima vedere poate părea că există multe dovezi care să susțină acest model de „putere". În diferite experimente, persoanele cărora li s-a spus să evite

[48] Discuție privată, iunie 2008.

să se gândească la un urs alb sau să se rețină de la a mânca dulciuri sau să își reprime reacțiile emoționale în timpul unui film, au părut să aibă mai puțin autocontrol ulterior (de exemplu, să își înăbușe râsul sau să limiteze consumul de alcool) sau, pur și simplu, o înclinație mai limitată de a persevera în activități solicitante din punct de vedere fizic și mental[49].

Înseamnă asta că autocontrolul este epuizabil? Așa s-ar părea dacă presupunem că ia o singură formă. Dar perspectiva se schimbă odată ce ne dăm seama că oamenii exercită autocontrol în modalități diferite și în scopuri diferite. Epuizarea poate avea loc atunci când oamenii introiectează cerința de a realiza ceva, dar nu pare să se întâmple și în condiții de sprijin al autonomiei, care susțin autoreglarea integrată. Atunci, autocontrolul nu se termină și este posibil să continui cu o altă activitate, fără semne evidente de oboseală. Mai mult, când oamenii simt că motivația lor este autonomă, este posibil să aibă mai multă vitalitate decât atunci când au început[50].

De asemenea, acesta nu este singurul motiv pentru care trebuie să privim cu scepticism modelul de putere al autocontrolului. Corectitudinea acestuia pare să depindă mult și de *convingerea pe care o au oamenii că este corect*, cu alte cuvinte, dacă sunt de acord sau nu că autocontrolul este o resursă limitată[51]. Cu toate acestea, sunt de părere că ar trebui

[49] Vezi, de exemplu, Baumeister et al. 2007.

[50] A fost demonstrat în două seturi de studii, fiecare incluzând trei experimente, realizate independent de către Moller et al. și Muraven et al. Și se bzează pe studii care au arătat că oamenii au mai mult succes în activități care necesită autodisciplină, cum ar fi pierderea greutății, renunțarea la fumat sau exercițiile fizice, atunci când se simt mai puțin controlați.

[51] Într-o serie de studii, numai persoanele care priveau deja voința ca pe o resursă limitată sau care erau determinați de moderator să creadă asta indicau o epuizare a egoului. În schimb, se descurcau la fel de bine sau chiar mai bine într-o a doua activitate dacă li se spunea: „Uneori, o activitate care

să punem sub semnul întrebării nu numai modul în care autocontrolul sau autodisciplina funcționează, ci și dacă toate versiunile acestora sunt dezirabile. Dacă neglijăm diferențele dintre modurile în care noi (și copiii noștri) internalizăm obligația de a realiza ceva sau dacă negăm că este posibil să fim excesiv de controlați, sfârșim prin a susține aceste idei prea pripit și prea în totalitate. Și pierdem din vedere faptul că un control din interior nu este neapărat mai uman sau în vreun alt fel preferabil decât controlul din exterior.

TĂRIA DE CARACTER

Se cunoaște deja de multă vreme că abilitatea cognitivă nu este unicul factor care determină rezultatele pe care copiii le vor avea la școală și în viață. Această apreciere a devenit foarte renumită în anul 1996 odată cu apariția cărții *Inteligența emoțională* scrisă de către autorul de literatură științifică Dan Goleman, în care acesta tratează importanța conștiinței de sine, a altruismului, a motivației personale, a empatiei, a capacității de a iubi și de a fi iubit. Dar, de atunci și până acum, s-a întâmplat ceva ciudat cu acest mesaj. Când auzi despre limitele IQ-ului în ziua de astăzi, discuția are loc în contextul discursului conservator care pune accent nu pe altruism sau pe empatie, ci pe ceva care sună mai degrabă a etică laborală protestantă. Mai mult decât să fie inteligenți, ni se spune, copiii trebuie să aibă succes cu vechile calități precum *tăria de caracter* și *perseverența*, *autodisciplina* și *voința*. Scopul este acela de a ne asigura că au capacitatea de a rezista tentațiilor, de a-și controla impulsurile neconstructive, de a amâna activitățile care le fac

îți solicită mintea te poate umple de energie pentru alte activități dificile" (Job et al.).

plăcere pentru a răzbi prin ceea ce li se spune să facă și să o țină așa oricât ar fi necesar[52].

Termenul „tărie de caracter"[53] a fost popularizat de către Angela Duckworth, fostă studentă a lui Martin Seligman de la Universitatea Pennsylvania, care folosește acest termen pentru a desemna tipul de autodisciplină necesar pentru a determina oamenii să persevereze îndelung în activitățile lor. Lucrările ei nu emit nicio pretenție de obiectivitate: se poate spune că Duckworth *vinde*, mai degrabă, tăria de caracter, decât că îi analizează la rece efectele. „În calitate de pedagogi și părinți" – scrie ea alături de colegii ei în prima lucrare semnată pe acest subiect – „trebuie să încurajăm copiii să lucreze nu doar din greu, ci și cu tenacitate"[54]. Este practic același mesaj care ne-a fost inculcat cu surle și trâmbițe încă de la fabulele lui Esop, aforismele lui Benjamin Franklin, denunțările creștine ale trândăviei și, desigur, incantațiile de secol XIX, inventate pentru a determina copiii să își facă temele: „Dacă nu iese din prima, n-o lăsa, nu te lăsa".

„Persoanele cu tărie de caracter, întrucât nu se abat de la calea lor, ratează uneori noi oportunități", recunoaște Duckworth. Însă nu pare să vadă nicio problemă aici. Mai mult, tăria de caracter, așa cum o definește și o apără ea, *înseamnă* să faci „un lucru anume în viață și să alegi să renunți la toate

[52] Emblematică pentru această modificare este cartea din 2012 a lui Paul Tough, *How Children Succeed* [*Cum au copiii succes*], care debutează cu afirmația că ceea ce contează cel mai mult pentru copii nu sunt rezultatele școlare, ci calități cum ar fi „perseverența, autocontrolul, curiozitatea, conștiinciozitatea, tăria de caracter și încrederea în sine" (p. xv). Dar este ultima oară când cititorul va vedea menționate curiozitatea și încrederea în sine, care nici măcar nu figurează în indexul care include, în schimb, note generoase despre „autocontrol" și „tărie de caracter", subiectele principale ale cărții lui Tough.

[53] În original „grit". [n. tr.]

[54] Duckworth et al. 2007, p. 1100.

celelalte în acest scop"[55]. De exemplu, nu vede nicio utilitate în a permite copiilor să experimenteze cu diverse instrumente muzicale. „Copilul care perseverează la același instrument dă dovadă de tărie de caracter", spune ea. „Poate că e mai interesant să încerci ceva nou, dar realizările la cel mai înalt nivel necesită o oarecare unidirecționalitate.[56]"

Această consemnare este grăitoare din două motive. Înainte de toate, Duckworth a realizat studii pe acest subiect, iar recomandările ei nu au la bază dovezi, ci convingerea personală că oamenii ar trebui să își dedice tot timpul încercării de a deveni buni într-o direcție, și nu aceleia de a deveni rezonabil de competenți în mai multe. Ceea ce te poate ajuta să îmbunătățești o singură activitate de interes, dar dacă se întâmplă să agreezi varietatea și un orizont mai larg, Duckworth nu prezintă niciun motiv pentru care ar trebui să accepți preferința ei pentru o specializare pe viață, sau, prin extensie, de ce ar trebui să îmbrățișezi conceptul tăriei de caracter care izvorăște din această preferință.

Apoi, în formularea „poate că e mai interesant să încerci ceva nou, dar"... regăsim esența acestui mod de a gândi. Am putea crede că perseverența într-o singură direcție ne este recomandată nu în ciuda faptului că este mai puțin interesantă, ci *tocmai* din acest motiv. Tăria de caracter pare îndeaproape legată de principiul privațiunii. Munca grea, neplăcută este considerată nu doar necesară pentru a atinge un scop, ci este considerată o virtute în sine. La polul opus, a face ceea ce îți place este considerat mai puțin admirabil și poate chiar insuficient din punct de vedere moral. (Mai multe pe această temă, în paginile ce urmează).

[55] Primul citat este din Duckworth 2013; al doilea din Perkins- Gough, p. 16.

[56] Duckworth citată în Lehrer 2009b, p. D2.

Când le citești cu atenție, experimentele realizate de către Duckworth nu oferă prea multe dovezi în sprijinul îndemnurilor de a munci din greu și a nu te da niciodată bătut. Cele mai surprinzătoare în textele ei, totuși, sunt premisele problematice și distincțiile critice pe care le ignoră.

1. Nu orice merită efortul și, în niciun caz, pentru perioade extinse.

În ce activități ați fost încurajați să dați dovadă de tărie de caracter? Este o întrebare pe care nu o auzim niciodată, iar ceea ce este, de fapt, ridicat în slăvi (de către Duckworth și alții care au îmbrățișat fără rețineri acest concept[57]) este însăși perseverența – în orice, după cum se pare că recomandă. Aceasta este o reminiscență a platitudinilor despre cum să îți „urmezi visul", de parcă visul de a deveni faimos ar fi pe același plan cu visul de a pune capăt malnutriției infantile. Amoralitatea acestui concept dă frâu liber imoralității celor care îl ilustrează[58]. Până la urmă, majoritatea tiranilor dau dovadă cu prisosință de tărie de caracter. Cu alte cuvinte, când proslăvim noțiunea tăriei de caracter este ca și cum am pune boii înaintea căruței. Noi, asemenea copiilor noștri, ar trebui să fim cei care decidem ce să facem și de ce. *Abia atunci* putem vorbi despre ce ne trebuie pentru a fi eficienți în direcția aleasă: planificare

[57] De exemplu, un pedagog a scris o broșură intitulată *Cultivarea tăriei de caracter* în care prezintă o strategie în șase pași pentru a învăța elevii cum să persevereze în tot ceea ce fac, indiferent de importanța activității. Mai mult, premisa autorului este aceea că „dacă vrem ca cei mici să învețe să facă față supărărilor și nereușitelor, trebuie să treacă prin supărări și nereușite", astfel încât sunt expuși deliberat unor astfel de experiențe (Hoerr 2013).

[58] Aceeași idee este aplicabilă și pentru autodisciplină. Regretatul Fred Rothbaum, psiholog la Universitatea Tufts University, era de părere că subiecții experimentelor lui Milgram au fost nevoiți să dea dovadă de o autodisciplină extraordinară pentru a respecta ordinul de a aplica electroșocuri unor persoane, forțându-se astfel să își depășească înclinația naturală de a nu face rău celorlalți (discuție privată, iunie 2008).

atentă, capacitatea de a lucra în echipă, curaj, echilibru între încredere în sine și modestie și, da, perseverență, printre multe altele. Iar tăria de caracter nu are nimic admirabil *per se*. Dimpotrivă, am trăi într-o lume mai bună dacă cei puși pe rele ar dispune mai puțin de această calitate.

2. Perseverența poate fi contraproductivă și nesănătoasă

Uneori merită să te angajezi în activități cu bătaie lungă și puțini dintre noi doresc să își vadă copiii abandonând partida la prima piedică. Dar, la fel ca și în cazul autocontrolului, tăria de caracter se poate uneori dovedi inadecvată și nesănătoasă, chiar și atunci când activitatea căreia îi este dedicată nu este îndoielnică din punct de vedere moral. Sunt situații în care nu are niciun sens să perseverezi într-o problemă pentru care nu există soluție și să continui să depui eforturi către un țel care este aproape sigur imposibil de atins, să continui cu o activitate care nu îmi oferă niciun fel de satisfacție. Oamenii care se *încăpățânează* să persevereze în astfel de condiții, afișează un „refuz de a se dezangrena" care este contraproductiv (din perspectiva rezultatului), dar și patologic (din perspectiva motivației). Haideți să le analizăm pe rând.

Trebuie să reamintim oricui vorbește despre tărie de caracter ca despre un material brut proverbiala lege a gropilor: când te afli într-una, nu mai săpa. Oamenii cu tărie de caracter manifestă adesea o „perseverență neproductivă", încearcă și încearcă la nesfârșit, deși rezultatul este fie un eșec monumental, fie un „succes plătit scump și ineficient, care ar fi fost depășit cu ușurință prin direcții alternative de acțiune", după cum explică un grup de psihologi. Ultima categorie include unele strategii militare, metodologii științifice sau decizii de investiție[59]. Chiar și atunci când nu te prăbușești sau te faci

[59] McFarlin et al; citat la p. 152. Vezi, de asemenea, King.

scrum în respectiva direcției de acțiune, s-ar putea să nu o scoți la capăt la fel de bine cum ai fi făcut-o dacă te opreai, reevaluai și încercai altceva. După cum arată autorii cărții intitulate Mastering the Art of Quitting [*Arta de a pierde*]: „O cultură care preamărește virtuțile menținerii direcției... ne împiedică să mergem mai departe și să ne propunem noi obiective". Învățăm multe și din „libertatea de a explora și apoi a abandona o activitate care nu se dovedește a fi pe măsura noastră"[60].

În același timp, avantajul de a ști când să *nu* perseverezi vizează nu doar rezultatele unei decizii, ci și impactul asupra persoanei care a luat respectiva decizie. O direcție de cercetare indică faptul că „cei care se dezangrenează din obiective de neatins se bucură de mai multă mulțumire, au tipare mai normative de secreție a cortizolului și resimt mai puțin simptomele indispozițiilor obișnuite decât oamenii care au dificultăți în a se dezangrena"[61]. Acesta este un contraargument puternic împotriva tuturor acelor afirmații simpliste care susțin că perseverența este dezirabilă.

Așa cum se poate ca *efectele* unei tării de caracter inadecvate să nu fie întotdeauna optime, *motivația* pentru a acționa astfel ridică mai multe probleme importante din punct de vedere psihologic. Ceea ce contează nu este cât de îndelung perseverăm, sau în ce activitate, ci *de ce* alegem asta. Aleg să rămân la un serviciu care mă demoralizează din cauza unei temeri realiste că nu îmi voi găsi de lucru în altă parte? Sau pentru că refuz să îmi recunosc înfrângerea sau mă tem să nu fiu privit ca un ratat? Continui cu încercarea de a învăța să gătesc franțuzește sau să joc golf (în absența vreunei dovezi că am vreo chemare spre asta) pentru că mă pasionează respectiva activitate? Sau perseverența mea trădează incapacitatea de a schimba macazul, convingerea compulsivă că trebuie întotdeauna să termin ceea ce am început? (Se poate ca teama de a nu fi etichetat drept delăsător să nu fie nerealistă în prezența unor norme sociale puternice în sprijinul perseverenței în ciuda a toate. Volumul de afirmații conform cărora „tăria de caracter este benefică" contribuie la consolidarea acestei norme anume, promovând astfel motivațiile nesănătoase ale perseverenței.)

[60] Streep și Bernstein, pp. 1, 3, 212.

[61] Miller și Wrosch, p. 773.

Este interesant de știut că cei care nu se abat de la activitatea aleasă deoarece aceasta le face realmente plăcere resimt o nevoie mai redusă de autodisciplină. Nu au nevoie să se îndârjească și mai tare pentru a continua și nu contează că nu sunt genul de persoane care să obțină un punctaj ridicat pe „scara tăriei de caracter", enunțată de către Duckworth. Eseista Annie Dillard comenta cu referire la devotamentul față de meseria de scriitor: „Nu o faci din voință, ci dintr-o pasiune de nestăvilit". După care adaugă că la fel este și cu părinții: „Dacă ai un copil mic pe care îl apucă plânsul în miezul nopții și depinzi doar de voință pentru a te da jos din pat ca să îl hrănești, atunci copilul sigur va muri de foame. Dar o faci din iubire".[62]

Calitatea vieții este afectată nu doar de ceea ce facem (cu alte cuvinte, de comportamentul pe care îl avem), ci și de motivele pentru care facem ceea ce facem. Acest adevăr reapare constant în această carte, fiind relevant în chestiuni de la parentajul excesiv, la internalizare. Teoreticienii care nu depășesc nivelul de superficialitate, concentrându-se numai asupra aspectelor vizibile și măsurabile, vor dori să știe care este măsura în care o persoană manifestă dârzenie. Nu se vor obosi să întrebe dacă persoana respectivă acționează într-un anumit

[62] Dillard, p. 161.

fel datorită pasiunii pentru ceea ce face sau din cauza unei nevoi disperate (angoasante) de a-și demonstra competența. Se presupune că, atâta vreme cât copiii își dau toată silința, noi trebuie să dăm aprobator din cap.

Așa se face că Duckworth a ales ca motto pentru unul din articolele sale următorul citat din actorul Will Smith: „Nu mă tem să mor la datorie. Nu voi fi scos din joc și basta. Se prea poate să fii mai talentat decât mine... dar, dacă vrei să ne luăm la întrecere, trebuie să știi două lucruri: ori sunt primul, ori mor. E simplu.[63]" Această declarație ni se va părea multora dintre noi de-a dreptul deviantă, o ilustrare perfectă pentru partea întunecată a perseverenței. Pare să exemplifice teama patologică de a pierde, nevoia compulsivă de a-i învinge pe ceilalți, supracompensarea rigidă care ascunde adesea aroganța macho[64]. Pentru Duckworth, totuși, Smith nu va ieși în niciun chip din joc și, din acest motiv, este un model pe care trebuie să îl aplaudăm.

Pentru a ști când să ne oprim, nu este nevoie doar de înțelepciune, ci și atât de capacitatea unei viziuni pe termen lung, cât și de oarecare îndrăzneală. Întrucât a continua ceea ce facem deja este adesea calea cea mai comodă, este nevoie de curaj să te poți desprinde și să spui: Basta! Și este un mesaj de

[63] Smith citat în Duckworth 2013.

[64] Această patologie înflorește într-o cultură care nu doar că aplaudă triumful competitiv, succesul în fața învingerii altora, ci apreciază sportivii, inclusiv copiii, care nu se retrag din competiție nici măcar după ce s-au rănit și în ciuda riscurilor de vătămare definitivă. Se poate numi tărie de caracter autodistructivă. Asemenea trăsăturilor distructive față de ceilalți, această nevoie disperată de a câștiga este adesea generată de o versiune deosebit de profund înrădăcinată a stimei de sine condiționate. Este perfect surprinsă (deși probabil fără intenție) de expresia grăitoare folosită de către Lance Armstrong: „nereușită egal moarte". [Lance Armstrong, ciclist american care a câștigat șapte ani la rând Turul Franței, dar căruia i s-au retras titlurile fiind găsit vinovat de dopaj - n. tr.]

transmis copiilor noștri la fel de important ca și utilitatea perseverenței. Majoritatea dorim să ne încurajăm copiii în a-și găsi o pasiune – și să *alimentăm* acea pasiune (de a scrie, poate, pentru a prelua exemplul lui Dillard). Este cu totul altceva decât să le spunem că ar trebui să termine ceea ce au început, indiferent cât de neplăcut este pentru ei.

3. Tăria de caracter prezintă mai puține beneficii decât s-ar părea la prima vedere

Motivul principal pentru care Duckworth susține tăria de caracter este că aceasta are drept rezultat „cele mai înalte realizări". Ar putea părea lăudabil, dar haideți să ne gândim o clipă la alte posibile obiective dezirabile, cum ar fi acela de a ajuta copiii să aibă o viață fericită și împlinită, admirabilă din punct de vedere moral, creativă sau caracterizată prin sănătate psihologică. Oricare dintre aceste obiective ar duce în mod cert la recomandări foarte diferite de aceea care zice că „trebuie să faci un lucru și să nu te dai niciodată bătut".

Mai mult, dacă analizăm îndeaproape studiile realizate de către Duckworth, beneficiile tăriei de caracter pe care susține că le demonstrează sunt fie circulare, fie pur și simplu îndoielnice. Într-unul din aceste studii, constată că, la Academia Militară West Point, cadeții din anul I care au obținut un punctaj ridicat la chestionarul despre tăria de caracter („Termin tot ceea ce încep") erau mai puțin predispuși să abandoneze în timpul extenuantului programul de antrenament din timpul verii[65]. Acest experiment deservește scopul limitat de a stabili validitatea elementelor incluse în chestionarul ei, dar pare, altfel, să demonstreze doar că oamenii perseverenți perseverează.

O altă serie de studii a analizat un grup de elită format din elevi de gimnaziu care se calificaseră la Concursul național de ortografie. Duckworth a susținut că cei cu mai multă tărie de

[65] Duckworth et al. 2007, studiile 4 și 5.

caracter au obținut rezultate mai bune la acel concurs, „în timp ce micii ortografi cu o mai mare deschidere către nou, care își foloseau imaginația, se jucau cu ideile și se bucurau de o viață interioară complexă, obținuseră rezultate mai slabe". Pe lângă acestea, a mai descoperit și că cea mai eficientă strategie de pregătire o reprezentau „activitățile solitare de exerciții planificate" și nu, să spunem, lectura unor cărți[66].

Ceea ce ne uimește aici nu sunt atât concluziile în sine, cât învățămintele pe care Duckworth pare să le tragă din acestea. Viața interioară complexă (sau plăcerea de a citi) afectează performanța la un concurs fulger pe care îl câștigă cei care pot ortografia corect cât mai multe cuvinte rare, iar tăria de caracter atât de solidă încât să petreci timp de unul singur pentru a memora liste de cuvinte contribuie la atingerea acestui obiectiv – acestea sunt două abordări privite ca argumente în favoarea tăriei de caracter. După câte se pare sunt și argumente împotriva unei vieți interioare complexe și a lecturilor „de plăcere".

(Ironia face că alte studii susțin că, dacă ne interesează cât de bine se descurcă la ortografie copiii - iar prin asta mă refer (a) la majoritatea copiilor, nu doar la campionii ortografiei și (b) judecând după scrisul lor real, nu după un format limitat cum este un concurs -, atunci lectura, dincolo de alte beneficii este realmente mult mai eficientă decât orice antrenament și exerciții[67]. Dar, pentru un susținător al tăriei de caracter, lectura presupune mai puține constrângeri și necesită mai puțină autodisciplină fiind, deci, mai puțin admirabilă.)

Ceea ce contează aici, ca și în cazul opțiunii dintre a cânta la un singur instrument și nu la o multitudine, ține mai degrabă

[66] Duckworth et al. 2011, p. 175; și Duckworth et al. 2007, studiul 6.

[67] Krashen.

de scopuri și mai puțin de mijloace. Cât de important este că acei copii care sunt extraordinari de buni la ortografie câștigă mai multe campionate? Ar trebui să privilegiem o strategie sau o trăsătură de caracter care contribuie la obținere acelui obiectiv (sau a ceva ce poate fi descris ca „înaltă realizare"), indiferent de ce presupune și ce schimbări aduce?

Rezultatul pe care Duckworth îl folosește cel mai adesea ca indicator al performanței sunt realizările școlare. Argumentul ei este că autodisciplina și, în special, tăria de caracter, au drept rezultat note mai bune. Primul experiment, care a avut ecouri considerabile în presă, a constatat că, în cazul elevilor de clasa a VIII-a de la o școală publică specializată cu un sistem competitiv de admitere, autodisciplina a fost un factor de predicție mai puternic al reușitelor școlare decât punctajul IQ și că acest atribut explica de ce fetele, cel puțin cele de la școala respectivă, aveau note mai bune decât băieții[68]. Profesorii acordau mai multe note de 10 elevilor care raportau, de exemplu, înclinația de a amâna activitățile plăcute după ce își terminau temele.

Dar mă întreb din nou ce concluzie ar trebui să tragem, mai exact, din cele de mai sus? Să presupunem că se constata că elevii cu cele mai bune note erau cei care dădeau afirmativ din cap și zâmbeau la tot ceea ce spunea profesorul. Ar fi trebuit să fie un argument ca elevii să fie încurajați să devină mai buni lingușitori? Sau ar fi trebuit să ridice problema utilității notelor ca variabilă? Și dacă se constata că autodisciplina adulților era asociată cu evaluări mai pozitive din partea șefilor la

[68] Duckworth și Seligman 2005, 2006. Autodisciplina a fost în general evaluată în funcție de cum s-au descris elevii înșiși sau de cum au fost descriși de către profesori și părinți, și nu în funcție de activitățile lor reale. Singurul element comportamental - cerința de a alege un dolar astăzi sau doi dolari peste o săptămână - a avut corelații reduse cu celelalte elemente și a indicat cea mai mică diferență de gen.

serviciu? Ar trebui să tragem concluzia că angajații care făceau ceea ce le cereau șefii lor, indiferent dacă era satisfăcător sau rezonabil, obțineau un vot favorabil din partea superiorilor. Și ce-i cu asta?

Cu alte cuvinte, notele bune nu sunt adesea decât un semn de aprobare din partea persoanei cu autoritate în clasă. Dar chiar și atunci când au și altă funcție, notele prezintă un nivel redus de acuratețe și de relevanță[69]. Mai mult, elevii care urmăresc să obțină note mai mari, poate făcând dovadă, de cele mai multe ori, de tărie de caracter, înclină să acorde mai puțină importanță materiilor la care învață, fiind mai predispuși către o gândire superficială (și cu o dispoziție mai redusă pentru reținerea informațiilor), preferând activitățile cele mai facile posibil, întrucât obiectivul lor nu este acela de a explora idei, ci de a face tot ceea ce este necesar pentru a înhăța un 10 (vezi p. 147).

Mai mult, elevii cu note mari par, în medie, să fie excesiv de conformiști și nu din cale afară de creativi. Pentru dovezi în acest sens, nu trebuie să căutăm mai departe de cele două studii pe care Duckworth însăși le citează pentru a arăta că autodisciplina este un factor de predicție al performanțelor școlare. Unul dintre studii a concluzionat că aceste performanțe „păreau că se datorează atât atenției pentru detalii și reguli ale jocului școlar, cât și talentului intelectual". Studenții cu mari realizări „nu acordau un interes deosebit ideilor sau activităților culturale și estetice. În plus, nu erau persoane din cale afară de tolerante sau empatice. Cu toate acestea, afișau atât stabilitate, pragmatism și orientare către teme, cât și o conviețuire armonioasă cu regulile și convențiile sociale. În cele din urmă, prin comparație cu masa elevilor, acești campioni se dovedeau oarecum rigizi și lipsiți de originalitate.[70]" Ce-

[69] Vezi Kohn 1999a, 1999b.

[70] Hogan și Weiss, p. 148.

lălalt studiu menționat de aceasta concluziona, de asemenea, că autocontrolul era semnificativ corelat cu notele elevilor, dar la fel erau și conformismul sau reticența față de asumarea de riscuri[71].

Au note mai mari copiii autodisciplinați și perseverenți, printre care se poate număra și un procent disproporționat de fete[72]? Poate. Dar asta nu este atât un argument în favoarea tăriei de caracter, cât subliniază cât de limitate sunt notele în evaluarea rezultatelor. În general, singurele persoane care se lasă convinse de studiile despre perseverență sunt cele care apreciază deja această calitate, fără a ține cont de varietatea de motive pentru care cineva refuză să renunțe sau de varietatea consecințelor acestei atitudini.

AUTODISCIPLINA CA IMPERATIV MORAL

Dacă uneori controlul de sine poate fi nesănătos, dacă așteptarea mai multor prăjituri și refuzul de a renunța nu sunt întotdeauna cea mai logică decizie, atunci de ce sunt atât de multe persoane care recomandă fără nicio reținere autodisciplina, amânarea satisfacției și tăria de caracter? În mai multe rânduri, am sugerat în această carte că perspectiva tradiționalistă este fundamentată nu doar pe opiniile despre cum stau lucrurile, ci și pe convingerile cu privire la cum ar trebuie să stea situația. Ideologia, nu doar dovezile, este adesea responsabilă

[71] Wolfe și Johnson.

[72] Într-unul din articolele lor, Duckworth și Seligman (2006) susțineau că autodisciplina „este un atu pentru fete". Această caracteristică este mai pronunțată la ele decât la băieți și, de aceea, au note mai mari. Ceea ce se subînțelege este că fetele, în cultura noastră, au deprinderea (mai mult decât băieții) de a-și controla impulsurile și de a face ceea ce li se spune și, de aceea, sunt recompensate cu note mai mari. Să fie totuși acesta un motiv de aplauze?

atât de acuzele dure la adresa permisivității, parentajului elicopter și a mișcării stimei de sine, cât și de entuziasmul față de recompense, concursuri și presupusele beneficii ale nereușitelor. La fel stau lucrurile și aici. Aprecierile lipsite de varietate la adresa autodisciplinei țin de convingeri și de așteptări, deci faptul că ea nu are întotdeauna cele mai bune rezultate nu reduce elanul celor care insistă că cei mici trebuie să învețe să se controleze.

Autodisciplina este elementul central al modelului conservator de Tată sever descris de către George Lakoff. Accentul pe care acest model îl pune pe „tăria morală" transformă autodisciplina într-una din „principalele exigențe morale", în timp ce „lipsa acesteia este imorală", un semn de autoindulgență și, prin urmare, slăbiciune. Dacă oferă sau nu beneficii practice, psihologice sau de alt tip, nu are nicio relevanță[73]. Cu alte cuvinte, *dificultatea* de a ne determina să facem ceea ce nu ne place sau reținerea de la a face ceea ce ne aduce satisfacție este apreciat *per se*. Suferința și privațiunile (vezi pp. 189-192) sunt exigențe pentru, și poate chiar manifestări ale, „tăriei morale" precizează Lakoff. Ca de obicei, perspectiva conservatoare asupra lumii a fost adoptată și acceptată fără rezerve. Paul Tough, de exemplu, declara în paginile revistei New York Times că „mai mult decât orice, copiii au nevoie de mici greutăți: unele provocări, unele privațiuni pe care să le poată depăși"[74].

Unii se gândesc la crezul, atât de apreciat de cei care aspiră la o cultură a machismului: „Ceea ce nu mă omoară mă

[73] Lakoff, pp. 68, 165. Ceea ce are mai puțină logică, dar sigur, deja nici nu ne mai miră, este faptul că autodisciplina se vede îmbrățișată la fel de călduros de către liberali și aprobată critic în aproape toate articolele pe acest subiect publicate în presa de consum.

[74] Tough 2011, p. 85.

face mai puternic[75]", introdus de Nietzsche prin „Din școala militară a vieții". Această sensibilitate are ecouri și în culturile estice – gambaru (n-ai ce face, taci și rabdă) în Japonia și chi ku („amărăciune mistuitoare") în China – cât și în religiile vestice. Angela Duckworth nota cum „toate marile tradiții religioase încurajează renunțarea la plăcerile de moment, pentru a obține recompense ulterioare mult mai mari"[76]. Într-adevăr, argumentele pentru autocontrol sunt în primul rând teologice. Gestul suprem de a amâna satisfacția, până la urmă, este apelul de a aștepta până murim pentru a ne culege laurii de pe urma sacrificiului și a suferinței. Și nu este o asociere pur teoretică. Oamenii care se declară religioși, la fel ca și copiii lor, înclină să exercite mai mult autocontrol decât ceilalți[77].

Pentru o înțelegere mai deplină a ceea ce se află dincolo de încercările de a ne domina sinele, haideți să adresăm următoarea întrebare: Cum sunt, de fapt, copiii și oamenii, în general, dacă este necesară autodisciplina pentru a-i determina să facă ceva de valoare? Gândiți-vă la aceste rânduri scrise de către editorialistul conservator David Brooks:

> Pe vremea lui Lincoln, să ajungi la maturitate însemna să învingi în lupta cu sinele. Ființele umane s-au născut în păcat și sunt împovărate de pasiuni tenebroase și de tentații satanice. Trecerea către maturitate consta în deprinderea măiestriei de a le înlătura. Puteți citi discursuri din secolul al XIX-lea și începutul se-

[75] Acest aforism este mai degrabă stupid. După cum remarca și Christopher Hitchens: „Sunt atât de multe lucruri care te-ar putea omorî; nu te omoară, dar totuși te lasă cu mult mai slab decât înainte". A fost popularizat în America la sfârșitul secolului XX prin filmul Conan Barbarul, regizat atât de către apologetul războiului și „extremistul de dreapta" autodeclarat John Milius, cât și de către spărgătorul șef din Afacerea Watergate, G. Gordon Liddy.

[76] Duckworth 2011, p. 2639.

[77] McCullough et al; și, respectiv, Bartkowski et al.

colului XX în care vorbitorii amintesc despre demonul interior și despre nevoia unui caracter de oțel pentru a-l supune. Cititorii de școală puneau accent pe autodisciplină. Întregul model de modelare a caracterului era centrat pe păcat[78].

Citatul de mai sus pare a sugera că autodisciplina este o relicvă istorică, ceea ce este departe de a fi adevărat. Se prea poate ca astăzi să fi renunțat la retorica înflorată, sfătoasă de pe vremuri, dar la o simplă căutare pe internet a termenilor „autodisciplină" sau „autocontrol" vom descoperi că aceste concepte sunt în continuare foarte la modă. Cu toate acestea, Brooks ne oferă un memento util, chiar dacă deconcertant, al ipotezelor centrate pe păcat care stau (încă) la baza doctrinei autodisciplinei. Întrucât preferințele noastre sunt considerate nedemne, iar dorințele rușinoase, trebuie să luptăm pentru a le depăși. Concluzia logică a unui astfel de discurs este că viața umană reprezintă o luptă continuă de a ne reprima și transcende pe noi înșine. Moralitatea constă în triumful minții asupra corpului, a rațiunii asupra dorinței, a voinței asupra nevoii.

Acest raționament este prezent nu doar la predicatorii și comentatorii culturali de dreapta, ci și în lucrările cercetătorilor care nu numai că studiază autodisciplina (sau perseverența), ci îi și apără pătimaș importanța. Baumeister, de exemplu, a afirmat în repetate rânduri că „recomandarea sa este să lăsăm la o parte stima de sine și să ne concentrăm activitatea pedagogică asupra autocontrolului"[79]. Aici reușește să îmbine două indicații într-o singură propoziție: Lasă părerile bune des-

[78] Brooks 2008.

[79] Baumeister citat în Milstone. În același interviu, acesta a declarat că dacă le spunem copiilor „că sunt minunați indiferent ce fac... le stimulăm narcisismul". Acești copii vor crește cu ideea că li se cuvine totul și vor „crede că sunt buni chiar și atunci când nu sunt". După cum am văzut, nu există nici cea mai mică urmă de dovadă în acest sens.

pre tine... și treci la treabă! Articolele sale specializate, ca și cele ale altor specialiști în științe sociale, reflectă limpede această perspectivă asupra lumii.

Un pedagog susține că trebuie să îi învățăm pe copii să fie autodisciplinați din cauza „egoismului nostru natural care amenință să ne aducă «într-o stare de război unii împotriva celorlalți»". Trimiterea lui aprobatoare la perspectiva mohorâtă a lui Thomas Hobbes asupra speciei noastre este urmată de afirmația incredibilă că „diferențele de clasă socială sunt generate în mare de capacitatea de a amâna satisfacția". Astfel, obligația noastră este aceea de a „apropia clasa de jos de cea de mijloc în măsură să ofere modele de autodisciplină"[80]. Deși puține persoane acceptă acest tip de gândire în ziua de astăzi, impactul său este încă prezent, de exemplu, în multe din școlile publice care deservesc în principal familii afro-americane sau sud-americane cu venituri mici, unde nu este ieșit din comun sistemul aproape militar de control comportamental, cu umiliri publice pentru neascultare și o gamă întreagă de recompense pentru ascultare, care amintesc de programele psihologice pavloviene derulate în închisori și spitale psihiatrice. O asemenea disciplină autoritară este justificată cu lejeritate în numele „deprinderii autocontrolului" de către copiii de culoare săraci.[81]

[80] Goldman, pp. 136, 137, 139. Acest articol a fost publicat în anul 1996, și nu în 1896, cum s-ar putea crede.

[81] De exemplu, vezi Reiner; și Tough 2012. Practic, orice articol din presa de consum referitor la aceste școli și programe oferă o relatare lipsită de orice critici și chiar radioasă a acestei modalități de a trata copiii de culoare. Multe includ referințele care au devenit deja de rigoare la studiile prăjiturelelor (în principal din perspectiva interpretărilor eronate ale acestora) și la studiile Angelei Duckworth despre tăria de caracter. Astfel de școli (extrem de dragi reformatorilor înavuțiți ai educației, deși niciodată pentru proprii copii) sunt caracterizate, în general, nu doar printr-o abordare militărească a disciplinei, ci și printr-o curriculă structurată rigid, orientată către

O altă trăsătură a conservatorismului ilustrată prin apelul de a instrui la autodisciplină este acuza obișnuită că societatea noastră sau cel puțin tinerii acesteia au uitat valoarea trudei, importanța datoriei, nevoia de asumare a responsabilității și așa mai departe. Desigur, ca și în cazul acuzațiilor de permisivitate, uităm uneori că „generația anterioară se plânge de lipsa de autocontrol a tinerei generații de decenii, dacă nu chiar secole", după cum spune C. Peter Herman, cercetător la Universitatea din Toronto. „Vechile generații de vikingi se plângeau cu siguranță că tinerele generații deveneau mai sensibile și nu violau și prădau cu aceeași dedicare ca și în vremurile apuse.[82]"

Este interesant că multe instituții seculare și persoane liberale, care ar obiecta cu înflăcărare la ideea de a descrie copiii ca pe niște mici monștri egocentrici care trebuie îmblânziți, îmbrățișează cu ochii închiși conceptul de autodisciplină care stă, în cele din urmă, chiar la baza acestei premise. Este admirabil să respingi metodele coercitive și pedepsele în favoarea unor metode mai blânde, însă dacă autodisciplina se rezumă la instalarea unui mic polițist în interiorul fiecărui copil, atunci ar trebui poate să analizăm perspectiva asupra lumii din care derivă un astfel de concept.

---

testări și un stil de predare centrat, mai degrabă, pe memorarea datelor și pe exersarea deprinderilor, decât pe înțelegerea ideilor. Acest tip de instructaj a fost descris pe bună dreptate de către regretatul Martin Haberman ca „pedagogia sărăciei". [Martin Haberman, 1932-2012, pedagog celebru pentru dezvoltarea tehnicilor de evaluare a calităților profesorale necesare în lucrul cu elevii săraci - n. tr.]

[82] Herman, p. 46. Continuă prin a-i acuza pe Baumeister și pe un coleg de atribuirea „problemelor actuale ale Statelor Unite... unui declin al autocontrolului și responsabilității personale", o afirmație pe care o consideră că s-ar potrivi mai bine în „discursul unui candidat republican", decât într-o monografie academică.

După cum am spus, asta nu înseamnă că nu există niciun fel de beneficiu al *capacității* de a exercita autodisciplină (ori perseverență) în acele situații în care este utilă pentru atingerea obiectivelor pe care le considerăm importante. Secretul este să menținem echilibrul între extremele unui autocontrol inadecvat și excesiv și să ne angajăm într-un tip sănătos de reglare care ne va ajuta să ducem vieți împlinite și mulțumite. La fel, dorim pentru copiii noștri să poată păstra echilibrul între prezent și viitor, între ceea ce este plăcut acum și ceea ce poate aduce satisfacție pe termen lung. Însă ceea ce vreau să spun este că argumentele împotriva îmbrățișării simpliste a autodisciplinei sau tăriei de caracter nu au la bază doar ceea ce cunoaștem despre dinamica psihologică a acestora. Nu există niciun motiv de îngrijorare cu privire la premisele lor psihologice. Argumentul pentru autocontrol se fundamentează pe ipoteze și credințe pe care mulți dintre noi le-am considera revoltătoare la o analiză atentă.

NU EȘTI SINGURUL

Când auzim pe cineva perorând că „ inteligența nu este suficientă pentru a determina succesul copiilor", trăsătura pe care sunt încurajați să și-o însușească este, după cum am spus, autodisciplina mai degrabă decât empatia. Dar haideți să ne gândim la importanța de a lua în considerare *orice* listă de calități individuale, caracteristicile pe care un copil le are (sau nu le are). Când ne aflăm în fața unui comportament pe care nu îl agreăm, presupunem că acel copil are nevoie să cultive anumite însușiri ca tăria de caracter sau autocontrolul. Adică se sugerează că cel care are o problemă este copilul.

Dar dacă s-ar dovedi că perseverența sau înclinația de a amâna satisfacția sunt, în cele mai multe cazuri, determinate

de context sau de activitatea în care persoana este implicată? Această posibilitate ar concorda cu teoria personalității aparținând lui Walter Mischel. Și corespunde într-adevăr concluziilor la care acesta a ajuns în studiile prăjiturelelor: atitudinea copiilor a depins în mare parte de modul de realizare a experimentului (pp. 234–236). După cum au subliniat cercetătorul și colegii lui, nu trebuie să discutăm despre

> capacitatea de a amâna satisfacția imediată. Această capacitate a fost privită ca o trăsătură definitorie a „puterii egoului", care variază constant la oameni semnificativ, în funcție de context. Mai mult, potrivit datelor disponibile, în condiții... favorabile, în principiu, toții subiecții, chiar și copiii mici, pot amâna satisfacția pentru o durată considerabilă[83].

Sunt și alți experți care au susținut că ar fi mai logic să considerăm autocontrolul în general ca pe „un concept situațional și nu ca pe o trăsătură de personalitate", dat fiind faptul că orice persoană „poate afișa valori diferite de autocontrol în situații diferite"[84].

Această modificare critică a concepției corespunde perfect unui număr considerabil de studii din domeniul psihologiei sociale, care arată că modul în care ne comportăm și ne prezentăm ca persoane depinde de situațiile în care ne aflăm. Cele mai cunoscute studii de psihologie socială analizează variații la această temă:

> Dacă incluzi copii diferiți într-un concurs pe echipe la o tabără de vară, va ieși la iveală un nivel nemaivăzut de ostilitate, chiar și atunci când copiii nu s-au arătat niciodată înainte agresivi. Dacă atribui aleatoriu unor adulți, selectați după criterii de echilibru psihic, rolul de coleg de celulă sau de paznic la o falsă închisoare, aceștia se vor identifica înfricoșător de mult cu rolul în care au fost distribuiți. Dacă operezi schimbări minore într-un mediu școlar, și un mare număr de elevi vor începe să copieze ori, în condiții diferite, se vor reține de la un astfel de comportament. (Copiatul „este determinat în egală măsură atât de situația particulară în care se găsește elevul, cât și de ideile și idealurile acestuia în general".[85])

[83] Mischel et al. 1972, p. 217.

[84] Wikström și Treiber, pp. 243, 251.

Ideea că niciunul dintre noi nu este întru totul stăpânul propriului destin poate fi extrem de greu de acceptat. În mod normal, se atribuie persoanei trăsătura de caracter sau de personalitate care este, în realitate, determinată de mediul social. De fapt, se întâmplă atât de des, încât psihologii au numit-o *eroarea fundamentală de atribuire*. Este o eroare prezentă îndeosebi în societățile *noastre*, unde individualismul este atât o realitate descriptivă, cât și un ideal prețuit. Americanii resping cu încăpățânare posibilitatea ideii că ceea ce facem este dictat în profunzime de politici, norme, sisteme și realități structurale. Preferăm să credem că cei care comit ilegalități au deficiențe morale, că semenii noștri mai săraci sunt leneși (sau că, cel puțin, nu dispun de suficiente resurse), că persoanele supraponderale sunt pur și simplu lipsite de voința de a mânca mai puțin și așa mai departe;[86] toți aceștia nu trebuie decât să

[85] Concurs: Sherif et al. Închisoare: Vezi www.prisonexp.org pentru mai multe informații despre clasicul experiment al închisorii realizat de către Philip Zimbardo. Copiat: Chestionarul de educare a personalității, Volumul 1, p. 400.

[86] În cadrul unui studiu național care viza credințele americanilor cu privire la inegalitățile economice, singurele trei elemente considerate ca fiind „foarte importante" de către majoritatea respondenților țineau de trăsăturile individuale: lipsa capacității de gestionare a bugetului personal, lipsa efortului și lipsa competenței săracilor. (Acest studiu este relatat într-o carte de James Kluegel și Eliot Smith citată de Berliner și Biddle, pp. 153-54.)

În privința obezității: „Din păcate, schimbările comportamentale nu au efect singure, fără modificări seismice la nivel de societate, susțin experții în

exercite ceva mai multă responsabilitate personală, ceva mai mult autocontrol".

Iar *eroarea fundamentală de atribuire* este dureros de generalizată în cazul eșecurilor școlare. Duckworth și Seligman au realizat studiul referitor la performanțele școlare în virtutea convingerii pe care o nutreau că rezultatele slabe *nu* sunt determinate de factori structurali ca situația socială, economică și chiar educațională. În schimb, aceștia insistau că ar trebui atribuite studenților înșiși și, în special, „incapacității lor de a manifesta autodisciplină". Întregul edificiu conceptual al tăriei de caracter este construit pe această premisă individualistă, care rămâne preferată mai degrabă din motive ideologice, în ciuda faptului că a fost demontată în mod repetat de studii.

Când elevii întâmpină greutăți, reacția lor poate fi aceea de a-și pierde interesul, de a adopta un comportament deranjant sau de a abandona școala. Dar adesea procedează astfel nu din cauza unui defect de personalitate (lipsă de ambiție), ci din cauza unor factori structurali. Pe de o parte, este posbil ca acele provocări - activitățile care le-au fost atribuite în vedere efectuării - să nu fi fost suficient de antrenante sau relevante . Adulții cu degetul arătător ridicat îndemnând copiii „să își dea silința" nu oferă mai niciodată motive pentru care o anumită activitate ar trebui realizată și nici pe departe de ce ar trebui

probleme de sănătate, deoarece consumul excesiv de alimente și lipsa acută a exercițiilor fizice nu sunt decât simptomele unei maladii mult mai profunde. Problema reală este piața pe care se aruncă alimente ieftine de fast-food, suprasaturarea cu reclame la produse grase și zaharoase, cartiere mărginașe fără supermarketuri și locuri de muncă nesănătoase, cu un nivel ridicat de stres... «Dacă iei o persoană schimbată și o plasezi în același mediu, nu o să facă decât să revină la vechile obiceiuri», spune Dr. [Dee W.] Edington... director al Centrului de Cercetare pentru Managementul Sănătății de la Universitatea din Michigan" (Singer).

realizată bine. Iar când elevii își frâng mâinile după vreo nereușită, nu este pentru că sunt lipsiți de tărie de caracter sau că li s-a „cerut" să facă ceva, ci pentru că li s-a *spus* să facă ceva.

Nu au avut niciun cuvânt de spus în privința conținutului sau contextului curiculei școlare. Oamenii de toate vârstele sunt mai înclinați să persevereze atunci când au ocazia de a decide în privința lucrurilor care îi afectează. Astfel, dacă elevii NU persevereză se prea poate să fie din cauză că nu li s-a acordat niciun rol în procesul decizional și nu din cauză că atitudinea, motivația sau caracterul lor trebuie corectate.

Sunt, desigur, o mulțime de alți factori sistemici care pot devia procesul de învățare, însă, potrivit cercetătorului Val Gillies, în domeniul educației, atenția „decidenților politici" trebuie să se abată de la structuri și procese către abilități individuale și eficiență personală". Chiar și strategiile relativ benigne, elaborate pentru a încuraja învățarea socială și emoțională, sunt uneori motivate mai puțin de dorința de a cultiva bunăstarea copiilor, cât de speranța că dacă sunt învățați să își regleze (mai degrabă decât să își exprime) emoțiile, va fi mai ușor pentru adulți să îi controleze și să îi determine să „își facă treaba". Până la urmă, adaugă Gillies, „emoțiile sunt subversive în școală"[87]. Dar la fel este și atenția pe care o acordăm structurilor și proceselor.

LA CE BUN?

Nimic din ceea ce am spus aici nu ar trebui interpretat în sensul că responsabilitatea personală nu contează sau că diferența dintre atitudinea și temperamentul oamenilor nu joacă niciun rol în acțiunile acestora. Însă dacă subestimăm impor-

[87] Gillies.

tanța mediilor în care trăiesc acele persoane, vom avea și mai puține șanse de a înțelege ceea ce se întâmplă. Nu numai asta, dar cu cât culpabilizăm mai mult oamenii de lipsa autodisciplinei sau a capacității de a-și controla impulsurile, cu atât mai puțin vom fi înclinați să analizăm structurile care le dictează acțiunile. Nu avem niciun motiv pentru care ar trebui să chestionăm și cu atât mai puțin să schimbăm starea actuală de fapt dacă pornim de la premisa că oamenii nu trebuie decât să facă un efort și să își dea mai mult silința.

Cu alte cuvinte, atenția acordată autodisciplinei nu este doar conservatoare filosofic, prin premisele sale (după cum am arătat), ci și conservatoare politic prin consecințele pe care le are:

- Când consumatorii se înecă în datorii, efectul încadrării problemei ca lipsă de autocontrol este acela de a abate atenția de la eforturile concertate ale industriei de credite de a împovăra oamenii cu împrumuturi cât mai de timpuriu posibil.[88]
- Campania „Keep America Beautiful" [„Păstrați America Frumoasă"] lansată în anii 1950, prin care eram îndemnați să nu mai aruncăm gunoaie pe jos, a fost finanțată de o companie americană de peturi și de alte corporații. Efectul a fost acela al învinuirii cetățenilor și a descurajării a întrebărilor despre cei care profită din producția de consumabile cu ambalajele lor.[89]
- Criminologii conservatori au susținut că delictele sunt cauzate de lipsa de autocontrol a delincvenților, ceea ce se poate imputa modului de creștere a copiilor. Dacă așa stau lucrurile, atunci nu mai este nevoie să discutăm despre factorii sistemici, printre care sărăcia și șomajul. Și este adevărat că cei mai de vază susținători ai acestei teorii au susținut cât de poate de explicit o implicare în controlul delincvenței „care să limiteze rolul statului"[90].
- Experimentele cu prăjiturele ale lui Mischel au fost folosite, de exemplu, de către David Brooks, pentru a justifica atenția limitată acordată „reformelor structurale" pentru îmbunătățirea educației sau reducerea sărăciei. În schimb, ni se recomandă să vedem care sunt trăsăturile persoanelor, în special capacitatea de a exercita mult îndrăgitul vechi autocontrol[91]. În mod similar, Paul Tough a afirmat: „Nu există vreun instrument antisărăcie pe care să îl putem oferi tinerilor dezavantajați mai valoros decât trăsăturile puternice de caracter... printre care se numără conștiinciozitatea, îndârjirea, flexibilitatea, perseverența și optimismul".[92]

[88] Vezi, de exemplu, canalul de televiziune CBS News.

[89] Vezi Rogers.

Cele de mai sus trimit la întrebarea latinească „CUI BONO?" care înseamnă „La ce bun?" Intereselor cui servește surprinzătoarea afirmației potrivit căreia niciun instrument anti sărăcie (probabil incluzând bonurile de masă, asistența medicală și azilele) nu este mai valoros decât efortul de a învăța copiii săraci să persevereze în orice li s-ar spune să facă? Se sugerează că dacă oamenii au dificultăți în a-și câștiga existența și a-și achita împrumuturile, nu sunt de vină structurile sistemului nostru economic (în care venitul net al celor mai bogați 1 la sută din populație este triplu față de cel al procentului de 80 la sută din populația săracă)[93], ci este

[90] Gottfredson și Hirschi. Citatul este preluat de la p. xvi. Pentru o critică a acestei teorii, vezi eseul lui Gilbert Geis și alte capitole din Goode.

[91] Brooks 2006.

[92] Tough 2012, p. 195.

[93] Dacă analizăm activele financiare și nu activele totale, cei mai bogați 1 la sută dețin de nouă ori mai mult decât procentul de 80 la sută de săraci. Iar aceste disparități s-au accentuat, și nu atenuat, în ultimele trei decenii (Domhoff). Mai mult, „În America este nu doar mai puțină echitate, ci și mai

mai degrabă de vină lipsa lor de „trăsături puternice de caracter".

Să ne gândim la truismele de vestiar (despre cum un delăsător nu câștigă niciodată, iar un câștigător nu se lasă niciodată) aruncate în nasul sportivilor înainte ca aceștia să încerce să învingă un alt grup de sportivi cărora antrenorul le-a spus același lucru. Sau discursurile de la luxoasele cocktailuri de afaceri care ne readuc aminte că nu există masă gratis și predică despre valoarea inițiativei și a autosuficienței. Sau posterele din care sloganurile motivaționale, imprimate peste fotografii cu apusuri de soare sau munți, înseamnă ca angajații sau elevii să „țintească la stele", asigurându-i totodată că „vei reuși dacă tu crezi că poți!"

Unii dintre noi privim toate acestea cu un amestec de lehamite, exasperare și amuzament. (Această reacție este uneori exprimată satiric în exemple care variază de la romanul *Babbitt* al lui Sinclair Lewis, scris acum un secol, la o serie recentă de postere parodice intitulate Demotivators [Demotivatorii].[94]) Mai citim un imn dedicat tăriei de caracter sau auzim cum copiii sunt împinși de la spate la școală să își dea toată silința, indiferent cât de plictisitoare sau dificilă este tema, iar prima noastră reacție este să ne întrebăm cui naiba îi aduce

puțină mobilitate: copiii născuți în clasa de jos în această țară au mult mai multe șanse să rămână în aceeași poziție pe scara socială decât cei din alte țări industrializate" (DeParle).

[94] Pe unul dintre aceste postere figurează o imagine dramatică a piramidelor alături de textul: „REALIZARE – Poți face orice îți pui în minte dacă ai viziune, determinare și resurse laborale nelimitate". Un altul ilustrează un pachet fast-food de cartofi prăjiți și spune: „POTENȚIAL – Nu toată lumea devine astronaut când se face mare". Într-un al treilea poster, un păstrăv este pe cale să ajungă între fălcile unui urs: „AMBIȚIE – Călătoria de o mie de mile sfârșește uneori rău, chiar foarte rău". Pentru mai multe, vezi www.despair.com. Iar dacă le veți găsi mai degrabă ofensatoare, decât amuzante, cel mai probabil că nu v-a plăcut nici această carte.

vreun beneficiu așa ceva. Și poate ați remarcat că posterele motivaționale și programele de amânare a satisfacției par să fie folosite cu ardoare mai ales în școlile mărginașe[95]. Jonathan Kozol a subliniat implicațiile politice ale gestului de a face elevii săraci afro-americani să incanteze „Da, pot! Știu că pot!" sau „Dac-o fi să fie, ține doar de mine". Astfel de sloganuri sunt foarte plăcute albilor cu stare, nota acesta, poate pentru că „dacă ține de ei... nu ține de noi", ceea ce pare să ascundă sub preș multe obligații presante și posibil supărătoare sau costisitoare pe care am considera, altfel că națiunea noastră le are".[96]

Teoria lui Matthew Lieberman, specialist în neuroștiințe la UCLA, este că „autocontrolul servește mai degrabă interesele societății decât ale noastre".[97] Această divergență merită o

[95] Desigur, este de înțeles că vrem să facem ceva în privința faptului că aproximativ un milion de elevi americani abandonează școala în fiecare an, fără a mai absolvi vreodată și că rata abandonului școlar este substanțial mai mare printre elevii afro-americani și sud-americani. Dar avem vreo abordare a trăsăturilor structurale pe care elevii le găsesc, pe bună dreptate, alienante sau le spunem, pur și simplu, copiilor că trebuie să facă față școlii pentru că, în ziua de astăzi, vor câștiga mai mulți bani dacă o termină? Dacă nu putem oferi copiilor niciun alt motiv de a continua școala în afara câștigului financiar, dacă reducem educația la necesitatea obositoare de a aduna punctaje, atunci înseamnă că recunoaștem lipsa fundamentală de valoare intrinsecă a școlii. Totodată, cercetătorii au descoperit că, din punct de vedere practic, „sublinierea beneficiilor financiare ale educației... poate descuraja interesul tinerilor față de învățare" (Ku et al, p. 84).

[96] Kozol, p. 35. Ar fi interesant de văzut rezultatele unui studiu care evaluează numărul de materiale care promovează gândirea pozitivă și autocontrolul în cadrul unei școli, după care să analizeze anumite caracteristici ale respectivei școli. Ipoteza mea: popularitatea sloganelor motivaționale, a atelierelor pentru dezvoltarea tăriei de caracter și a altora asemenea sunt corelate atât cu o probabilitate mai redusă ca elevilor să li se acorde vreun rol semnificativ în procesul decizional, cât și cu mai cu puține dovezi de atenție pentru includerea în curriculă a materiilor care să dezvolte gândirea critică sau o atitudine mai puțin binevoitoare față de chestionarea autorității.

[97] Lieberman.

clipă de atenție. Dacă prin „societate" înțelegem „ceilalți oameni", atunci sugerăm că există obligația morală de a ne regla impulsurile astfel încât toată lumea să fie avantajată. Dar dacă aceste avantaje merg nu atât către exterior, cât în sus, mai puțin către ceilalți, în general, cât către cei în poziții de putere? Se poate ca persoanele supracontrolate să își trăiască disperarea în tăcere, dar măcar nu dau bătăi de cap. De aceea specialiștii în științe sociale care au născocit expresia înfiorătoare „să îți echipezi copilul cu un monitor integrat", au continuat prin a arăta că această strategie este utilă în crearea „unor cetățeni și a unei forțe de muncă autocontrolate, nu doar controlate".[98] Nu va fi mai de folos vecinului sau colegului decât îți va fi ție, însă va fi extrem de convenabil pentru persoana care deține compania la care lucrezi.

Întâietatea acordată conformismului este ușor de observat atunci când sună clopoțelul dimineața. Pentru un pedagog empatic, asemenea regretatului Ted Sizer, rutina la care sunt supuși copiii frizează intolerabilul. Încercați să urmați un elev de liceu o zi întreagă, ne îndemna el, dacă ați uitat cum este să treci brusc de la o materie la alta din oră în oră, pentru a și se vorbi încontinuu, în timp ce ți se cere să rămâi așezat cu orele, să fii testat la nesfârșit și comparat cu ceilalți, să fii deplasat de colo-colo în grupuri de persoane care nu te cunosc – de fapt, să ți se nege decența unei pauze și să ți se impună să iei prânzul în douăzeci și trei de minute, să ți se acorde rareori încredere, și să repeți același regim, aproape fără nicio variație, săptămână de săptămână, an după an[99].

Înțelegerea pentru perspectiva elevilor a alimentat eforturile de o viață ale lui Sizer de a schimba structura educației americane. Comparați acum punctul său de vedere cu cel al experților a căror primă și adesea unică întrebare se referă la

[98] Bowles și Gintis, p. 39.

[99] Sizer, p. xi.

status quo: cum determinăm copiii să fie obedienți? Pentru Duckworth, întrebarea este cum faci elevii să „fie atenți la profesori, în loc să viseze cu ochii deschiși", să persevereze în „activități pe termen lung, în ciuda plictiselii și a frustrării", să aleagă „tema, nu televizorul" și „să aibă un comportament adecvat în clasă"?[100] În studiile sale mai recente, a creat o activitate care este deliberat plictisitoare, cu scopul de a găsi strategii care vor determina elevii să reziste tentației de a face ceva mai interesant[101]. Și, din nou, CUI BONO?

Date fiind aceste priorități, este perfect logic că Duckworth recurge la note pentru a arăta că tăria de caracter este benefică, nu doar pentru că își imaginează că notele oferă o perspectivă corectă asupra învățării, ci pentru că „notele pot *motiva elevii să respecte indicațiile profesorului*".[102] Sunt, cu alte cuvinte, utile ca recompense ori amenințări. Sunt indicațiile profesorului rezonabile sau constructive? Același răspuns ca și la întrebarea dacă temele pentru acasă merită făcute: nu contează. Scopul este acela de a impune obediență, iar în mod ideal, obediență REGULATĂ[103].[98] Aceasta este mentalitatea care stă la baza entuziasmului față de tăria de caracter și autodisciplină, chiar dacă nu este prea des astfel expusă.

[100] Primele trei întrebări sunt preluate din Duckworth și Seligman 2006, p. 199; ultima, din Duckworth et al. 2012, p. 441. Remarcați că accentul în ultima propoziție cade pe comportamentul observabil, nu pe nevoile și pe motivele care definesc reacția copilului la o anumită situație. Remarcați, de asemenea, că nu există nicio implicare a copilului în conturarea unei definiții pentru comportamentul „adecvat".

[101] Hartnett, p. 63. Vezi, de asemenea, exemplul de la pp. 87-88.

[102] Duckworth et al. 2012, p. 448.

[103] Duckworth susține că „obiceiurile și caracterul sunt practic unul și același lucru" (citată în Tough 2012, p. 94). Este o afirmație stranie, deoarece este evident că multe obiceiuri nu au absolut niciodată legătură cu personalitatea. Și este oare adevărat că ceea ce am numi caracter poate fi descris ca un obicei – care, prin definiție, înseamnă comportamente realizate automat, fără implicarea gândirii?

În același sens, într-un articol intitulat „Can Teachers Increase Students' Self-Control?" [„Pot profesorii stimula autocontrolul elevilor?"] (ca de obicei, întrebarea se adresează cu „pot" și nu cu „ar trebui"), specialistul în psihologie cognitivă Daniel Willingham oferă drept exemplu un copil ipotetic care se uită pe fereastra clasei și vede „muncitori în construcții care asfaltează" dar „reușește să ignore această scenă interesantă și să se concentreze la activitatea din clasă".[104] Din nou, nu se pune nicio clipă întrebarea dacă această „activitate din clasă" are vreo importanță. Poate să fie o pierdere de vreme ca exercițiile de tipul „umpleți spațiile libere", însă profesorul a indicat-o, iar asta înseamnă că un elev exemplar este acela care ignoră o lecție fascinantă din viața reală despre cum se construiește strada și care se abține de la a întreba profesorul de ce nu este inclusă și această lecție printre materiile școlare. Își înăbușă curiozitatea, exercită autocontrol și face ce i se spune.

Să identifici lipsa de autodisciplină ca principală problemă a copiilor înseamnă să îi obligi să se conformeze la un status quo care rămâne nechestionat și, prin urmare, nu se va schimba. Este conservatorism în cel mai pur sens al cuvântului. Dar nu vorbește doar despre cei care încearcă să ne bage pe gât tăria de caracter. Se aplică și celor care își fac griji cu privire la posibilitatea că unii copii sunt răsfățați sau prea mulțumiți de ei înșiși. Mai mult, fiecare capitol din această carte sar fi putut purta subtitlul „CUI BONO?" Care este rezultatul și cine are de câștigat din expedierea parentajului ca problema unei discipline laxe și a insuficientelor condiționări? În același timp, „filozofia durerii" este, prin definiție, o modalitate de a

[104] Willingham, p. 23.

învăța copiii că status-quoul nu poate fi chestionat, ci doar îndurat. Este evident important să întrebăm dacă prejudecățile noastre despre copii, despre cum sunt ei și cum au fost crescuți, sunt adevărate și dacă principiile subiacente pot fi justificate. Și este la fel de important să ne întrebăm ce interese servesc. Nu pe cele ale copiilor, de cele mai multe ori.

Dacă acceptăm acuzațiile învechite că părinții sunt prea permisivi, vom fi dispuși să avem o atitudine aspră față de copii și să impunem pedepse mai dure, reguli mai stricte, limite mai severe și mai puțină încredere. Dacă ne lăsăm convinși de acuzele de parentaj excesiv, am putea fi tentați să oferim copiilor mai puțin sprijin decât au nevoie (de teamă să nu încurajăm autosuficiența). Dacă acceptăm afirmațiile potrivit cărora copiii trebuie să treacă prin eșecuri, competiție accentuată, frustrări grave, mai multe condiții pentru o bună imagine de sine, nu vom aduce niciun beneficiu copiilor. Nici vreun regim prin care îi vom determina să se autodisciplineze pentru a face ce li se spune și să persevereze.

Un avantaj pentru copii și pentru societatea în care trăim (cu toții) ar fi să răsturnăm mentalitatea tradiționalistă. Iar această schimbare face subiectul ultimului capitol.

CAPITOLUL 8

Să creștem copii rebeli

Obiecția că, în ziua de astăzi, copiii sunt leneși, egocentrici și cred că li se cuvine totul este însoțită, în general, de o serie de recomandări pentru a-i corecta: trebuie să impunem cerințe și limite ferme, să „îi tragem la răspundere" (cu alte cuvinte, să îi pedepsim dacă sunt neascultători); să îi împingem spre independență; să accentuăm că respectul de sine și comentariile apreciative din partea celorlalți trebuie câștigate; să le oferim cât mai multe experiențe de competiție și nereușită; să încurajăm autodisciplina și tăria de caracter. În fond, copiii trebuie să fie bine crescuți și silitori, trebuie să se adapteze la cerințele nemiloase din viața adevărată, să respecte regulile și *să facă ce li se spune.*

Pe tot parcursul acestei cărți, am respins aceste recomandări, la fel ca și descrierile neplăcute ale copiilor pentru care se fac. Dar acum aș vrea să pun sub semnul întrebării această asociere. De ce este atât de generalizată ideea conform căreia acestor credințe despre copii, chiar și atunci când sunt adevărate, trebuie să le urmeze neapărat recomandările respective? Imaginați-vă pentru o clipă că am avea motive întemeiate să tragem concluzia că majoritatea tinerilor au o părerea prea bună despre sine sau că se gândesc numai la ei înșiși. De ce ar

trebui să tragem semnalul de alarmă că este nevoie să acordăm atenție reînnoită alinierii lor? Pe scurt, de ce ar fi obediența soluția pentru egoism și egocentrism?

Aș vrea să propun o altă soluție: încurajați tinerii să acorde *atenție nevoilor și drepturilor celorlalți, să analizeze practicile* și instituțiile care ne împiedică pe toți să avem o viață mai bună, să găsească îndrăzneala de a se îndoi de tot ceea ce li se spune și să nu se teamă să *încalce* regulile din când în când.

Nu vorbesc despre niște Gică-contra, acel tip de sensibilitate descris în lirica Fraților Marx[1]: „Orice-ar fi, io-s împotrivă". Mă gândesc, mai degrabă, la scepticismul cumpănit, revolta contemplativă, opoziția selectivă și argumentată[2]. Trebuie să *fim „critici" în ambele sensuri ale cuvântului: dornici să găsim* eroarea, dar și dispuși la o analiză atentă. Nu se pune problema că „dacă tu spui da, eu voi spune nu", ci mai degrabă „dacă spui sau faci ceva ce mie se pare irațional, voi întreba de ce și, dacă este cazul, voi spune nu (și voi sugera ca și alții să procedeze la fel)".

Nu vorbesc despre nepolitețe: opoziția nu trebuie să fie doar argumentată, ci și respectuoasă. Și nici despre aroganță nu vorbesc: trebuie să fim sceptici nu doar față de ceea ce fac alții, ci și față de propriile credințe și acțiuni. O persoană cu o personalitate stabilă, construită pe stimă de sine necondiționată, este suficient de încrezătoare încât să se îndoiască de sine și să își recunoască greșelile. Când ești critic doar la adresa ideilor celorlalți riști să devii orgolios și să te plafonezi, iar când ești critic doar față de propriile idei, riști să devii timid și indecis.

---

[1] Frații Marx, comedianți care au jucat pe Broadway și în filme între anii 1905 și 1949 [n. tr.].

[2] Și conceptul de autonomie poate fi privit ca fiind fie „reflexiv", fie „reactiv". Vezi Koestner și Losier.

În sfârșit, nu vorbesc despre cinism. În schimb, vreau să încurajez scepticismul, ceea ce înseamnă că nu vom accepta automat orice spun persoanele cu autoritate. Deschiderea de a pune sub semnul întrebării situația de fapt enunță paradoxal o perspectivă asupra unei posibile stări de fapt. Se prea poate ca cineva să se simtă ultragiat de încălcarea unor principii importante (ca cinstea, compasiunea, echitatea) și, în consecință, să treacă la gesturi de opoziție. În același timp, un cinic rămâne, dimpotrivă, pasiv și apolitic, deoarece consideră activismul inutil și nu se poate dedica decât propriului interes[3].

S-a mai spus că ceea ce este personal are notă politică, iar parentajul este, fără urmă de îndoială, cât se poate de personal. Combaterea metodelor tradiționale de creștere a copiilor și încurajarea ideii că putem sprijini copiii să își exprime punctul de vedere, nu *implică* politicul în parentaj, pentru că acesta a fost mereu implicat aici. Se prea poate să nu fi remarcat implicațiile politice ale creșterii copiilor, deoarece majoritatea recomandărilor pe acest subiect nu fac decât să perpetueze status-quo-ul. De unde și nevoia de a întreba în permanență: „Cui *bono*?"

Când, de exemplu, o cercetătoare ca Diana Baumrind apără ideea „internalizării morale" pe care o definește ca „procesul prin care copiii ajung să se dedice și să se conformeze regulilor

[3] În descrierea mai multor rebeli, scriitorul Eyal Press observa că niciunul dintre aceștia nu avea profilul unui „iconoclast care nu împărtășește codul moral la care aderă majoritatea concetățenilor sau care se ridică împotriva oricărei figuri de autoritate care îi ia în seamă". Mai degrabă, aceștia considerau „inviolabile" „valorile și idealurile societății în care trăiau sau ale organizației din care făceau parte". Nu erau cinici și nici individualiști absoluți. Tocmai pentru că își asumaseră principiile importante adoptate de țara lor sau de grupul din care făceau parte refuzau aceștia să acționeze în turmă atunci când aceste grupuri încălcau respectivele principii (Press, p. 180).

sociale, chiar și atunci când nu sunt supravegheați din exterior sau nu așteaptă stimulente externe", asistăm la un gest profund politic.[4] Piatra de temelie a conceptului de disciplină „autoritativă" pe care aceasta l-a elaborat constă în crearea unor supraveghetori integrați, pentru a garanta obediența. Dar sunt prea multe persoane a căror reacție este să întrebe: „Care este cea mai eficientă modalitate de a ajunge la o astfel de internalizare?", neglijând să întrebe despre *valoarea* regulilor pe care li se cere să le internalizeze. Mai mult, ar trebui să ne invităm copiii să ni se alăture atunci când ne întrebăm ce reguli merită respectate și de ce.

Decizia de a proceda astfel depinde de răspunsul pe care îl dăm la o varietate de întrebări: Ce fel de oameni vrem să devină *copiii noștri*? Sperăm să aibă deschiderea de a chestiona ordinea existentă și să se indigneze în fața scandalosului, să ceară schimbări în școli și locuri de muncă neechitabile? Sau scopul nostru principal este acela de a-i determina să se conformeze la starea de fapt?

Cu aproape jumătate de secol în urmă, conservatorii au blamat parentajul permisiv pentru izbucnirile de revoltă dintr-un campus studențesc. Prima mea reacție (vezi Capitolul 1) a fost să chestionez corectitudinea legăturii cauzale. O altă reacție la acuza acestora ar putea fi și: „*Vinovați?!*" Dacă ar exista într-adevăr vreo legătură, aceasta ar reprezenta un argument puternic *în favoarea* acestui stil de creștere a copiilor[5]. Până la urmă, activismul politic și cultural din anii 1960 s-a de-

[4] Baumrind 1996, p. 408. La fel, Roy Baumeister și colegii lui afirmă că „alinierea optimă între sine și mediu... se îmbunătățește substanțial prin modificarea sinelui pentru a se alinia la mediu" (Tangney et al, p. 272). Prin „mediu" a se citi „această societate" sau chiar „această școală (sau loc de muncă)".

[5] Decizia de implicare în activismul politic a unui tânăr adult poate fi într-adevăr influențată de modul în care a fost crescut, după cum vom vedea la pagina 306, dar nu este o consecință a parentajului permisiv.

finit prin eforturile de a lupta împotriva instituțiilor opresive și a prejudecăților restrictive, de a cere drepturi egale pentru femei și persoanele de culoare, de opoziție împotriva războiului și încurajare a conștientizării costurilor de mediu inerente creșterii economice. Dacă o exista o anumită metodă de creștere a copiilor care să formeze oameni dedicați acestor lupte democratice, atunci ar trebuie să dăm vestea cea mare tuturor părinților din ziua de astăzi.

Ceea ce susțin, pe scurt, este că adevărata alternativă la absorbirea narcisistă de sine nu este obediența oarbă, ci revolta reflexivă. Și chiar dacă nu există nicio dovadă credibilă care să arate că absorbirea narcisistă de sine este mai obișnuită la tinerii de astăzi decât la cei din generațiile anterioare, încurajarea revoltei reflexive este în continuare o idee minunată.

EPIDEMIA OBEDIENȚEI TACITE

Să ne imaginăm că un tânăr de undeva din Ohio a apărut ieri dimineață la școală în costum de baie, a anunțat că ar trebui să fie liber să se îmbrace în ce se simte mai confortabil și a spus sfidător directorului: „Părinții mei sunt de acord cu mine, iar tata este avocat". Imediat, acest episod ar deveni cu siguranță o senzație de presă. În câteva ore, blogurile și comentatorii de la posturile de televiziune l-ar da drept exemplu de cum *sunt copiii în ziua de azi*. Dezbaterea principală pe forumurile online s-ar da între cei care acuză copiii că sunt scăpați de sub control și cei care acuză părinții că sunt lipsiți de coloană vertebrală și mult prea indulgenți.

Dar mai sunt vreo două milioane de elevi în Ohio care nu au făcut nimic de genul ăsta ieri. S-au îmbrăcat așa cum adulții consideră că este acceptabil, au ajuns la timp, au tăcut când li

s-a făcut semn să tacă, au rămas pasivi în timp ce profesorii le țineau lecția, și-au scos cuminți manualele și caietele și au continuat prin a face seara cam tot ce le-au cerut părinții lor. Este adevărat, unii copii au fost neascultători sau nu s-au supus decât cu greutate sau cu mare tristețe. Dar, de departe, elevul în costumul de baie, care va fi dat exemplu pentru seria obișnuită de generalizări, este o excepție.

Măcar asta nu ar trebui să ne mire. Însă acest scenariu ipotetic ridică o întrebare importantă: este posibil ca nu tot ce li s-a cerut copiilor cuminți să facă (și au făcut) să fi meritat vreun efort? Ca multe din regulile pe care le-au respectat să nu fi fost complet rezonabile? Este posibil, cu alte cuvinte, ca cei mai potrivit motiv de îngrijorare să nu fie excentricul dezbrăcat, ci toți acei copii „buni" care nu au chestionat nimic, care nu au gândit critic și care nu au reacționat cu nivelul adecvat de gândire independentă?

Majoritatea copiilor par dornici, chiar disperați, de a face pe plac autorității, par să nu fie interesați să schimbe rutina, atunci când rutina se cere schimbată. Într-un fel, povestea accidentală de exces în cealaltă direcție marchează excepția care confirmă regula. Iar regula este o epidemie tăcută de obediență. Pe lângă fiecare copil căruia i se lipește eticheta de „tulburare de opoziție sfidătoare", există sute care suferă de ceea ce un pedagog a numit răutăcios tulburarea de obediență consimțită. Simptomele de TOC, explică acesta, sunt următoarele: „se supune autorității", „respectă activ regulile", „nu răspunde niciodată", „cedează, în loc să mobilizeze sprijinul celorlalți" și „stă la locul lui când știe că ar enerva"[6].

[6] Diamond. Parodia acestuia este răspunsul la reclama dintr-un ziar care enumera simptomele tulburării de opoziție insolentă („se ceartă cu adulții", „încalcă activ regulile") și invita părinții care credeau că au un astfel de copil să le permită administrarea de medicamente experimentale.

Gluma aici este, desigur, că aceste simptome sunt unanim aplaudate ca dovadă a bunei creșteri. Poate pentru că adulții, care nu își pot imagina un compliment mai minunat pentru copii decât că sunt „bine-crescuți", se tem la rândul lor să chestioneze și să se exprime. În jurul nostru nu vedem decât oameni care vorbesc asemenea vecinului lui Robert Frost[7], omul care „nu va trece peste cuvintele tatălui său". Când sunt întrebați despre obiceiurile sau despre credințele lor, vor răspunde repede: „Păi, așa am fost crescut", de parcă așa ar pune punct discuției, de parcă ar fi imposibil să analizezi critic principiile cu care ai fost obișnuit.

Acest eșec de a chestiona ar trebui să fie considerat supărător, chiar și atunci când unicul nostru scop este acela de a înțelege lumea mai bine. Progresul intelectual impune refuzul de a considera ceva ca fiind de la sine înțeles și de a accepta tot ce nu s-a spus. Ne impune să cochetăm în permanență cu posibilitatea ca stereotipurile să fie eronate. Știința, după cum afirma Richard Feynman, trebuie definită în termeni de „credință în ignoranța autorității", un enunț pe care le-am putea expedia ca fiind eufemistic dacă Feynman nu ar fi un eminent om de știință. De asemenea, unul din principalele obiective pe care J. K. Rowling susține că le-a avut în vedere atunci când a scris seria Harry Potter a fost acela de a încuraja tinerii cititori să „chestioneze autoritatea"[8].

Desigur, această poziție este crucială mai ales atunci când scopul nostru nu este doar acela de a înțelege lumea, ci și de a o face mai bună, când vrem să aflăm nu doar ce este adevărat, ci și să facem ceea ce este corect. Dincolo de ușa casei noastre există realități politice și sociale care nu respectă nici cele mai elementare standarde morale acceptabile. Deci, cum putem

[7] Robert Frost, 1874 – 1963, poet american tradiționalist. [n.tr.]
[8] Jordan.

să ne învățăm copiii având conștiința împăcată că trebuie să accepte lucrurile așa cum sunt – „acceptare" în sensul de a le privi fie ca inevitabile, fie ca dezirabile? Ar trebui, mai degrabă, să incităm copiii să analizeze status-quo-ul și să decidă ce instituții și ce tradiții trebuie schimbate. Ar trebui să îi ajutăm să înfrunte lumea.

Din experiența mea, majoritatea părinților își doresc sincer ca proprii copii să fie asertivi, să gândească independent, fără să se teamă să își susțină punctul de vedere... în fața colegilor. Dar când un copil arată același tip de curaj în interacțiunea cu *ei*, lucrurile stau cu totul altfel: în cel mai bun caz, copilul trece printr-o perioadă mai tulbure; în cel mai rău, este un exemplu de comportament necooperant, nerespectuos, neascultător, sfidător, care trebuie eradicat. Adevărul este că dacă ne dorim copii care să reziste la presiunea grupului și să devină adulți curajoși și cu principii, trebuie să le acceptăm activ întrebările și asertivitatea manifestată față de *noi*. Trebuie să trecem dincolo de nevoia noastră de a câștiga o dispută și de a ne impune voința, dincolo de teama de a nu fi considerați slabi sau permisivi când le permitem copiilor să ne înfrunte.

Copiii și adulții din grupuri mai puțin puternice sunt adesea descurajați să întrebe de ce (și cu atât mai puțin să spună nu), indiferent de cât de legitim ar fi un astfel de gest. Consecințele reputației de rebel pot fi mai aspre pentru cei deja dezavantajați de apartenența rasială ori de statutul social. De aceea, sunt îndemnați să țină capul plecat și să spere că vor intra în rândul celor privilegiați, în loc să chestioneze cu impertinență justificările morale ale unui sistem de privilegii. (Desigur, descurajarea opoziției din partea copiilor garantează perpetuarea unui sistem inechitabil.)

În același timp, totuși, uneori se pare că elevii influenți, de succes au deosebită grijă să evite a face ceva ce i-ar putea con-

traria pe cei în poziții de putere. Întrebarea: „De ce trebuie să învățăm asta?... vine, în general, din partea elevilor din clasa de jos", relata un profesor de matematică. „Cei care au avut succes la școală", „cei mai buni elevi" nu prea își bat capul să afle „de ce". Sau, dacă se îndoiau de importanța activității impuse, nu erau pregătiți să se exprime în acest sens. După cum i-a explicat un absolvent unui jurnalist: „Nu ne-am dus la colegiu ca să schimbăm sistemul"[9].

Cui îi revine, așadar, această schimbare a sistemului, dacă nimeni nu vrea să joace acest rol? Cine va prelua ștafeta de la Bartleby din povestirea lui Melville, personajul care a declanșat o revoltă când „a răspuns pe un ton calm, dar ferm, «aș prefera să nu fac asta»"? După ce trei membri conservatori ai unei biserici din Fulton, Missouri, au criticat faptul că liceul local a pus în scenă piesa de teatru *Grease*[10], deși scenariul fusese atent modificat de către profesor pentru a omite orice elemente ofensatoare, superintendentul a anulat următoarea piesă programată pentru reprezentație, fără vreo dezbatere publică. Aceasta era, ce ironie!, tocmai *Vrăjitoarele din Salem*[11], piesa lui Arthur Miller despre consecințele îngrozitoare ale supunerii și fanatismului religios. Nici profesorul de teatru, nici elevii, care începuseră deja pregătirile pentru audiții, nu au reușit să înțeleagă care ar fi problema cu această piesă. Dar un elev a spus: „Asta e. Nu avem ce să facem. Trebuie să ne supunem".[12]

Romancierul și criticul Mark Slouka dă din cap reprobator în fața acestui tip de pasivitate și, mai ales, în fața tendinței

[9] Profesor de matematică: Bohl, p. 23. Student la colegiu: citat în Marano, p. 245.

[10] *Grease*, 1978, muzical despre mişcarea pop din anii '50, Greasers (motocicliştii), a cărui figură iconică este James Dean. [n.tr.]

[11] *The Crucible*, 1953.

[12] Schemo.

generalizate de a o confunda cu un semn de maturitate. „Astăzi, în America, avem nevoie de soldați nesubordonați: încăpățânați, femei și bărbați care să gândească independent, care să nu vrea să dea ordine și refractari la a le primi, neloiali față de vreo autoritate, vreo sau firmă sau vreo echipă anume, dar cu idealuri de egalitate, cinste, echitate și dezbatere deschisă".[13] Aceste femei și acești bărbați își încep viața ca fete și băieți în care sunt cultivate trăsăturile unor interpelatori perseverenți și rebeli reflexivi.

Ca regulă generală, cercetătorii din domeniul psihologiei dezvoltării și, de asemenea, consilierii în probleme de creștere a copiilor, înclină să oglindească normele culturii în care activează. Puțini sunt cei care dedică timp vreunei analize a obiectivelor și prejudecăților subiacente studiilor pe care le realizează (sau, în cazul consilierilor, recomandărilor pe care le fac). Întrebarea ce reprezintă o dezvoltare sănătoasă sau un rezultat dezirabil (și ce îl definește astfel) este expediată rapid sau complet ignorată. Dacă un anumit tip de creștere a copiilor este asociată cu un comportament acceptabil social din partea copilului, „deferență" adecvată pentru părinte și consecvență în ceea ce se consideră atitudine adecvată, atunci se va considera că intervenția este una de succes. Prin refuzul de a întreba dacă normele sociale sunt justificabile, indiferent dacă acțiunile părintelui (care au declanșat „comportamentul dificil" al copilului) au fost rezonabile, ajungem să evităm ceea ce un profesor de-al meu, psihiatru de profesie, a desconsiderat cândva ca „tot acel haos de principii".

Dar sunt și excepții. În loc să îl definească pur și simplu ca rezultat pozitiv, câțiva cercetători au întrebat dacă obedienta este neapărat și mereu un element pozitiv. Iar cei care au adresat această întrebare au descoperit că răspunsul este

[13] Slouka, p. 11.

adesea nu. Am rezumat câteva din concluziile acestor studii într-o carte anterioară: analiza „obedienței compulsive" și studiile care au constatat opoziție față de autoritatea parentală sunt adesea asociate cu o mai sănătoasă autonomie psihologică[14]. *Studii recente au confirmat această concluzie, arătând* că „în medie, preșcolarii extrem de sfidători... se dezvoltă mai bine decât copiii de aceeași vârstă cu o tendință mai redusă de a sfida adulții"[15].

Desigur, foarte multe depind de măsura și de tipul de sfidare sau de obediență. Mai mult, trebuie să ținem cont de context: ce tip de solicitare, cerință sau situație a trezit respectiva reacție din partea copilului? (Există în general tendința de a considera că un comportament reflectă mai degrabă personalitatea unei persoane și nu interacțiunea dintre o persoană și un mediu anume.) Dar nu se poate nega, totuși, posibilitatea ca unii copiii să aibă un comportament excesiv de bun, ceea ce se reflectă asupra rezultatelor psihologice, indiferent dacă principiile noastre de bază sunt sau nu în concordanță cu atitudinea unor oameni care nu fac decât să ridice din umeri și să spună, asemenea tânărului actor supărat din Missouri: „Trebuie să ne supunem".

Ridicatul din umeri a fost o atitudine inacceptabilă pentru Katelyn Campbell, care a fost scandalizată de o ședință pentru încurajarea abstinenței sexuale în liceul la care mergea. Organizatorul, sponsorizat de un grup religios, le-a spus elevilor că prezervativele nu sunt sigure, i-a îndemnat să „accepte dorința lui Dumnezeu de puritate sexuală" și a adus lacrimi în ochii unora dintre elevi prin cuvinte ca „dacă luați pilule contraceptive, o să vă urască mama". Katelyn nu s-a plâns doar

[14] Vezi Kohn 2005a, pp. 6, 54 și 222n6.

[15] Dix et al; citare la p. 1218. Pentru alte precauții cu privire la „obedienta compulsivă", vezi Block, p. 195.

unei prietene, ci s-a adresat ziarului local și a solicitat ajutorul Uniunii Americane pentru Drepturi Civile. Drept urmare, relatează ea, directorul a amenințat că o să informeze Colegiul Wellesley, care tocmai îi acordase o bursă, că viitoarea lor bursieră lor creează probleme. S-a modificat ceremonia de absolvire, astfel încât Katelyn și alți câțiva elevi din ultimul an nu au mai avut permisiunea de a vorbi. Eleva a fost umilită și scuipată de către alți elevi[16].

Ideea că unii copii pot „critica ideile altor persoane, pot analiza o situație și își pot face vocea auzită în această lume atât de complexă" are, potrivit pedagogului Deborah Meier, „implicații revoluționare, dacă este luată în serios". Iar Meier, una, a luat această idee în serios, nu doar în calitate de teoreticiană, ci și ca fondatoare a mai multor școli importante. Directorul unui liceu din aceeași regiune cu una dintre școlile înființate de Meier observa că „poți recunoaște cu ușurință elevii care mergeau la acea școală, pentru că nu luau de bun nimic din ceea ce li se spunea. Întotdeauna întrebau: «De ce?»„.[17]

După cum a aflat Katelyn, sau poate că știa deja, nu toată lumea agreează oamenii care iau atitudine. Pe lângă cei care nu vor să îți vadă autoritatea pusă sub semnul întrebării, mai sunt și cei de pe margine, care nu se exprimă și care se simt ofensați când altcineva o face[18]. Pe termen lung, totuși, conse-

[16] Quenqua. Mai multe informații despre incident au fost reluate și din aceste două relatări : http://ow.ly/oQdGJ și http://ow.ly/oQdCE.

[17] Meier, p. 4; Bensman, p. 62.

[18] „Revoluționarii morali... își imaginează că iau atitudine împotriva sistemului, însă observatorul care nu a luat atitudine poate resimți această revoltă ca pe o amenințare. Se poate înțelege că sursa resentimentului este opțiunea rebelului care condamnă implicit însuși comportamentul observatorului" și, în consecință, „amenință imaginea pozitivă despre sine a persoanelor care nu s-au revoltat" (Monin et al, pp. 76-77).

cinţele sunt sumbre pentru democraţie şi pentru noi toţi, dacă oamenii aleg să păstreze tăcerea. O societate în care nimeni nu este dispus să îşi asume riscul de a fi etichetat ca problematic lasă, fără îndoială, loc abuzului de putere.

O REŢETĂ PENTRU REVOLTA REFLEXIVĂ

Niciun părinte nu vrea să îşi vadă copilul scuipat sau ameninţat, însă orice părinte ar trebui să fie mândru (şi probabil mulţi chiar sunt) că a crescut un copil care este dispus să îşi asume acest risc în numele dreptăţii. Uneori, totuşi, avem nevoie să revenim cu picioarele pe pământ, pentru a ne revizui priorităţile. Am descoperit recent un articol de blog în care un tată (director al unei companii) povestise ce îi spusese o prietenă la prânz despre cei doi copii ai ei. Fiul de cincisprezece ani al acelei femei se opunea constant obligaţiei de a-şi face temele, se plângea ea, în ciuda faptului că lua medicamente împotriva ADHD şi mergea la un „terapeut pentru a-şi rezolva problemele de funcţionare executivă". Dimpotrivă, fiica ei în vârstă de treisprezece ani „face exact ce i se spune şi are numai note mari la şcoală". Iar în acest punct, autorul a făcut o observaţie interesantă. A întrebat-o despre care dintre cei doi copii ai săi crede că va avea „realizări extraordinare" în viaţă. Femeia a răspuns fără nicio ezitare: „Fiul meu, sunt sigură... Este foarte motivat să lucreze la orice îl interesează, este foarte creativ şi are multe preocupări. Fiica mea nu acordă atenţie decât activităţilor obligatorii de moment". În cazul ăsta, se întreba autorul, de ce „îşi irosea timpul, resursele şi energia emoţională încercând să îşi corecteze fiul, în loc să încerce să o inspire pe fiica ei?[19]"

[19] Acronim pentru Attention Deficit Hyperactivity Disorder, o tulburare psihiatrică, de neurodezvoltare, care afectează mai ales copiii şi se manifestă prin imposibilitatea acestora de a se concentra asupra unui anumit subiect sau unei anumite acţiuni [n. tr.].

Era probabil o întrebare retorică, dar dacă am lua-o în serios şi i-am analiza relevanţa din perspectivă generală, am fi nevoiţi să recunoaştem că majoritatea ne confruntăm cu puternica presiune socială de a ne determina copiii să se supună, să respecte regulile şi să meargă înainte (sau cel puţin să evite să rămână în urmă). Avem nevoie de mult curaj pentru a ne încuraja copiii să fie curajoşi. Poate că acel copil care nu acceptă să îşi petreacă după-amiaza făcând teme şi citind manualele va face lucruri extraordinare când va creşte, dar dacă nu face acum ceea ce i se cere, ne vom face griji în privinţa notelor şi a posibilelor mesaje aspre din partea şcolii. Unii dintre noi vom considera că nerespectarea regulilor este iritantă în sine. („Tu eşti copil şi nu faci ce vrei tu".) Când ne oprim şi facem un pas înapoi, ne dăm seama că, da, este adevărat, acest copil este mai impresionant decât sora lui care urmează pasiv indicaţiile pe care le primeşte, însă într-o seară oarecare de joi, sora va fi cea care face viaţa mai uşoară.

Consider că este o provocare pentru noi, în calitate de părinţi, să trecem peste preferinţa pentru copilul cel mai supus şi să gândim dincolo de criterii ca succesul de moment, în special, dacă acest succes se defineşte prin standarde convenţionale şi insipide. Nu ne dorim oare pentru copiii noştri să aibă o viaţă interesantă mai degrabă, decât una în care să colecţioneze însemne (note, bani, recunoaşteri)? Nu ne-am dori să gândească la plural, în loc să se concentreze exclusiv asupra interesului personal? Nu am vrea să privească tradiţiile cu o minte proaspătă şi să chestioneze ceea ce li se pare absurd, ori autodistructiv, ori opresiv, în loc să facă ceea ce s-a făcut dintotdeauna pur şi simplu pentru că aşa se face?[20]

[20] Bernstein.

Sunt trei elemente esențiale care trebuie incluse în acest program mai ambițios. Primul este să sprijinim înclinația copiilor înspre *afecțiune* și să le dezvoltăm orientarea „prosocială". Al doilea, să le încurajăm încrederea în sine și asertivitatea. Iar al treilea, să îi ajutăm să îmbrățișeze principiile *scepticismului* și ale nonconformismului.

Psihologii folosesc termenul *prosocial* cu referire atât la acțiunile în beneficiul altora, cât și la preocuparea pentru binele social: înclinația de a privi lumea din alte perspective decât cele pur individualiste, de a empatiza cu emoțiile celorlalți, de a ne îngriji de ceilalți și de a-i ajuta pe cei în nevoie. Aceste elemente variate necesită o implicare comună a minții și a inimii, care să reflecte atât angajamentul față de principii morale, cât și relaționarea cu ființele umane reale (inclusiv persoane cu care nu avem nicio legătură și pe care poate nici nu le cunoaștem). În altă lucrare, m-am inspirat din vasta literatură de specialitate pe acest subiect, pentru a descrie diverse strategii, programe și resurse pentru educarea prosocială a copiilor[21].

Este posibil, totuși, să avem resurse de compasiune și empatie, dar să nu acționăm în baza acestora. În unele situații este nevoie de multă încredere în sine pentru a sări în ajutorul cuiva. Fără îndoială este la fel de posibil să fim asertivi (și să facem dovadă de tărie de caracter) numai în serviciul propriilor interese. Întâlnim în fiecare zi oameni îndrăzneți și perseverenți, dar care sunt motivați exclusiv de propriile interese. Însă ceea ce vreau să spun este că grija pentru ceilalți nu se traduce mereu în acțiune dacă această grijă nu este completată de inițiativă. Din fericire, ambele calități se formează în urma aceluiași stil de creștere a copiilor, cel caracterizat prin

[21] Vezi Kohn 1990 și, pentru un rezumat scurt, Kohn 2005a, Capitolul 10.

căldura și empatia care permit stabilirea unei relații de atașament securizant. Din această relație ia naștere atât încrederea în sine și autonomia, cât și grija pentru ceilalți[22].

Dar nici măcar persoanele care sunt atât încrezătoare, cât și capabile de compasiune nu sunt mereu dispuse să meargă împotriva curentului. Ultimul element determină înclinația de a întreba „de ce?" și, atunci când este cazul, de a spune „nu". Deoarece asertivitatea și compasiunea sunt subiecte care au fost tratate mai pe larg, aș vrea să mă concentrez în cele ce urmează asupra acestui al treilea element.

MOMENTUL IERBII

Iată încă un scenariu de școală ipotetic. Directorul anunță că, din cauza recentei explozii de *graffiti* din baie (incluzând afirmații pictate despre anumite detalii anatomice ale directorului însuși), niciunui elev nu i se va mai permite să folosească toaleta decât însoțit de un profesor. Ceea ce mă interesează să aflu este cum putem crește copii al căror prim și ultim răspuns la o asemenea decizie să nu fie: „Fie că ne place sau nu, asta este regula și nu putem face nimic".

Alternativa presupune doi pași discreți. Înainte de toate, elevul trebui să chestioneze inevitabilitatea și dezirabilitatea respectivei decizii, măcar pentru sine: A fost o hotărâre rezonabilă din partea directorului? Scopul este, cu adevărat, acela de a „veghea la siguranța elevilor"? Cum altfel s-ar putea rezolva problema desenelor în graffiti? Care sunt implicațiile deciziei de a escorta elevii la baie? Oricare dintre aceste întrebări ar putea determina elevul să decidă că noua regulă este inacceptabilă, chiar dacă alte persoane par să o accepte (sau, cel

[22] Mai multe studii pe acest subiect sunt analizate în Kohn 1990, Capitolul 3.

puțin, nu sunt dispuse să facă nimic în acest sens). Această decizie poate determina sau poate fi determinată de acceptarea realității că unele lucruri nu sunt pur și simplu „un dat al vieții", ci pot fi și trebuie să fie puse la îndoială. Este ceea ce numesc „momentul ierbii", un termen inspirat din animația *În partea cealaltă*[23], în care mai multe vaci pasc mulțumite, până într-o zi în care una dintre ele ridică dintr-odată capul și spune: „Dar, ia stați un pic! Asta este iarbă! Am mâncat până acum *iarbă*!"

Al doilea pas presupune ca elevul să analizeze, în mod ideal după o discuție cu ceilalți, ce tip de acțiune este potrivit. Ce pot face ei în afară de a se plânge? Ar putea găsi un profesor empatic sau ar putea organiza grupuri mai mari de copii sau să implice părinții. Sau ar putea deschide o petiție, planifica o întâlnire cu directorul, depune o plângere la consiliul școlii sau adresa o scrisoare unui ziar. Ar putea modifica graffitiul de la baie („nu are una, ci *este* una"), organiza o incursiune-latrină în biroul directorului sau să se înființeze în fața casei lui într-o noapte cu muzică tare și un megafon („Fără intimitate pentru noi, fără liniște pentru tine".) Limitele sunt impuse doar de *imaginația* fiecăruia. Și, desigur, de lege.

Cu unele din aceste inițiative vom fi de acord, cu altele nu, însă acestea și procesul de selecție între ele, reflectă înclinația către scepticism și gândire critică, refuzul de a accepta totul așa cum este și tendința de a întreba de ce lucrurile sunt într-un anume fel. Asertivitatea, deși necesară pentru organizarea rezistenței este, fără îndoială, insuficientă. Și, repet, nu orice fel de asertivitate înseamnă să lupți pentru un principiu (sau împotriva directorului) și nici nu înseamnă neapărat un gest de revoltă.

[23] *Far Side*, benzi desenate create de comedianul Gary Larson care au apărut între anii 1980 și 1995. Umorul suprarealist din film pornește adesea de la situații sociale complexe. [n. tr.].

Să ne imaginăm o a doua situație: un grup de prieteni decide să facă o glumă nesărată, care poate presupune hărțuire *online*, unui coleg de clasă ceva mai inadaptat. De ce este nevoie, dincolo de curaj și compasiune, pentru ca unul din respectivul grup să spună: „Îmi pare rău, prieteni, dar este un gest de răutate la care nu vreau să particip"? Și rețineți că același tip de răspuns este necesar și în primul caz: să consideri că ideea este îndoielnică și, apoi, să exprimi acest punct de vedere, poate chiar acționând pentru a împiedica punerea ei în aplicare. Diferența este că mai toți adulții admiră un copil care înfruntă un grup de colegi care îi hărțuiește pe alții, însă sunt iritați când același copil se revoltă împotriva directorului școlii (sau chiar a *noastră*).

Dacă suntem dispuși să trecem peste acest sentiment de iritare, datoria noastră nu este doar de a-i instrui asupra unor deprinderi, ci și aceea de a cultiva o înclinație[24]. Această înclinație, în special înclinația de a fi îndrăzneț și nu timid, este evident influențată de temperamentul înnăscut al fiecăruia. Însă și părinții au rolul lor. Într-un studiu realizat în anii 1960, cercetătorii au întrebat peste o mie de studenți despre copilăria lor. Concluzia a fost că cei care fuseseră implicați în activități de servicii sociale (muncă voluntară pentru comunitate) și de activism politic (proteste pentru o cauză) nu erau copii care să fi fost crescuți în familii definite printr-o abordare tradițională și punitivă față de disciplină. Părinții lor, mai mult decât cei ai altor studenți, le-au arătat respect și încrederea că pot fi responsabili și maturi[25].

Îndrumarea nonpunitivă și relațiile de încredere cu proprii copii, bazate pe iubire și rațiune, nu pe putere, definesc ceea

[24] Am scris mai multe despre această distincție într-un articol intitulat „The Limits of Teaching Skills" [„Limitarea unor deprinderi"] (Kohn 1997b).

[25] Block et al.

ce am numit la începutul cărții parentajul „împreună". Această abordare este, de asemenea, asociată cu atenția acordată obiectivelor ambițioase pe termen lung, cum ar fi acelea de a avea copii fericiți, morali, empatici, creativi și capabili să gândească independent. (Iar toate acestea vin în contradicție atât cu metodele de control, cât și cu atenția predominantă pentru obediență.) Trebuie să sprijinim autonomia copiilor astfel încât să completeze grija pentru ceilalți. Dar rețineți că încurajarea autonomiei nu înseamnă presiunea de a deveni mai independent[26]. Important este să „faceți împreună" totul, nu să spuneți „descurcă-te singur". Este un proces activ și interactiv în care oferim îndrumare și sprijinim copiii să devină mai abili și mai încrezători în luarea deciziilor și în care îi asigurăm că suntem lângă ei pentru a le oferi ajutor atunci când au nevoie (și nu atunci când avem noi nevoie ca ei să aibă nevoie de noi).

Acest sprijin le dă un sentiment de siguranță copiilor. Ei vor fi mai dispuși să se aventureze, să se exprime, să accepte că uneori greșesc și să chestioneze autoritatea. Trebuie să le arătăm limpede că vom considera binevenite și reacțiile exagerate și că nu vom deveni defensivi dacă pun la îndoială ceea ce le spunem. Mai mult, trebuie să îi ajutăm își formuleze cât mai convingător cu putință argumentele împotriva noastră, chiar și atunci când nu suntem de acord cu ei. Scopul nu este acela de a câștiga în discuție, ci de a-i încuraja să gândească singuri și să devină din ce în ce mai abili în acest sens[27].

Principalul este să dăm copiilor posibilitatea de lua decizii, nu de a urma indicații, dacă vrem să învețe cum să ia decizii bune. Dacă ne dorim să își asume responsabilitatea de a schimba lumea în bine, atunci trebuie să le *dăm* responsabili-

[26] Vezi p. 126.

[27] Pentru mai multe informații pe această temă, inspirate din Marilyn Watson, vezi Kohn 2005a, pp. 196-97.

tăți. Asta înseamnă că trebuie să renunțăm la control, fie că este de tipul explicit, fie de tipul subtil. (Un exemplu de control subtil este lauda atunci când ne fac pe plac, un gest care încurajează neîncrederea în sine și dependența de autoritate. Cu cât vor auzi mai multe laude, cu atât vor avea mai mare nevoie de acestea.) Această metodă de creștere a copiilor le arată clipă de clipă că respectul și cooperarea formează relațiile cu ceilalți. Iar când ne văd pe *noi* chestionând autoritatea și apărând un principiu, la serviciu sau în calitate simpli cetățeni, le dăm cel mai puternic exemplu.

REZOLVAREA PROBLEMELOR PRIN DISCUȚII

Până acum am descris o metodă generală de creștere a copiilor prin care să încurajăm revolta reflexivă. Aș vrea să închei prin a spune câteva cuvinte despre cum le putem vorbi copiilor direct despre acest mod de a ne trăi viața.

Așa cum ne dorim ca ei să fie capabili să decidă când este cazul să se autodisciplineze (în loc să „fie autodisciplinați" pur și simplu), la fel ne dorim să arate flexibilitate în a hotărî când și cum ar trebui să chestioneze și să obiecteze. Într-o situație ofensivă, ar fi mai logic să ne abținem și să ne înghițim cuvintele, într-o a doua se poate ajunge la un compromis, într-o a treia exprimarea propriului punct de vedere este unicul răspuns rațional, în ciuda riscurilor pe care le presupune – iar adulții trebuie să ajute copiii să înțeleagă pe deplin acele riscuri. Atunci când se decide ce este de făcut într-o situație dificilă, trebuie luați în considerare mai mulți factori morali, pe termen scurt și pe termen lung ș.a.m.d. Dar remarcați cum acest mod echilibrat de a contura rolul părinților se diferențiază de recomandările convenționale care pun accent pe importanța respectării indicațiilor și a comportamentului politi-

cos indiferent de situație sau de a învăța copiii să gândească numai din perspectiva interesului personal.

De la vârsta de cinci ani, copiii încep să asimileze conceptul de echitate, denunțând cu sinceră indignare orice li se pare că încalcă acest ideal. Uneori reacționează astfel în privința unor chestiuni care ni se par nesemnificative, dar cu ajutorul nostru vor începe curând să aplice acest concept la o serie mai extinsă de probleme. La fel, copiii pot susține că este injust ca *ei* să nu primească ce li s-a promis (sau ceva ce a primit fratele), dar și în astfel de situații îi putem ajuta să înțeleagă că și alte persoane au probleme similare și că, de fapt, justețea se află prin definiție dincolo de pretențiile personale. Astfel, putem avea o abordare constructivă a înclinației copiilor de a se plânge că ceva este nedrept, până când ajung să perceapă nedreptăți și mai mari. În primă fază, îi ajutăm să își dezvolte și să își rafineze deprinderea indignării morale – discernământul necesar pentru a recunoaște injustiția și curajul de a o contesta.

Prin propriile reacții la nedreptăți, dăm un exemplu copiilor, arătându-le ce înseamnă să remarci, să îți pese și să își asumi responsabilitatea. Dar exemplul personal, dacă stăm bine să ne gândim, nu face decât să determine pe cineva să se comporte într-un anumit fel, fără să încurajeze neapărat aplecarea către sau înțelegerea acelui comportament. Deoarece imitația este insuficientă în astfel de obiective mai ambițioase, trebuie să completăm prin cuvinte, adică prin discuții. De fapt, cele două pot fi îmbinate în ceea ce se numește „exemplul personal profund". Astfel, nu doar că ilustrăm un comportament pentru copiii noștri, ci și încercăm să fim expliciți cu privire la ceea ce facem și motivele pentru care acționăm astfel.

Să ne gândim la cât de dificile sunt dezbaterile etice adevărate. Este perfect dacă le dăm copiilor un exemplu de onestitate și compasiune, dar ce se întâmplă când cele două principii devin, într-o anumită situație, contradictorii? De exemplu, atunci când poți răni pe cineva dacă spui adevărul? La fel, este ușor să spui că trebuie să avem grijă de ceilalți, dar în ce măsură suntem dispuși să renunțăm la ceva ce ne place pentru binele altcuiva?

Le putem spune copiilor *ce* gândim (și simțim) în dileme similare dacă le descriem factorii de care ținem cont atunci când luăm o decizie: experiențele anterioare, principiile care ne ghidează acțiunile și toate gândurile și emoțiile pe care le luăm în considerare. Când ne privesc și ne ascultă, copiii învață nu doar mai multe despre cum încercăm noi înșine să ducem o viață morală, ci încep să înțeleagă și că moralitatea arareori se îmbracă în alb și negru. Mai rar trebuie să alegem între bine și rău, decât între două bune sau două rele.

Exemplele personale profunde pot fi privite ca modalități de a ne duce copiii „în spatele scenei", așa cum procedează profesorii extraordinari când formulează și rezolvă probleme în fața elevilor, permițându-și să facă greșeli pe care și le corectează cu voce tare. Astfel, copiii pot vedea ce se întâmplă în fața (sau în spatele sau dedesubtul) deciziilor etice pe care le iau adulții, eseurilor pe care le publică, și principiilor științifice pe care le descoperă, în loc cunoască atât de multe teorii ca faits accomplis[28]. Îi ajută nu doar să învețe despre cum acționează un om cu principii morale, un scriitor sau un om de știință, ci reprezintă și o modalitate neconvențională de a demitiza autoritatea, de a indica factorul decizional din spatele unei decizii, de a ilustra o persoană care este imperfectă și

[28] „Faits accomplis", expresie în limba franceză cu sensul „fapt împlinit" [n. tr.]

adesea nesigură când încearcă să înțeleagă ceva sau să facă ce este bine pentru a-și croi propriul drum în lume. Le arată cum să chestioneze și îi încurajează în acest sens.

Deoarece multe, prea multe dintre principiile și atitudinile copiilor noștri sunt formate de mass-media, fiecare părinte trebuie să le ofere un curs informal despre cheile de lectură a informațiilor media. Dacă ne-am dori asta, majoritatea celor dinafara comunităților Amish[29] vor avea mari dificultăți în a ne proteja copiii de filme, de emisiuni de tip reality show, telenovele și jocuri video cu toată pleiada de violență, competitivitate, sexism și consumism pe care le aduc în casele noastre. Poate că nu vom putea spune: „Nu te uita", ci uitați-vă împreună și arătați-le cum să analizeze critic, cum să recunoască trucurile publicitare folosite pentru a le vinde produse de care nu au nevoie, cum să identifice valori și să respingă încercările de a-i manipula.

> Vezi cum au încercat să te facă să simți că este ceva în neregulă cu tine dacă nu le cumperi produsul? Ai remarcat cum toate acele emisiuni de tip reality show sunt, de fapt, concursuri? (Nu mai e mult până ajungi să crezi că este normal ca oamenii să încerce să se învingă unii pe ceilalți, în loc să lucreze împreună.) De ce crezi că majoritatea femeilor, dar nu și a bărbaților, care ne citesc știrile sau starea vremii sunt tinere și frumoase? Cum a reușit scenaristul acestei telenovele să ne facă să simțim că acel personaj avea dreptate să îl lovească pe celălalt? (În viață, ce ar fi putut face o persoană care era tratată la fel de rău?) Ai prins stereotipurile din comedia aia despre oamenii grași/ inteligenți/ în vârstă/ homosexuali/ de etnie arabă? Știai că pe măsură ce te uiți mai mult la televizor, ajungi să crezi că oamenii sunt egoiști

[29] Grupare religioasă creștină cu doctrină anabaptistă, caracterizată mai ales prin felul de trai simplu și tradițional și rezistența pe care o opune, trăind în comunități izolate, adoptării obiceiurilor și utilităților moderne. În lume există aproximativ 22 de localități de astfel de comunități, trăind în SUA și în Canada. [n. tr.].

> și ar profita de tine dacă ar avea ocazia[30]? Cum crezi că ajung oamenii să creadă asta?

Este o lecție pe care trebuie să o oferim cu măiestrie și moderație, dacă nu vrem să ne transformăm sufrageria într-o sală de clasă (în cel mai negativ sens al cuvântului), rezultatul fiind acela că „elevii" noștri nu vor dori, pe bună dreptate, decât să fie lăsați în pace să se bucure de ceea ce urmăresc. În orice caz, astfel de întrebări și observații din partea noastră vor ajunge să fie în cele din urmă inutile pe măsură ce copiii ne vor da de înțeles prin propriile observații că au dobândit o sensibilitate sceptică. Vor fi mândri că au depistat trucul din *Madison Avenue* despre principiile îndoielnice din spatele atâtor producții hollywoodiene.

Alte rezultate ale eforturilor de a ajuta copiii să devină rebeli reflexivi nu vor fi însă vizibile imediat. Se poate ca ei să adopte o poziție critică doar mai târziu, când vor fi mai mari și mai pregătiți. Chiar și atunci, este posibil să ia decizia de a nu reacționa într-o anumită situație la fel cum am face-o noi și trebuie să le respectăm opțiunea. Orice listă de obiective pe termen lung pentru copiii noștri trebuie să includă un meta-obiectiv: vrem să fie suficient de înțelepți încât să își poată stabili singuri obiectivele. Și indiferent de ce vor stabili, obiectivele lor vor trebui, în cele din urmă, să le înlocuiască pe cele visate de noi pentru ei.

Am început această carte printr-o analiză a acuzelor de parentaj permisiv: afirmațiile că le permitem copiilor prea multe, însoțite de solicitarea de a lua măsuri. Închei aici prin a sublinia că, de fapt, adulții în poziții de autoritate și instituțiile pe care le reprezintă își permit prea mult și, de aceea, este

[30] Gerbner et al.

nevoie să creștem o generație de copii care îi va înfrunta. Același conservatorism prezent în mentalitatea culturală despre copii și părinți se manifestă atunci când le permitem acelor instituții să meargă mai departe, necombătute și nechestionate. Să întrebăm dacă opinia generală despre tinerii narcisiști și părinții elicopter, stima de sine condiționată și competiție are vreo logică. Și să ne angajăm în procesul de revizuire a stereotipurilor, care reflectă această întrebare, lăsând mai departe și copiilor noștri această responsabilitate!

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Aamodt, Sandra și Sam Wang. „Building Self-Control, the American Way". *New York Times*, 19 februarie 2012: R5.

Ackerman, Robert A., Edward A. Witt, M. Brent Donnellan, Kali H. Trzesniewski, Richard W. Robins și Deborah A. Kashy. „What Does the Narcissistic Personality Inventory Really Measure?" *Assessment* 18 (2011): 67–87.

Adams, Caralee. „«Soft Skills» Seen as Key Element for Higher Ed". *Education Week*, 14 noiembrie 2012a: 1, 14.

———. „K-12 și College Completion Rates Set Record". *Education Week*, 14 noiembrie 2012b: 4.

Allen, Scott și Karl L. Wuensch. „Effects of an Academic Failure Experience on Subsequent Performance on Anagram and Paired-Associate Tasks". *Journal of Genetic Psychology* 154 (1993): 53–60.

Alwin, Duane F. „From Obedience to Autonomy: Changes in Traits Desired in Children, 1924–1978". *Public Opinion Quarterly* 52 (1988): 33–52.

———. „Changes in Qualities Valued in Children in the United States, între 1964 și 1984". *Social Science Research* 18 (1989): 195–236.

———. „From Childbearing to Childrearing: the Link Between Declines in Fertility and Changes in the Socialization of Children". *Population and Development Review*, vol. 22, *Supplement: Fertility in the United States*, 1996: 176–96.

Applebome, Peter. „Children Place Low in Adults' Esteem, a Study Finds". *NewYork Times*, 6 iunie 1997.

„Are We Trapped in a Child-Centered World?" *Newsweek*, 28 noiembrie 1960.

Arnett, Jefrey Jensen. „Suffering, Selfish, Slackers? Myths and Reality About Emerging Adults". *Journal of Youth and Adolescence* 36 (2007): 23–29.

———. „Storm and Stress Redux: Review of *Generation Me*". *American Journal of Psychology* 121 (2008): 675–82.

———. „Oh, Grow Up! Generational Grumbling and the New Life Stage of Emerging Adulthood", *Perspectives on Psychological Science* 5 (2010): 89–92.